

गुजराती भाषाप्रवेश

मराठी माध्यमाच्या द्वारा

मार्गदर्शक लेखक : भाऊ भर्माधिकारी

महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळ

१९६९

गुजगती भाषाप्रवेश

संस्कृत भाषा कल्याण भाषा

संस्कृत भाषा कल्याण भाषा

संस्कृत भाषा कल्याण भाषा

१९९९

म.प.
२३

गुजराती भाषाप्रवेश

मराठी माध्यमाच्या द्वारा

मार्गदर्शक लेखक : भाऊ धर्माधिकारी

महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळ

१९६९

© १९९९, महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळ

पहिली आवृत्ती : मार्च १९६९

किंमत ३ रुपये

प्रकाशक :

सचिव, महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळ
सचिवालय, मुंबई ३०

मुद्रक :

वि. पु. भागवत
मीन प्रिंटिंग प्रेस
खटाववाडी, मुंबई ४

प्रस्तावना

महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळाने मराठी भाषेच्या व साहित्याच्या विकासाचा जो विस्तृत, विविध आणि सर्वांगीण कार्यक्रम आखला आहे व जो मंडळ कार्यवाहीत आणत आहे त्यातील 'आंतरभारती योजना' हा एक महत्वाचा घटक आहे. आंतरभारती योजनेचे तीन भाग पडतात. ते म्हणजे एक, भारतातील साहित्यिक प्रचलित जिवंत भाषांचा द्विभाषिक कोश; दुसरा 'भाषा-प्रवेश' व तिसरा, 'साहित्य-परिचय'. या पुस्तकत्रयीच्या द्वारे मराठी प्रौढ विद्यार्थ्यांस भारतातील मराठीतर जिवंत साहित्यिक भाषांचे अध्ययन करता यावे असा मंडळाचा उद्देश आहे. द्विभाषिक कोशाचे स्वरूप द्विविध आहे. मराठी व अन्य भाषा हा एक प्रकार व अन्य भाषा व मराठी असा दुसरा प्रकार. कानडी भाषेपुरती सदर ग्रंथ योजना पूर्ण झाली असून ती मुद्रणावस्थेत प्रविष्ट झाली आहे. 'उर्दू-मराठी कोश' व 'गुजराती-मराठी कोश' अगोदरच प्रसिद्ध झाले आहेत. 'बंगाली भाषा-प्रवेश' मुद्रणावस्थेत आहे. बंगाली साहित्य परिचय आणि तामिळ व मलयाळम या भाषांच्या भाषा-प्रवेशांच्या मुद्रणप्रती तयार झाल्या आहेत. बंगाली-मराठी कोश आणि तामिळ-मराठी कोश यांच्या रचनेचे काम लेखकांकडे सोपविण्यात आले असून ते काम प्रगतावस्थेत आहे.

प्रस्तुत गुजराती भाषा प्रवेश श्री. भाऊ धर्माधिकारी यांनी मंडळातर्फे तयार केला आहे. त्यांच्याकडेच मराठी-गुजराती कोशाचे रचनाकार्यही सोपविण्यात आले आहे. त्यांनी मोठ्या आस्थेने व परिश्रमपूर्वक हे काम केले याबद्दल मंडळ त्यांचे आभारी आहे.

बाब

दिनांक १८ जानेवारी १९६०

मकर संक्रमण.

लक्ष्मणशास्त्री जोशी

अध्यक्ष,

महाराष्ट्र राज्य साहित्य-संस्कृति मंडळ

प्रस्तावना

महाराष्ट्राचा आणि गुजरातचा फार पुरातन काळापासूनचा निकटचा संबंध आहे, आणि तो असणे स्वाभाविकच नव्हे तर अपरिहार्य आहे. गुजरात आणि कर्नाटक हे महाराष्ट्राचे बोजवारी आहेत. या राज्यांच्या हद्दी महाराष्ट्राला भिडलेल्या आहेत. आणि नाना निमित्तांनी परस्परांचे एकमेकांशी व्यवहार निगडित असे आहेत. महाराष्ट्रात सध्याही झालेल्या गुजरातीभाषिकांची संख्या सुमारे साडे दहा लाखांवर आहे. मुंबई शहर हे गुजरातींची मुद्दा मायभूमी असल्यासारखेच आहे आणि मराठी-भाषिकांच्या खालोखाल तेथे गुजराती भाषिकांचीच संख्या आहे.

गुजराती आणि मराठी या प्राकृतोद्भव भाषा असल्यामुळे त्यांच्यात पुष्कळ साम्य आहे. गुजरातीची शब्दसंख्या अजमासे ६०,००० मानली तर त्यात शेकडा ३५ टक्के शब्द तत्सम (म्हणजे संस्कृत) आहेत; अरबी-फारसीचे तत्सम शब्द ४ टक्के, इंग्रजीचे ३ टक्के, हिंदीचे २ टक्के व काही मराठी, पोर्तुगीज व तुर्की म्हणजे एकूण ४० टक्के शब्द होतात, आणि बाकीचे ६० टक्के शब्द देशज व तद्भव आहेत. हे देशज व तद्भव शब्द सोडले तर बाकीचे वर उलेखिलेले ४० टक्के शब्द मराठीतही जसेच्या तसे असलेले आढळतील असे समजण्यास हरकत नसावी. म्हणजे गुजराती भाषेतील ४० टक्के (किमान ३८ टक्के शब्द) मराठीत आहेतच. राहिलेल्या ६०-६२ टक्के शब्दांची घडण त्या त्या प्रदेशातील शब्द-घडणीची मोडणी वा लकव जशी असेल तशी होत असते. संस्कृत-प्राकृतोद्भव शब्दांची घडण गुजरातीत ज्या रीतीने होते तशी मराठीत होत नसेल, पण म्हणून मराठीतल्या त्या शब्दाचा तोंडबळा गुजराती त्या अर्थान्या शब्दाच्या तोंडबळ्याहून अगदीच विपरीत किंवा भिन्न असणार नाही. उदाहरणार्थ, मराठी 'वासरू' शब्द; त्याचे मूल संस्कृत 'वस', प्राकृत ५२७-५१७; सदानपणाचा निदर्शक प्रत्यय 'रू' लावून मराठीत 'वासरू' आणि गुजरातीत '५१७' असा मराठी-गुजराती तद्भव शब्दांचा तौलनिक अभ्यास केल्यानंतर दिसत येईल की तद्भव शब्दांतमुद्दा मराठीत व गुजरातीत पुष्कळ साम्य आहे. मराठीतला 'तोरा' हा शब्द घेतला तर त्याचे मूल तुर्की 'तोरह' (म्हणजे दिमाख, मित्रास) [कदाचित् अरबी 'तौर' (म्ह० चालचलणूक)] असे आहे. त्यातून गुजराती शब्द मराठीच्या अर्थाचा 'तोर' असा बनला. मराठी भाषेचा आणि गुजराती भाषेचा असे दोन कोश जवळ घेऊन जर असे निवेदन करू लागलो तर गुजराती-मराठीत तितकाच फरक आहे तितका गुजराती-महाराष्ट्री भोतर नेसण्याच्या पद्धतीत. जरा सोगा किंवा पदर उजवीकडचा डावीकडे, इतकेच !

सारांश हा की गुजराती भाषा ही मराठी भाषेच्या स्वरू जवळ आहे आणि ती शिकायला फार ज़ेद किंवा येळ लागणार नाही. गुजराती भाषेत इतिहास, काव्य,

कथा, शास्त्र, इ. वाङ्मयही पुष्कळ आहे. गांधीयुगानंतर तर गुजराती साहित्यात एक नवसंस्कारिता आलेली आहे. निरनिराळ्या साहित्यगुणांचा व कलांचा (एक नाट्य सोडून) शपाट्याने विकास होत आहे. गुजरातीत शिक्षण, पुरातत्त्व, वाणिज्य, अर्थ, वृत्तव्यवसाय इ. शास्त्रांत पारंगत अशी थोर थोर माणसे उपलब्ध आहेत आणि त्या शास्त्रांची वाङ्मयसाधनेही निर्माण होऊ लागली आहेत. या सर्व दृष्टींनी रसिक मराठी वाचकाला गुजराती साहित्यात मनमुराद अवगाहन करून त्याचा आनंद सुटता येण्यासारखा आहे. मराठीतील उत्कृष्ट वाङ्मयकृतींचे व्याप्रमाणे गुजरातीत लगेच्या लगेच अनुवाद प्रसिद्ध होत आहेत, तितक्या तत्परतेने नसले तरी मधून मधून गुजराती कथा-कादंबऱ्यांचे व विशेषतः गांधी-ग्रंथांचे मराठीत अनुवाद झाले आहेत, होत आहेत. ते याहून अधिक प्रमाणात झाले तर मराठी वाचक बगाला 'बांगलावाणी' प्रमाणेच गुर्जरवाणीची मुद्रा गोडी लागेल.

या मोठ्या दालनांत प्रवेश करण्याला मदत म्हणून गुजराती भाषेची मराठी वाचकाला कामचलाऊ ओळख करून देणे अवश्य आहे. तसे प्रयत्न आतापर्यंत एक दोन झाले आहेत, पण ते जुजबी आहेत. या पुस्तकाने केलेला प्रयत्न गुजराती शिक्षणाच्या मराठी विद्यार्थ्याला अधिक खंबीरपणे स्वतःच्या पायावर उभा करणारा आहे, असा आम्हांला विश्वास वाटतो. मराठी वाचक स्वतःच्या पायांनी गुजरातीच्या मस्य दिवाण-खान्यात प्रवेश करू शकेल असा या पुस्तकाचा नम्र प्रयत्न आहे. या पुस्तकाच्या आधाराने शिक्षित मराठी लोक गुजरातीचे ज्ञान व्यवहारापुरते बोलण्याच्या व लिहिण्याच्या दृष्टीने ग्रहण करण्यास समर्थ व्हावेत अशी अपेक्षा बाळगली आहे. अर्थात अनुभवांती ते सिद्ध होणार.

‘निवारा’,

६०/१३ भारती निवास वसाहत
परंडवन, पुणे ४

— भाऊ धर्माधिकारी

विषयानुक्रम

प्रकरण १ — विषयप्रवेश	१
प्रकरण २ — लिपीपरिचय व उच्चार	३
प्रकरण ३ — शब्दविचार तत्सम व तद्भव शब्द; अंत्यस्वरांच्या विशेष विचार; लिगविचार; वचन- विचार	७
प्रकरण ४ — नामविचार नामभेद; अंत्यस्वरांच्या विशेष विचार; लिगविचार; वचनविचार	१०
प्रकरण ५ — विभक्तिविचार विभक्तीची समज्ञत; विभक्त्याचे अर्थ; कारक विभक्ती व विशेषण- विभक्ती; नामस्यचङ्कार	१७
प्रकरण ६ — नामसंग्रह (शब्दकोश) शरीरावयव; घर व घराचे अवयव; घरातले सामानसुमान; शाकभाज्या; धान्ये; अन्न; फळे; जाती; प्राणी; मसाले; तिथी-नामे; महिना-नामे; साधे; शाब्द; सर्वसामान्य नामे	२९
प्रकरण ७ — क्रियापदविचार क्रियापदांची समज्ञत; क्रियाशब्दांच्या दोन जाती; 'होवुं'; वर्तमानकाळ; कृता व कर्म; सकर्मक-अकर्मक	४१
प्रकरण ८ — क्रियाशब्दसंग्रह (कोश)	४४
प्रकरण ९ — काळविचार भूतकाळ; भविष्यकाळ	५४
प्रकरण १० — कृदन्ते अथवा धातुसाधित शब्द; कृदन्ताची समज्ञत; कृदन्ताचे प्रकार	६०
प्रकरण ११ — संयुक्त (जोड) क्रियापदे जोडक्रियापदे व सहायक क्रियापदे; त्यावरून रीतिवर्तमान व अपूर्ण- वर्तमानाची समज्ञत; 'शक्नुं' व 'जोईए'; नकारार्थी क्रियापदे	६५
प्रकरण १२ — सर्वनामविचार सर्वनामांचे प्रकार; गुञ्जराती सर्वनामशब्द; सर्वनामांची विभक्तिरूपे; प्रत्यक्ष वाक्यात प्रयोग (तीन्ही काळी); विशिष्ट धातूंच्या संबंधात सर्वनामांचा प्रयोग	७०

प्रकरण १३ — विशेषणविचार	१४
विकारी व अविकारी; विशेषणांचे ५ प्रकार; कृदन्तविशेषणे	
प्रकरण १४ — विशेषणसंग्रह	१८
विशेषणवाचक शब्द; संख्यावाचक शब्द	
प्रकरण १५ — अव्यये	१०९
अव्ययांचे ४ प्रकार; प्रत्येक प्रकाराची समजूत; प्रत्येक प्रकाराचे शब्द	
प्रकरण १६ — क्रियापदांचा अधिक विचार	११७
पूर्णवर्तमान; पूर्णभूत; पूर्णभविष्य; अपूर्णभूत; अपूर्णभविष्य; रीतिभूत; मिश्र भविष्य	
प्रकरण १७ — वाक्यांचे 'अर्थ'	१२१
'अर्थ'ची समजूत; 'अर्थ'चे प्रकार; वाक्य-प्रयोग	
प्रकरण १८ — प्रयोजक व कर्मणी क्रियारूपे	१२९
'प्रयोजक' करण्याची रीत; प्रयोजक क्रियाशब्दांचा कोश; कर्मणी प्रयोगाची रीत; कर्मणी क्रियाशब्द-कोश	
प्रकरण १९ — व्यावहारिक भाषा-प्रयोग	१३६
भेटीचा सामान्य वार्तालाप (१); भेटीचा सामान्य वार्तालाप (२); चौकशी (१); चौकशी (२); बाजार; दुकान; व्यापाऱ्याची पेटी; टेलिफोन; आजारी व डॉक्टर; स्वैपाकघर; उमेदवार-मुलाखत; प्रवास; कथाकथन; व्याख्यान	
प्रकरण २० — पत्रलेखन	१६६
गुजराती पत्रलेखनाची पद्धती; बडिलांना पत्र; लहान मावाला पत्र; व्यापाराचे ग्राहकास अर्जवजा पत्र; वृत्तपत्राच्या संपादकास (सार्वजनिक तक्रारीसंबंधी);	
प्रकरण २१ — वृत्तपत्रात बातमीपत्र	१७२
नमुना १; नमुना २;	
प्रकरण २२ — किता म्हणून काही निवडक गुजराती उतारे	१७५
काकासाहेब कालेलकर; बबलभाई महेता; गांधीजी; पत्रे—विनोबांचे गांधीजींना व गांधीजींचे विनोबांना; किशोरलाल मशरुवाला; डायरी—महादेवभाई देसाई.	
परिशिष्टे — मागील प्रकरणांत अभ्यासाकरिता दिलेल्या प्रभांची उत्तरे	१८६
गुजराती शब्दकोश अर्थासह	१९३

प्रकरण १ : विषयप्रवेश

हे पुस्तक तयार करताना मराठी अभ्यासकाची कुडीची कुवत किमान १८ वर्गांची आणि टी.एन.टी. येथल्या किमान ८ व्या इयत्तेची मानली आहे. या इयत्तेत इंग्रजी शाळेच्या विद्यार्थ्यांना शब्द, वाक्य, वाक्याची रचना, त्याचा अर्थ, प्रयोग, शब्द वगैरेची सामान्य माहिती शाळेची असते. यातून अधिक माहितीची व व्याख्याच्या परिभाषेची अपेक्षा आम्ही घालू शकलेली नाही. त्यामुळे व्याख्या हाण्याचा वाटा थरथरच या 'गुजगती भाषा प्रवेशा'ची रचना केली आहे.

गुजगती मराठी भाषा-ची कुडी एकच आहे व त्या बहिणीबहिणी आहेत. यातून जे त्या दोन्हीत साम्य वाटत आहे. शब्दांचे नामादिप्रकार येथेच आणि निरुक्तेच, तिच्या तयार व निरुक्तेच, लिग-वचने सर्व मराठी-भाषाचीच. फक्त काय तो शब्दाचे स्वरूप, प्रयोग, उपसर्ग यांत. म्हणून अभ्यासकाच्या हाती मराठीची काही देऊन त्याला गुजगतीची पाउले दाखवता त्याला गुजगती दाखवू आहे. पण अभ्यासकाने हे लक्षात ठेवावे की हा फक्त प्रारंभिकच आहे, याने पाऊले दाखवल्या फक्त सधेत होईल, पण पाउले दाखवल्या व पुढे अभ्यास की दाखवू शकल्याचा सगळ्या अभ्यासकाने स्वतःच होत पावतो. तो शिक्का होईल शिक्की भाषा लवकर अवगत होत जाईल. माहितीगत म्हणून अभ्यासकाला प्रत्येक पाठाच्या म्हणजे प्रकरणाच्या शेवटी 'अभ्यास' म्हणून काही वाक्ये वगैरे करायला देऊ. ती अभ्यासकाने पाठविलेल्या मराठी तयार घेऊन करावी; ती वगैरे की चूक हे प्रकरणाच्या शेवटी परिशिष्टात 'उत्तरे' म्हणून जो भाग देऊ त्यावरून समजेल. अभ्यासकाच्या स्वरूपा वाक्याची ती वाटून पाहता येतील व योग्य ती गुजगती करून घेता येईल.

अभ्यासकाच्या स्वरूपात गुजगती असे पाहिले, म्हणजे गुजगती अभ्यासकाची शब्द शिक्के घेऊन आहे पाहिले, त्याच्याशी कामातून पत्रव्यवहार करून अभ्यास पाहिले. गुजगती कुडीचे, माहिती, कथा-कादंबऱ्या वाचून मराठीच्या पाहिलेच, हे उचित हे पुस्तक लिहितांना मनातुडे ठेवले आहे. मराठी अभ्यासकाच्या गुजगती शिक्केतून प्रत्येक वगैरे लागेल. मराठी लिपीतून ही गुज. भा. १-२

लिपी फारस येव्हा पर्यायाने भिन्न आहे, त्यामुळे ती लक्षात घ्यावया वेळ लागणार नाही. गुजरातीत कांही स्वर्गाने गारा उभार आहेत, तेही समजाव घेतले पाहिजेत. मग शब्दांची मराठी वरवी प्रत्ये, लिपीची मराठी व गुजराती शब्द कसे समान आहेत, शब्दांचे एकमेकांशी वाचता येवून वळण रीतीने जोडले जाताना, विशेष ध्यानात घ्याव्याच्या गोष्टी यांच्या अंतर्गत ते समजावून घेणे अवश्य आहे. यावेळी आपली आपसात मराठीत गुजराती वाक्ये बनविता येऊ लागतील, गुजराती लिपीने वाचणे प्रत्येक लक्षात घ्या लागतील. यानंतर बोलचाराची नयारी होई. ती जोड्यांतली भाषा, त्यांना पत्रे लिहिण्याची रीत, वृत्तपत्रीय भाषा, मोठे सभ्यमाना रीत तसे आपसात थोडेथोडे समजावून घ्यायचे आहे.

त्यावरिचा नामाचा, विशेषणाचा, क्रियावाचक शब्दांचा व अवयवाचा शब्दसंग्रह आपल्याकडे येवताच प्रत्येक पाहिले. ते या या दिशांनी अभ्यासकाच्या उपयोगापुरता आम्ही देऊ. पुढीलचा येवपी या पुढीलच आलेल्या सर्व गुजराती शब्दांचा अर्थान्तर्गत होतो. त्यामुळे प्रत्येक शब्दात पटविशी ते ते शब्द ग्राह्य ठरतील.

गुजरातीत कांही शब्द मराठीत आल्याने त्यांचे समजावून घ्यावे, पण त्यांचे अर्थ मात्र वेगळे ठरतील. उदा० 'आसणे' हे गुजराती क्रियापद. या शब्दाचा अर्थ मराठी साधल्या 'आसणे' असा पडतो, पण त्याचा अर्थ आहे 'अवगत असणे, येणे'. 'मने गुजराती आसडे छे' म्हणजे 'मला गुजराती येते' ('आसडे' मराठीत 'मोठे' यासारख्या गुजराती 'मोठवुं' शब्द आहे. मराठी 'मोठवणे' याचा अर्थ 'मोठवण्या-थि जायला-लावणे' असा होतो, पण गुजराती त्याच शब्दाचा अर्थ 'मोठवण्या-लावणे' असा होतो. 'कुडु' या गुजराती शब्दाच्यामध्यम मराठी 'कुडडे' शब्द आहे. पण गुजराती शब्द 'कुडडा' या अर्थी जायला लागू होऊ शकतो, तर मराठी 'कुडडे' फक्त वायव्यांतूनच लागू होतो. अशा कांही मराठी मराठीतून गुजरातीचा व गुजरातीतून मराठीचा अभ्यास करताना आकडेवारी येतात.

हे सर्व समजावचे तर भाषेचा व्यवस्थित अभ्यास झाला पाहिजे. ती आपण पुढील प्रकरणांतून करू.

प्रकरण २ : लिपिपरिचय व उच्चार

१. मराठीची वर्णमाला मराठी वर्णमालेसारखीच आहे. 'अ' पासून 'झ' पर्यंत मराठी अक्षरे लिखित आहेत — म्हणजे ४०, आहेत. मराठीत 'क्ष' अक्षर 'ज' सारखेच लिखून घ्यावा अथवा अक्षरेच्या शेवटी लिखित स्वतंत्र स्थान देऊनच आहे आहे. मराठीत 'क्ष' आणि 'ज' ही अनुक्रमे 'क+प' व 'ग+न' अशी जोडधारे मराठी स्थाना 'क' वर्गात व 'च' वर्गात घालण्यात येते आहे. मात्र ते दोन उच्चार दोन स्वतंत्र अक्षरांनी मराठीतल्यासारखेच मराठीत लिखून घ्यावे. मराठी लिपीत लिखित केल्याने ती चिन्हे ४०, अक्षर-विह्वाना आम्ही धरली आहेत.

२. आज मराठी लिपी प्रत्यक्ष मराठी घेऊ :

मराठी :	अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ
अ	आ	इ	ई	उ	ऊ	ऋ	
अं	आं	अं	आं	अं	अं	अं	
ए	ऐ	ओ	औ	अं	अं	अं	
व्यंजने :	भ	ग	घ	ङ	च	छ	
क	ख	ग	घ	ङ	च	छ	
ज	झ	ञ	ट	ठ	ड	ढ	
ण	त	थ	द	ध	न	प	
क्ष	फ	भ	म	य	र	ल	
श	ष	स	ह	ळ	क्ष	ज्ञ	

ही अनुक्रमे ३+५ व ४+५ ही बनलेली जोडधारे आहेत.

३. फ. व. अक्षर 'झ' अक्षरी लिखित.

३. वरील अक्षरचिह्नांवरून आपल्याला मिळून येते की गुजराती लिपी ही वस्तुतः नागरी लिपीच आहे. मराठी लिपी हीच नागरी अथवा देवनागरी लिपी आहे. फक्त काही अक्षरांच्या लोपोन्मुखते आणि क्यदाक्यदा गुजराती लिपी निराळी असल्यासारखे एवढेच वाटते. उदा० मराठी 'अ' आणि गुजराती 'अ' यांत फक्त 'अ' च्या सारख्या अंगाना लघ्वेय गुजरातीत नंतरच्या कान्याकडे घेतला गेला. अथ 'क' पदा. मराठी 'क' आडवा केला की गुजराती 'क' होतो.

मोठ्या जाणवणाऱ्या फरकांची उत्तरे 'छ', 'झ', 'ण', 'ज', 'झ', 'झ', 'झ' ही आहेत.

४. गुजराती लिपीत आणखी एक शिरोरेखा म्हणजे अक्षरात रेखा (शिरोरेखा) नसते.

उच्चार

५. गुजरातीतील वर्णांचे उच्चार मराठी वर्णोच्चारणांसारखेच आहेत. गुजरातीत उच्चारच्या दृष्टीने मराठीपेक्षा दोन स्वर अधिक आहेत. ते म्हणजे 'ए' व 'ऐ' यांच्या मधल्या 'आये' सारखा होणारा उच्चार आणि 'ओ' व 'औ' यांच्या मधल्या 'आयू' सारखा होणारा उच्चार. उदाहरणात, पुढील शब्द पहा :

(१) ओही, ओन, ओण, ओरण. येथे 'ओरण'चा उच्चार 'एरण' असाही नाही किंवा 'ऐरण' असाही नाही; तर तो 'आयेरण' असाच असतो आहे. याच रीतीने 'आयेही', 'आयेन' इ.

(२) ओलाह, ओलियो, ओशिङ्ग, ओत्सान. येथे 'ओलाह'चा उच्चार मराठीच्या 'ओलाह'सारखाही नाही किंवा 'ओलाह'सारखाही नाही. तो आहे 'आलाह'सारखा. मात्र निमित्ताना हे शब्द परंपरेने येऊन, म्हणजे 'ओही', 'ओलाह' असेच लिहिले जाऊन. याच्या उच्चारने विशेषत्व दाखविण्याकडिता 'ओशीङ्ग'त ते 'ओही' 'ओलाह' असे, म्हणजे उलटरी मात्रेची गूण करून दर्शविले आहेत.

६. व्यंजनांच्या बाबतीत 'च'सहस्रिक मध्ये वर्णोच्चार

मराठीतल्या शिवा हिंदीतल्यागायेंच जरा पसरट, म्हणजे 'चतुरा'तील 'च'मदगो, होमर, 'चमचा' यांमिळ 'च'सारखे नाहीं.

७. गुजराती अनुनासिकांचा उच्चार हीमुडा एक लक्षात ठेवण्याजोगी गोष्ट आहे. मराठीत अनुनासिकांचे उच्चार दोन तऱ्हेने होतात : (१) 'अंग', 'नचल', 'पाडल', 'चंदन', 'संपूर्ण' या शब्दांतील उच्चारप्रमाणे; म्हणजे 'अंग', 'नचल', 'पाडल', 'चंदन', 'संपूर्ण' अशा परस्वरांचा वापर करून होण्यास. (२) दगड य, र, ल, व, डा, प, म, ड यांच्यापूर्वी येणाऱ्या अनुनासिकांचा उच्चार; उदा०, गंरुम, गिळ, रींग, मंरुलप्र, आंस, अंरा इ.

गुजरातीत हे दोन तऱ्हेचे अनुनासिकांचे उच्चार तर होतातच, पण मराठीत एक प्रकार आहे; तो म्हणजे ज्या वर्णावर शीर्षध्वनि असेल तो वर्ण नासात उभावण्याचा. उदा० 'वांयवु', 'सांथो', 'सांथण' 'गांधी' इ. याने उच्चार 'वांयवु', 'सांथो', 'सांथण', 'गांधी' असे करणे चुकीचे मानले जाते.

८. 'ज्ञ' चा उच्चार गुजराती भाषेसे 'ग्न' असा करतात. 'ज्ञान' चा उच्चार 'ग्नान' करतात.

वागवडी

९. मराठीत या प्रमाणे 'आ'काराकरिता काला (१), 'इ'काराकरिता 'अ' अशी व दीर्घ 'ई'काराकरिता (१) अशी वेलांटी, 'उ'काराकरिता 'उ' व दीर्घ 'ऊ'काराकरिता (१), 'ए'काराकरिता (१) व दीर्घ 'ऐ'काराकरिता (१), अशा सात वागवडी व अशा रीतीने सर्व वागवडी बनले वीच व हा गुजरातीतही आहे. काही अक्षरांच्या वागवडीत मात्र फरक आहे. पुढे 'क' वर्णाचे उदाहरण दिले आहे त्यावरून वागवडीची वागवडीची रीत स्पष्ट होईल :-

क, का, कि, की, कु, कू, के, कै, को, कौ, कं, कः

याप्रमाणे इतर मराठी वागवडीची वागवडी बनवावे. वैशिष्ट्ये आहेत ती पुढीलप्रमाणे :-

अ	ए	उ	ऊ	इ
जा	जी	जु	जू	रु

व्याकरण खंड

प्रकरण ३ : शब्दविचार

१. आपण हिंदीची ओळख करून घेतली. आता याच लिपीत खाली दिलेल्या मराठी शब्दांच्याचा प्रयत्न करा :

लोकसाहित्यभां मृदयनं सभाषान ये न मुष्ण नियम होय छे, सार्वत्रिक सदानुभूति ये न तेना आदर्श छे. स्वभावनुं निरीक्ष ष्य ये न तेनी शक्ति छे. तंशी न वताये छे अन्तर्गुये लोकसाहित्य आदर्श दुनिया अदी करे छे. यथार्थ वर्णन करतां छतां आदर्शनी आल आपयो ये लोकसाहित्यनी आस भूमी छे. करोडो लोक ये आदर्श प्रभाजे न वस्तुओनी व्यक्तिओनी अथवा घटनाओनी किंमत आंके छे.

२. वर्णित परिच्छेद वाचनान त्याचा समस्त अर्थबोध कदाचित तुम्हाला शक्य नसेल. पण काही काही शब्द अगदी परिचयाचे, नव्हे आपलेच असो, पाहिले नाहिले असतील. असे कोणते कोणते शब्द आहेत ते आपण निवडून काढू या :

लोकसाहित्य, मृदय, सभाषान, मुष्ण, नियम, सार्वत्रिक, सदानुभूति, आदर्श, स्वभाव, निरीक्षण, शक्ति, दुनिया, यथार्थ, वर्णन, मूवी, करोडो, लोक, प्रमाण, वस्तु, व्यक्ति, अन्तर्ग, घटना, किंमत.

हे सर्व शब्द मराठीत आहेत, म्हणूनच वरिल परिच्छेद आपल्याला ओळखीचा वाटला. वरिल २३ शब्दांपैकी १९ शब्द संस्कृत आहेत. त्यांना 'तत्सम' म्हणजे संस्कृत शब्द म्हणूनच उल्लेखा ४ शब्दांपैकी 'दुनिया' व 'किंमत' हे शब्द अरबी, 'करोडो' हा हिंदी आणि 'मूवी' हा शब्द फारसी आहे. यास्तून मराठीतल्याप्रमाणेच गुजरातीतही तत्सम संस्कृत व तत्सम अरबी-फारसी-फ़र्सी शब्द आहेत हे आपल्याला दिसून येते. बाकीचे शब्द संस्कृत किंवा अरबी-फारसी-फ़र्सी किंवा अशाच इतर भाषांपासून बनलेले-बनविलेले आपल्याला आलेले दिसून येतात. त्यांना 'तद्भव' म्हणजे त्या त्या मूळ भाषेच्या शब्दापासून बनलेले असे म्हणतात. उदा० 'खाल'; हा शब्द फारसी 'खाल' वा शब्दापासून बनलेला आहे. असे शब्द

घडविण्याची निर्निगड्या भाषाची निर्निगडी लक्ष्य निहा शीथी अर्णे. उदाहरणार्थ, 'गर्भागार' या संस्कृत शब्दापासून मराठीत 'गर्भाग' व गुजरातीत 'गभागे' असे शब्द बनले आहेत.

३. शब्दांचा वापर करताना आपण त्यांचे बहुवचन करणे निहा जरूरीप्रमाणे विभक्तीचे वा अयसाने प्रत्यय घाला जातो. पण हे करताना शब्दाच्या मूळरूपात फरक करतो. त्याला मराठी व्याकरणाला 'सामान्यरूप' व गुजरातीत 'अंग' करणे म्हणतात. उदाहरणार्थ 'गो' चे 'गाच्या', 'गम' चे 'रामाच्या', 'पडदा' चे 'पडदाच्या' असे फरक पडतात. हे फरक होताना काही नियम लागू होतात असे आपल्याला विस्तार येतो. 'गम' हा 'अ'कारान्त पुलिगी शब्द आहे. 'पडदा' हा पण पुलिगीच शब्द आहे पण त्यांतील 'दा' चे 'धा' असे सामान्यरूप होते. 'गम' हा नपुंसकलिङ्गी शब्द आहे त्याचे बहुवचन 'गमे' असे होते व पुढे अयस्येची प्रत्यय 'वर' हे लावायचे झाले तर 'गामा' असे त्याचे सामान्यरूप होते, तेच 'जाने' हा नपुंसकलिङ्गीच शब्द घेतल्या तर त्याचे 'जान्या' असे रूप बनते. या वरून शब्दांच्या लिङ्गांना त्याचप्रमाणे त्यांच्या अय्य स्वरूपा असे फरक पडून येतांना महत्त्व आहे हे आपल्या लक्षात आले. गुजरातीची मराठीच्याप्रमाणेच घडते. म्हणून गुजराती शब्दांचे सुद्धा अंय स्वर व त्याची पाहणे आपण करतो. उदाहरणार्थ, 'छोकरो' (मुरुगा) या पुलिगी शब्दाचे बहुवचन 'छोकराओ' आणि प्रत्यय लागताना 'छोकरा उपर' असे त्याचे सामान्यरूप होते तर 'भडेल' या पुलिगीच शब्दाचे बहुवचन 'भडेलो' व प्रत्ययान्वित 'भडेलभां' असे होते. 'निशाण' (शाळा) या लीङ्गी शब्दाचे बहुवचन 'निशाणो' आणि सामान्यरूप 'निशाण पर' असे होते तर 'दूशी' (किडी) या लीङ्गीच शब्दाचे बहुवचन 'दूशीओ' व सामान्यरूप 'दूशी पर' असे होते. तेव्हा गुजराती शब्द वापरताना सुद्धा शब्दाच्या अयस्यारूपडे व जातीकडे लक्ष पुरवणे अवश्य आहे पण हे आपल्या ध्यानात आले. गुजरातीतील सर्व शब्दांना अयस्यगनुसार वगळी केली तर असे स्वर गुजरातीत — अ, आ, इ, ई, उ, ऊ, ए, ओ असे येतात. उदाहरणार्थ पुलिङ्ग शब्द पाहा : पुस्तक, धा, गनि, धोत्री, शुभग, खासबु, ते, गयेयो. आपण हे सर्व शब्द व्यक्ती म्हणजे बदल होणारे आहेत, अयसी मानित. अयसी शब्दांचा म्हणजेच अयसांचा वरिल संदर्भात विचार करतानाच प्रयोजनच नाही.

४. येथे आपण शब्दांचाच वस्तुपरिचय करून घेतला आहे. त्यांच्या मतेच शब्दोपेदे नाही. ते पुढे शिगवयाचे आहे. भाषा म्हणजे शब्दयोजना मगती मगणी. एकेक शब्दाच्या एक किंवा अनेक अर्थ आपण देतो आणि आपल्या मनातून योग्य तेथे उपयोग करतो. शब्द हा मनातल्या अर्थाचा किंवा भाषाचा मंडित किंवा वाच चिह्न आहे. विविध अर्थांना किंवा भाषांना आपण 'मगती' शब्दाने मंडित देतो आणि ते भाव प्रकट करण्याचा प्रयत्न करतो. जसे हा कोळ प्रयत्नच असतो. भाषांचा वापर वर्षानुवर्षे रूढ झालेला असतो आणि मनुष्याच्या बुद्धिचा पुष्पानुष्ठे भाव किंवा मनातल्या अर्थ अधिक भाषा या मंडित, अनेक भाषाणे, उभ्या या वापरिता अनेक नवीन नवीन मंडितानी भाषा नव पद्धती असतो तरी या मंडितानी म्हणजेच शब्दांनी मन प्रकट करणे हे भाषांमाला तितकसे अद्भुत झालेले नाही. म्हणून त्या भाषांनी नव पद्धतीमंडित भाषा परिस्थितीतून, घटनातून, वापरातून, भाषांच्या परस्परमंडित, मंडित शब्दांनी उभ्या, वनावट, अर्थवाहित आणि परिणाम घडून येत असते तरी त्यांची इतकी मनातल्या अर्थांचा किंवा भाषांचा पूर्णता त्या मंडितानी नाही असे अनुभवाला आले आहे. म्हणूनच शब्द हे कोळ मंडितभाषांचा मानलेले आहेत. निगनिराच्या समाजांत, निगनिराच्या व्यवस्थांना शब्द नेच असूनमुना त्यांचे अर्थ मात्र कुठे कुठे भिन्न झालेले आपल्या त्यामंडितच आढळून येतात. मगती-गुजरातीमधील शब्दांच्या वापरात तीन भिन्न आहे. उदाहरणार्थ, 'उपलाग' हा शब्द मगतीतही असे आणि गुजरातीतही आहे. पण मगतीत त्याचा अर्थ 'ग्योगीर न घातलेले (पंडे) ' असा आहे, तर गुजरातीत 'वस्त्रा वाजूचे' असा आहे. 'उद्यत' हा तत्सम शब्द मगतीत 'व्याप' , 'मज' हा अर्थ दर्शवितो, तर गुजरातीत त्याचाच अर्थ 'उद्यती', 'विजयती काम करणा' असा होतो. पण असे तत्सम शब्द मगतीत व गुजरातीत भिन्न अर्थ असणारे थोडे आहेत. मंडितभाषांचा तत्सम शब्द दोन्ही भाषात समानार्थानेच वापरले जाताना असे म्हणायला हरकत नाही. जी मंडित मंडित तत्सम शब्दांची तीच विदेशी तत्सम शब्दांची समजावी.

પ્રકરણ ૪ : નામવિચાર

૧. વિશેષનામ, સામાન્યનામ, ભાવવાચક નામ વગેરે નામોના આગળ ગુજરાતી ભાષેત મગઠીત્વાપ્રમાણેચ અર્જિત. મગઠીત ભાવવાચક નામે તરી પળા', 'તા' અમે પ્રત્યય લાવૂત, કિલ્લા કિલ્લપળા અથવા તિયારડાના વિશિષ્ટ સ્વરૂપ ઢેકૂત વનવિલી જાતાત તરી ગુજરાતીતરી વનવિલી જાતયઃ માત્ર 'પળા' પેઢીતી 'પળું' અથા તપુસરિતિદશક વ 'પ્રાપ્ત' અથા કીલિંગદશક પ્રત્યય ગુજરાતીત લાગ્તો. ઉદાહરણ 'મૂર્ખપણું' વનવિલી, 'રતાશ' (લાલ) વગેરે. સંસ્કૃત ભાષેત વનવિલી મૂર્ખદશક કિલ્લા ભવદશક નામે મગઠીત વ ગુજરાતીતરી જરીચયા તરી ભાવવાચક; ઉદાહરણ 'દેવ', 'ધૈર્ય' ડ. કાલી ગુજરાતી ભાવવાચક નામે ઓઢાત દેવપદકિલ્લા પુઢે ઢેત ઓઢે.

સારથ (ચાંગુલપળા), કડવાશ (કડુપળા), કડાપળ (શાળપળા), શાળપળું (શાળપળા-સમાવદાપળા), ધીરજ (ધીર), તરસ (તરસ), કસરત (વ્યાયામ), ધમાલ (મડવડ), લખાઈ (લખા), કાશળ (કાશી), લલાઈ (ભલેપળા).

૨. માગીલ પ્રકરણત આપળ ગુજરાતી શબ્દામે અચચર કોળતે અસતાત તે પાહિલે. હેચ સ્વર ગુજરાતી નામમાંતરી અર્જિત. તે મહત્તમે

અ, આ, ઇ, ઈ, ઉ, ઊ, ઊં, ઇ, ઓ.

ત્યાંતી નિવડક ઉદાહરણે પુઢીતપ્રમાણે :

(૧) કળશ (કલસ), તા (તાવ-કાગડાતયા), ઓઢ, ચપુ (ચાપ), લે (ભય), કકડો (તુકડા)

—હી પુઢીતી સામાન્યનામે

(૨) જમીન, જગા (ઢિકાળ), શીશી (કુસી), ઓરંડે (મેરીલી), ઘો (ઘોરપડ)

—હી કીલિંગી સામાન્યનામે

(૩) કાનસ (કંદીલ), પાણી, મરચુ (મરચી).

—હી તપુસરિતી સામાન્યનામે

तीन्ही विभाग विभागणी करून ही निगनिगच्या स्वर्गांनी अंत होणारी नांवे मूळाने निरुद्ध करून दिली आहेत. गुजरातीत मराठीप्रमाणेच तीन लिंगे पुढिगी, स्त्रीलिंग, नपुंसकलिंग अशी—आहेत हे यावरून समजून येईलच.

प्रत्येक विभागे जे अनेक शब्द दिले आहेत त्यांवरून असे दिसून येते की—

(१) पुढिगी नामाच्या अंती सामान्यतः अ, आ, इ, उ, ए व ओ हे स्वर येतात;

(२) स्त्रीलिंगी नामाच्या अंती मुळा अ, आ, ई, ए व ओ हे स्वर येतात;

(३) नपुंसकलिंगी नामाच्या अंती अ, ई व ऊ हे स्वर येतात.

म्हणजे अ, आ, ई, ए व ओ हे अन्य स्वर तीन्ही लिंगांत समानपणे येतात; तर मग कोणता शब्द कोणत्या लिंगाचा हे ओळखायचे कसे ? अर्थात अभ्यासाने व बार शब्दांनानेच ते समजून येणार हे उघड आहे. पण सामान्यपणे—

(१) ज्या नामाच्या अंती 'ओ' स्वर एकवचनाने येतो ते नाम 'पुढिगी'. जसे, घोडे, छोडरो, दीवो वगैरे;

(२) ज्या नामाच्या अंती 'ई' येते ते नाम स्त्रीलिंगी, जसे, जैरी (मी. पत्नी), छोडरी, माथी (माडी) वगैरे; आणि

(३) ज्या नामाच्या अंती 'ऊ' येतो ते नाम नपुंसकलिंगी, जसे, झुडु, जिछानु, शिंगडु, वगैरे.

—असे निश्चितपणे समजण्यास हरकत नाही. या नियमाचा उपयोग आपल्या विवेचनेत विवेचनाने शब्द वापरताना होऊ शकतो. मराठीत जसे आपण 'वागला मुलगा' या 'वांगला' हे विशेषण पुढच्या 'मुलगा' या पुढिगी नामाशी मळजे मिळेल्याशी संबंध असल्यामुळे बनवितो, विशेष्य जर 'मुलगी' असेल तर 'वांगली' अणि 'मूल' असेल तर 'वांगले' असे बनविणे, त्याच रीतीने गुजरातीतही विशेष्याच्या लिंगानुसार विशेषण हे 'ओ'वागल्ल, 'ई'वागल्ल किंवा 'ऊ'वागल्ल वगैरे लागते. उदा०,

‘सारो छोकरो’, ‘सारी छोकरी’, ‘सावुं छोकडुं’ अशी विभेदनाची रूपे बनतात.

३. मराठीतल्याप्रमाणेच गुजरातीतही संस्कृत, अरबी, फारसी, अशा इतर भाषांतून जसेच्या तसे शब्द आहेत; यद्वा यांची लिंबो गुजरातीत त्यांच्या मूल भाषातल्याप्रमाणेच अगळेही आणल्यात; उदा०, अर (पु.), जरा (म्ह० म्हानास्पण) (स्त्री.), भोजन (न.) ही मूळची नावे मराठीत व गुजरातीत समळिगी आहेत. अरबी नावे ‘नफ्थीम’ (पु.) म्हणजे ‘महान वरिष्ठ सन्नाधिकारी’, ‘दर्याल’ (स्त्री.) (युक्तिवाद ही नावे मुळा मळिगी आहेत.

या नियमाळा अपवादही आहेतच. उदा०, ‘महान’ हे मूळची नाम मराठीत पुळिगी आणि गुजरातीत नपुंसकळिगी आहे. ‘पशु’, ‘पक्षी’ ही नावे संस्कृतप्रमाणे मराठीत पुळिगी तर गुजरातीत नपुंसकळिगी आहेत. ‘तहनामा’ हे फारसी नाम मराठीत तसम असून ते पुळिगी आहे, गुजरातीत त्याचे ‘तडनाभुं’ रूप होते व ते नपुंसकळिगी आहे.

म्हणून मराठीत अगळेही जी तसम नावे त्या लिङ्गाची ती गुजरातीत त्याच लिङ्गाची असणार असे समजून चाटना येणार नाही हे बरीच उदाहरणावरून स्पष्ट होते.

इंग्रजी, पोर्तुगीज इ. विदेशी भाषांच्या सामान्य नामना मुळात लिंबो नसतात. पण ती नावे देशी भाषांत येतात त्या त्या भाषेच्या लिङ्गप्रमाणे किंवा रुढीप्रमाणे त्यांची लिंबो बनलेही आढळतात. उदा०, ‘कॉलेज’ हे नाम हिंदीत व गुजरातीत स्त्रीळिगी व मराठीत नपुंसकळिगी आहे; ‘कॉले’ हे नाम हिंदीत पुळिगी, मराठीत नपुंसकळिगी तर गुजरातीत स्त्रीळिगी आहे. ‘कॉलर’ मराठीत स्त्रीळिगी तर गुजरातीत पुळिगी आहे म्हणून विदेशी भाषांतून लिंबो रुढ प्रयोगांत जशी आलीत तशी लक्षात ठेवणे पाहिजेत.

४. काही पुळिगी नामांची स्त्रीळिगी व नपुंसकळिगी नावे लिङ्ग बदल करून बनतात. उदा० मराठीत ‘कुडा’ व स्त्रीळिगी ‘कुटी’ व नपुंसकळिगी ‘कुजे’, ‘बोडा’, ‘बोडी’, ‘बोडे’, ‘बसग’, ‘बसरी’, ‘बसरे’ अशी होतात.

नामविचारयोग अनेक प्रकार होऊन पुढिली नामांचे खीलिंगी नाम बनले :

पु.	स्त्री.	न.
कृतरो,	कृतरी,	कृतरे
घोडी,	घोडी,	घोडुं
भकरो,	भकरी,	भकरुं
वांढरो,	वांढरी,	वांढरुं
जिंदागे (वेसा)	जिंदागी	मांजरी, जिंदाडुं (मांजर)

याही वेसागान्त पुढिली नामांची वस्तु वेसागान्त खीलिंगी नामेच होतात, नपुंसकलिङ्गी होत नाहीत :

आगणी (अटसर)	आगणी (अटसर)
काडी	काडी
भाभो	भाभी
अचीजे (पुण्या)	अचीजे (पुण्या)
आगेजे (माजी)	आगेजे (माजी)
आजे (आजा)	आजे (आजी)

पुढिली नामांची आशी वेसागान्त भक्त्यानी बनलेली खीलिंगी नामे कांही पुढे दिली आहेत :

पु.	स्त्री.
भोर	ढेउ (लांडोर)
भाय	भा
दियर (धाकटे भावजी)	ढेराणी
वर (नवरा)	वडु (वायको)
भरड (पुरुष)	ओरत (स्त्री)
भाई	अहेत
ससररो	सासु
अगड	गाथ
राज	राणी

पु.	खी.
पाडो (रेडा)	बेंस (भ्रेस)
कूओ (मावळा)	कूध (मावळण)
बील (मिळु)	बीलदी (मिळीग)
रजपूत	रजपुताणी
सिंड	सिंडण
वाध	वाधण
पटेल (पार्टल)	पटलाणी (पार्टल)
सोनी (सोनार)	सोनारण (सोनार)
धणी (मानक)	धणियाणी (मानक)
नाग	नागण
डाथी	डाथणी
शेड	शेडाणी
डाकोर	डाकराणी
कथूतर	कथूतरी

ही व अशा प्रकारची अनियमित रूपे वाचनेन लक्षात राहिली.

५. काही नावे अशी गमतीची आहेत त्यांचे किंवा वस्तूंचे की अर्थ बदलतो; उदा० (१) 'कोश' (पु.) = मजिना. व 'कोश' (खी.) = पंगण; (२) कण (पु.) = माल (मानीचा), कण (खी.) = वेडना. ३. 'पुंते' (पु.) = (कचऱ्याचा ढीग), व 'पुंते' (खी.) = नंगी व गाल (पु.) = गिगा, गाण (खी.) = गिगी; (४) भात (पु.) = अन्नाचीट भात, भात (खी.) = भात, प्रकार. अशी नावे मुळा जमजमी वाचताना लिखिताना वाचनेन येत जातील तशी लक्षात राहून जातील. येथे फक्त एका नावाचे हे प्रकार नजरेखावून जावेत म्हणून दिले आहेत.

नामांच्या वाचतील त्या लिखांच्या विचार वर परत पुन्हा आडे.

वचनविचार

६. लिखितवाचनेवर वचनाचा विचार करू. मराठी गुजरातीत दोनच वचने आहेत : एकवचन व बहुवचन. एकवचना नामने बहुवचन कसे करावयाचे ? त्यासाठी काही नियम आहेत, ते पुढीलप्रमाणे :

१) अग नामाच्या अर्वा 'अ', 'आ', 'ई' किंवा 'उ' असेल अशा नामाने बहुवचन या अर्थ नामांसाठी 'ओ' प्रत्यय लावून करतात, मग त्याचे स्त्रिम कोणते का असेना.

एकवचन	बहुवचन
उदा०, अणद (घेळ) (पु.)	अणदो
राब्ण (पु.)	राब्णओ
राष्णी (स्त्री.)	राष्णीओ
दिवेट (स्त्री.) (यान)	दिवेटो
पशु (न.)	पशुओ

२) नामाच्या शेवटी 'ओ' अर्वावर असेल अशा नामाचे बहुवचन या अर्थ नामांसाठी 'आ' किंवा 'आओ' असा प्रत्यय लावून करतात. उदा०

धोओ	धोडा, धोडाओ
उगओ (डगला)	उगलाओ
वधारा (वाड)	वधारा, वधाराओ
मुधारा (मुनारवा)	मुधारा, मुधाराओ

३) नामाच्या शेवटी 'उ' असेल त्याचे बहुवचन 'आं' हा प्रत्यय लावून करतात.

उदा०, धरेणुं (दामिना)	धरेणुं
कपडुं (करडा)	कपडां
पारेणुं (कबूतर)	पारेवां
हैणुं (हडप)	हैथां

४) १) काही नामाने बहुवचन होवना त्याचे रूप बदलत नाही. उदा० 'वाण' किना, 'गण' रातव, 'लण' 'जिवाड', 'समाचार', 'धडी', 'लड' नीट, 'भग' (मृग), 'भरी' जिरे) इ.

२) काही नामाने बहुवचन होत नाही. उदा० कपास (कापूस), भांड (नाच), गोण (गूढ), घास (गवत), धी (दुप), लुडुं (जिरे), देवना (जिरे), पाणी, ओंय, मुई, भाटी (माती), मेथी, हुणदर (हळद), हिंग.

(३) पुढील नामे बहुवचनानच असतात : भाषा (भाषा), उवापाणी, प्रबुध, दुंदु (यस्य दुंदु), अश्व (अश्व), धापा (धने), आशा (आशा), दासावासा (आजीजी), वसुधा (यस्य वसुधा).

८. तेव्हा 'वचनविचार' न आपण ? नामाने बहुवचन कसे कायचे, (२) कोणत्या विशिष्ट नामाने बहुवचन होताना त्यांनी मध्ये बहुवचन नाहीत, (३) कोणत्या नामाने बहुवचन होत नाही. १. २. सोनी नामे बहुवचनानच असतात, हे पाहिले. ते एकी मानी आतावाय पुढेही आहे.

अभ्यास

१. सदर प्रकरणात पुढील मराठी शब्दांचे गुजराती प्रमाण कोमते आणून ते शोधून काढून त्यांच्या आग्रह विद्या : (१) लहान (२) नवरात्र (३) लाली (४) कुडी (५) तुळडा (६) कळस (७) कळस (८) लव (९) मूत्र (१०) कुत्रे (११) घेदाण (१२) शिबी.

२. पुढील गुजराती शब्दांची निम्मे मराठी मने या : - (१) लहान (२) उवापाणी (३) प्रबुध (४) धो (५) दुंदु (६) अश्व (७) दासा (८) दासा (९) दासा (१०) भाषा (११) दुंदु (१२) विद्या.

३. खालील प्रत्येक गुजराती नामाने विशिष्ट नाम काढून : (१) दासा (२) भाषा (३) अजीजी (४) अश्व (५) अश्व (६) अश्व (७) अश्व (८) अश्व (९) अश्व (१०) सोनी (११) भाषा (१२) विद्या.

४. खालील प्रत्येक नाम कोणत्या वचनाने आहे ते शोधून त्यांच्या विशिष्ट वचनी नाम काढून विद्या : (१) दुंदु (२) दासा (३) दासा (४) दासा (५) दासा (६) दासा (७) दासा (८) दासा (९) दासा (१०) दासा (११) दासा (१२) दासा.

प्रकरण ५ : विभक्तिविचार

१. "रमाने रामाद उजवला व पेटीत ठेवला. मुलाला काय बोलावे हे विचार करेल. रमाना वाचान रुप वगळी."

या पद्धत पाच वाक्ये दिली आहेत. त्यात 'रमाने', 'रामाद', 'पेटीत', 'मुलाला', 'रमाना', 'रमाना', 'रमाना' ही नामे आली आहेत, पण ती सगळी वाक्यात मूळ वाक्यात नाहीं. 'रमा' या मूळ शब्दापासून 'रमाने' व 'रमाना' अशी दोन रूपे आली आहेत. 'पेटी' या सामान्यनामाचे 'पेटीत' असे रूप झाले आहे. 'मूल' या सामान्यनामाचे 'मुलाला' असे रूप झाले आहे. प्रत्येक शब्दाचे एकच नाम वेगळ्या वेगळ्या रूपांत किंवा वेगळी वेगळी नामे वेगळ्या वेगळ्या रूपांत नसलेली आपल्याला दिसतात. हा जो नामाचा वेगळेपणा व्याकरण व्याकरणात 'विभक्ती' म्हणतात. हे जे वेगळे वेगळे रूप रमाना वाक्यात आहेत ते त्याला काही एक भाग त्या वाक्यात वाचकायचा आहे म्हणून रमा ही आपल्या दमच्या नामाशी संबंध दाखवायचा भाग असो की विचारदानी मूळ दाखवायचा भाग असे. तशी रूपे त्या नामांना घेतली रमाना वाक्यात आले त्याच रूपात झाले असले ते पाहा :

"रमा रामाद उजवला व पेटीत ठेवला"....मूळ शब्द जसेच्या तसे येथे ठेवल्याने पुढील अर्थही होत नाही. म्हणूनच काही प्रत्यय लावून त्यांना नामाचा वाचनीयता आहे. या प्रत्ययाना 'विभक्तिप्रत्यय' म्हणतात. अर्थानुरूप अशा विभक्ती मानल्यात व मानलीत आठ आहेत, गुजगतीत सातच आहेत व त्या मगलीतल्याच आहेत. त्या पुढीलप्रमाणे : प्रथमा, द्वितीया, तृतीया, चतुर्थी, पंचमा, षष्ठी व सप्तमी. 'संज्ञेयत' ही आठवी विभक्ती म्हणून गुजगतीत मानलेली नाही. ती संबंधावधी प्रथमा विभक्तीच मानली जाते.

२. आता आता प्रत्येक विभक्तीचा गुजगती व्याकरणात अर्थ म्हणजे उल्लेख करायचा व तिचे प्रत्यय काय ते पाहू. त्याचे व्याख्यानप्रमाणे कोष्टक आपल्याला बनविता येईल :

विभक्ती	अर्थ	प्रत्यय
प्रथमा	कर्ता, संबोधन	नाही
द्वितीया	कर्म	नाही । ते ।
तृतीया	कर्ता, करण, कारण	એ, થી
चतुर्थी	संप्रदान, तार्य्य	ને, માટે
पंचमी	अपादान	થી
षष्ठी	संबंध	* (ए.व.)नो-नी-नुं * (व.व.)ना-नी-नां
सप्तमी	अधिकरण	એ, માં

येथे विभक्तीचे जे 'अर्थ' म्हणून दिले आहेत त्याचा गुणाग्र अर्थ अवश्य आहे.

विभक्तीचे 'अर्थ'

३. वाक्यात असून जन्म होण्याची कामगिरी बजावणे या म्हणजे 'अ' शब्दाचा 'अर्थ' किंवा अर्थच नामजते. प्रथम शब्दाचा दसऱ्या शब्दाशी निश्चित संबंध योजलेला असतो अर्थात या निवेदिता संबंधप्रमाणे या शब्दाची कामगिरी विविध झालेली असते. उदा. 'म्हणजे काय ? उचलला' हेच वाक्य घेतले, तर त्यात 'म्हा', 'काय' या दोन नामे आहेत. 'मि' कामगिरी घेऊन आलेली आहेच. वरलेले किंवा दाखविलेला शब्द जो 'उचलला' त्याच्याशी दोन्ही नामांचा संबंध आहे. उचलल्याचा किंवा झाला, पण ती कोणी केला ? असा 'म्हणजे'. तेव्हा 'म्हा' या नामाची या शब्दात कामगिरी आहे. 'उचलला', पण काय ? असा 'काय'. तेव्हा 'काय' या शब्दाने उचलल्याचा क्रियेचे अर्थ दाखविले, त्याशी 'म्हा' विभावान्या अनुषंगाने काही कामगिरी आहे. वाक्यातील नामांचे किंवा दाखविलेला शब्दाशी म्हणजेच क्रियाशब्दाशी जे संबंध त्याला 'कारण' असे नाव दिले आहे

* ए. व. = एकवचन

व. व. = बहुवचन

जाति त्या 'दाया'ने जे द्रष्टा मानले जाते त्याला 'अर्थ' असे नाव दिले आहे. 'रमाने' हा शब्द त्या वाक्यात कर्त्याची कामगिरी बजावतो म्हणून त्या वाक्यात जे 'व' या अक्षराचे होतो. क्रियापदाच्या 'कोण' किंवा 'कोणी' असा प्रश्न 'त्याच्या' असा जे उत्तर येतो तो त्या क्रियापदाचा कर्ता, आणि 'काय' असा प्रश्न निघाल्या असता जे उत्तर येते ते त्याचे कर्म हे त्या दोन कारक-विभक्तींचे 'अर्थ' आहेत. असे समजते म्हणजे कारकांचे सात प्रकार 'अर्थ' वरून व 'प्रत्यय' वरून मानल्यात आले आहेत. आणि वरील कोष्टकात पाहिले की 'प्रत्यय' विभक्तीला प्रत्यय माने, आणि निचा अर्थ 'कर्ता' आहे, म्हणजे प्रत्यय विभक्तीत प्रत्यय या शब्द कर्त्याने काम करते; आणि 'तृतीया' विभक्तीत प्रत्यय या शब्दाच्या कर्त्यानेच काम करते, पण त्याला 'ने' हा प्रत्यय आहे, म्हणून याची विभक्ती नेमाची वरून तिला 'तृतीया' नाव दिले आहे. उदा० 'रमाने'.

कर्म दाखविण्याचा शब्दाची विभक्ती 'द्वितीया' टाकिली आहे. त्या विभक्तीचा शब्द 'प्रथमे' प्रमाणेच विनाप्रत्यय असा शकतो, 'काणद' हा शब्द कसा आहे, पण तो 'कर्म'चा अर्थ दर्शविण असल्यामुळे त्याची विभक्ती 'द्वितीया' आहे. दुसरा द्वितीया विभक्तीचा प्रकार असा : 'रमाने काणद सखूस दिला.' येथे 'देवान' किंवा 'कोणान' टाकून शास्त्री : 'सखूस' तेव्हा 'सखूस' हे मुळा 'दिला'ने कर्म आहे. आणि कर्माची विभक्ती द्वितीया असते. तेव्हा द्वितीया विभक्तीचा रूपे दोन : (१) प्रत्ययविहित, व (२) 'स' किंवा 'ला' हा प्रत्यय लावून.

'रमाने काणद सखूस हाताने दिला' या वाक्यात 'हाताने' म्हणजे हाताने हाताने करून. तेव्हा 'ने' या प्रत्ययाने 'साग्न' किंवा 'करण' दाखविले. ती विभक्ती 'तृतीया' म्हणली आहे.

वरील वाक्यात 'सखूस' या शब्दाची विभक्ती द्वितीया म्हणून सांगितली, मग ती चतुर्थी मानल्यात. जे देवान ते मुख्य कर्म, त्याची विभक्ती द्वितीया, आणि यात दिले जाते ते सौत कर्म, त्याची विभक्ती चतुर्थी. म्हणून त्या विभक्तीचा अर्थ 'साग्नान' : 'मुखाने विविध दाखविला', 'त्याच्या गालाला लोट आहे', या वाक्यात 'ना', 'ला' प्रत्यय लावलेली नावे 'चतुर्थी' विभक्तीची मानली आहेत.

याचप्रमाणे 'करिता', 'माठी' असे वाक्यप्रत्यय वाक्येतील संबंधी चतुर्थी विभक्तीची समजात; उदा० 'वाक्यावरिण करिता वाक्य' पुढे 'आणली.'

'पंचमी' विभक्तीने अंशाना किंवा प्रत्ययाना संबंध होतो. 'मृदंगामन जळ्यात दूर आहे', 'को 'पापुगून सो आणे' अशा वाक्यात 'जळ्यात', 'को', 'कडून' असे प्रत्यय वाक्येकडे आठ पंचमी विभक्तीने लागतात. 'पुन', 'पेन' हे प्रत्यय न्यूनत किंवा अंशरूप दाखवितात, उदा० 'गमजून जळ्यात दूर आहे'; या प्रत्ययाना दर्शकाली 'आणरी' किंवा 'पळ्यात' येतो.

पट्टी विभक्ती घेण्याची सगळी श्रेष्ठ. या विभक्तीने नियते स्वतः किंवा अधिकृत दाखविले जाते. उदा० 'म्याने काय पेटीत ठेवला'; किंवा 'म्याने माझ्या काती पटला', या वाक्यात 'ने' किंवा 'ई' प्रत्यय वाक्येकडे नव्या सगळी विभक्तीचे समजावते.

पट्टी विभक्ती सोडून उत्तर या सगळी विभक्ती 'वाक्य' किंवा 'म्याने' क्रियेशी संबंध अगळेच्या विभक्तीत आढेव. पट्टी विभक्ती मात्र सगळी सगळी जोडणारी विभक्ती आहे. 'या मृदंगाना का आहे', 'विभक्ती' अशांत शब्दात होईल' या वाक्यात 'मृद' आणि 'का' किंवा 'आणी' अशांत 'मृद' हे दोन शब्द 'चा' किंवा 'ची' या प्रत्ययाना संबंधी आढेव, या प्रत्ययाना क्रियापदाशी संबंध जोडला जात नाही. मगजून या विभक्तीत 'जिणेण' विभक्ती 'मुद्दा' म्हणतात; वाक्य 'चा' प्रत्यय वाक्यात येत त्या शब्द पुढील संबंधित शब्दाविषयी विशेषणप्रमाणे काही विशेष समजाते.

४. विभक्तीच्या समजात हे सगळीने वाक्यरूप समजाते. यावरून विभक्ती म्हणजे काय, त्या किती आहेत, वाक्यरूप आहेत व यांचे वेगळे वेगळे प्रत्यय काय ते आपल्याला मगजूनने समजावला म्हणत झाले. मगजूनने विभक्ति विचार वाक्य काही मुद्दा वेगळ्या वेगळे. फक्त विभक्त्याचे प्रत्यय तेवढे वेगळे आहेत. काही 'अरी' समजाव आढेव. 'प्रत्यय' किंवा 'पडेली' विभक्तीचा अर्थ 'कती' अहे त्या मगजूनने 'संशोधन'ही आहे.

પણે લક્ષણ ઘેડતે તે પ્રત્યય વ ત્યારી ઉદાહરણે પુઠે દેતે આહે :

વિભક્તી	પ્રત્યય	ઉદાહરણ
પહેલી	×	રામ, હે રામ
બીજી	×, ને	રામ, રામને
ત્રીજી	એ, થી	રામે, રામથી
ચોથી	ને, માટે	રામને, રામને માટે
પાંચમી	થી	રામથી
છઠી	જા.૦ નો, ની, નું (ઘડું) ના, ની, નાં	રામનો, -ની, -નું -ના, -ની, -નાં
સપ્તમી	એ, માં	રામે, રામમાં

ગુજરાતીની છઠી વિભક્તી મોટુંનું ક્રિયાપ્રત્યયને વચ્ચેવચની વ બહુવચની પ્રત્યય બેઠેલે બેઠેલે નથી. પછીથી દોઢી વચનાંને વેળેવેળે પ્રત્યય વર દિલે આહેન. મારે મ્હજે તે વેળે પ્રત્યય નમૂન નો, ની, નું ત્રીજી બહુવચને આહેન હે સહજ લક્ષણ યેઈલ.

૧. આજી મુજગી વાચન હે પ્રત્યય લાવૂન નામ ચાલૂં યા :

- પહેલી — રામ રામ છે (મ્હં ગમ ગમ આહે).
- બીજી — એને નામ રામ આપ્યું મ્હં ત્યાલા નામ ગમ દિલે).
(યેયે 'આપ્યું' મ્હજે 'દિલે' યા ક્રિયાપદાંની 'નામ' વ 'રામ' હી દોન કર્મે આહેત.)
- ત્રીજી — રામે બાણથી રાવણને માર્યો (મ્હં ગમાને વાણાને રાવણાલા મારલે. યેયે 'રામે' હા તૃતીયાન્ત કર્તા આહે, આણિ તૃતીયા વિભક્તીના અર્થ 'મરણ' મ્હજે મારન અમાહી અસત્યામુલે 'બાણથી' હી મુજા તૃતીયા વિભક્તીવ આહે.)
- ચોથી — મીના રામને નમન કરે છે (મ્હં સીના ગમાલા નમન કરને).
- પાંચમી — લક્ષ્મણ રામથી દૂર બાથ છે (મ્હં લક્ષ્મણ ગમાનામૂન દૂર જાતો).

- छट्ठी— (१) हनुमान रामनो दास छे (म्ह० हनुमान रामनो दास आहे).
- (२) मीना रामनी पत्नी छे (म्ह० मीना रामनी पत्नी आहे).
- (३) रामनुं धनुष्य जणवान छे (म्ह० रामने धनुष्य बलवान आहे).
- (४) लव अने कुश रामना पुत्रो दता (लव अने कुश रामाचे पुत्र होते).
- (५) रामनी शक्तीच्यो अपार दती (म्ह० रामाच्या शक्ती अपार होत्या).
- (६) रामनां भाषाप प्रमाण दतां (म्ह० रामने आई-बाप प्रेमळ होते).
- (येथे पत्नीच्या एकवचना व बहुवचनां मध्य प्रत्ययानी उदाहरणे दिली आहेत.)

- सातमी— (१) ते आडे बट छे (ते शांताच चडो) —अविभक्त अर्थी.
- (२) रामभां अमे छिंरने नेष्ट्यो धीमे म्ह०
रामांत आमी ईश्वराचें प्रमाण —अविभक्त अर्थी.

६. गुजरातीत नियेक नामे अशी आहेत की ज्यांना विभक्तिप्रत्यय लागण्यापूर्वी त्यांच्या रूपांत कांही फेरफार होतो. मगटी-मगुला असा फेरफार होतो. त्या फेरफाराचा 'मानान्यत्वा' रूपा 'अंग' मगटीत म्हणजेच गुजरातीतही त्याचा 'अंग' म्हणजेच. 'धोडो' हा शब्द घेऊन, तर त्याचा उदाहरणार्थ द्वितीया 'ने' प्रत्यय लागण्याचा शास्त्र तर 'धोडो' ने 'धोडा' असे 'अंग' बनते व मग त्याचा प्रत्यय लागून 'धोडांने' असे रूप बनते. दुसरे नाम 'छोडनुं' ध्या. त्याने 'छोडरा' असे 'अंग' बनून त्याचे उदाहरणार्थ सप्तमीने त्या 'छोडराभां' असे होते. बहुवचनांनी नामांनी विभक्तिरूपे अनुक्रमे 'धोडांने', 'छोडरांभां' अशी झगते बहुवचनाच्या रूपांत कांही बदल न होय नुसत्या प्रत्यय लागून होतार.

૭. 'ક'કારાન્ત, 'ક'કારાન્ત, 'ક'કારાન્ત વ 'ઓ'કારાન્ત નામાં-
નિગમન કરી શકાતી અને પાસમાં આ નામન વાળી શબ્દો હોત નહીં.

૮. અન્યથાજ્ઞા સોર્યકાંટી પુટે નમ્ન્યામી નામે ચાલુવૂન દાખવિલી
આજેન .

પુલિંગી નામ

અકારાન્ત—'પુરુષ'

વિભક્તિ	૧કવચન	વહુવચન
૧	પુરુષ	પુરુષો
૨	પુરુષ, પુરુષને	પુરુષો, પુરુષોને
૩	પુરુષે, પુરુષથી	પુરુષોએ, પુરુષોથી
૪	પુરુષને, પુરુષને માટે	પુરુષોને, -ને માટે
૫	પુરુષથી	પુરુષોથી
૬	(એકં) પુરુષનો, -ની, -નું (બહુ) પુરુષના, -ની, -નાં	પુરુષોનો, -ની, -નું પુરુષોના, -ની, -નાં
૭	પુરુષે, પુરુષમાં	પુરુષોએ, પુરુષોમાં

આકારાન્ત—'રાજા'

૧	રાજા	રાજાઓ
૨	રાજા, રાજાને	રાજાઓ, -ને
૩	રાજાએ, રાજાથી	રાજાઓએ, -થી
૪	રાજાને, -ને માટે	રાજાઓને, -ને માટે
૫	રાજાથી	રાજાઓથી
૬	(એકં) રાજાનો, -ની, -નું (બહુ) રાજાનો, -ની, -નાં	રાજાઓનો, -ની, -નું રાજાઓના, -ની, -નાં
૭	રાજાએ, રાજામાં	રાજાઓએ, રાજાઓમાં

ઘ-ઙ્ઘકારાન્ત—કળિ-ળી (કલકલ)

વિભક્તી	અકચ્ચન	ચચ્ચન
૧	કળી	કળીઓ
૨	કળી, કળીને	કળીઓ, -ને
૩	કળીએ, કળીથી	કળીઓએ, -થી
૪	કળીને, -ને માટે	કળીઓને, -ને માટે
૫	કળીથી	કળીઓથી
૬	(એક) કળીનો, -ની, -નું	કળીઓનો, -ની, -નું
	(બહુ) કળીના, -ની, -નાં	કળીઓના, -ની, -નાં
૭	કળીએ, કળીમાં	કળીઓએ, કળીઓમાં

ઙ-કારાન્ત—સાધુ

૧	સાધુ	સાધુઓ
૨	સાધુ, સાધુને	સાધુઓ, -ને
૩	સાધુએ, -થી	સાધુઓએ, -થી
૪	સાધુને, -ને માટે	સાધુઓને, -ને માટે
૫	સાધુથી	સાધુઓથી
૬	(એક) સાધુનો, -ની, નું	સાધુઓનો, -ની, -નું
	(બહુ) સાધુના, -ની, -નાં	સાધુઓના, -ની, -નાં
૭	સાધુએ, સાધુમાં	સાધુઓએ, સાધુઓમાં

[દીર્ઘ ઙકારાન્ત ધર્મપ્રમણેચ; કન્ઠ સ્થાને 'ઙ' પેઠાની જગ્યાએ 'ક' કળે]

ઙ્ઘકારાન્ત—ફકડો

૧	ફકડો	ફકડાઓ
૨	ફકડો, ફકડાને	ફકડાઓ, -ને
૩	ફકડાએ, ફકડાથી	ફકડાઓએ, ફકડાઓથી
૪	ફકડાને, -ને માટે	ફકડાઓને, -ને માટે

વિભક્તી	एकवचन	बहुवचन
૧	ફૂકડાથી	ફૂકડાઓથી
૨	(એક૦) ફૂકડાનો, -ની, -નું	ફૂકડાઓનો, -ની, -નું
	(બહુ૦) ફૂકડાના, -ની, -નાં	ફૂકડાઓના, -ની, -નાં
૩	ફૂકડાએ, ફૂકડામાં	ફૂકડાઓએ, ફૂકડાઓમાં

स्त्रीलिङ्गी नामे

अकारान्त—બહેન

૧	બહેન	બહેનો
૨	બહેન, -ને	બહેનો, -ને
૩	બહેને, બહેનથી	બહેનોએ, -થી
૪	બહેનને, ને માટે	બહેનોને, -ને માટે
૫	બહેનથી	બહેનોથી
૬	(એક૦) બહેનનો, -ની, -નું	બહેનોનો, -ની, -નું
	(બહુ૦) બહેનના, -ની, -નાં	બહેનોના, -ની, -નાં
૭	બહેને, બહેનમાં	બહેનોએ, બહેનોમાં

आकारान्त—મા

૧	મા	માઓ
૨	મા, માને	માઓ, -ને
૩	માએ, માથી	માઓએ, માઓથી
૪	માને, -ને માટે	માઓને, -ને માટે
૫	માથી	માઓથી
૬	(એક૦) માનો, -ની, -નું	માઓનો, -ની, -નું
	(બહુ૦) માના, -ની, -નાં	માઓના, -ની, -નાં
૭	માએ, મામાં	માઓએ, માઓમાં

હ-ફકારાન્ત—મરઘી

વિભક્તી	અકવચન	બહુવચન
૧	મરઘી	મરઘીઓ
૨	મરઘી, મરઘીને	મરઘીઓ, -ને
૩	મરઘીએ, થી	મરઘીઓએ, થી
૪	મરઘીને, મરઘીને માટે	મરઘીઓને, ને માટે
૫	મરઘીથી	મરઘીઓથી
૬	(એક) મરઘીનો, ની, નું	મરઘીઓનો, ની, -નું
	(બહુ) મરઘીના, ની, -નાં	મરઘીઓના, ની, -નાં
૭	મરઘીએ, મરઘીમાં	મરઘીઓએ, મરઘીઓમાં

'ડ'કારાન્ત—સાસુ

૧	સાસુ	સાસુઓ
૨	સાસુ, -ને	સાસુઓ, -ને
૩	સાસુએ, સાસુથી	સાસુઓએ, -થી
૪	સાસુને, -ને માટે	સાસુઓને, -ને માટે
૫	સાસુથી	સાસુઓથી
૬	(એક) સાસુનો, ની, -નું	સાસુઓનો, ની, -નું
	(બહુ) સાસુના, ની, -નાં	સાસુઓના, ની, -નાં
૭	સાસુએ, સાસુમાં	સાસુઓએ, સાસુઓમાં

'ઑ'કારાન્ત—ધો

૧	ધો	ધોઓ
૨	ધો, -ને	ધોઓ, -ધોઓને
૩	ધોએ, ધોથી	ધોઓએ, ધોઓથી
૪	ધોને, -ને માટે	ધોઓને, -ને માટે
૫	ધોથી	ધોઓથી

વિભક્તી	एकवचन	बहुवचन
૧	(એક૦) ધોનો, -ની, -નું	ધોઓનો, -ની, -નું
૨	(બહુ૦) ધોના, -ની, -નું	ધોઓના, -ની, -નાં
૩	ધોએ, ધોમાં	ધોઓએ, ધોઓમાં

નપુંસકલિંગી નામે

अकारान्त—इषुस

૧	इषुस	इषुसो
૨	इषुस, -ने	इषुसो, -ने
૩	इषुसे, इषुसथी	इषुसोએ, इषुसोથી
૪	इषुसने, -ने भाटे	इषुसोને, -ने भाटे
૫	इषुसथी	इषुसोથી
૬	(એક૦) इषुसनो, -नी, -नुं	इषुसोनो, -नी, -नुं
૭	(બહુ૦) इषुसना, -नी, -नां	इषुसोनो, -नी, -नां
૮	इषुस, इषुसमां	इषुसोએ, इषुसोमां

उकारान्त—नजियु (बील)

૧	नजियुं	नजियां
૨	नजियु, नजियाने	नजियां, नजियांने
૩	नजिये, नजियेथी	नजियांએ, नजियांથી
૪	नजियाने, -ने भाटे	नजियांને, -ने भाटे
૫	नजियाथी	नजियांથી
૬	(એક૦) नजियानो, -नी, -नुं	नजियांनो, -नी, -नुं
૭	(બહુ૦) नजियाना, -नी, -नां	नजियांना, -नी, -नां
૮	नजिये, नजियामां	नजियांએ, नजियांमां

‘इ’कारान्त—भी

૧	भी	भीयां
૨	भी, भीने	भीयां, भीयांને

વિભક્તી	एकवचन	बहुवचन
૩	બીએ, બીથી	બીયાંએ, બીયાંથી
૪	બીને, -ને માટે	બીયાંને, ને માટે
૫	બીથી	બીયાંથી
૬	(એક) બીનો, ની, નું (બહુ) બીના, ની, નાં	બીયાંનો, ની, નું બીયાંના, ની, -નાં
૭	બીએ, બીમાં	બીયાંએ, બીયાંમાં

સર્વ પ્રકારની નામે સ્ત્રી આદ્યપર્યાયે આપણે જાણવાના નામે પ્રયત્ન ચાલવું પાડિલે. યામ્બન આપણી નિજાન્યયનાના ભાગાન્યયિની નામે ઘેઝન આપણાના નામે ચાલવિયા યેવી. વિભક્તિની નિજાન્યયવચના પછી ઓછા પુરેશી આદે.

અભ્યાસ

૧. પુદીલ નામને યોગ્ય ત્યા વિભક્તિપ્રયોગને મુજબ લેણ : (i) એક (ii) બહુ (iii) નિશાન : પતિયા (આ.) (iv) નાનકડા : ઘેઝ (v) પત્ન્ય : દો (વેઝ) (vi) બેઝાઓ : માથા (vii) ચાલી (પુસ્તક) : પાલ (viii) કા (મોરલે) : ગિયાં (ix) ચાલુકર : કેલ (કેમો)

૨. પુદીલ શબ્દને ગુજરાતિ અપભ્રંશ કરા :

(૧) રેઝ્યાગ ગત (૨) પર્વતીદૂત ના મેઝ (૩) નિશાન ના ફ (૪) મર્યાદા મોકે (૫) હાતા પુસ્તકે (૬) શાકના વેઝ (૭) ડોહીત ડોલી (૮) કાલ્યાણ માગણી.

[ટીપ : રેઝા = પાટો : ગત = યાત્રા : નિશા = પાલ, ચેલા, ના ફ = ચેલ, ચેલ (પુ.) : દોકે = મથું : શાકિના = મેઝ (ન.)].

प्रकरण ६ : नामसंग्रह

अभ्यासद्वारा गम्ये वर्णिताना नामांची गरज लागणारच. व्याकरिता निच लागत येणाऱ्या नामांचा एक मोठाच संग्रह येथे देत आहे. प्रथम उल्लेखनीय नामे, नंतर वस्तुची सामान्यी नामे, दगच्या भागांची नामे, त्या भागाच्या आन्त्ये, पत्राचे, फळे, झाडे, प्राणी, समालापदार्थ, नाशकरी, विषा, मंडूने, वाटे वगैरे नामे देऊन धातुव्यतिरिक्त काही सामान्य नामांची पुढे शिक्के आहेत. पुढील म्हाटी नान देऊन त्याचा गुजगती प्रमाणे १३ व आहे. नामांचे विभाग समान व्याख्यापुढेच दिले आहे.

दर्शनायक्य (वस्तु नामां)

होके - भायुं (न.)

गोवडी - गोवडी (स्त्री.)

मेढू - मेढू (न.) भयल (न.)

केम - पाण (पु.)

कण्ड - कण्ड (न.)

काढ - काढ (न.)

होळा - आंभ (स्त्री.)

दुवळे - आंभना डोणा (पु. & व.)

(होळ्यातील) बाहुनी - आंभनी डोडी (स्त्री.)

गोवण - आंभनी आंभनी (पु.)

पापणी - पोपयुं (न.)

पापणीचे केम - पांयपु (स्त्री.)

नाक - नाक (न.)

नाकपुडी - नसकोडुं (न.)

नाकपुडीतील कोवळे कातडे - नसकोरी (स्त्री.)

गाल - गाल (पु.)

भोट - ओड, ओड (पु.)

मिथी - मीठ (स्त्री.)

दात - दांत (न.)

गिडी - गिडी (पु., न.)

जीम - जीम (स्त्री.)

याळा - ताणुं (न.)

हनुवटी - हनुवटी (स्त्री.)

दाडी - दाडी (स्त्री.)

कन - कान (पु.)

कानाचे पाळे - काननी दोण (पु.)

कानशील, अम्ल - अमलुं (न.),
अमलु (पु.)

जवडा - जवडुं (न.)

तोंड - मोडुं (न.)

मान - ओड, भरन (स्त्री.)

गळा - मणुं (न.) कंड (पु.)

पाटा - पांटी (स्त्री.), डैडि (पु.)

सादा - अलो (पु.)

बाहु, बाहुटा - आवडुं (न.)

हात - हाथ (पु.)

मनगट - कोडुं (न.)

हातचा पंजा - पंजा (स्त्री.)

कोपर-कोपी (स्त्री.)	कवर-कभर (स्त्री.)
बोट-आंगणी (स्त्री.)	बांच-बन्ध (स्त्री.)
नख-नाथ (पु.)	मांडी-भोगी (पु.)
छाती-छाती (स्त्री.)	गुठरा-गुठरा (स्त्री.)
बरगडी-पांसणी (स्त्री.)	पाय-पय (पु.)
फुफुस-फेफुं (न.)	घोटा-घुंटी (स्त्री.)
खाक-अमल (स्त्री.)	टाच-ओटी (स्त्री.)
पोट-पेट (न.)	अंगठा-अंगुठी (पु.)
ओटीपोट-पेट (न.)	कान-कानी (स्त्री.)
कोठा-कठर (न.)	रक्त-रौंदी (न.)
आंते (मोट) - आंत (न.)	हड-हड (न.)
आंते (उद्दान) - आंतरी (स्त्री.)	अंग - अंग (स्त्री.)
पाठ-पीठ (स्त्री.)	साळ-साण (स्त्री.)
पाठीचा कणा-करी (स्त्री.)	मुंड-मुंड (स्त्री.)

घर व घराचे भाग

घर-घर, भटान (न.)	छा - छा (स्त्री.), -छा (पु.)
वाडा-भट्ट (पु.)	छप्पर-छापुं (न.)
झोपडी-झुंपडी (स्त्री.)	जमीन-जमीन (स्त्री.)
भागण-आंगण (न.)	मोटा-मोटा (पु.)
सोपा, भोसरी-ओसरी (स्त्री.)	मजरा-मजरा (न.)
माळघर-दखतो ओरडो (पु.)	हारीला-होपलो (पु.)
वरांडा-वरंडा (पु.)-ओटखो (पु.)	गिहकी-गारी (स्त्री.)
खोली-ओरडो (पु.)	दरवाजा-दारी (स्त्री.), आराखुं (न.), दरवाजे (पु.)
स्वैपाकघर-रओडुं (न.)	दार-दारा (न.)
संडास-संडास (पु.), गण्ड (पु., न.)	चोकर-ओकरुं (न.)
मुत्री-मुतरडी (स्त्री.)	कपाट (झिल्ले) - अंगारिखुं (न.)
परसू-पासो (पु.)	भित्त-भित्त (स्त्री.)
गच्चो-अगाशी (स्त्री.), धाखुं (न.)	मोरी-भोरी (स्त्री.)
जिना-दादर (पु.), सीडी (स्त्री.)	कोपरा-कोपो (पु.)
पायरी-पयधियुं (न.)	ग्रंथ-ग्रंथ (न.)
मजला-भाणो (पु.)	चोकर-ओकर (पु.), आंगण (न.)
तळमजला-ओपयधियुं (न.)	
तळघर-ओपयुं (न.)	

घरगुती सामान (घरवापर, सरसाभान) (न.)

चूल् - चूल् (-ली) (स्त्री.)

गाहल - ओसो (पु.)

रंगडी - रंगरी (स्त्री.)

स्टोव - सेवो (पु.)

मळण - अणनण (न.)

मळणाची जागा - चूलो (पु.)

बोळसा - होससो (पु.)

गोबरी - गोबु (न.)

पसंजट, राकळ - पासजेट (न.)

माडीकुंडी - पासभूकसभू (न.)

मांड - पासभू (न.)

ताट - थाणी (स्त्री.)

काटी - कटोरी, पाट(-ऱ)ी (स्त्री.)

काटगा - कटोरी, पाट(-ऱ)ो (पु.)

तांब्या - सोटो (पु.)

वेला - पसायुं, भायुं (न.)

पशी - रझाणी (स्त्री.)

तपेसी - तपेरी (स्त्री.)

हाकणी - हांकेणुं (न.)

हंडा - अंधोगियुं (न.)

पळी - उगळी (स्त्री.)

तळा - तवो (पु.)

उलयने - तवेथो (पु.)

चमचा - चमची (स्त्री.)

घागर - भागर (स्त्री.)

बाडली - डोस (स्त्री.)

कटई - कडई (स्त्री.)

नीच (पु.) - नीच (न.)

बस - बस (पु.)

पसंजट - पासजेट (पु.)

काटणे - वेधणु (न.)

वेधण - डराई (स्त्री.), डोस (स्त्री.)

बरकटा - उपरवटणो (पु.)

मल-बत्ता - भल अत्तो

उगळ - उगळी (स्त्री.)

मुसळ - मुसण, सांभेडुं (न.)

गाळणे - गळणी (स्त्री.)

खवणो - खमणी (स्त्री.)

जान - जरी

चिमटा - चिपियो (पु.)

सांडसी - साणुसी (स्त्री.)

बरणी - बरणी (स्त्री.)

इबा - इभो (पु.)

पाट - पाटो (पु.)

आगकाडी - दीवासणी (स्त्री.)

काक्यापेटी - दीवासणीनी पेटी (स्त्री.)

दिवा - दीवो (पु.)

वात - दिवेट (स्त्री.)

कंदील - कानस (न.)

चाक - चाक, चक (पु.)

मुरी - मुरी, मूरी (स्त्री.)

कात्री - कानर (स्त्री.)

टाचणी - टाचणी (स्त्री.)

मुई - सोय (स्त्री.)

दोरा - दोरो (पु.)

कटन - ओरियुं (न.)

पिशवी - येरी (स्त्री.)

पोते - होथणो (पु.)

घोपटणे - घोडो (पु.)

काट - काटो (पु.)

पसंग - पसंग (पु.)

गादी - गाडुं (न.)

उशी - ओशीडुं (न.)

चादर (अंगरण्याची किंवा पांघरण्याची)

- यादर (स्त्री.)

अभ्रा - ओगियुं (न.)

कचरा - वासीदुं (न.)	स्टूब - भावठ (पु.)
बिछाना - भिराणे (पु.)	तिबोरी - तिन्नेरी (स्त्री.)
अंचरुण - पयारी (स्त्री.)	फुलदाणी - फुलदानी (स्त्री.)
पांचरुण - ओदो (पु.)	पानदान - पानदानी (स्त्री.)
सतरंजी - शेतरेञ्ज (स्त्री.)	पिकदाणी - पंक्कदानी (स्त्री.)
जाबम - गजगम (स्त्री.)	पाळणा - पार(-ण)णुं (न.)
पडदा - पडो (पु.)	शोपाळा - दीयको (पु.)
भारसा - अरीसो (पु.)	दोरी - दोरी (स्त्री.)
कंगवा - कांसको (पु.)	पेया - पयो (पु.)
(बीजवत्तीचा) बल्ब - ओणो (पु.)	मुंटी - भोरी, भूरी (स्त्री.)
पळयाळ - पडियाण (स्त्री.)	दीत - अडियो (पु.)
कपाट - कपाट (पु., न.)	पुस्तक - पुस्तक (न.), ओपडी (स्त्री.)
मेज, टेबल - मेज, टेअल (न.)	कामद - कामण (पु.)
मुर्ची - भुरसी (स्त्री.)	पत्र - पत्र (न.), कामण (पु.)
शेल्क - अमर, अमर, अमर (स्त्री.)	शाई - शारी (स्त्री.)
ड्रावर - भानुं (न.)	दीपकावद - शारीयुन (पु.)

काही शाकभाज्यांची नामे

आले - आडू (न.)	पडकळ - पंडोणु (न.)
काकडी - काकडी (स्त्री.)	परवर - परवण (न.)
कारले - करेलुं (न.)	वापडो (पेचक्याची एक जात) - वापडी (स्त्री.)
कोथिंबीर - कोथभीर (स्त्री.)	पुरीना - पूरीनो (पु.)
कोबी - कोयी (स्त्री.)	फुलावर - फुलेवर (न.)
कांश - कुंगणी (स्त्री.)	कटाटा - अटाको(-टो) (पु.)
गवार - गवार, गुवार (पु.)	भाती (क्यालीही) - शाक (न.)
गाजर - गाजर (पु. न.)	भेंडी - भोडे (पु.)
घेबडा - वासोण (स्त्री.)	भोरळा (नाल) - होणु, आड्याणु (न.)
घोसाळे - भवकुं (न.)	भटार - भटर (न.)
त्रिवूड - बीभुं (न.)	भिरची (हिरची) - शें.कुं भरयुं (न.)
टामाटो - टमेकुं (न.)	भिरची (नाल) - शाक भरयुं (न.)
ताडुळजा - ताडणजे (पु.)	मुळा - भणो (पु.)
तांडले - टींडो (न.)	मेथी - मेथी (स्त्री.)
दुधी, दुध्या - दूधी (स्त्री.)	
दोडका - पुरियुं (न.)	

साके - सनाके, साकेयं (न.)

सक - सक (न.)

सिक् - सिक् (न.)

वागे - वेगायं, वेगायं (न.)

वागे - वेगायं, वेगायं (न.)

सुरण - सुरण (न.)

काही धान्य-नामे

उडी - उडी (पु.)

कुली - कुली (स्त्री.)

रु - रु (पु. व. व.)

नागे, हरणे - नागे (पु. व. व.)

नाम - नाम (स्त्री.)

नाम, नांवा - नांवा (स्त्री.)

नाम - नाम (पु. व. व.)

नीळ - नीळ (न.)

नर - नर (स्त्री.)

निमल धान्य - निमल (न.)

दाळ - दाळ (स्त्री.)

नागदी - नागदी (स्त्री.)

नागरी - नागरी (स्त्री.)

मान (धान) - मान (स्त्री.)

मुंडगा - मुंडगा (स्त्री.)

मुका, मुकाई - मुकाई (स्त्री.)

मयूर - मयूर (स्त्री.)

मृग - मृग (पु.)

काटाणा - काटाणा (पु.)

कांडा - कांडा (न.)

कळिताचे धान्य - कळिताचे (पु. व. व.)

काही मत्त-नामे

आमटी - आमटी (स्त्री.)

बटी - बटी (स्त्री.)

बांशिर्बर - बांशिर्बर (स्त्री, न.)

बीर - बीर (स्त्री.)

गुळ - गुळ (पु.)

नरणी - नरणी (स्त्री.)

नानी - नानी (स्त्री.)

नमुरे - नमुरे (पु. व. व.)

नाक - नाक (न.)

नव - नव (न.)

दही - दही (न.)

दूध - दूध (न.)

दूधकाक - दूधकाक (पु.)

रुब - रुब (पु. न.)

पोहे - पोहे (पु. व. व.)

पोळी - पोळी (स्त्री.)

गुज. भा. ३४

कोरणी - कोरणी (स्त्री.)

कमुदी - कमुदी (स्त्री.)

केमन मूक - केमन मूक (पु.)

किम्किट - किम्किट (स्त्री.)

माकर (नरी) - माकर (स्त्री.),

रोटयो (पु.)

मजी - मजी (न.)

माजी - माजी (स्त्री.), शाक (न.)

मात - मात (पु.)

रायने - रायने (न.)

लाही - लाही (स्त्री.)

लोणी - लोणी (न.)

बटा - बटा (पु.)

भोसंड - भोसंड, शिभंड (पु.)

मानर - मानर (स्त्री.)

काही कळनामे

अननस - अन(नी)नास (न.)	अननस - अन(नी)नास (न.)
अंजीर - अंजूर (न.)	अंजीर - अंजूर (न.)
आंबा - डेरी (स्त्री.)	आंबा - डेरी (स्त्री.)
ऊस - शेरी (स्त्री.)	ऊस - शेरी (स्त्री.)
कलिंगड - डडिंगा(ड), नःभूय (न.)	कलिंगड - डडिंगा(ड), नःभूय (न.)
कवठ - डोडू (न.)	कवठ - डोडू (न.)
केळे - डेंगु (न.)	केळे - डेंगु (न.)
चिकू - डीकू (न.)	चिकू - डीकू (न.)
जोभूळ - जंगु (न.)	जोभूळ - जंगु (न.)
डाळिव - दाभ (न.)	डाळिव - दाभ (न.)
दुव - शेवूर (न.)	दुव - शेवूर (न.)
द्राक्ष - दादा (स्त्री.), दाभ	द्राक्ष - दादा (स्त्री.), दाभ
	गुहरी - गोपारी (स्त्री.)

काही नाती-याचक नामे

नवरा - पर, धणि (पु.)	माची - भांगु (स्त्री.)
बायको - पडु, बैरी (स्त्री.)	माऊ - भांग (पु.)
आहे - भा, आ (स्त्री.)	बहीण - अदेन (स्त्री.)
बाप - आप (पु.)	पुत्रमाऊ - पितामहि आम
सून - गणक (न.)	कुलबहीण - पितामहि अदेन
काका - दादा (पु.)	मायबाय - भांगमहि (स्त्री.)
काकी (कू) - दादी (स्त्री.)	मायबाय - भांगमहि (स्त्री.)
आजा, आजोबा - आगेने (पु.)	दीर (मांडा) - वेड (पु.)
आजी - आछ (स्त्री.)	दीर (बाकटा) - दिपूर (स्त्री.)
मामा - भाभा (पु.)	बाऊ (मांडी) - वेडामहि (स्त्री.)
मामी - भाभी (स्त्री.)	बाऊ (बाकटा) - दिपूर (स्त्री.)
आत्या (मावळण) - शेर्भ (स्त्री.)	मायू - सायू (स्त्री.)
मावळा (आत्याचा नवरा) - भाओ (पु.)	मामरा - सारगे (पु.)
सुलगा - दीदरी (पु.)	सुन - पडु (स्त्री.)
सुलगी - दीदरी (स्त्री.)	नणंद - नणु (स्त्री.)
पुतण्या - अमोने (पु.)	मेढुणा (बहीणीचा नवरा) - अनेरी (पु.)
पुतणी - अमोछ (स्त्री.)	मेढुणा, सल्ला (बायकोचा माऊ) - सागा
माचा - भाजेन (पु.)	(पु.)

વાણ - વાધ (પુ.)
 વાઢવી - બાધ (સ્ત્રી.)
 વિંચૂ - વીંચી (સ્ત્રી.)
 સરઢા - સરખો, કાઢિયો (પુ.)
 સસા - સસવું (ન.)

સાવ - સાપ (પુ.)
 મુસર - મગર (પુ.)
 ઢની - ઢાથી (પુ.)
 ફૂલસાવર - પાનગિણી (ન.)
 મિદ્દ - મિદ્દ (પુ.)

કાતી મત્તાટાપદાર્થનામે

ઓવા - અળખો (પુ.)
 કાત - કાથો (પુ.)
 કેશર - કેસર (ન.)
 મસખમ - ખસખસ (સ્ત્રી.)
 જાયફલ - જાંબુ (ન.)
 તિરે - તિરુ
 જેષ્ઠમધ - જેઠીમધ (ન.)
 ઢિંક - ઢુંક, (-ર) (પુ.)
 તવકીર - તપખીર (સ્ત્રી.)

ઢાઢીની - ઢાઢ (સ્ત્રી. ન.)
 ખંગ - ખાંગા (પુ. થ. ન.)
 ધરીરો - ધરિયાળી (સ્ત્રી.)
 તિરે - મગી (સ્ત્રી.)
 મોઢંગ - મોઢ (સ્ત્રી.)
 ઝાગ - ઝાંચ (સ્ત્રી.)
 મુઢ - મુઢ (સ્ત્રી.)
 ઢઢઢ - ઢાઢર (સ્ત્રી.)
 ઢિંગ - ઢિંગ (સ્ત્રી.)

ગુજરાતી નિધિનામે

('પાંચો' નેરીત્ર સર્વે સ્ત્રીધિની)

પ્રતિપદ } - પાંચો (પુ.)
 પાઢવા }
 દ્વિતીયા } - બીજી (સ્ત્રી.)
 ત્રીજી }
 તૃતીયા - તીજી (સ્ત્રી.)
 ચતુર્થી - ચોથ (સ્ત્રી.)
 પંચમી - પાચમ (સ્ત્રી.)
 ષષ્ઠી - છઠ (સ્ત્રી.)
 સપ્તમી - સાતમ (સ્ત્રી.)

અષ્ટમી - આઠમ (સ્ત્રી.)
 નવમી - નોમ (સ્ત્રી.)
 દશમી - દસમ (સ્ત્રી.)
 ષકાદશી - અગિયારમી (સ્ત્રી.)
 દાદશી - બારમી (સ્ત્રી.)
 ત્રયોદશી - તેરમ (સ્ત્રી.)
 ચતુર્દશી - ચૌદમ (સ્ત્રી.)
 પૂર્ણિમા - પૂનમ (સ્ત્રી.)
 અમાવસ્યા - અમાસ (સ્ત્રી.)

ગુજરાતી મહિનાનામે

(ગુજરાતી મહિનાનામે)

કાર્તિક - કારતક
 માર્ગશીર્ષ - મારગશીર

પૌષ - પોષ (પોસ)
 માચ - માધ (માધ)

पायजु - शशजु
पेज - पेज
पेशाज - पेशाज
पेज - पेज

आषाढ - आषाढ
आवण - आवण
माहपद - माहपद
आश्विन - आश्विन

वांती घाट-नाम

वांती - वांती (न. व. व.), वांती
(प. व. व.)

(न. व. व.)

वांती - वांती (स्त्री.)

वांती - वांती (स्त्री.)

वांती - वांती (न.)

वांती - वांती (पु.)

वांती - वांती

वांती - वांती

नगरा - नगरा

विपणी - विपणी

पद - पद

मद - मद

मद - मद

सनई - सनई

सतार - सतार

सरोद - सरोद

काही घाट-नाम

काही - काही (न.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (न.)

काही - काही (न.)

काही - काही (न.)

काही - काही (न.)

काही - काही (न.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (न.)

काही - काही (न.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.), आरंभ

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (पु.)

काही - काही (स्त्री.)

काही - काही (स्त्री.)

काही सामान्य नामे

अडकित्ता - सुटी (स्त्री.)
 अघ्न - आदणुं (न.)
 आभाळ - आभ (न.)
 आसू, अशू - आंसुं (न.)
 ऐदाण - होरा (स्त्री.), नराण (स्त्री.)
 ओळ (लेखनातली) - शीटी (स्त्री.)
 कणस - कणसणुं, कणस (न.)
 करवत - करवत (स्त्री., न.)
 काठी - काडी (स्त्री.)
 कासार - कासार (पु.)
 कादंबरी - नवप्रकथा (स्त्री.)
 कारागीर - कारागार (पु.)
 कुडतं - कुडतुं, पडेरणुं (न.)
 कुवळ - होशणी (स्त्री.)
 कुन्हाड - कुन्हाडी (स्त्री.)
 कुडी - कुडी (न.)
 खडा - काडरो (पु.)
 खडाऊ - पावडी, आभडी (स्त्री.)
 खड्डा - भागे (पु.)
 लत - भागेर (न.)
 लेडेगाव - गामणुं (न.)
 लेळणे - रभडणुं (न.)
 खोड (झाडाचे) - थः (न.)
 खोड (व्यंग) - थोड (स्त्री.)
 गल्ली - झगियुं (न.), भयोडो (पु.),
 शेरी (स्त्री.)
 गवत - धास (न.)
 गाकडी - गनदुगर (पु.)
 गुराखी - रआरी (पु.)
 गुरू - दोर (न.)
 गोष्ट - चार्ना, पात (स्त्री.)
 ग्राहक, गिन्हादक - धरड (न.)
 घर - धर (न.)

घाम - परमेवो (पु.)
 वणव - वणव (पु., स्त्री., न.)
 वया - वरनां (न. थ. व.)
 बहा - ब्या (पु., स्त्री.)
 बाणूक - बाणुडो, होरडो (पु.)
 बाभर - बाभर (पु.)
 बांब - बांब (स्त्री.)
 बाज - (१) बाज (न.), वरु (स्त्री.)
 (२) बासंडना
 छत्री - छत्री (स्त्री.)
 छप्पर - छप्पर (न.)
 छिद्र - छिद्र (न.)
 जवा - जवा (पु.)
 जहाज - जहाज (न.)
 जबाब (दत्तर) - जबाब (पु.)
 जोडा - जोडा (पु.)
 झाडा - झाडा (न.)
 झाडा - झाडा (पु.), धमन (स्त्री.)
 झोका - झोका (पु.)
 डाक - डाक (न.)
 डोकरी - डोकरी, डाक, (-डी) (स्त्री.)
 ठिरका - ठिरका (न.)
 डहाळी - डाणी (स्त्री.), डाणी (न.)
 डोंगर - डोंगर (पु.)
 होवरी - अणजिगो, नट (पु.)
 डग - वादणुं (न.)
 डबान - डबान (स्त्री.)
 कस्कार - कस्कार, कस्कार (स्त्री.)
 लाट (वाडवेले) - लाटणुं (न.)
 कस - कस (पु.)
 लामणी (मुसाराची) - लांसडो (पु.)
 येव - टीपु (न.)
 बेन्नी - बेन्नी (स्त्री.)

મદરા - ખમીસ (પુ.)

હર - દદ, અપાંદા (મ્ત્રી.)

મમુદ - મામદ, મામદા (પુ.)

મામદા - મામદા (પુ.)

મકાલ - માલ (મ્ત્રી.)

માલ (પુ.) - માલ (પુ.)

મૈધ્યાકાન્ઠ - માંધ (મ્ત્રી.)

મૈધ - મૈધ (પુ.)

प्रकरण ७ : क्रियापद विचार

२. **साधु** : साधुचित्ताने रचणी बनवावची ते साधु. साधुच बनवण्या-
करिता साधनास साधक म्हणतात. साधक म्हणजे साधनासाठी तयार झालेला
आणि साधनात अग्रगण्य स्थान प्राप्त झालेला.

१. 'अण' : 'अणः', 'अणो', 'अणौ' अशा 'णे'
 २. 'इण' : 'इणः', 'इणो', 'इणौ' अशा 'णि'
 ३. 'उण' : 'उणः', 'उणो', 'उणौ' अशा 'णु'

[illegible]

१३. 'तुम्हाला काय आवडेल?' या प्रश्नाची अपेक्षी होताना.
 'तुम्हाला काय आवडेल?' या प्रश्नाला अपेक्षे प्रत्ययनाम आहे. वाक्यभयाचे हे
 प्रश्न जाणवता त्यातून लक्षात आले. असो.

[illegible][illegible]

॥ १०॥ अथ, मरुत, विद्या, मन्त्री विज्ञाने भोजनी ?

मिमांसायां च अनेक तेषां क्रियापदानां अस्ते.

[illegible][illegible]

૧. જેલમાં રૂઝિબિખારીને ચાનાજ આપે છે.
૨. ગાયલંબા ગાયને ઘાસ નાંખે છે ચરતો.
૩. રાખ કર લે છે (વેતો).
૪. લોકો કામ કરે છે.
૫. અમૃતલાલ કાગળ લખે છે.
૬. બાર્ડ પાણી પીએ છે.
૭. ધોળી કપડાં પુએ છે.
૮. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓને સંસ્કૃત શીખવે છે.
૯. મા અચ્ચાને વાતો વેળે કહે છે.
૧૦. કન દાનથી ચોપડી વચ્ચે લાવે છે (આવતો).

१- संसाधन विभाग के प्रधान कर्म निजीय
२- संसाधन विभाग के प्रधान कर्म निजीय

अर्थात् १. मनुष्य प्रजापति या पृथ्वी माहिती पुरेशी आहे.

प्रकरण ८ : क्रियाशब्दसंग्रह

आहे :

३५

अङ्कणे - इत्तुं (अ. क्रि.)
 अङ्कविणे - अङ्कयितुं (म. क्रि.)
 अङ्गसङ्गणे - लयितुं (अ. क्रि.)
 अङ्गणे - अङ्गयितुं, योजयितुं (अ. क्रि.)
 अङ्गविणे - अङ्गकारयितुं, शोधयितुं (म. क्रि.)
 अनुसरणे - अनुसरयितुं, शोधयितुं (म. क्रि.)
 अंशरणे - पाठयितुं (म. क्रि.)
 अमणने - शोधयितुं (अ. क्रि.)

आ

आकषणे - आकृष्युं, अकृष्युं (म. क्रि.)
 आकषणे - दृश्यायुं (अ. क्रि.)
 आबुद्धणे - संशोभ्यायुं (अ. क्रि.)
 आंबोळ करणे - नादयुं (अ. क्रि.)
 आंबोळ घालणे - नयनययुं (म. क्रि.)
 आटणे - मुञ्जयुं (अ. क्रि.)
 आटोपणे - आटोपयुं (म. क्रि.)
 आदळणे - दृष्ट्यायुं, लब्ध्यायुं (अ. क्रि.)
 आणणे - क्षाययुं (म. क्रि.)
 आपटणे - अपहणयुं (म. क्रि.)
 आरवणे (कोंवडा) - रययुं, इडरी इड
 इडयुं (अ. क्रि.)
 आंबविणे - आभययुं, अभोगयुं (म. क्रि.)
 आरवणे (गुराचे) - आरयुं (अ. क्रि.)
 आवडणे - गमयुं, रुचयुं (स. क्रि.)
 आवरणे - समेटयुं, सदेवयुं (म. क्रि.)
 आवळणे - कसयुं (स. क्रि.)

4

इति-उपे - ५-७ (म. ३)

3

उच्छिद्यो - आक्षिप्यं (म. क्रि.)
उच्छिद्यो (उच्छिद्ये इ.) - क्षिप्यं (अ. क्रि.)
उच्छिद्यो - उच्छिप्यं (म. क्रि.)
उच्छिद्यो (उच्छिद्ये इ.) - उच्छिप्यं (अ. क्रि.)
उच्छिद्यो - उच्छिप्यं (म. क्रि.)
उच्छिद्यो - उच्छिप्यं (म. क्रि.)
उच्छिद्यो (उच्छिद्ये इ.) - उच्छिप्यं (अ. क्रि.)
उच्छिद्यो (उच्छिद्ये इ.) - उच्छिप्यं (अ. क्रि.)

उगाधणं - उगाधणं (म. कि.)
उगाधणं (म. कि.) - १५०००
(म. कि.)

उपदेश (शाला, मास्य इ.) - ३५:१
भूतं (अ. क्र.)

उपदण्ड (नर इ.) - ७५:३, ५५:३
(म. नि.)

उत्तरांगे - विद्युत्, ध्वनि (म. वि.)

उत्तरांग - ७२५१३५ (म. क्र.)

उन्नविमे - ६८५५, १७५१२ (म क्र.)

પ્રવક્તાને (મહી ક.) - મંગલ. ૧૯૩૨
(મ. કિ.)

$$T^2 = \frac{4\pi^2}{g} \left(\frac{L}{2\pi} \right)^2$$
$$\frac{1}{\rho} = \frac{1}{\rho_0} + \frac{1}{\rho_1} + \frac{1}{\rho_2} + \dots$$

Figure 4: \mathcal{F}_1 and \mathcal{F}_2 for \mathcal{F}_1 and \mathcal{F}_2

गुणविणे (जाग करणे) - गुणायुं

(स. क्रि.)

गुणविणे (कलेग) - गुणायुं (स. क्रि.),
उगायुं

गुणणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणी करणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणणे (मेल इ.) - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणणे (कुड इ.) - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणे राखणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (स. क्रि.)

गुणणे - गुणयुं (अ. क्रि.)

ए

एकणे - एकयुं (स. क्रि.)

एकविणे - एकयुं (स. क्रि.)

ओ

ओढणे - ओढयुं (अ. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे (घातून राख) - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (अ. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (अ. क्रि.)

ओढणे - ओढयुं (स. क्रि.)

क

कढविणे - कढयुं (स. क्रि.)

कढावणे - कढयुं (स. क्रि.)

करणे - करयुं (स. क्रि.)

कसणे - काययुं (स. क्रि.)

केर काढणे - काययुं (स. क्रि.)

काढणे - काययुं (स. क्रि.)

(रेव) काढणे - (शीटी) दोरवी (स. क्रि.)

काढणे - काययुं (स. क्रि.)

कतणे - काययुं (स. क्रि.)

कतरणे - काययुं (स. क्रि.)

कापणे (करवतीने) - काययुं (स. क्रि.)

कापणे - काययुं (स. क्रि.)

कापणे (पीक) - काययुं (स. क्रि.)

कालवणे - काययुं (स. क्रि.)

कोमेळणे - करयुं (अ. क्रि.)

कोरणे - करयुं (स. क्रि.)

कोमेळणे - पीडी लावयुं, पेसी वयुं

(अ. क्रि.)

ख

खणणे - खणयुं (स. क्रि.)

खरडणे - खणयुं (अ. क्रि.)

खरीडणे - खरीडयुं (स. क्रि.)

खचणे - खणयुं (स. क्रि.)

खाऊ घालणे - खणयुं (स. क्रि.)

खाणे - खणयुं (स. क्रि.)

खुलणे - खणयुं (अ. क्रि.)

खेळणे - खणयुं (अ. क्रि.)

खेळविणे - खणयुं (स. क्रि.)

खोचणे - खणयुं, खोचयुं (स. क्रि.)

खोडणे - खणयुं (स. क्रि.)

ગ

ગણને - ગણનું (મ. ક્રિ.)
 ગાઠને - ગાંઠનું (મ. ક્રિ.)
 માળે - માણું (સ. વ. અ. ક્રિ.)
 માઢળે - માળણું (મ. ક્રિ.)
 મિઢળે - મળણું (મ. ક્રિ.)
 મુંલળે - ફસાણું (અ. ક્રિ.)
 મુંઢાઢળે - વીંટાળણું (મ. ક્રિ.)
 ગોલળે - સરોવણું (મ. ક્રિ.)
 ગોંધઢળે - અમુંજાણું (અ. ક્રિ.)
 ગોઢા કરળે - બેમું કરણું (મ. ક્રિ.)

વ

વસરળે - વપસણું (અ. ક્રિ.)
 વઢવિળે - ઘડણું (મ. ક્રિ.)
 વઢળે - અનણું (અ. ક્રિ.)
 વાઢળે (અંગાત) - પડેરણું (મ. ક્રિ.)
 વાઢળે (પાળી) - આપણું (સ. ક્રિ.)
 વાઢળે - ધસણું, માંડણું (મ. ક્રિ.)
 વાઢરળે - અકળણું, ગમરાણું (અ. ક્રિ.)
 વાઢરવિળે - ગમરાવણું (મ. ક્રિ.)
 વુસઢળે - ધુસાણું (મ. ક્રિ.)
 વુસળે - ધૂસણું (અ. ક્રિ.)
 ધસણું (અ. ક્રિ.)
 ઘેળે - ઝેણું (સ. ક્રિ.)
 ઘેરળે - ઘેરણું (સ. ક્રિ.)
 ઘોકળે - ગોંખણું (મ. ક્રિ.)
 ઘોરળે - ઘોરણું (અ. ક્રિ.)

ચ

ચકાકળે - ચળકણું (અ. ક્રિ.)
 ચઢળે - ચા(-ઢ)ણું (અ. ક્રિ.)
 ચઢવિળે - (૧) ચા(-ઢા)વણું (મ. ક્રિ.)
 (૨) ઉચકાવણું (સ. ક્રિ.)

ચમકળે - ચળકણું (અ. ક્રિ.)
 ચમરળે (ચાકત હોળે) - ચોરણું (અ. ક્રિ.)
 ચમચમળે - ચમચણું (અ. ક્રિ.)
 ચરળે - ચરણું (અ. ક્રિ.)
 ચઢળે - ઝાણું (અ. ક્રિ.)
 નાઢળે - નાઢણું (મ. ક્રિ.)
 નારળે - નારણું (મ. ક્રિ.)
 નાઢળે - નાઢણું (અ. ક્રિ.)
 નાખળે - નાખણું (મ. ક્રિ.)
 નાવળે (નૂત્રે ઢા) - ઢરણું (અ. ક્રિ.)
 નાઢળે (પાંડ ઢા) - ઢાળણું (મ. ક્રિ.)
 ચિકઢળે - ચોરણું (અ. ક્રિ.)
 ચિકરવિળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 ચિઢળે - ચિઢણું (અ. ક્રિ.)
 ચિરવિળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 ચિતરળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 ચિરઢળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 ચિરળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 નુકળે - નુકણું, બેચણું (અ. ક્રિ.)
 નુકળે (નાદી ઢા) - ખોળું (મ. ક્રિ.)
 નુકવિળે - નુકાવણું (મ. ક્રિ.)
 નોરળે - ચોરણું (મ. ક્રિ.)
 ચોઢળે - ચોળણું (મ. ક્રિ.)

ઝ

ઝળળે - ઝૂળણું (અ. ક્રિ.)
 ઝપવિળે - ઝપાવણું (મ. ક્રિ.)
 ઝાપળે - ઝાપણું (મ. ક્રિ.)
 ઝાઢળે - ઝાઢણું (મ. ક્રિ.)

ઞ

ઞળળે - ઞૂળણું (અ. ક્રિ.)
 ઞમવિળે - ઞિવાણું (સ. ક્રિ.)
 ઞઢવિળે - ઞોરણું, ખોળું (મ. ક્રિ.)

पाठविणे - पौठवणुं (स. क्रि.)
 परबडणे - पारवणुं (स. क्रि.), सोणुं
 (स. क्रि.)
 पाडणे - पावणुं (स. क्रि.)
 पावळणे - पावणुं (अ. क्रि.)
 पाळणे - पावणुं (स. क्रि.)
 पाहणे - पानुं (स. क्रि.)
 पाकणे - पाकणुं (अ. क्रि.)
 पिढविणे (पळ) - पडवणुं (स. क्रि.)
 (फाय इ.) - निपटवणुं (स. क्रि.)
 पाठणे - पाठवणुं (स. क्रि.)
 पारवणुं (स. क्रि.)
 पारणे (मळ इ.) - पारणुं
 पुसणे (लिहिणेने) - पुसणुं (स. क्रि.)
 पुसणे (डाल इ.) - पुसणुं (स. क्रि.)
 पुरविणे (मळ इ.) - पुरवणुं (स. क्रि.)
 पेरणे - पारवणुं (स. क्रि.)
 पोचणे - पोचवणुं (अ. क्रि.)
 पोळणे - पोळणुं (अ. क्रि.)
 पोडणे - पोडणुं (अ. क्रि.)

फ

फमणे - फावणुं (अ. क्रि.), फुलणुं
 फमविणे - फावणुं, फेवणुं (स. क्रि.)
 फोडणे - फावणुं (स. क्रि.)
 फिरणे - फेरणुं (अ. क्रि.)
 फारवणे - फारवणुं, फारवणुं (अ. क्रि.)
 फुडणे - फुडणुं (स. क्रि.)
 फिटणे (कड इ.) - फाडवणुं, फावणुं
 (अ. क्रि.)
 फटणे - फावणुं (अ. क्रि.)
 फूलणे - फावणुं (अ. क्रि.)
 फेकणे - फेकणुं (स. क्रि.)
 फेडणे (कड इ.) - फाडवणुं (स. क्रि.)
 फोडणे - फोडणुं (स. क्रि.)

व

वचावणे - वचावणुं (स. क्रि.)
 वजावणे (कामगिरी इ.) - वजावणुं
 (स. क्रि.)
 वडविणे - वडवणुं (स. क्रि.)
 वनणे - वनणुं (अ. क्रि.)
 वनविणे - वनवणुं (स. क्रि.)
 वळवणे - वळवणुं (स. क्रि.)
 वळवणे - वळवणुं (स. क्रि.)
 वळवणे - वळवणुं (स. क्रि.)
 वसविणे - वसावणुं (स. क्रि.)
 वडकणे - वडकणुं (अ. क्रि.)
 वाघणे - वाघणुं (स. क्रि.)
 विचडणे - विचडणुं (अ. क्रि.)
 विचडविणे - विचडवणुं (स. क्रि.)
 वडणे - वडणुं (अ. क्रि.)
 वडवणे - वडवणुं (स. क्रि.)
 वडवणे - वडवणुं (स. क्रि.)
 वडवणे - वडवणुं (स. क्रि.)
 वडवणे - वडवणुं (स. क्रि.)

भ

भजणे - भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे - भजणुं, भजणुं (अ. क्रि.)
 भजणे - भजणुं, भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे - भजणुं, भजणुं (अ. क्रि.)
 भजणे - भजणुं, भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे - भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे (अंग इ.) - भजणुं (अ. क्रि.)
 भजणे (अंग इ.) - भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे - भजणुं (स. क्रि.)
 भजणे - भजणुं (अ. क्रि.), भजणुं

મિજળે - બીજવું (અ. ક્રિ.)
 મિજવિળે - બીજવું (સ. ક્રિ.)
 મિળે - બીજું, ડરવું (અ. ક્રિ.)
 મુલવિળે - ભોળવવું (સ. ક્રિ.)
 મુલળે - ભરખાવું (અ. ક્રિ.)
 મુંકળે - ભસવું (અ. ક્રિ.)
 મેટળે - મળવું (સ. ક્રિ.)
 મોગળે - ભોગવું (સ. ક્રિ.)
 મોઠકળે - ભેંકવું, ઘોંચવું (સ. ક્રિ.)
 મેડસાવળે - ગિવસાવવું (સ. ક્રિ.)

મ

મદવિળે - મદવું (સ. ક્રિ.)
 મરળે - મરવું (અ. ક્રિ.)
 મઢળે (કળસે) - મસળવું (સ. ક્રિ.)
 મારળે - મારવું (સ. ક્રિ.)
 મારાવિળે - મચાવવું (સ. ક્રિ.)
 માજળે } - માનવું (અ. ક્રિ.)
 માતળે }
 માનળે - માનવું (સ. ક્રિ.)
 માંડળે (ટિગળે) - માંડવું (સ. ક્રિ.)
 માંડળે (હજૂ કરળે) - આંડવું (સ. ક્રિ.)
 માપળે - માપવું (સ. ક્રિ.)
 મારળે - મારવું (સ. ક્રિ.)
 માવળે - માવું (અ. ક્રિ.)
 મિટળે (પાપળી દ.) - મીચવું (સ. ક્રિ.)
 મિસઢળે - ભેળવવું (સ. ક્રિ.)
 મિઢવિળે (ઘેરીજ) - ઢેરવું (સ. ક્રિ.)
 મિઢવિળે (પ્રાપ્તિ) - ઢમાવું (સ. ક્રિ.)
 મિઢવિળે - મેળવવું (મ. ક્રિ.)
 મિઢળે - મળવું (અ. ક્રિ.)
 મુકળે - મુખાવવું (સ. ક્રિ.)
 મુજળે (લઢા દ.) - ભસવું (સ. ક્રિ.)
 મુજવિળે - ભરવું (સ. ક્રિ.)

મોજળે (માપ દ.) - માપવું (સ. ક્રિ.)
 મોજળે (અંક દ.) - ગણવું (સ. ક્રિ.)
 મોડળે - ભંગવું (સ. વ અ. ક્રિ.)

ય

યેળે - આપવું (અ. ક્રિ.)
 યેળે (અચળ અચળે) - આપવું
 (અ. ક્રિ.)
 યોજળે - યોજવું (સ. ક્રિ.)

ર

રગડળે - રગડવું (સ. ક્રિ.)
 રમ્મડળે - રખાવું, ભટકવું (અ. ક્રિ.)
 રઢળે - રોવું (અ. ક્રિ.)
 રચળે - રચવું (સ. ક્રિ.)
 રમળે - રમવું (અ. ક્રિ.)
 રાવળે - રાખવું (સ. ક્રિ.)
 રાગાવળે - ગુસ્સે થવું (અ. ક્રિ.)
 રાવળે - રાવવું (સ. ક્રિ.)
 રાવળે - રાવવું, રાવવું (અ. ક્રિ.)
 રિસાવિળે - રીઝવવું (સ. ક્રિ.)
 રચળે - રચવું (સ. ક્રિ.)
 રાવળે - રાવવું (અ. ક્રિ.)
 રમળે - રમવું (અ. ક્રિ.)
 રોકળે - રોકવું, અટકાવવું (સ. ક્રિ.)

લ

લંગડળે - લંગડાવું (મ. ક્રિ.)
 લટકળે - ડટકવું, ટંગવું (સ. ક્રિ.)
 લટકડળે - અડખડવું (અ. ક્રિ.) લમ્પડવું
 લગળે (મનાલા) - લાગવું (સ. ક્રિ.)
 લગળે (હજા હોળે) - વાગવું (અ. ક્રિ.)
 લાજળે - શરમાવું (અ. ક્રિ.)

लाजविणे - शरभायुं (स. क्रि.)
 लाजणे - लभायुं (अ. क्रि.)
 लाजविणे - लभायुं (स. क्रि.)
 लाटणे (पोळी) - पळयुं (स. क्रि.)
 लाहणे - लभयुं (स. क्रि.)
 लटणे - लुटयुं (स. क्रि.)
 लेणे (पेहेरणे) - पदेरयुं (स. क्रि.)
 लोळणे - लोडयुं (स. क्रि.)
 लीढणे - लडयुं, डंगायुं (अ. क्रि.)

व

वरणे - वरयुं (स. क्रि.)
 वसणे - वसयुं (अ. क्रि.)
 वसविणे - वसायुं (स. क्रि.)
 वाकणे - वभयुं, वगयुं (अ. क्रि.)
 वागणे - वरयुं (अ. क्रि.)
 वात्पावणे - वभायुं (स. क्रि.)
 वानणे - वायुं (स. क्रि.)
 वाजणे - वागयुं (अ. क्रि.)
 वाजविणे - वगायुं (स. क्रि.)
 वाटणे (मनाला) - वागयुं (स. क्रि.)
 वाटणे (वाटवावर) - वाटयुं (अ. क्रि.)
 वाटणे (विभागणे) - वाटयुं, वटयुं (स. क्रि.)
 वाढणे (मोठे होणे) - वाढयुं (अ. क्रि.)
 वाढणे - वाढयुं (स. क्रि.)
 वाढविणे - वाढयुं (स. क्रि.)
 वाढविणे (मूल इ.) - वडयुं (स. क्रि.)
 वाहणे (मार) - वदेयुं (स. क्रि.)
 वाहणे (पाणी इ.) - वदेयुं (अ. क्रि.)
 वाळणे - 'मुकणे' पाहा.
 वापरणे - वापरयुं (स. क्रि.)

विकणे - वेचयुं (स. क्रि.)
 विकत घेणे - खरीदयुं (स. क्रि.)
 विचारणे - विचारयुं (स. क्रि.)
 विचारणे - विचारयुं (स. क्रि.)
 विवरविणे - विवरयुं, विवरयुं (स. क्रि.)
 विनर करणे - विनरयुं (अ. क्रि.)
 विज्ञणे - ओडायुं, लुटायुं (स. क्रि.)
 विटलणे - अल्लायुं (स. क्रि.)
 विणणे - वणयुं (स. क्रि.)
 वितळणे - ओगणयुं (अ. क्रि.)
 विरबळणे - पीगणयुं (अ. क्रि.)
 विवरणे - विवरयुं, विवरयुं (स. क्रि.)
 विज्ञणे - विज्ञयुं (स. क्रि.)
 विज्ञणे (विज्ञान) - विज्ञयुं (स. क्रि.)
 विज्ञणे (विज्ञान) - विज्ञयुं (स. क्रि.)
 वेढणे - वेढयुं (स. क्रि.)
 वधणे - ताडयुं (स. क्रि.)
 बैरणे (नास्त्यतवास) - ओरयुं (स. क्रि.)

श

शकणे - शकयुं (अ. क्रि.)
 शमणे - शमयुं (अ. क्रि.)
 शमविणे - शमायुं (स. क्रि.)
 शरमणे - शरमायुं (अ. क्रि.)
 शिकणे - शिषयुं, लल्लयुं (स. क्रि.)
 शिकविणे - शिषयुं, लल्लायुं (स. क्रि.)
 शिजणे - शयुं, ओसवायुं (अ. क्रि.)
 शिजविणे - शयुं (स. क्रि.)
 शिरणे - पेशयुं (अ. क्रि.)
 शिवणे (कपडा) - सीपयुं (स. क्रि.)
 शिवणे (स्पर्शणे) - अडयुं (स. क्रि.)
 शोभणे - शोभयुं (अ. क्रि.)

शोभविणे - शोभायुं (स. क्रि.)
 शोधणे - शोधयुं (स. क्रि.)
 शोभारणे - शोभायुं (स. क्रि.)
 शोषणे - शूषयुं (स. क्रि.)

स

सजविणे - सजयुं (स. क्रि.)
 सटकणे - सटयुं (अ. क्रि.)
 सडणे - शेवयुं, मरयुं (अ. क्रि.)
 सडणे (धान्य) - सडयुं (अ. क्रि.)
 सडणे (स. क्रि.)

समजणे - समजयुं (स. क्रि.)
 समजावणे - समजायुं (स. क्रि.)
 सरकविणे - सरकयुं (स. क्रि.)

सरणे - सरयुं (अ. क्रि.)
 सरकणे - सरकयुं (अ. क्रि.)

सांगणे - सांगयुं (स. क्रि.)
 साचविणे - साचयुं (स. क्रि.)
 सांडणे - सांडयुं (अ. क्रि.)

साजणे - साजयुं (अ. क्रि.)
 साठविणे - साठयुं (स. क्रि.)

साधणे - साधयुं (स. क्रि.)
 सांभाळणे - सांभाळयुं, साययुं
 (स. क्रि.)

सारवणे - सारयुं (स. क्रि.)

सुखणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुकणे - सुकयुं (अ. क्रि.)
 सुकणे (अ. क्रि.)

सुचणे - सुचयुं (स. क्रि.)
 सुचविणे - सुचयुं (अ. क्रि.)

सुदणे - सुदयुं (अ. क्रि.)
 सुधारणे - सुधारयुं (स. क्रि.)

सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)
 सुखविणे - सुखयुं (अ. क्रि.)

सुख करणे - सुखयुं (स. क्रि.)

ह

हरवणे - हरायुं (स. क्रि.)
 हाकारणे - हाकारयुं (स. क्रि.)
 हाकणे - हाकयुं, आवायुं (स. क्रि.)
 हाकणे - हाकयुं (अ. क्रि.)

हारविणे - हारयुं (स. क्रि.)
 हालविणे - हालयुं (स. क्रि.)
 हासणे - हासयुं (अ. क्रि.)
 हिडणे - हिडयुं (अ. क्रि.)
 हिंसकणे - हिंसयुं (स. क्रि.)
 होणे - होयुं (अ. क्रि.)

अभ्यास

आता आपल्याला कधी नाने व कधी क्रियापद समजावू. आता पुढील
 अभ्यास आपल्याला करता येईल :

प्राचीन वाक्ये व कथांचा अभ्यास करा :

- [अ] (१) घोंड होऊन, (२) फुल कोमजो, (३) घात होऊन, (४) मीट होऊन,
 (५) चिडखी जमवून, (६) गंगेचे वळी, (७) मीट होऊन, (८) कपड
 चिडखी, (९) शेंद्रे वाळी, (१०) नय सुखी, (११) नय सुखी, (१२) नय सुखी

दुग्धो. (१३) माणने देवराज. (१४) कम उडतत. (१५) प्राणी जगतत.
(१६) माणने दिक्ते. (१७) दोनर उडवा मारतत. (१८) पाणी उमळते.
(१९) अन्न जगतत. (२०) बर्फे पिळते.

(१) दोन उडतत. (२) जळाला पाणी घेत. (३) दोनारात दुधो मिळतो.
(४) माणने नम घेत. (५) दोन उडवा मारतो. (६) दोनरीत भेड्या उडते.
(७) दोनरीत दोन माणने. (८) दोनरीत माणने. (९) माणने रोपट्याला
माणने. (१०) माणने उडतत. (११) माणने चरसे
माणने. (१२) माणने दोनरीत. (१३) माणने पादमात छत्री
उडतत. (१४) माणने दोनरीत. (१५) दोन उडवा पाणी देतत.
(१६) माणने दोनरीत. (१७) दोनरीत माणने. (१८) दोनरीत माणने.
(१९) माणने दोनरीत. (२०) माणने दोनरीत.

प्रकरण ९ : भूतकाल, भविष्यकाल

[illegible]

१. मगधे गङ्गा — १५३.७ किलोमीटर लम्बा

ગુજરાતી :—છોકરો સવારે ઉઠ્યો.

२ मराठी :—मलगी सकाळी उठली.

ગુજરાતી :—છોકરી સવારે ઊઠી.

૩ મરાઠી :—મૂલ મજાલી હરલે.

ગુજરાતી :—છોકરું સવારે ઊઠ્યું.

૪ મગટી :—મલ્લને ગમકાળી ઉટલે.

ગુજગતી :—છોકરાઓ સવારે ઊઠ્યા.

५. मराठी :—मूली मकाळी उडव्या.

ગુજરાતી :—છોકરીઓ સવારે ઊઠી.

६. मराठी :—मूले नमाली उडली.

ગુજગતી :—છોકરાં સવારે ઝેડ્યાં.

[illegible]

नेपाल विप्लव प्रज्ञा समिति को विचारधारा अनुसार नेपाल सरकार
को अन्तर्गत विप्लव प्रज्ञा समिति को अन्तर्गत विप्लव प्रज्ञा समिति को अन्तर्गत
विप्लव प्रज्ञा समिति को अन्तर्गत विप्लव प्रज्ञा समिति को अन्तर्गत विप्लव प्रज्ञा समिति को अन्तर्गत

॥ श्री गुरुभ्यो नमः ॥

ચાલતું

લિંગ	૧કવચન	વહુવચન
પુ.	માણસ ચાહ્યો.	માણસો ચાહ્યા.
સ્ત્રી.	સ્ત્રી ચાહી.	સ્ત્રીઓ ચાહી.
ન.	ખચું ચાહ્યું.	ખચ્યાં ચાહ્યાં.

वस्युं

૧.	માણસ વસ્યો.	માણસો વસ્યા.
૨ી.	ઝી વસી.	ઝીઓ વસી.
૩.	ખચ્યું વચ્યું.	ખચ્યાં વચ્યાં.

२. तब तो मैं उस अस्मद को देख, जो गुरुदेव भक्त धैर्य
-वान्, गुरुदेव को गुरुदेव मानने के साथ ही

[illegible]

आवृत्तान अन्ते :

१. याचें उद्देश्य आहे - या नियमकाचे मग कन्यांच्या विद-
वचनानुसार बनते.

(२) एतां शब्दान्शु लोकाः परं ते कर्मणिद्या निरुद्धवन्तास्तथा बहुलान्ते.

વનિચ્છા પ્રકારના વાચ્યોના પ્રયોગમાં ‘કર્તા વાંચી.’ : ‘શ્મેશો’,
 આગિ વગરના પ્રકારના પ્રયોગમાં ‘કર્તા પ્રયોગ.’ : ‘શ્મેશો’ : ‘કર્તા પ્રયોગ.’
 કર્તા તૃતીયા વિનિહીત અવસ્થા.

૩. ગુજરાતીમાં તેજ સર્વ નિયત કરોચર સર્વોચ્ચ પ્રકારના ‘શ્મેશો,
 પુસ્તક વાંચ્યું’ યા વાચ્યનીય ‘વાંચ્યું’ તે પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.
 ‘પુસ્તક’ યા કર્તાના નિયત કરોચર સર્વોચ્ચ પ્રકારના ‘શ્મેશો’
 તૃતીયા વિનિહીત (‘શ્મેશો’) અવસ્થા. કર્તાના સર્વોચ્ચ પ્રકારના
 નિયત કરોચર સર્વોચ્ચ પ્રકારના ‘પુસ્તક’ તે પ્રયોગ કરવામાં આવે છે.
 ‘વાંચ્યું’ અર્થે પ્રયોગમાં સર્વોચ્ચ પ્રકારના ‘શ્મેશો’ : ‘કર્તા પ્રયોગ.’
 ‘પુસ્તક’ યા કર્તાની ‘કર્તા’ તે પ્રયોગ કરવામાં આવે છે. ‘કર્તા પ્રયોગ.’
 નિયત કરોચર સર્વોચ્ચ પ્રકારના ‘શ્મેશો’ : ‘કર્તા પ્રયોગ.’

‘શ્મેશો કથા વાંચી.’

‘શ્મેશો કથાઓ વાંચી.’

આગિ પુસ્તકી પ્રકારની ન પુસ્તકી પ્રકારની સર્વોચ્ચ પ્રકારના પ્રમાણે
 પ્રમાણે વાચ્યે વનિહીત :

‘શ્મેશો અંથ વાંચ્યો.’

‘શ્મેશો અંથો વાંચ્યા.’

પ્રમાણ ‘શ્મેશો’ ના પ્રયોગી પ્રમાણમાં પ્રમાણમાં પ્રમાણમાં પ્રમાણમાં
 હા અસેલ તર વાચ્ય પુસ્તકપ્રમાણે વનિહીત :

કર્તા ના. પુ. — ‘છોકરાંએ પુસ્તક વાંચ્યું.’

કર્તા ના. વ. વ. — ‘છોકરાંએ પુસ્તકો વાંચ્યાં.’

કર્તા સ્ત્રી. પુ. — ‘છોકરાંએ કથા વાંચી.’

.. .. વદ. — ‘છોકરાંએ કથાઓ વાંચી.’

.. પુ. વ. — ‘છોકરાંએ અંથ વાંચ્યો.’

.. .. વદ. — ‘છોકરાંએ અંથો વાંચ્યા.’

યા સર્વ ઉદાહરણોમાં સર્વોચ્ચ પ્રયોગના કર્તા તૃતીયા વિનિહીત અવસ્થા
 આગિ પ્રયોગમાં સર્વોચ્ચ પ્રકારના કર્તા પ્રયોગના કર્તા તૃતીયા વિનિહીત અવસ્થા
 સમજાશે.

अपवाद : 'लावपुं', 'लावपुं', 'शीष्पुं', 'पानपुं', 'पिशरपुं', 'पशुपुं', 'पशरपुं', 'गोक्षपुं', 'जम्पुं', 'जम्पुं', 'जम्पुं' इत्यादी अपवाद आहेत.
 लावपुं = आपणे

कर्म स्त्री. एक. | छोकरो थोपडी लाव्यो.
 कर्ता पु. एक. |
 कर्म पु. एक. | छोकरी गोग लावी.
 कर्ता स्त्री. एक. |

('लावपुं' हा अपवाद 'लावपुं' या शब्दातून आलेला आहे तो पाह्या.)

४. 'लावपुं' हा अपवाद 'लावपुं' या शब्दातून आलेला आहे तो पाह्या.
 'लावपुं' हा अपवाद 'लावपुं' या शब्दातून आलेला आहे तो पाह्या.
 'लावपुं' हा अपवाद 'लावपुं' या शब्दातून आलेला आहे तो पाह्या.

लोपुं (अ. क्र.)

	पु.	स्त्री.	न.
कर्म	लोपुं	लोपुं	लोपुं
कर्ता	लोपुं	लोपुं	लोपुं
कर्म	लोपुं	लोपुं	लोपुं

थपुं (अ. क्र.)

	पु.	स्त्री.	न.
कर्म	थपुं	थपुं	थपुं
कर्ता	थपुं	थपुं	थपुं
कर्म	थपुं	थपुं	थपुं

जपुं (अ. क्र.)

	पु.	स्त्री.	न.
कर्म	जपुं	जपुं	जपुं
कर्ता	जपुं	जपुं	जपुं
कर्म	जपुं	जपुं	जपुं

जेसुं (अ. क्रि.)

पु.	जेओ	जेओ
छी.	जेडी	जेडी, जेडीं
न.	जेहुं	जेडीं

आधुं (म. क्रि.)

पु.	आधो	आधा
छी.	आधी	आधी
न.	आधुं	आधां

दीधुं (स. क्रि.)

पु.	दीधो	दीधा
छी.	दीधी	दीधी
न.	दीधुं	दीधां

दीधुं (स. क्रि.)

पु.	दीधो	दीधा
छी.	दीधी	दीधी
न.	दीधुं	दीधां

पीधुं (म. क्रि.)

पु.	पीधो	पीधा
छी.	पीधी	पीधी
न.	पीधुं	पीधां

भूतकालाचे सुवा (१) संदीगत, २ उपलब्ध, ३ तू मला जे प्रश्न आहेत. ते कसे बतवत ते आता पुढे पाहू.

आता क्रियापदाची भविष्यकालाची रूपे कळी बतवत ते पाहू या .

भविष्यकाल

५. क्रियापदाच्या धावला एकत्रचलत व बहुवचनत 'शे.' प्रत्यय लावला की क्रियापदाचा भविष्यकाल बनतो;

॥० प्रेमपुं 'प्रेमशे' : इरपुं—इरशे ३.

मतां ए. व.—छोकरे पुस्तक वांछये.

વર્તા વ. વ.—છોકરાઓ પુસ્તકો વાંચશે.

॥ श्रीगणेशाय नमः ॥

[illegible]

अभ्यास

$\frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} + \frac{1}{2} \right) = \frac{1}{2}$

[illegible]

(५) मराठी भाषांतर करा :

(1) ... (2) ... (3) ... (4) ... (5) ... (6) ... (7) ... (8) ... (9) ... (10) ... (11) ... (12) ... (13) ... (14) ... (15) ... (16) ... (17) ... (18) ... (19) ... (20) ... (21) ... (22) ... (23) ... (24) ... (25) ... (26) ... (27) ... (28) ... (29) ... (30) ... (31) ... (32) ... (33) ... (34) ... (35) ... (36) ... (37) ... (38) ... (39) ... (40) ... (41) ... (42) ... (43) ... (44) ... (45) ... (46) ... (47) ... (48) ... (49) ... (50) ... (51) ... (52) ... (53) ... (54) ... (55) ... (56) ... (57) ... (58) ... (59) ... (60) ... (61) ... (62) ... (63) ... (64) ... (65) ... (66) ... (67) ... (68) ... (69) ... (70) ... (71) ... (72) ... (73) ... (74) ... (75) ... (76) ... (77) ... (78) ... (79) ... (80) ... (81) ... (82) ... (83) ... (84) ... (85) ... (86) ... (87) ... (88) ... (89) ... (90) ... (91) ... (92) ... (93) ... (94) ... (95) ... (96) ... (97) ... (98) ... (99) ... (100) ...

प्रि : (१) अति, वः (२) वः अति - अति, अति = वः.]

(४) 'भडेतो काम कर्तो पकडायो.'

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

‘મહેશ્વરના કાલે ઉરગુંડાને પાંદડે નથી.’

(महंताये बाल कर्ण मालदाला पसंत नाही.)

(૬) 'મહેતાનું કચ્છું શેડને પસંદ છે.'

1. *Phragmites* (Common Reed)

‘હેવે, હમ દુરનારે તો મોંઘા જ છે.’

(अष्टमी काम करणारा तर महंताच.)

[illegible]

२२ भावुंभी आणनी बाही उदाहरण :

७) पंथी छिडतुं गयुं. (पत्नी उडत गेला.)

૧૦ મોંઘાન જમવા (જમવાને માટે) આવ્યા.

(पाठने जेवण्याला-जेवण्याला आले.)

नमः समन्तां त्रितीया पाश्वरी अंधाश्वेक्षां इति.

• *Journal of the American Medical Association*, 1990; 263: 1001-1002.

• દુશ્મનની વિજ્ઞા વધોરવાનું કારણ કારણ નથી.

[Faint musical notation]

• ભજાને રક્ષનાર અમલકાન મનર્થ છે.

(भक्तान्तरा रक्षयाग भगवान् मन्त्रे आहे.)

કુમ્ભ મળીવાના આવવાની છે.

(कुम्भार बागेत दावदाची आहे.)

• ସମସ୍ତଙ୍କର ସୁଖ-ସୁବିଧା ପାଇଁ ଯତ୍ନ ନେଇ.

(अनर्चंदान्या फळ्या फळ्या टेच लागली.)

1. The first part of the paper is devoted to the study of the properties of the function $f(x)$ defined by the equation

[illegible]

અ. - જિની થાંચી હોય છે. : સંસ્કૃત ગાનન તરતે'

(१) वा. अंगुली प्रमाणे गायत्री ७ श्लोके ३.

४. सर्वत्र उक्तं यत् 'नमो भगवते वासुदेवाय' इति श्रुतिः, त्रिभिः
आणि अथवा अत्रा नमस्कृतं भगवती वासुदेवाय नमः इति श्रुतिः, अत्र
अस्मांतां त्यागा निवृत्तिर्भवति इत्यत्र वासुदेवाय नमः इति श्रुतिः, अत्र
नमो भगवते वासुदेवाय इति श्रुतिः, अत्र नमो भगवते वासुदेवाय इति श्रुतिः
चतुर्थीया 'ने' इति 'ने भगवते' इति श्रुतिः, अत्र नमो भगवते वासुदेवाय
गुजरातीय तो अध्यायीय इति श्रुतिः, अत्र नमो भगवते वासुदेवाय
एवम् इति श्रुतिः, अत्र नमो भगवते वासुदेवाय इति श्रुतिः, अत्र
'वासुदेवाय' ('वासुदेव' इति श्रुतिः, अत्र नमो भगवते वासुदेवाय इति श्रुतिः, अत्र

[illegible][illegible]

आता '१', '२', '३' व '४' या प्रत्येकाचा 'करी', 'करीने',
 'करीकरीने' व 'होउतां होउतां' या अन्वयानुसार 'जेतु',
 'आव्यो', 'थाक्यो' व 'सागी' या क्रियापदांची तीन मूळ-
 रूपांत बदल (स्वरूपे) घडून येतात. त्याचप्रमाणे ही चार क्रिया
 हे उघडच आहे.

गुजरातीत ही वृद्धते बर्णितयानी. मीच मर्याद आहे.

१) नामशायक कृदन्ते : क्रियाशब्दो मध्य स्वर (उदा० 'क्षरं', 'क्षरुः', २) कर्मशायकः कृदन्ते मध्यस्वेव तथा किं क्रियाय लभ्यते अत्र 'क्षरान्ते' यत् 'क्षरान्तु' एव ।

[illegible]

अथ यथाचरत शृङ्गने : विष्णुः शृङ्गात् 'ध', 'ध'ने
 'ता' 'ता'ने चरतः शृङ्गात् 'ध', 'ध'ने चरतः शृङ्गात् ३.

अभ्यास

પુણેશ વાસ્વાને ગુજરાતીમાં માતાનર કરા :

- [illegible]

प्रकरण ११ : संयुक्त (जोड़) क्रियापदे

[illegible]

॥ पदविष्णु अभिराम अर्चः, पुरिषास्य वरः ॥

૧. નયનજી દોરી કાપી નાખે છે. (નયનજી દાર કાપતુ ઢાકતા.)
૨. મુઠાઓ બાગી જાય છે. મુઠ પડતુ જાવાન.
૩. છોકરોઓ રંગોળી કાઢી શકે છે. (મુઠી રંગોળી વાઢી ઢાકતાન.)

या शब्दां 'डापयुं', 'डागयुं', 'डाठयुं' या क्रियाची भग्याडच
 'डापयुं', 'डागयुं', 'डाठयुं' क्रिया 'डाड' क्रियापदांचा
 आता आपल्याला अभ्यास करावयाचा आहे.

२. त्याच ना शिवायकारांदि अकार, अगोदर एक क्रिया होऊन
नामाद्वय दसमा प्रथमा होतं हे दाखविण्याकरिता, वास्तवच असातो. उदा०,
'समुद्र' ना प्रथम प्रथम येईल. येथे 'कर्मण्यची' क्रिया अगोदर होऊन
नामाद्वय 'समुद्राची' क्रियेची दर्शविची जाते. 'या दोन्ही क्रिया समान
होण्याच्या अस दाखविते' येईल' हे क्रियापद 'कर्मण्य'चे साहाय्यक क्रिया
पद क्रियापद 'समुद्र' येथेच मधी. 'कर्मण्य येईल' म्हणजे 'वरील' व सग
'येईल'. 'येईल'चा मूळ अर्थ येथे द्या होत मधी. परा पठित्या पठिच्छेदात
'कर्मण्य दाखविते' या शब्दा क्रियापदान 'दाखणे' या क्रियापदाचा मूळ अर्थ
द्या दाखविते अर्थाः न्यायन ते तेथे तुम्हा क्रिया साहाय्यकच क्रियापद म्हटले
जाविते. असाच साहाय्यक क्रियापदाचा येथे विचार करावयाचा आहे.

ગુજરાતીનું વરીત અર્થપ્રમાણે અમોઝની ટુચક ક્રિયામાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલી દિલી આદેત.

(૧) બેઠવું :—‘શ્રોતાઓ બેસી બેઠ્યા.’ એને ‘બેઠવું’ કહેવાય.

(૨) કરવું :—‘મુકુન્દ રમ્યા કરે છે.’ મુકુન્દ મારા મોકલેલે મોકલે અમતો.)

(૩) કાઢવું :—‘મોહન એ વૃત્તાન્ત લખી કાઢે છે.’ મોહન તે વૃત્તાન્ત લિહન કાઢતો.)

(૪) ચૂકવું :—‘મજૂરો કામ કરી ચૂક્યા.’ મજૂરો કામ કરના ટકાલે-મંપવિલે.)

(૫) જવું :—‘ભરત અયોધ્યામાં રહી જાય છે.’ ભરત પ્રયાગે જવા માગે ગહતો.)

(૬) થવું :—‘નૌકર ચાલતો થાય છે.’ નૌકર જાતે જાય છે.)

(૭) દેવું :—‘આડૂવાળો કચરો ફેંકી દે છે.’ આડૂવાળો કચરા ફેંકવા દેતો.)

(૮) નાખવું :—‘સાક્ષીદાર કાઢી નાખે છે.’ સાક્ષીદાર નાખવા કામ કરે.

(૯) પડવું :—‘સંકટ આવી પડ્યું.’ સંકટ પડવા લાગે.

(૧૦) મૂકવું :—‘ખા ભાઈને કાઢી મૂકે છે.’ ખા ભાઈને કામ કરવા મોકલે.

(૧૧) રહેવું :—‘રમણ લેખ લખી રહતો છે.’ રમણ લેખ લખવા ગહિલા—લિહન—આદે.)

(૧૨) લેવું :—‘ભીમ બકાસુરનો ભાત ખાઈ લે છે.’ ભીમ બકાસુરના ભાત જાઝન લેતો.)

(૧૩) લાગવું :—‘વાંદરો ટોપીવાળાનું અનુકરણ કરવા લાગ્યો.’ વાંદરો ટોપીવાળાને અનુકરણ કરવા લાગ્યો.)

‘માંડવું’ વ ‘રાખવું’ હીંકી એક ક્રિયામાં ઉપયોગમાં લેવામાં આવેલા પહિલે ‘માંડવું’ હે ‘લાગવું’ હે ‘રાખવું’ હે ‘મૂકવું’-એ એવી ત્રી ત્રાચ અર્થ ઘાલતા લેતે. ફક્ત ‘લાગવું’ હે અગરક રત્ત આદે. ‘માંડવું’ હે

मरुतक आते एकरा भेद आते. उदाहरणार्थ, १३ वे वाक्य 'भांड्युं' घाटन
'पुनितप्रमाणे होईल' : 'वांदराव्ये.....करवा भांड्युं.'

३. ही संज्ञाविधाने वाच्यते, फल एकच मुख्य क्रियापद घातले असले तर जो अवयव सार प्रकट झाला असता याहुन, अधिक पूर्ण व काही वेळीच सार व अनेक प्रकट होणे हे आच्छन्न येईल. यापैकी क्र. २ व क्र. ११ ही दोन सार्ये पाताः : १. 'मुकुंद रम्या करे छे.' मुकुंद खेळत असतो.) या वाक्यात सार्ये पाताः एव प्रकार आहे: 'रम्या रीतिर्यत्मानकाळ म्हणतात. त्याने या क्रियेने सार्ये क्रिया रीती दाखविली जाते. मुख्य क्रियाशब्दाच्या धातूला 'या' संज्ञा घाला व पुढे 'करे छे' दाखवते, म्हणजे रीतिर्यत्मानकाळ बनतो. 'जेथु' या क्रियाशब्दात रीतिर्यत्मानकाळ 'जेथे करे छे' (पाहत असतो), 'करवु'चा 'करा' करे छे' रीतिर्यत्मानकाळ. २. क्र. ११ चे वाक्य—'रम्य लेख लेणी रक्षो छे' रम्य लेख लिहीत आहे, म्हणजे लेख लिहिण्याची क्रिया पाठ आहे. 'अर्ग्य आहे; धातू 'अर्ग्य रीतिर्यत्मानकाळ' म्हणतात. मुख्य क्रियाशब्दाच्या 'इ' धातूने पुढे 'रक्षो छे' हे एक क्रियापद घातले की हा काळ बनतो. 'दणवु'चा 'दणी रक्षो छे' (दळत आहे), 'जमवु'चा 'जमी रक्षो छे' इ.

१२. प्रमाण-सामान्यतया अनेक प्रकाशद्वि (१) गतिवर्तमान काळ
१३. प्रमाण-सामान्यतया अनेक प्रकाशद्वि (१) गतिवर्तमान काळ

५. 'ने' किंवा 'तुम्हाला' यांचा प्रयोग 'शकणे' या एका महाप्रकाराच्या क्रियापदाच्या अर्थाने करता येतो. 'मूठ बोट शकते', 'आम्ही चार-पाच नाई शकतो'. 'शकणे' या क्रियापदाच्या याच स्वतंत्राग्रे मात्र होत नाहीत. उदाहरणार्थ 'क्रिया प्रकरणाची' या हांच्याची शक्यता किंवा संभव इत्यादीमात्र किंवाच 'याचा मुख्य अर्थाने उपयोग केला जातो. 'तो शकतो', 'असा प्रयोग करीत होता तो', 'तो काय शकतो', 'सह्याजि प्राण्यांची त्याची हुतर आहे' असा प्रयोग होतो. नृजातीय 'शकणे'चा प्रतिशब्द 'शक्नुं' ही आहे. 'भावक बोली शके छे.' मुख्य क्रियापदाच्या वात्त्या 'ई' आगम लक्ष्मीने 'शक्नुं'ची कालानुसार रूपे 'शके छे.', 'शक्त्यो', 'शक्त्यो' ही रूपे तेरावकी.

नकारार्थी क्रियापदे

असाचा वेळापत्राने प्रत्येकाचा स्वयंजे असण्याचा भाव, जितक
 महत्वाचा अमनो.
 आहो.] म्हणून आतापर्यंत
 नास्तिभास कसा हातो
 तेरी पाहणे आशय आहे.

... .. गुजरातीत 'होवुं' -
 'नथी' किंवा 'छे नही';
 'होशे'च्या विकृत 'होशे नही'.
 उदाहरणे :

... .. १. भगन निशाणभां नथी छे नही. (मगन झालेन नाही.)

... .. २. भगन निशाणभां न हतो हतो नही. (मगन झालेन
)

... .. ३. भगन निशाणभां होशे नही. (मगन झालेन नसेल.)

... .. या क्रियाशब्दांनी नकारार्थी रूपे झाली. आता इतर
 क्रियाशब्दांची पाहू :

वर्त०— १ भगन निशाणभां जतो नथी.
 (मगन झालेन जात नाही.)

भूत०— २ भगन निशाणभां नही गयो.
 (मगन झालेन गेला नाही.)

भाव्य० ३ भगन निशाणभां जशे नही.
 (मगन झालेन जाणार नाही.)

... ..

१. 'नथी', 'नथो'
 २. 'तो,
 'ती, -तुं, ता, ती, -तां' यांच्या प्रत्यय लागून वृद्धन्त कगवदाचे व
 व्यापुढे 'नथी' टेवावयाचे.

(૨) ભૂતકાળાને નકારાથી સ્વ કલ્પના 'નહીં' છે. નકારાથી ક્રિયાવિશેષણ અગોદર વાદ્યન પુટે મુખ્ય ક્રિયાપદાને વચ્ચે ને નકારાગતને સ્વ ઠેકાવવાચે.

(૩) ભવિષ્યકાળાને નકારાથી સ્વ કલ્પના થી સ્પષ્ટમાર્ગે ન 'નહીં' પુટે ક્રિયા માટે મુખ્ય ક્રિયાપદાને નકારકાળાને વચ્ચે ને સ્વ ઠેકાવવાચે, અસા નિયમ જ્ઞાતા.

(૪) 'નકો' કાંઈના 'જોઈએ' નકો ભણે પ્રથમ પુટે 'નહીં' શબ્દ ઠેકાવવાચા—પ્રદાહમ્યાદાગત 'નહીં જોઈએ' કિન્તુ 'જોઈએ નહીં', 'નથી જોઈતું' 'ચાહી' અર્થ 'નકો' ગણા તેવા.

પુઢીલ વાક્યે પાઠા :

• પાણી ઉપર ચડતું નથી : છગનલાલે ખાધું નહીં નહીં ખાધું ; • સુશીલા સાસરાથી નહીં આવશે—આવશે નહીં ; • રમને પુસ્તક જોઈતું નથી : • કરણ અબ્યાસ કરી શક્યો નહીં ; • સુનાર કામ કરી રહ્યો નથી : • માધુરી કરી રમ્યા કરતી નથી : • રોગીને મીઠાઈ નહીં જોઈએ ; ૩.

(૧) મુખ્ય ક્રિયાપદાને સ્વ ન વચ્ચે આવે તમે સ્વકલ્પના ગુજરાતીને કોળાયા મહાયક ક્રિયા પદક ક્રિયાપદાના સ્વકલ્પના કાંઈ માટે ન આપણ વા પ્રકરણાન પાઠકે. (૨) કોળા ક્રિયા પદક ક્રિયાપદા ને સ્વકલ્પના કાઢ-લિંગ-વચન દર્શકિયાની ક્રિયાપદાનો સ્વકલ્પના પુટે ન સ્વકલ્પના ક્રિયા દાખલિયાગા શબ્દ કલ્પનાચ્યા સ્વકલ્પના માટે છે. કલ્પના ન ક્રિયાન અર્થે. (૩) નકારાથી ક્રિયાપદે કશી વચનાચની નેગે અપણ પાઠકે.

અભ્યાસ

સ્વાર્થીલ ગુજરાતી વાક્યાને મરાઠી ભાષાએ કરા :

(૧) કુણ્મ પાકવા લાગ્યા છે. (૨) પાણી નપાવતું જોઈતું. (૩) આમદન સારી આવી છે. (૪) મારી પેશાબ નહીં. (૫) નહીં ને છ પાઠકે. (૬) વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરી રહ્યા છે. (૭) નહીં, ચલ, ચલ રહ્યા. (૮) નહીં, નાચગાનને સંસ્થા મોકલ છે. (૯) નહીં, નહીં. (૧૦) નહીં, નહીં, નહીં રહ્યા છે.

[टीप :- पाठ्यु = पित्रणे; तपय्यु = तपविणे; आप्यु = देणे; थोळ्यु = थोळणे; नांठियु = मारणे; दड = वीळ; थड्यु = थकणे; मोडय्यु = धाडणे; मोडय्यु = ओरडा करणे.]

माझी व माझी वाक्ये निम्नप्रमाणे लिखिल करा :

(१) तुम्ही हे काम करून टाकणे बरे. (२) आमचे वडील तिकडे येऊन ते काम करून घेतले. (३) ते मोठे प्रमाणे काम शकणारे नाहीत. (४) सर्वांनी नेहमी काम करून घेतले. (५) मला कसे फळ नको. (६) जयश्रीला चांगला जोडीदार लागला. (७) त्या कामावर मला उत्तम उत्तर नाहीत. (८) शिक्षक काल शाळेत काम करत. (९) रामायणाने प्रथम वजन उचलून पाहिले. (१०) तुम्ही ही कामे करून घ्या, तांवर मी येतां.

टीप : बरे = पाठ्यु; कामे = काम; जोडीदार = सार्थी; प्रथम = पहिले; उचलणे = मोडय्यु; तांवर = त्यामुळे.]

प्रकरण १२ : सर्वनामविचार

१. 'मोहन आला पण तो बोलला नाही.'

'बहुळ म्हणाली मी येत नाही.'

'पत्र लिहिले पण ते पोचले नाही.'

या वाक्यात 'तो' हा 'मोहन'चा, 'मी' हा 'बहुळ'चा आणि 'ते' हा 'पत्र'बद्दल वाटत आला आहे. या सर्व 'सर्वनाम' गुजराती व्याच त्या नामाची पुनरावृत्ती होऊ नये म्हणून या शब्द वापरून जागे पाहून 'सर्वनाम' असं नाव दिले आहे. सर्वनाम म्हणजे ज्या प्रयोगात त्याच नामाचा प्रतिनिधीच.

२. मराठीत या सर्वनामांचे प्रकार १. स्वयंवाचक, २. वचक, (३) संबधी, (४) प्रश्नार्थक, (५) आश्चर्याचक, ६. ७. विनिर्वाक, असे सात मानले आहेत. गुजरातीत सुद्धा असेच जवळ जवळ असेच ७ विनिर्वाक मानले आहेत. ते कसे ते आता पाहू.

१. पुरुषवाचक

	मराठी		गुजराती	
	एक.	बहु.	एक.	बहु.
प्रथम	मी	आम्ही	हું	अમે
द्वितीय	तू	तुम्ही, आपण (मानार्थी)	तું	तમે, આપ (मानार्थी)
तृतीय	तो (पु.) नी (स्त्री.) ते (नपु.)	ते (पु.) त्या (स्त्री.) ती (नपु.)	તે (स्त्री. न. लिंगप्रमाणेच)	તેઓ

टीप—'अमे' या बहुवचनी स्वतंत्रप्रमाणेच 'आपणे' असे एक बहुवचनी रूप आहे. पण त्या दोहोच्या अर्थाने येत आहे. 'अमे' (स्व. आपण) मध्ये उपाचाराशी बोलले जाते त्याचा समतोल होत नाही. 'आपणे' मध्ये होतो.

२. दर्शक [आ, ओ, ते]

मराठी		गुजराती	
एक०	बहु०	एक	बहु०
पु.—हा	हे	आ	आ
स्त्री.—ती	ती	स्त्री. न. पुढिल्लप्रमाणेच)	
नपुं.—तु	ती		
पु. तो	ते	ओ, ते	ओओ, तेओ
स्त्री.—ती	ती	स्त्री. न. वरीलप्रमाणेच ,	
नपुं.—ते	ती		

टीप :—दशम मसल्लातुडे 'ताने दर्शक' जागरे नाम येन असते; आ० 'आ आम्' हे रूप , 'ते रस्तो' 'ते रस्ता, इ.]

'पेथुं' हा शब्द गुजराती 'ओ' या अर्थानेच गुजरातीत वापरला जातो. गुजराती 'वाक्यशास्त्र' तेलुगु सर्वनामच नामजनात. एण खरे म्हणजे ते तिगेलग जाणे. त्यांनी रूपे मराठी नामाच्या विभ-वचनाप्रमाणे पुढीलप्रमाणे आहेत :

	एक०	बहु०
पु.—	पेक्षो	पेक्षा
स्त्री.—	पेक्षी	पेक्षी
नपुं.—	पेथुं	पेक्षां

आ० एक० पेक्षो पुरुष, पेक्षी आर्ष, पेथुं छोकडं
बहु० पेक्षा पुरुषो, पेक्षी आर्षो, पेक्षां छोकडां

३. संबन्धी [ने-ते]

मराठी		गुजराती	
एक०	बहु०	एक०	बहु०
पु. जो तो	जे-जे		
स्त्री. जी-जी	आ-आ	ने-ते	ने-ते

ન. જૈ-તે જી-તી (પુ. સ્ત્રી. ન. એકવચની ઘટ્ટવચની
રૂપે સમાન)

ઉદાહરણાર્થ—૧ક૦ ' જે પુસ્તક તમારે ઘટ્ટ એ તે માંગો. '
ઘટ્ટ૦ ' જે પુસ્તકો તમારે ઘટ્ટ એ તે માંગો. '

૪. પ્રશ્નાર્થક [કોણ, શું]

મરાઠી

કોણ

(પુ. લી. ન. એકવચની
ઘટ્ટવચની રૂપે સમાન)

કાચ

ગુજરાતી

કોણ

(મગદીપ્રમાણેચ)

શું

પુ.	/ (પુ. સ્ત્રી. ન. એક૦ વ ઘટ્ટ૦ રૂપે સમાન)	૧ક૦	ઘટ્ટ૦
સ્ત્રી.		શો	શા
ન.		શી	શા
		શું	શાં

ઉદા૦ ' એમાં શો અર્થ છે ? ' (કાચ કાચ એ જાણે)

' શમનું શું થયું ? ' (ગમને કાચ જાણે)

' કોણ ' કે સર્વનામ મહત્ત્વે પ્રત્યયવિધ્યા વ ' શું ' કે સર્વવચના વ
વ નિર્જીવ વસ્તુના વાચનીત વાપરેલે જાતે.

૫. આત્મવાચક [પોતે]

મરાઠી

સ્વતઃ

ગુજરાતી

પોતે

સર્વ લિંગી સર્વ વચની સ્વા
તેચ ગહને.

ઉદા૦—૧ક૦ હું પોતે આંચો-આપી.

ઘટ્ટ૦ અમે પોતે આંચા-આપી.

६. अनिश्चित [कंछ, कोछ]

मराठी
काय, काही

गुजराती
कंछ
सर्व लिंगी सर्व वचनी रूप
तेच गढने.

उदा०—एक० आपणुमां कंछ तथ्य नथी.

बहु० आपणुमांशी कंछ अर्थो नीकणे छे.

मराठी
कोण, कोणी

गुजराती
कोछ
सर्व लिंगी सर्व वचनी रूप
तेच गढने.

उदा०—एक० सभामां कोछ आळ्युं नही.

बहु० घेर कोछ आवेता डी, तेमने भगवा आपु गया हता.

३. प्रथम प्रकारे सर्वनामना ओळख झाली. नामाप्रमाणेच या सर्वनामांनी विचारवय व्यावृत्त ही चालविणी ज्ञात. अभ्यासकाच्या मर्यादातीत गेल्या प्रत्येक नामना पुढे विभक्तिप्रत्यय व्यावृत्त चालवून जावती आहे.

तुं मी, अमे (आमी), आपणु (आणण).

	एक०	बहु०
प्र.	तुं	अमे, आपणु
दि.	मने	अमने, आपणुने
तृ.	मै	अमे, आपणु
च.	मने, मारे माटे	अमने, अमारे माटे आपणुने, आपणुने माटे
पं.	माराथी	अमाराथी, आपणुाथी

પ.	મારો, -રી, -રું	અમારો, -રી, -રું આપણો, -ણી, -ણું
સ.	મારામાં	અમારામાં, આપણામાં

તું (તુ), તમે (તુમ્હી), આપ (આપણ).

પ્ર.	તું	તમે, આપ
દ્વિ.	તને	તમને, આપને
તૃ.	તે	તમે, આપે
ચ.	તને, તારે માટે	તમને, તમારે માટે આપને, આપને માટે
પં.	તારાથી	તમારાથી, આપથી
પ.	તારો, -રી, -રું	તમારો, -રી, -રું આપનો, -ની, -નું
સ.	તારામાં	તમારામાં, આપમાં

તે (તો, તી, તે), તેઓ (તે, લ્યા, તી).

एक०

बहु०

પ્ર.	તે	તે, તેઓ
દ્વિ.	તેને	તેમને, તેઓને
તૃ.	તેણે	તેમણે, તેઓએ
ચ.	તેને, તેને માટે	તેમને, તેમને માટે તેઓને, તેઓને માટે
પં.	તેથી, તેનાથી	તેમનાથી, તેઓથી
પ.	તેનો, -ની, -નું	તેમનો, -ની, -નું તેઓનો, -ની, -નું
સ.	તેમાં, તેનામાં	તેમનામાં, તેઓમાં

आ (हा, ही, हे व त्यांची बहुवचने)

प्र.	आ	आ
द्वि.	आने	आमने
तृ.	आछे	आमछे
च.	आने, आने माटे	आमने, आमने माटे
पंच.	आथी, आनाथी	आथी, आमनाथी
षष्ठ.	आनो, -नी, -तुं	आमनो, -नी, -तुं
सप्त.	आमां	आमां, आमनामां

ते (तो, ती, ते व त्यांची बहुवचने)

तृतीय प्रमाणेच 'ते' प्रमाणेच रूपे होवत.

ऐ (तो, ती, ते व त्यांची बहुवचने)

	एक०	बहु०
प्र.	ऐ	ऐ, ऐओ
द्वि.	ऐने	ऐमने, ऐओने
तृ.	ऐछे	ऐमछे, ऐओछे
च.	ऐने, ऐने माटे	ऐमने, ऐमने माटे ऐओने, ऐओने माटे
पंच.	ऐथी, ऐनाथी	ऐमनाथी, ऐओथी
षष्ठ.	ऐनो, -नी, -तुं	ऐमनो, -नी, -तुं ऐओनो, -नी, -तुं
सप्त.	ऐमां, ऐनामां	ऐमनामां, ऐओमां

जे (जे, ती, ते व त्यांची बहुवचने) — ते (तो, ती, ते इ.)

तृतीय 'जे' प्रमाणेच, फक्त तेथे 'जे' अक्षर आहे तेथे 'जे' घालणे;
'ते'ची रूपे वरील 'ते' प्रमाणेच.

કોણ (કોણ)

[યાર્થી દોન્ટી યચની રૂપે ઇકમાગ્મીન હોવાત .

પ્ર.	કોણ
દ્વિ.	કોને, કેને
તૃ.	કોણે, કેણે
ચ.	કોને, કેને કોનેમાટે, કેને માટે
પં.	કોનાથી, કેનાથી
ષ.	કોનો, -ની, -નું કેનો, -ની, -નું
સ.	કોનામાં, કેનામાં

શું (કાણ)

[હે સર્વનામ પુદ્ગિની ય નાપુલ્લકાદિગિનીન નાપુલ્લકે. સર્વનામી 'શી' ના રૂપે હોત નાલીત. તી પ્રિયેષણે સ્વતંત્ર્યે પ્રદશય.

શો (પુ.)

	एक०	बहु०
પ્ર.	શો	શા
દ્વિ.	શો, શાને, શેને	શા, શાને, શેને

તૃતીયેસમન્ત પુટે ના સર્વનામી ય કાચચની ય વદુપચની રૂપે માગ્મવીચ હોવાત.

તૃ.	શેણે
ચ.	શાને, શાને માટે શેને, શેને માટે
પં.	શાથી, શાનાથી શેથી, શેનાથી

प.	शानो, -नी, -नुं शेनो, -नी, -नुं
म.	शानाभां

शुं (नपु.)

प्र.	शुं	शां
द्वि.	शुं, शाने, शेने	शां, शाने
तृ.	शेणे	शांणे
च.	शाने, शाने भाटे शेने, शेने भाटे	शांने भाटे
पं.	शाथी, शानाथी शेथी, शेनाथी	शांथी, शांनाथी
प.	शानो, -नी, -नुं शेनो, -नी, -नुं	शांनो, -नी, -नुं
म.	शाभां, शानाभां शेभां, शेनाभां	शांभां, शांनाभां

पोते (स्वतः)

या सर्वनामना सर्वस्व विधी व देवकी वचनी रूपे एकमाग्वीच

होतात.]

प्र.	पोते
द्वि.	पोताने
तृ.	पोते
च.	पोताने, पोताने भाटे
पं.	पोताथी
प.	पोतानो, -नी, -नुं
म.	पोताभां

कुंई (काय, काही)

[याची तीनही लिंगी रूपे समानच होतार.

प्र.	कुंई
द्वि.	कुंईने
तृ.	कुंईअे
च.	कुंईने, कुंईने भाटे
पं.	कुंईथी
प.	कुंईनो, -नी, -नुं
स.	कुंईमां

कोई (कोण, कोणी)

[याची रूपे वर्गल 'कुंई'प्रमाणेच होतार. 'कुं' ऐवजी 'को' येईल इतकेच.]

४ यांवेगीज गुजरातीन (?) 'अेकुंभीळुं', व (?) 'पररपर' ही दोन आणगी सर्वनामे मानली आहें. त्या दोन्हीचा अर्थ 'एकमेक' हा आहे. त्यांना 'अनोन्यवाचक' सर्वनामे म्हणजे आहें. या सर्वनामांनी तीनही लिंगी व उभयवचनां रूपे एकच होतार तीं सारकीं प्रमाणे

	अेकुंभीळुं
प्र.	अेकुंभीळुं
द्वि.	अेकुंभीळुं, अेकुंभीळने
तृ.	अेकुंभीळअे
च.	अेकुंभीळने, अेकुंभीळने भाटे
पं.	अेकुंभीळथी
प.	अेकुंभीळनो, -नी, -नुं
स.	अेकुंभीळमां
	पररपर
प्र.	पररपर
द्वि.	पररपर, पररपरने
तृ.	पररपरे

च.	परस्परने, परस्परने भाटे
पं.	परस्परथी
प.	परस्परनो, -नी, -तुं
म.	परस्परभां

१२. आज्ञा की गर्भनामे निगनिगळे क्रियाशब्द घेऊन कशी चालवतात (१११). विवेचन पुरुषवाचक गर्भनामाची रूपे ही क्रियापद चालविताना ते कशी बदलतात व या गर्भनामाच्यामुळे क्रियापदाची रूपेहि कशी बदलतात ते पाहणे व समजणे देवाणे स्वरुतचें आहें.

असमर व समरस दोन्ही क्रियापदे आज्ञाच्या चालवावयाची आहेत. पण असमर क्रियापद घेऊ व एक सर्वसामान्य क्रियाशब्द 'जिगधुं' (उगवणे) हा चालवू :

जिगधुं (अ. क्रि.)

वर्तमानकाळ (तीन्ही लिंगी)

	एक०	बहु०
प्र. पु.	तुं जिगधुं.	अमे जिगीअे छीअे.
दि. पु.	तुं जिगे छे.	तमे जिगो छे.
		आप }
तृ. पु.	ते जिगे छे.	तेओ जिगे छे.

भूतकाळ (तीन्ही लिंगी)

तुं जिग्यो (तु.), -जिगी (स्त्री.), -जिग्युं (न.) अमे जिग्या (तु.), -जिगी, जिग्यां (स्त्री.), -जिग्यां (नपु.)
तुं जिग्यो, -जिगी, -जिग्युं तमे जिग्या, -जिगी (-ग्यां), आप } -जिग्यां.
ते जिग्यो, -जिगी, -जिग्युं तेओ जिग्या, -जिगी (-ग्यां), -जिग्यां.

(टीप : भूतकाळी बहुवचन स्त्रीलिंगी रूपे 'छी' व 'थां' प्रत्यय लावून देतात झाली आहेत - 'जिगी' व 'जिग्यां' -हे लक्षान देवाचे.)

ભવિષ્યકાલ (તીન્હી લિંગી)

હું ઊગીશ	અમે ઊગીશું-ઊગશું
તું ઊગીશ, -ઊગશે	તમે { ઊગશો આપ }
તે ઊગશે	તેઓ ઊગશે

યાવ રીતીને મર થાવ ચાલવાન અને સમજાવે. જા નમસ્કારના વાં પુઢે ટેવૂત અમેવ કવર થાવ ચાલવાને.

માવ કાઢી અકર્મક થાવ્વી રૂપે અન્યથિર હોયવ. અને જા મુક્કમ ચાલી ચાલવન દાવાવલે આદેન. તીન્હી લિંગી પાની રૂપે હાવા આદેન. ભૂતકાલ્પાન ફરક હોનો તો હિમ્મત વેદેવન.

હોવું

વર્તમાન

एक०	बहु०
હું છું	અમે છીએ
તું છે, -છો	તમે { છો આપ }
તે છે	તેઓ છે

ભૂત

હું હતો, -તી, -તું	અમે હતા, તીતા, તાં
તું હતો, -તી, તું	તમે હતા, તીતા, તાં
તે હતો, -તી, -તું	તેઓ હતા, તીતાં, તાં

ભવિષ્ય

હું હોઈશ	અમે હોઈશું
તું હોઈશ, -હશે	તમે હશે
તે હશે	તેઓ હશે

જા તોને જ્યા પુઢે જી રૂપે હોયવ અને હોવા. જા નમસ્કારી મનનાવડે હોતાત, અમે સમજાવે. થાવડે કિયવડે વાઢેવાન. અ. ૧. જ મુક્કમ જાઢેડે અમે.

થવું (હોળે) (અ. ક.)

વર્તમાન

હું થાઉં છું	અમે થઈએ છીએ
તું થાય છે	તમે થાઓ છો
તે થાય છે	તેઓ થાય છે

ભૂત

હું થયો, થી, થું	અમે થયા, -થી થાં, -યાં
તું થયો, થી, -યું	તમે થયા, -થી(યાં), -યાં
તે થયા, થી, -યું	તેઓ થયા, -થી(યાં), -યાં

ભવિષ્ય

હું થઈશ	અમે થઈશું
તું થઈશ, -થશે	તમે થશો
તે થશે	તેઓ થશે

જવું (જાળે)

વર્તમાન

एक०

હું જાડાં છું
તું જાય છે
તે જાય છે

बहु०

અમે જઈએ છીએ
તમે જાઓ છો
તેઓ જાય છે

भूत

હું ગયો, -થી, થું	અમે ગયા, -થી થાં, -યાં
તું ગયો, થી, થું	તમે ગયા, -થી(યાં), -યાં
તે ગયો, -થી, -થું	તેઓ ગયા, -થી(યાં), -યાં

भविष्य

હું જઈશ	અમે જઈશું
તું જઈશ, -જશે	તમે જશો
તે જશે	તેઓ જશે

બેસતું (વચન)

વર્તમાન

હું બેસું છું	અમે બેસીએ છીએ
તું બેસે છે	તમે બેસો છો
તે બેસે છે	તેઓ બેસે છે

ભૂત

હું બેઠો, -હી, -હું	અમે બેઠા, -હી(હી), -હાં
તું બેઠો, -હી, -હું	તમે બેઠા, -હી(હી), -હાં
તે બેઠો, -હી, -હું	તમે બેઠા, -હી(હી), -હાં

[ટીપ : ગુજરાતી 'હી', 'હી' 'હાં' તરીકે બોલવામાં આવે છે. આ ત્રણેય શબ્દોના અર્થો એક જ હોય છે. આથી આ ત્રણેય શબ્દોને એક જ શબ્દ તરીકે લેવામાં આવે છે.]

ભવિષ્ય

હું બેસીશ	અમે બેસીશું
તું બેસીશ, -બેસશે	તમે બેસશો
તે બેસશે	તેઓ બેસશે

નાહતું (જાણ)

વર્તમાન

હું નાહું છું	અમે નાહીએ છીએ
તું નહાય છે	તમે નાહો છો
તે નહાય છે	તેઓ નહાય છે

ભૂત

હું નાહ્યો, -હી, -હું	અમે નાહ્યા, -હી, -હાં
તું નાહ્યો, -હી, -હું	તમે નાહ્યા, -હી, -હાં
તે નાહ્યો, -હી, -હું	તેઓ નાહ્યા, -હી, -હાં

ભવિષ્ય

હું નાહીશ	અમે નાહીશું
-----------	-------------

તું નહાશે
તે નહાશે

તમે નહાશો
તેઓ નહાશે

કોહતું (કુળ્લણે)

વર્તમાન

હું કોહું છું
તું કોહે છે
તે કોહે છે

અમે કોહીએ છીએ
તમે કોહો છો
તેઓ કોહે છે

ભૂત

હું કોહ્યો, -હી, -હું
તું કોહ્યો, -હી, -હું
તે કોહ્યો, -હી, -હું

અમે કોહ્યા, -હી, -હ્યાં
તમે કોહ્યા, -હી, -હ્યાં
તેઓ કોહ્યા, -હી, -હ્યાં

ભવિષ્ય

હું કોહીશ
તું કોહશે
તે કોહશે

અમે કોહીશું
તમે કોહશો
તેઓ કોહશે

સૂતું (સોપણે)

વર્તમાન

હું સૂઝી છું
તું સૂએ છે
તે સૂએ છે

અમે સૂઈએ છીએ
તમે સૂઓ છો
તેઓ સૂએ છે

ભૂત

હું સૂતો, તી, તું
તું સૂતો, તી, તું
તે સૂતો, તી, તું

અમે સૂતા, -તી, -તાં
તમે સૂતા, -તી, -તાં
તેઓ સૂતા, -તી, -તાં

ભવિષ્ય

હું સૂઈશ

અમે સૂઈશું

ખાતું (યાળે) (સક.)

વર્તમાન

હું ખાઉં છું	અમે ખાઈએ છીએ
તું ખાય છે	તમે } ખાઓ છો
	આપ }
તે ખાય છે	તેઓ ખાય છે

ભૂત

મેં ખાધું	અમે ખાધું
તેં ખાધું	તમે } ખાધું
	આપ }
તેણે ખાધું	તેમણે-તેઓએ ખાધું

ભવિષ્ય

હું ખાઈશ	અમે ખાઈશું
તું ખાઈશ, - ખાશે	તમે } ખાશો
	આપ }
તે ખાશે	તેઓ ખાશે

લેતું (લેળે) (સક.)

હું લેઉં છું	અમે લઈએ છીએ
તું લે છે	તમે } લો છો
	આપ }
તે લે છે	તેઓ લે છે

ભૂત

મેં લીધું	અમે લીધું
તેં લીધું	તમે } લીધું
	આપ }
તેણે લીધું	તેમણે-તેઓએ લીધું

મવિપ્ય

હું લઈશ	અમે લઈશું
તું લઈશ, -લેશે	તમે } લેશે આપ }
તે લેશે	તેઓ લેશે

(યાચપ્રમાણે 'લે' હા ધાતુ ચાલતો)

ધોવું (ધુણે) (મક.)

વર્તમાન

હું ધોઉં છું	અમે ધોઈએ છીએ
તું ધોવે છે	તમે } ધોવો છો આપ }
તે ધોવે છે	તેઓ ધોવે છે

ભૂત

મેં ધોયું	અમે ધોયું
તેં ધોયું	તમે } ધોયું આપે }
તેણે ધોયું	તેમણે-તેઓએ ધોયું

મવિપ્ય

હું ધોઈશ	અમે ધોઈશું
તું ધોશે	તમે } ધોશે આપ }
તે ધોશે	તેઓ ધોશે

લાવવું (આણણે) (મ. ક્રિ.)

[ટીપ : —યા ધાતુની ભૂતકાળની રૂપે કર્મીન્યા નાંદે ના કર્મીન્યા લિંગવચનાનુસાર ચલત્તાન હે ન્યાએ યૌશન્ય યૌએ લક્ષણ ય્યાએ]

વર્તમાન

હું લાવું છું	અમે લાવીએ છીએ
તું લાવે છે	તમે } લાવો છો
	આપ }
તે લાવે છે	તેઓ લાવે છે

ભૂત

હું લાવ્યો, -વી, -વ્યું	અમે લાવ્યા, -વી, -વ્યાં
તું લાવ્યો, વી, વ્યું	તમે } લાવ્યા, -વી, -વ્યાં
	આપ }
તે લાવ્યો, વી, -વ્યું	તેઓ લાવ્યા, -વી, -વ્યાં

અવિષ્ય

હું લાવીશ	અમે લાવીશું
તું લાવીશ, -લાવશે	તમે } લાવશો
	આપ }
તે લાવશે	તેઓ લાવશે

યાનપ્રમાણે નાચ્યાપરે આપની આજ્ઞા મારે 'ક્રિયાપદવિચાર' ત દિલે
આજે તે પાઠાવે.)

પીવું (પિણે) (સક.)

હું પીઉં છું	અમે પીએ છીએ
તું પીએ છે	તમે } પીઓ છો
	આપ }
તે પીએ છે	તેઓ પીએ છે

ભૂત

મેં પીધું	અમે પીધું
તે પીધું	તમે } પીધું
	આપે }
તેણે પીધું	તેમણે-તેઓએ પીધું

ભવિષ્ય

હું પીધશ	અમે પીધશું
તું પીધશ, -પીશે	તમે । પીશો આપ ।
તે પીશે	તેઓ પીશે

દેવું (દેળે) (મક.)

વર્તમાન

હું દહિ છું	અમે દહિએ છીએ
તું દે છે	તમે । દો છો આપ ।
તે દે છે	તેઓ દે છે

ભૂત

મેં દીધું	અમે દીધું
તેં દીધું	તમે । દીધું આપે ।
તેણે દીધું	તેમણે-તેઓએ દીધું

ભવિષ્ય

હું દહશ	અમે દહશું
તું દહશ, -દેશે	તમે । દેશો આપ ।
તે દેશે	તેઓ દેશે

દોહવું (ધાર વાદળે)

વર્તમાન

હું દોહું છું	અમે દોહીએ છીએ
તું દુહો છે	તમે દુહો છો
તે દુહો છે	તેઓ દુહો છે

भृत

मैं होहूं	अमे होहूं
तैं होहूं	तमे होहूं
तेहें होहूं	तेमहें-तेओमे होहूं

भविष्य

हूं होहीश	अमे होहीशुं
तूं होहीश, -होहिशे	तमे होहिशो
ते होहिशे	तेओ होहिशे

भोहवुं (मोहविणे) (सक.)

वर्तमान

हूं भोहूं ३	अमे भोहीअे छीअे
तूं भोहें छे	तमे भोहो छो
ते भोहें छे	तेओ भोहें छे

मनसागर किन्नी पुढी 'भोहूं' अमेच रूप हेते. कर्ता तृतीया
पुरुषादिक भवते. यथा यः प्राणः 'भोहूं' या अर्थ अकर्मकरी आहे. त्याची
भूतकालांनी रूपे पुढीलप्रमाणे होतात :

हूं भोह्या, -ही, -ह्युं	अमे भोह्या, -ही, -ह्यां
तूं भोह्या, ही, ह्युं	तमे भोह्या, -ही, ह्यां
ते भोह्या, ही, -ह्युं	तेओ भोह्या, ही, -ह्यां

मनसागराची रूपे वरील 'होहूं'प्रमाणे

१. मी 'मंहुस्व क्रियापद' या प्रकरणंत 'जेथंअे' या साहाय्य-
कर 'समासनामकी' नांवाची किन्नी आहे. त्याचे मूळ रूप 'जेथंहुं' आहे
जसे मंहुस्व, मंहुस्व अर्थ 'नी अंहुं छे' म्हणजे 'पाहिजे' असा
भाव. या किन्नी मूळ किन्नी मूळ रूप अगोदर येऊन मग 'जेथंअे',
हे क्रियापद ते येते ते मी मंहुस्व. ते साहाय्यक क्रियापद आहे तसे
मनसागराची आहे. याची 'जेथंअे', 'जेथंहुं' व 'जेथंशे' एवढीच
रूपे मीच मानता येऊन हेच मी किन्नीच आहे. येथे पुरुषवाचक
मनसागराचेच समासाचे नांवाची रूपे कमी होतात पाहू या.

जेठुं स्वतंत्र क्रिया.

वर्तमान

भारे जेठुं अये	अभारे जेठुं अये
तारे जेठुं अये	तभारे } जेठुं अये आपने }
तेने जेठुं अये	तेभने-तेओने जेठुं अये

भूत

‘जेठुं’ पाहिजे तेने तेन रूप तीन पुढीं होते. ते तया क्रिया-वचन बदलने हे पुढीं स्पष्टपण लक्षात.

भविष्य

‘जेठुं शे’ हेंच रूप तीनही पुढीं होते.

जेठुं अव्ययानक. स्वतंत्र क्रिया.

भारे जेठुं जेठुं अये	अभारे जेठुं जेठुं अये
तारे जेठुं जेठुं अये	तभारे } जेठुं जेठुं अये आपने }
तेने जेठुं जेठुं अये	तेभने जेठुं जेठुं अये

येणे प्रमाणे ‘जेठुं’ मध्ये बदल होतः ‘जेठुं शे’ नीं मध्ये बदल.

८. ‘पाहिजे’ च्या मिश्र ‘नकी’ मध्ये ‘पाहिजे’ मध्ये ‘न’ अर्थी) याचें गुजरातीत रूप ‘नही जेठुं अये’ किंवा ‘नथी जेठुं’ असं होते. उदा० ‘भारे या नही जेठुं अये’ (मला नसा नसा, किंवा ‘भारे या नथी जेठुं ती’ (येथे ‘जेठुं ती’ हे हस्तक असा. ‘जेठुं अये’ हे स्वतंत्र क्रियापद असून ‘न’ हे नकारार्थी रूप केवळ ‘जेठुं अये’ हे पूरक क्रिया मातृशब्दाची क्रियापद असून असला असा ‘नकार’ किंवा ‘आवश्यकता’ असा होतो. ‘तभारे होडुं जेठुं अये’ ‘तुम्हाला पाहिजे, म्हणजे ‘आपणे तुम्हें करायला, किंवा ‘तुम्ही आवश्यकता आहो’ याच्या उलट ‘तभारे होडुं नही जेठुं अये’ असं नकारार्थी रूप होईल. म्हणजे ‘तुम्ही आवश्यकता नाही’ असा अर्थ होतो. असा अर्थ मात्र ‘नथी जेठुं’ ना प्रयोग होऊ शकतो.

अभ्यास

१. मर्यादित मात्राओं में नक्षत्रों के अंतरों का ज्ञान प्राप्त करना :

(१) आम्हाला यातून काय शिकू ? (२) माझे काही नही. (३) आम्हाला घरा जवळ्याचे आहे. (४) माझी नोकरी काय बघताय ? (५) त्या बाबत आपण आम्ही काही शिकले आहे. (६) वडील यातून आम्हाला काही नव्यात आणत आहे. (७) त्या कामाचे माझे पूर्ण जबाब. (८) आम्हाला यातून काहीतरी आम्हाला दिलेला सदेश आपण आपण आपण आपण. (९) माझी आम्हाला धन दिले, लक्ष्य ठरविले, पुरुषार्थ दिला. (१०) आपण यातून काय शिकत ? (११) माझ्याने आपण काहीतरी केले पाहिजे. (१२) माझी नोकरी काय बघताय ? (१३) त्या आम्हाला पाणी आपण आपण आपण आपण. (१४) माझ्याने काहीतरी काय दिले. (१५) हे घर कोणाचे आहे ? (१६) ते आम्हाला काहीतरी द्या. (१७) मा या बाबतीत काही करू शकत नाही. (१८) माझ्या बाबतीत काहीतरी काय नाही. (१९) जे काही माझे होते ते आपण आपण आपण आपण. (२०) आपण त्यात काय विचाराल ? (२१) ते काही कामाचे नाही. (२२) कोणाकडून काहीतरी होऊन आणाय ? (२३) माझी पावड्याने काय काय आहे ? (२४) काय दिलेले माणूस पसून घेतला तर त्यात काय ?

[illegible]

२. गणेश की स्थापना के क्रम में मरदा भगदड़ करा :

[illegible]

૧૫ આપને શું કહેવું હતું ?

(टीका : १-१११ - सत्त्वबलः; १११ - मूढ मयः; तेन - तेनही; अत्राग्रे -
 अत्राग्रे; तेन - अत्राग्रे, अत्राग्रे १११ - तेन; अत्रा - अत्रा, अत्राग्रे ।)

प्रकरण १३ : विशेषणे

१. जो अष्ट दशत्या उदाहरणीय करीत आहेत मागचे 'विशेषणे' म्हणजे अण अमो, संत्या अमो, किंवा प्रमाण अमो. त्याच विशेषण वदळेंकडे जावे. उदा. पाण्या माहीतच आहे. 'मळे माणूस', 'बाटू माणूस', 'बाय देखणे', 'दुसरे खंवर' या नवे उदाहरणात पुढच्या नमोवण्या मागच्या उदाहरणे करीत विशेष सांगितले असल्यामुळे ते नव्या वा नव्याच 'विशेषणे' होत असून पुढचे नाम 'विशेष्य' होय.]

२. विशेषणाच्या जाती समजा घेण्याकरिता प्रमाण उदा. दशत्या घेऊं :

१) 'बलो माणूस' पु. , 'बली आर्ध' सं.

(२) 'भराण माणूस', 'भराण आर्ध'

येथे पहिल्या उदाहरणात विशेषणाचा पुढच्या नमोवण्या 'आण'च्या विशेषणाचे रूप वदळेंकडे जातो. दुसरी नमोवण्या 'बली' करीत छीळिंगी नामामागे 'बली' करीत रूपे झाले. अशाच तरेत दुसऱ्या उदाहरणात नामाची किंवा वदळून मुळा मागील 'विशेषणे' असे विशेषण मागचे दिसते. याप्रमाणे पहिल्या प्रकारची जी विशेषणे किंवा वदळण्यात येतात त्या अमोनीच त्यांना 'विशंगी विशेषणे' व दुसऱ्या प्रकारच्या विशेषणांना 'अविशंगी विशेषणे' असे म्हणायच्या हरकत नाही. उदा. - 'बाय देखणे' या 'विशंगी विशेषणे' असे म्हणायच्या हरकत नाही. उदा. - 'बाय देखणे' या 'अविशंगी विशेषणे' असे म्हणायच्या हरकत नाही.

गुजरातीत विशंगी विशेषण हे मागण्यात येताना 'मागण्यात' न नपुंसकलिङ्गातच उदाहरणाची किंवा नामा दशत्याचा प्रयोग होतो.

गुजराती कोणता या विशंगी विशेषणांचे सहा रूप नमोवण्या 'विशंगी' ठेवलेले आढळून येईल. - 'बलुं', 'पातलुं', 'कातुं', 'अलुं', 'तीलुं', 'आतुं' वगैरे. त्याचा वापर दशत्यातून याच विशेषणाने येताना किंवा वदळायाने असते: 'बलो माणूस', 'पातली ओरुत', इ.

सामान्यतः त्या विशेषणाचा अत्र 'अविशंगी' होतो. उदा. - 'विशंगी अविशंगी' अमोच्याचे आढळून येते: उदा. 'भुदर', 'गरीम', 'साक्ष', 'पूत' वगैरे.

३. आता गुढील उदाहरणे पाहा :

(१) 'धोणा रंगमां अधा रंग सभाई वलय छे.'

(पांडव्या रंगाने सर्व रंग मिळून जातात.)

(२) 'आटा लिंबुतो रस गुळुदारी छे.'

(आंबट लिंबाचा रस गुणकारी आहे.)

पहिल्या उदाहरणात 'धो' हा शब्द पुढिली अमन्यामुळे 'धोणुं' या विशेषणाने रूप 'धोणो' असे होणार. पण त्याचे 'धोणा' असे रूप का शब्द 'धोणे' भाग्य लिखिताना निर्माणप्रत्यय लागला त्यामुळे विशेषणाचे सामान्यरूप झाले. मराठीत मुळा तसेच वस्तू हे कमान त्याचा अर्थ दर्शविताना 'धोणा' हा शब्द 'पांडव्या' या शब्दावरून कटून येईल. म्हणजे, विशेष्याला सामान्यप्रत्यय लागल्याने किंवा त्याचे बहुवचन होताना विशेषणाचे मुळा सामान्यरूप होते. हे सामान्यरूप म्हणे 'नामविचार' प्रकरणात नामांची ज्या रीतीने सामान्यरूपे होतात म्हणून सांगितले त्याच रीतीने होते. म्हणजे विशेषण 'जो'कालून किंवा 'उ'कालून असेल तर सामान्यरूप 'आ'-कालून होते. 'ई'कालून असेल तर तसेच राहते. अर्थात हा नियम विकारी विशेषणांचा लागू होतो.

४. गुजरातीत संस्कृत, अरबी, फारसी अशा इतर भाषांतूनही जे शब्द आले आहेत त्या विशेषणांची भरणा आहे. विशेषतः संस्कृतमधून गुजरातीत फारच विशेषांगानेच शब्द जसेच्या तसे आले आहेत. मराठीतही तोच प्रकार झाला आहे. यामुळे स्वतंत्रविषयानेच गुजराती-मराठीची समान शब्द-मूलाने जाणी आहे. उदा० अन्तर, अन्तर, अन्तर, किल्ल, इ. गुजरातीत 'अन्तर' हा शब्द अनेक अनेक अनेक शब्दांच्यातून विकसित होत नाही. ते शब्द आपापलीच अंगाने.

अरबी फारसी इ. विदेशी भाषांतून विशेषवाचक शब्द जसेच्या तसे याचप्रमाणे अनेक संस्कृत मराठीतूनच्याप्रमाणेच गुजरातीतही आले आहेत. उदा० 'इच्छा' अरबी-इच्छा, 'अदनाम' फारसी, दगदगाज, 'दोष्ट' (अरबी-दोष्ट), 'इच्छियात' ('अरबी 'इच्छियात') इ.

५. विशेषणांचे प्रकार गुणवाचक, वर्णवाचक, आकारवाचक, संख्या-वाचक, प्रमाणवाचक असे आहेत.

(१) गुणवाचक विशेषणें म्हाजे आधुं, नरमुं, मंडे, लडुं (भले), धूडुं (बुरे), इपाधुं, कडुं, गुण, आधुं, पांभाधुं, छुव्युं इ.

(२) वर्णवाचक धोळुं, तारे, काळुं, पीळुं, वास इ.

(३) आशयवाचक लांळुं, डोळुं, जाण, चोरस चोरन, मोट, पडोळुं (रुंद) इ.

(४) संख्यावाचक—ओक, चार, पा, पाच, अंधुं, णभां, दण्ड, तेरमुं (तेगचे, इ. निश्चित संख्यादर्शक, अर्थात् धातु, गुण, डेटाकें सांग, कित्येक), अंधुं इ. अनिश्चित संख्यादर्शक.

(५) प्रमाणवाचक—आटडुं, अंधुं, उचके, आवडुं, पाटे, शोडुं, बंधारे (अधिक), आधुं इ.

या निगनिगट्या शिक्या विशेषणवाचक, संख्या संज्ञा, अवयव इ. भाषांतील तरतुम शब्द शिकेले नाहीं, गुजराती भाषा मज्जन शिकेले आहेत हे स्पष्ट दिसून येईल.

६. यारतीज पुढीलप्रमाणेही विशेषणें वर्तवती लागत.

(१) ती, ती, तुं, ता, तां असे प्रथमवर्ती वृद्ध प्रथम लिंग लावून; उदा० धूमती भाळुस, दोडतुं पडु इ.

(२) क्रियापदाच्या मज्जा मज्जा 'वाळुं', 'जेत', 'जेतुं' इ. प्रत्यय 'जोगा' म्हणजे व्यापक, सज्जेवा या अर्थी लागत, उदा० 'धरवावागे' (कण्ठ्याजोगा, कण्ठ्यानी क्षमता प्रमाण, ओडवावेगे—जुं वा व्यापक अर्थ इ.

(३) धातूना नविपदाची वृद्धाव्यय 'नर' या प्रथम लिंग; उदा० 'अडवनार' (चाळविल्या), 'ओडनार' (वाळविल्या) इ.

(४) नामास 'डि' 'डे', 'यु' प्रथम लिंग; उदा० 'ओकवडनी', 'ओकलावुं', 'ओकडागिथुं' इ०

(५) नामास 'वाळुं' या प्रथम लिंग, या प्रथमने 'डा' लवंग असणाग किंवा --ची मालकी असणाग असा वेव होवे, उदा० 'धरवायो' म्हणजे घरमालक, 'पूनावायो' म्हणजे गुजराती मंत्रा असणाग.

(६) क्रियापदांचे भूतकालचे रूप वापरून; उदा० लांगुं (मोडके), तूटुं (तुटलेले), गथुं, इ०

(७) भूतकालाचक कृदन्त योजून; उदा० 'उरेडुं', 'जेथेडुं', 'वापरेडुं', 'आघेडुं', इ०

(८) नाम, विशेषण, क्रियाविशेषण व शब्दयोगी अव्यय यांना पष्टि वापरून 'नुं' प्रत्यय लावून; उदा० 'घरनो भाषुन', 'बलांनी दुनिया', 'दरनो ध्वनि', 'उपरनो भाणो' इ०

वैयर्थ्याना शिष्टि वग आख्याऱ्या नाता रीतीना विशेषणे वापरावी लागल्यास, त्यांचे हे प्रकार आहेत. पुढे (१) सर्वसामान्य विशेषणांचा एक, (२) संख्या विशेषणांचा एक असे दोन स्वतंत्र शब्दसंग्रह दिले आहेत, ज्यांना अभ्यासकताग उपयोग होईल.

गुण वग आकार संख्या प्रमाण यांचक विशेषणे आवश्यकतेनुसार नामा-प्रमाणेही क्रियेक वेळा वापरून घेताना; उदा० 'झाणा-गोरानो लेढ', 'भोटाने प्रवाभ', 'चारनो पोशिहो' इ०

*

प्रकरण १४ : विशेषणवाचक शब्दमंग्रह

[नित्याच्चा आगत येणत्या शब्द विशेषण शब्दावृत्त आहेत. एकत्रित केले आहेत. प्रथम सगळी शब्द सगळी लोकांसाठी एकत्रित केले आहेत. दिल्या असल्या तरी त्याचा मुख्यतः प्रविष्टाच मुख्यतः लोकांसाठी आणविल्या आहेत. पुढीलाने ते मागेच नोंद देण्यात आले आहे.]

अ

अच्छा - आभुं
अगडबंध - अगडभूत
अंगडधार - अंगडधार
अंगचुकार - क्षमथोर
अंगार - शरीरभर
अचपळ - अचपल
अचकटविचकट - अंठ
अचरट - वासियात
अचूक - अचूक
अजब - अजब
अजाण - अजाण
अटळ - अटळ
अट्टल - पडडुं
अडगा - (१) अभंग (२) अडगा
अडमुठा - अडभंग
अडाणी - अभंग, अनारी
अडेल - अडेल
अणकुचीदार - अणकुचाणुं
अतिशहणा - दोडगाणुं
अधिकउणे - ओथुंवनुं, कमणदे
अनन्वित - अभयद
अनामत - अनामत
अंदाजी - अंदाज
अंधळा - अंधणुं
अंधुक - (१) आभुं (२) डीडुं

अपुरे - अपुरतु, अमुं
अफाट - अफाट
अमका - इलाणु
अमकानमका - इलाणुं डीकाणु
अमली - इला
अमार - अमार
अमुकतमुक - अमाणु इलाणुं
अरबटनरबट - इलाणुं इला
अरंद - साडुं
अधेंमेले - अधेंमेले
अधेंवट - अधेंवट
अधेंमुधें - आभुं पाभुं
अर्वाच्य - अभट
अलाहिदा - अलाहिद
अलोठ - अलाठ
अलड - अलड, अलडभटुं
अललळ - अललळ
अलव - (१) पूरु, अलव (२) दरेड
अलवड - अलव, अलवदार
अलवडाणी - अलवडाणी
अवादव्य - गंगवड
अवार - (१) अवर (२) इलाणु
अलल - अलल
अलडीक - अलडीक
अलणी - (१) अलणुं (२) डीडुं
अला, -शी, -में - अलो, -पी, -ग

आ

आकही (दूध) - होइ
 आकस्मिक - अचानक
 आवुड - हुँ, तोइ
 आगळे - आगुं, आनेइ
 आठोपशीर - प्रभावशर
 आटोकट - दहाउनु
 आटोट - अंठुं
 आटवळणी - आउं
 आटवे - आइ
 आटवतिशये - आउंतेइ, आगुंतेइ
 आणगी, आणिक - गणी, उपरांत
 आतोळ, आतले - अंदरुं
 आतुर - अंधीइ, आइगुं
 आघले - पडेइ
 आपंगिता - पोरिइ
 आपपर - आपाप
 आपण्योठ्या - अकलपेइ
 आयते - आपुं
 आलासला - अव्याग
 आवडते - रचुं, प्रिय
 आशाळभूत - आशुभागुं
 आळशी - आगुं
 आभावरक - आभादारी

N=2

इकडेने, इकडील - आभजुं, आ आठजुं
 इंग्रजी - अंग्रेज
 इनके - आठजुं, आठजुं, आठजुं
 इतके (पुष्कळ) - (१) आठजुं अर्थ
 (२) आठआठजुं
 इतपत - आठसायसजुं
 इमानी - इमानी
 इरसाल - अनेक, -ई

इबला, -सा - गानडडु, टयुडडु
इसवी - डसिपी

3

उकडीव - आदेशुं
 उकळते - उकडेंतुं, उकडुं
 उकिचें - उकिचें
 उक्ते - उक्ते
 उपड - उधाडुं, उपड
 उपडे - उधाडुं, उपड
 उचापत्या - अष्टपट्टि
 उजळ - उजळ
 उताड - उल्हाड, वेरान
 उंच - उचुं
 उंची - उचुं, उमडा, उडियातुं
 उंचेले - उचल
 उठावदार - उठावदार
 उगे - (१) उगुं, उगी, उगुं
 (२) उगुं
 -दुगे - उगुं
 -पुरे - ओगुं
 उतरते - (१) उतरतुं, उतरतुं (२) उतरतुं
 उतराई - अनुरा
 उताणे - उतुं
 उत्तरेकडील - ओतुरातुं
 उथळ - उतुं, उथळ
 उडंड - उडुं, उडुं
 उड्डट - उडुं, उडुं
 उषः - उषः
 उषः - उषः
 उषः - उषः
 उपद्व्यापी - (१) उपद्व्यापी
 (२) उपद्व्यापी

कथा, -शी, -सैं - केयो, -पी, -युं

काटकुटे - अक्षयिधुं

काटो - इतल

काटो (काटो) - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो, -शी, -सैं - केयो, -पी, -युं

काटो, -शी, -सैं - केयो, -पी, -युं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो, काटो - अक्षयिधुं

स्व

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

ग

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

काटो - अक्षयिधुं

गर्विष्ठ - गर्वी, गर्वीधुं

गुंतागुंतीचे - अक्षयिधुं

गोड - अक्षयिधुं

गोरे - अक्षयिधुं

घ

घट - (१) धट, लक्ष्मण

(२) गट, सट

घाबरट - अक्षयिधुं

च

चकित - अक्षयिधुं

चकचकीत - अक्षयिधुं

चपटे - अक्षयिधुं

चापटे - अक्षयिधुं

चावरे - अक्षयिधुं

चादणी (रात्र) - अक्षयिधुं

चिमुकले - अक्षयिधुं

चिहलोर - अक्षयिधुं

चेंगट - अक्षयिधुं

चोरटे - अक्षयिधुं

छ

छाकटे - अक्षयिधुं

छादिष्ट - अक्षयिधुं

छापील - अक्षयिधुं

ज

जसा, -शी, -सैं - केयो, -पी, -युं

जामे - अक्षयिधुं

जाडे - अक्षयिधुं

जाहीर - अक्षयिधुं

जिते } - अक्षयिधुं

जिवंत } - अक्षयिधुं

जितका, -की, -के - केयो, -पी, -युं

जुने - अक्षयिधुं

जुनाट - अक्षयिधुं

जेवदा, -दी, -डे - जेवडी, -डी, -डु

जोगते - जोगुं, जोगनुं

जोरदार - जेरदार

ट

टिकाऊ - टिकाडि

ठ

ठसकेबाज - ठसकादार, ठसकादार

ड

डळमळीत - डळमळीत, डळमळीत

डावगुले, डावगे - डावगे, डावगे

ढ

ढ (अठणी) - ढ, ढः

त

तक्रारखोर - तक्रारखोर

तगडे - तगडे

तंदेखोर - तडाखोर

तरणे - तरान

तरणताडे - तरानतान

तगा, -शी, -से - तगो, -गी, -गु

ताजे - तागुं

तावडे - ताव

तापट - तापट

तिखट - तीखु

तिवका, -की, -के - तिवडी, -डी, -डु

तिरके - तिरगनुं

तिरपे - तिरपे

तुरट - तुरं

तुसड - तोसडुं

तेवदा, -दी, -डे - तेवडी, -डी, -डु

तोटक - आपुडनु, आपुडनु

थ

थकलाभागलेला - थाकणुं पाडणु

थट्टेखोर - टडाखोर

पिटे - आपुडनुं

योड - योडुं

योडेसे - आपुडुं, डंडडे

योडबहुत - आपुडुं वरुं

द

दंगलोर - आपुडनु

दाडगट - आपुडुं (नर), पाड

दूरचे - आपुडुं, आपुडुं

ध

धडधाकट - धडधध

धाडमी - धाडमी

धाडडे - धाड

धीट - धीट, नीट

धुरकट - धुराग

धोरट - धाडध, धाड

न

नकटे - नकडुं

नटवे - नकड, वरुणगिण

नजीकचे - नजीकुं

नडे - नडुं

नगवं - नग

नाराज - नाराज

नावडने - नकड, आपुडननुं

निकामी - नकड, निडुपपोगी

निराळे - नकड

निवडक - नुनडा (-ड)

नेम्ळे - नीनुं, पोडु

न्यारे - न्यारे

प

पके - पक

पकटे - पकट

पकडे - पकडे

पागळे - पांशु
पाणीदार - आपदार, तेज
पुष्कळ - पुच्छण, धन्य
पादरे - धातु
पिबळे - पीण
पांडमळ - उदरभर
पारकट - अक्षतु
पारक - अक्षत
प्रमाणशर - प्रमाणशर
शोढ - अक्ष

फ

फायदा - क्षपदे (पु.)
फायदेशर - क्षपदेभर
फट - फट
फार - फार
फार - फार

ब

बडबड्या - बातु
बरड (जमीन) - बरड
बरे - बरे
बहिरे - बाहेर
बडाडमोर - बाडाडमोर
बडाड - बडाड
बडाड - बडाड
बेभकली - बाभकली
बेडील - बाडील
बेवारडी - बावारडी
बेवार - बावार
बेवार - बावार

भ

भगवेदार - भगवेदार
भगवे - भगवे
भगवे - भगवे

भरोव - नक्षर, संगीन
भले - भल
भलते - भलतु
भलतेभलते - भलदेश
मांडवोर - क्षमियाभोर
भाबडे - भागुभोगु
भिकार - नक्षतु
भुकेकाल - भुकेकाल
भुके - भुके
भोळे - भोळे

म

मऊ - मऊ, मऊ
मऊ - मऊ
मर्यादशील - मर्यादशील
माहितगार - माहितगार
मायफिरु - मऊ, मऊ
मिथे - माथिगण
मूढ - मूढ
मुळधार - मर्यादधार, अनरधार
मूळ - मूळ
मेहनती - मेहनती
मोकळे - मूढ
मोचम - मोचम
मोठे - मोठे
महातारे - धरतु

य

येते - आपतु

र

रंगीवेरंगी - क्षपरेवीतन, अक्षपरे
रहवे - रेतु
रानबाण - रामबाण, अक्षसीर
रिकामे - नक्षर

રિતે - ખાલી, ઠાણું
રોકડે - રોકડું

લ

લંગડે - લંગડું, ૧૫
લવચિક - લવચિક
લહરી - તરંગી
લાડકે - લાડકવાળું, લાડનું
લાલ - લાલ, રાતું
લુચે - લુચું
લોણંદી - લોખંડી
લોંચિતે - લંચનું, અધરનાચ

વ

વઢીલ - વડીલ, મુરખી
વરિષ્ઠ - ઉપરી
વરીલ - ઉપલું
વચ્ચમાલ - વચ્ચમાળું
વાઈટ - ખોડું, નરસું, ખૂનું
વાકડે - વાડું, ટેડું
વાકડેનિકડ - વાડેપાડું
વાકલગાર - વાડેફગાર
વાક્ષ - વાંઝ
વિકાસ - વેચાડિ
વિજોડ - કળેઃ
વિલક્ષણ - અનુકું
વિશ્વાસુ - અમીન, ઇમાનદાર
વેગલે - ગુડું, અલગ
વેડે - ગાંડું, પાગલ
વેરાળ - વેરાન
વ્યક્તિગત - અંગત

શ

શહાણે - શાહું, ઘઘું

શિકાકુ - શિખાડિ
શિમોશાગ - અપરતુ
શિલે - વામી, ટાંડું
શેઢવટ - નખાતુ

મ

મગમાવરી - આરસખર્ચી
મલે - સચું, સાચું
મડા - એકબે
મશયી - વરેખી, સરાખી
મયેમશાન્ય - આમ
માવત્ર - આરમાય
માહમી - ઊપત્ર
મામત્રિક - એપી
મુપીક - ઉપત્રાં
મુંડ - મુંડ
મુંડે - મુંડે
મોપે - આસાન
મોયીચે - અનુકળ
મોવલે - એપડિય
મોશિક - ખાનસ

ઠ

ઠટ્ટી - ઠઠીલું, ગિઠી
ઠલકે - ઠલકું
ઠમરે } - ઠસમું
ઠસતમું }
ઠાઠકુલે - ઠામડી (-ડું)
ઠાવરે - ઠાવનું
ઠુલેઠુલ - આપેઠમ
ઠોતક - ઠોતાર
ઠોચી - ઠોચી, ઠોચવાળું

સંખ્યાવાચક વિશેષણે

(૧)

મરાઠી	ગુજરાતી	ગુજ. અંક	તીસ	ત્રીસ
શૂન્ય	મીંદું	૦	એકતીસ	એકત્રીસ
૯૧	એક	૧	બીસ	બત્રીસ
૯૨	બે	૨	તેહતીસ	તેત્રીસ
૯૩	ત્રણ	૩	ચૌતીસ	ચોત્રીસ
૯૪	ચાર	૪	પમ્તીસ	પાંત્રીસ
૯૫	પાંચ	૫	છતીસ	છત્રીસ
૯૬	છ	૬	સત્રતીસ	સાત્રીસ
૯૭	સાત	૭	અડતીસ	આત્રીસ
૯૮	આઠ	૮	एकोणचाळीस	ઓગણચાળીસ
૯૯	નવ	૯	ચાલીસ	ચાળીસ
૧૦૦	દસ	૧૦	एकैचाळीस	એકતાળીસ
૧૦૧	અગિયાર		બેચાલીસ	બેતાળીસ
૧૦૨	બાર		ત્રેચાલીસ	ત્રેતાળીસ
૧૦૩	તેર		ચવ્વેચાલીસ	ચુવાળીસ
૧૦૪	ચૌદ		પંચેચાલીસ	પિંચતાળીસ
૧૦૫	પંચર		શેઠ્ઠેચાલીસ	શેતાળીસ
૧૦૬	સોળ		સત્તેચાલીસ	સુતાળીસ
૧૦૭	સત્રર		અઠેચાલીસ	અઠતાળીસ
૧૦૮	અઠાર		एकूणपन्नास	ઓગણપચાસ
૧૦૯	ઓગણીસ		પચાસ	પચાસ
૧૧૦	વીસ		एकावन	એકાવન
૧૧૧	એકવીસ		બાવન	બાવન
૧૧૨	બાવીસ		ત્રેપન	ત્રેપન
૧૧૩	તેવીસ		ચોપન	ચોપન
૧૧૪	ચોવીસ		પંચાવન	પંચાવન
૧૧૫	પંચવીસ		છપન	છપન
૧૧૬	સત્તવીસ		સત્તાવન	સત્તાવન
૧૧૭	સત્તાવીસ		અઠાવન	અઠાવન
૧૧૮	અઠાવીસ		एकोणसठ	ઓગણસાઠ
૧૧૯	ઓગણવીસ		સઠ	સાઠ

या 'दर्शक' संख्याविशेषणे : एकरी - ऐकवहुं; दूहेरी - ऐवहुं; त्रिरी - तैवहुं; अया गीर्त्तिनि 'वहुं' प्रत्यय लावून हे विशेषण बनविता येते.

'पट'दर्शक : दप्पट - ऐगाळुं, अभाळुं; निपट - तगाळुं; चौपट - आरगळुं; पाचपट - पांचगाळुं; अया गीर्त्तिनि 'गाळुं' हा प्रत्यय लावून हे विशेषण बनविता येते.

'भाग'दर्शक : पाच - पा; अर्थ - अर्थ, अडधुं; पाऊण - पोळुं; सात - सवा; दहा - दोंड; अडीच - अडी; साडेतीन - साडात्रणु; आठवणे - पाठ सोड - पा भीटर; अया किलो - अर्थ, अडधो किलो; पणवणे - पोणु सात, पाऊणशे - पो, पोसो, पावणेदानशे - पोणु असो; नववणे - सवा स, सवणे - सवानो; दहाशे - दोंडसो; अडीचशे - अडीसो; गाडे तीनशे - साडात्रणुसो.

अभ्यास

१. खालील प्रश्नांची वाक्ये ये मुळाशी भरून घ्या :

- (१) या अष्टाद जणाने मागे कोणी नाही. (२) मला या अंशुक उजेडात कोणी दिसत नाही. (३) अजूनच प्रत्येकने काय रेंड ने तुम्ही कशात पाहता?
- (४) आठवणवट सायने पोट विचवले. (५) इकडेला अनेक लोकाना धुम्रजीत नाही. (६) अजुनी मला फुडल तितकर आहे. (७) तुमच्या-आमच्यात अजूनही नाही. (८) आठवट तुमची मरती नको. (९) आयत खाणे मज्जाय आहे. (१०) इकडे दार नाही तुमच्या आगितीने त्याचे काही नीज नाही.
- (११) या अष्टाद जणांनी उजेड हे समजणे आधी आहे. (१२) त्याने फुडके कोणी फुडने मला पुढून टाकली. (१३) मागेजळ वर्षाच्या सुटने हे चित्र काढले. (१४) याच्या अजूनच पट त्यांनी मरती होती. (१५) पराक्षेला सतरा हजार महाशे लोकांस-य मी वसली. (१६) बरे काय, कांडट काय हे जाणणे बुद्धिमत्तेचे काम आहे. (१७) अजूनच ज्ञान नवडून घालने. (१८) अणकुर्चीवर दगडाने त्याने दार काढून टाकला. (१९) धडधाकट माणसानी भिक मागणे शोभत नाही. (२०) यकृत-मालेच्या अया मी पग आला. (२१) आठवड्याला माणशी अर्धा लोकांसने अडीचशे माणसानी किती दगड लावले? (२२) या जमिनीच्या मजल्या वर उड्यात मार टाकते तर नीवट पीक येईल.

२. खालील प्रश्नांची वाक्ये ये मुळाशी भरून घ्या :

- (१) मागाशी दोंडनेच मागापती दळले. (२) मागाशी दोंडनेच. (३) या दंडाने वेळोवेळ. (४) अमान

માણસને જ નિજેરી સાચવવા રાખવો વેતલે. (૫) મારા કંઈકે અંધાત કામને, ભલે હું આવ્યો છું. (૬) ગાંધો તે કે જે સન્નિવોતી સંગતિ વેતલે. (૭) તેના માર્ગ પર કાબર ચીતરાં કપડો દતાં. (૮) જગત જલ. માન્યો જગત નકાલા નવા. (૯) એકકેલ કરીને તમે તમારી કન્યાન કુમાવડો. (૧૦) કન્યાન મારે પાંચે. (૧૧) એકેલ પીગ થાય છે. (૧૨) તે એકેલ તો ચકરે દતાં. કે એકેલ તેનાવા દુન જાગવા લાગ્યા. (૧૩) મુંગાને ગાદસો વિવાર્યોને મારે અનુદા. નથી. (૧૪) મુંગા છવોને સંતોષવા એ દેવેલી કરવા છે. (૧૫) આજે આજે વિવમ મન્યાવેલે વરમા પડી રહ્યો છે. (૧૬) ધોળા કાચનાર કાચી જાડી દેવેલે. જે દેવે અમન નાતી થતો નથી. (૧૭) આપના સમાજમા કેટલાક માન્યો દેવેલેલિયા છે. (૧૮) એકેલ અમરુલું લાગે છે. (૧૯) મારી નાતી કોઈરી અગિયારમા ધોરેલમા બને છે. (૨૦) તેનાથીસમાં સાગ્રીસ કોમેરવાથી એંગી થાય છે. (૨૧) એકાદસમે, તુવાલેસમા તે જન્યો.

प्रकरण १५ : अव्यये

१. नाम, सन्तान, क्रियापद, विशेषण असे शब्दांचे चार प्रकार आता येत. यांच्या त्यांच्या शिष्टावसानास आपण अभ्यासिले. त्यांत या चारही प्रकारच्या शब्दांस द्विग-वचन-विभक्ती-काळ यांचे परिणाम होऊन ते कसे बदलतात हेही आपण पाहिले. बदलतात म्हणून त्यांना 'व्ययी' शब्द म्हणतात. काही शब्द असे आहेत की त्यांच्यास काळाचा, द्विग-वचन-विभक्तीचा काही परिणाम होत नाही; ते जसे-या तसेच गृहीत वाक्यात वापरतात आणि तांच्यातल्या समुद्र करताना. म्हणून त्यांना 'अव्ययी शब्द' किंवा 'अव्यये' म्हणतात. मराठीप्रमाणेच गुजरातीमध्येही या अव्ययांचे चारच प्रकार आहेत : १. क्रियाविशेषण, (२) शब्दधोमी, (३) उभयान्वयी, व (४) उद्गारवाचक.

(१) क्रियाविशेषण : या शब्दांना क्रियेसंबंधी विशेष—म्हणजे काळ, स्थळ, रीत यांचे—दर्शकिते जे असे शब्दः उदा०—आता, खाली, त्वरित इ. क्रियाविशेषणाच्या चार जाती पाटल्या आहेत—(अ) काळवाचक, (आ) स्थळवाचक, (इ) रीतवाचक, व (४) परिमाणदर्शकः 'न' वागदर्शक शब्दही क्रियाविशेषणांचे मान घेऊ शकतात.

• त्यांपैकी या प्रत्येक जातीतील काही शब्द त्यांच्या मराठी अर्थांसह व उदाहरणांसह पुढे देत आहे :

काळवाचक

अन्यारे — याचे मी : 'अन्यारे मने कुसुद नथी.'

आजे — आज : 'आज ते शनिवार छे.'

आजडास — आजकाल, तद्दी. : 'आजडास तमे देखाता नथी.'

गडि डावे । काळ : 'डावे गडि डावे मुरडी छती.'

डावे)

आवती डावे । उक्त : 'डावे आवती डावे मनोदर आवथे.'

डावे)

आगण — आगे : 'आगण अमे लागी गया छीओ.'

(२) पुढे : 'आगण आपणे जोडशुं.'

આગમચ (-જ) - આગાઝ; 'તેણે આગમચ બધી વ્યવસ્થા કરી મૂકી હતી.'

કદાચ - કદાચિત્; 'કદાચ વરસાદ આવે.'

ક્યારે (પ્રશ્નાર્થક) - કેવળ; 'તમે ક્યારે આવશો?'

જ્યારે } - જેઠા - 'જ્યારે આવજ થયો ત્યારે એ જાગ્યો.'
ત્યારે } - તેઠા

પછી - નેતર; 'લટ્કુભાઈ આવ્યા પછી ગોકળભાઈ ગયા.'

ફરીથી - પુનઃ; 'ફરીથી તે આવ્યો નહિ.'

ભાગ્યે જ - ક્વચિત્તઃ; 'ભાગ્યે જ તે મંદિર જાય છે.'

સ્થગ્ધવાચક

અહીં, અહીંયા - યથે; 'તેઓ કાલે અહીં જ હતા,' 'અહીંયા જે થયે, તે હું તમને જણાવીશ.'

અહીં તહીં } -- ફકડે નિકડે; 'હું થોડો વખત અહીં તહીં આમ તેમ
આમ તેમ }
ભટક્યો.'

અંદર - અંધારી; 'તે અંદર ભટકતો રહ્યો.'

અંદર - આત; 'સિંહ અંદર પેડો.'

ઉપર - વર; 'હું ઉપર ગયો.'

ઊંચે - ઊંચ, ઉચ્ચાર; વિમાન ઊંચે ચડ્યું.'

ક્યાં (પ્રશ્નાત્) - કોઠે; 'બાપુ ક્યાં ગયા?'

ક્યાંય - કુદેલી; 'બાપુ ક્યાંય જડતો નથી.'

જ્યાં-ત્યાં - જથે-તેથે; 'જ્યાં જશો ત્યાં ઊધઈ જોશો.'

જ્યાં ત્યાં - નિકડે નિકડે; 'જ્યાં ત્યાં માલ પડ્યો હતો.'

ત્યાં - તેથે; 'ત્યાં કૂતરાને ભાખરી મળી.'

ચોકેર } - ચોકેર, ચઢ્ઢ વાતેસ; 'આગ ચોકેર ચારે બાજુ ફેલાઈ.'
ચારે બાજુ }

દૂર - દૂર.

નીચે - નાલી; 'તેઓ છ વાગે નીચે ઊતર્યા.'

નજદીક - જવલ; 'જમીન નજદીક આવવા લાગી.'

બહાર - બાહર; 'બધા બહાર ગયા.'

પાસે - નજીક; 'વડલખ પાસે જઈને બોલ્યો.'

ગીતિ-ગતિદર્શક

અકસર - પ્રાયઃ, વ્યવસ્થાપિત; 'અકસર તેઓ પાડોશીને ત્યાં જતા.'

આમ - અગ્ર ગીતિ; 'આમ યુનો કરીને તમે ક્યાં જશો?'

આખરે - અંતે; 'આખરે રતુનાથ ખી એ. પાસ થયો.'

એકદમ - અચાનક; 'એકદમ તેઓ બોલી ઊઠ્યા.'

એકાએક - અલગ-અલગ; 'એકાએક આકાશ ઘેરાઈ ગયું.'

એકવાર - એકવાર; 'એકવાર મને માફ કરો.'

ખરેખર - સચ્ચ; 'ખરેખર તમે જ સાચા નીકળ્યા.'

ગમે તેમ - ૧. કોઈ કાંઈ પ્રસારે; 'ગમે તેમ તમે જે મહિના ચલાવશો.'

૨. ક્ષત ગતિનું તરસે; 'ગમે તેમ વર્તશો તો તમારા શા ફાલ થશે?'

જરૂર - અવશ્ય; 'જરૂર તમને જણાવીશ.'

જેમ-તેમ - ક્રમે-તે, 'જેમ કરો તેમ ભરો.'

જેમતેમ - ક્રમેક્રમે; 'જેમતેમ તેણે છ મહિના કાઢ્યા.'

તદન - તત્કાલ, તત્કાલ; 'આ ઉદાહરણ તો તદ્દન આસાન છે.'

તરત - તરત, તરત; 'તરત તરત તે દોડીને ડોક્ટર પાસે ગયો.'

તુરત -

ધીમે, ધીમેથી - ૧. હલ્લ નમન; 'દાસી ધીમે ધીમેથી બોલી.'

૨. હલ્લ હલ્લ; 'રાબ ધીમે ધીમેથી દાદર ઊતર્યો.'

ફક્ત - ફક્ત, ફક્ત; 'ફક્ત જે જ બાકી રહ્યા.'

ઓછસ - ઓછામાં ઓછા; 'તમે ઓછસ કહું છું.'

કેમ - ૧. કાંઈ; 'તમે કેમ આવ્યા?' 'તમે આવ્યા કેમ?'

(૨) કસે! 'તમારું કેમ ચાલે છે?'

કેમે કરીને - ક્રમેક્રમે; 'કેમે કરીને એને બચાવો.'

પરિમાણદર્શક

જરા - જરા; 'જરા એ કાગળ આપો.'

વધારે - અધિક; 'વધારે બોલવામાં કંઈ ફાયદો નથી.'

પૂરક ક્રિયાવિશેષણ

તો - (૧) તરી: 'હું તો જઈશ' . મી તરી જાણાર , ૨. તર મગ;

'તો જ': (૩) જવડેતરી: 'આઓ તો ખરા.'

તો તો - તર મગ; 'તો તો મને વાંધો નથી.'

નકારદર્શક ક્રિયાવિશેષણ

ન - નાહી; 'પ્રભુભાઈ ત્યાં ન મળે તો.....'

ના - નાહી; 'ના રે ના, કાગળ તમને તો મળવાનો નથી જા.'

નહિ (હી) (નિષેધાર્થી) - નાહી; 'વરસાદ નહિ આવે તો અમે પાચમાલ થઈશું.' 'જુહું બોલશો નહિ.' 'મોટે વેંડ નજા.

મા (આજ્ઞાર્થી) - નકો: 'પાપ કરશો મા.' 'પાપ કર નહા.)

(૨) શબ્દયોગી અવ્યયે : યાના 'નામયોગી' અંગેની દ્રશ્યે નાવ આહે વ તે વિશેષ યથાર્થ આહે; વાગ્ય 'શબ્દયોગી' શબ્દ હા નામાન્વાવ શેષ્ટી વિભક્તિપ્રત્યય લાવૂન કિંવા ન લાવનાહી જોડલ્લા જાને વ ન્તા સ્વંધ સંયુક્ત શબ્દાચા ક્રિયાપદાચી નંબર અમતે. ઉદા૦ અમે મેજની ઉપર જમીએ છીએ, વિમાનમાંથી બોમ્બ નાખ્યા, ઘરબહાર જઈએ છીએ; ઇ.

[અ] ચાલી વાલી શબ્દયોગી અવ્યયે ટિલી આહેન .

કરતાં - પેશ્તા: 'શુભામી કરતાં મરવું સાદું.'

નીચે - ચાલી: 'તમારા પગનીચે શું છે?'

પર, ઉપર - વગ: 'ઝાડપર ઉપર પંખીના માળા છે.'

પછી - નંતર: 'તેઓ એક પછી એક આવવા લાગ્યા.'

પાછળ - મ્ત્રો: 'એની પાછળ કંઈક કારસ્થાન હોવું લેઈએ.'

પેઠે - પ્રમાણે: 'નટની પેઠે એ વર્ને છે.'

भारक्षत मार्जन, दागः 'दलावनी भारक्षत तमने धर भणशे.'

वरये मये: 'गेनी वरये येक स्टूल छतुं.'

टीड - प्रमाणे: 'जुष्टु टीड अर्धो किलो....'

वगर)
सिवाय) -- वाचन: 'हनुमन्त वगर सिवाय सागर कोष्टु ओगंगी शके?'

मुधी)
लग्गी) - पयन: पंधरभी मुधी लग्गी अमे राडु जेध.'

साभे - मार्जर: 'मंदिरनी साभे येक छायो स्तंभ छे.'

मुद्धा. पाणु - मुद्धा, ही, देखन: 'तयो पोते मुद्धा पाणु आव्या हुता.'

व. सा गणपणे शब्दयोगी अव्यय जोडण्यापूर्वी नी, ने, ना यांसारखा प्रत्यय जोडण्यात येतो. (उदाहरणें वर पहा.) ज्याच्या मागे असा प्रत्यय जोडण्यात येतो अशी काही अव्यये :

पाछण, पेडे, भारक्षत, वरये, पासे, साभे इ.

ज्या शब्दयोगी अव्ययाच्या अगोदर 'ने' हा चतुर्थीचा प्रत्यय जोडतात अशी काही अव्यये :

डीधे (मुळे), भाटे (करिता), सारु (करिता), काळे (करिता), वास्ते (करिता).

उदा० 'बाळीने डीधे आ काम मने मळयुं.'

'अभने भाटे सारु काळे वास्ते हुं आ काममां छुं.'

अर्थात प्रथम व द्वितीय पुरुषी सर्वनामानां सधे हा प्रत्यय लागण्यापूर्वी- 'भारे, अभारे, तारे, तभारे' अशी होताना हे पुरुषी सांगितलेच आहे.

व. पुरुषी अव्ययांच्या पुरी 'ना' प्रत्यय जोडला जातो :

'करतां, वटे, विना, मुद्धा.' इ., 'तेना करतां भरवुं साहुं.'

उभयान्वयी

ज्या अव्ययी शब्दाने दोन शब्द किंवा दोन वाक्ये जोडली जातात त्या वाक्या क्रियापदार्थां संबंध नसतो त्याला 'उभयान्वयी' अव्यय म्हणतात. कांति मुख्य अव्यये पुढे दिली आहेत :

અને, ને - આળિ, વ: 'હું અને ને મારો મિત્ર ફરવા ગયા હતા.'

અથવા, કિંવા, કે, અગર, યા, વા - અથવા: 'કરવું કે યા વા ન કરવું તમારી મરજી પર છે.'

એટલે - म्हणून, म्हणजे: 'ધોળી આપો નદી એટલે મેં ધોળ.'
'જલ એટલે પાણી.'

પણ, પરંતુ - मराठीप्रमाणे.

છતાં, છતાંપણ, છતાંય - तरीही, 'મારે કદા છતાં છતાંપણ છતાંય લાઈએ માન્યું નહિ.'

જોકે - यद्यपि 'જોકે તેમ કહ્યો છો તે પણ હશે તોપણ - तरीहि, यद्यपि 'તો પણ (પરંતુ) 'તેમ માનવો નહીં.'

તેથી - म्हणून; 'એટલે' પ્રમાણે.

જો - जर } 'જો હવે એક શબ્દ કાઢે તો મારી નાખીશ.'
તો - तर }

ઉપરાન્ત { - अतिरिक्त. 'શુંબઈમાં માત્ર કામ હતું. ઉપરાન્ત નિવાસ સિવાય' }
{ अथवा/इलाक़ा/एक सभ्य आचराना होता. }

કે - की, 'લખી આપું છું કે આ માલ મારો નહા.'

કારણ, (કે) - कारण (की); મરાઠીપ્રમાણ.

નહિ તો - नाहीतर: 'શકમ જલવી આપો નહિ તો સત્યાનાશ થશે.'

अद्भुतदर्शक किंवा केवलप्रयोगी

યા શબ્દોના ઉપયોગ આશ્ચર્ય, હેરો, દુઃખ, હર્ષ, મંવોધન અથવા પ્રકારના ભાવના પ્રકટ કરવાનારો કેવા જાય. 'હું' ને કાંઈ નવું શબ્દ દિલે આદેત :

અરર, અરેરે - अरेरे, अरेररे: 'ચિત્, દુઃખ, રુદ્ધ, રુદ્ધાગ.

અરે - अरेच्या: अरे: 'અરે, આમ થયું?': 'અરે છોકરો.'

ઓહો - आश्चर्य मिते अद्भुत-दर्शक: (१) 'ઓહો, કેવો મજાનો ફૂદકો!'

(२) 'ઓહો, એવી તારી ઉદ્ધતાઈ!'

અધધધ - अववव: 'અધધધ, કેવો પ્રચંડ પ્રયાત!'

अङ्गुलीय अंग्रे: 'अङ्गुलीय, धातु अङ्गुली ययुं ।'

હાં -- (૧) જાનુઆરી ૧૯૫૬ના પત્રિકામાં : 'તમે એમ કરો કરો નહીં, હાં!'

२. हंस ने कहा, 'हां! तुझे कहीं नदी के।'

अभ्यास

१. खालील मराठी वाक्यांचे गुजराती करा :

[illegible]

उप. मन्त्र - २५१ (श्री): उभय - मन्त्र - २५१ (श्री).
अथ - २५२ (श्री).]

२. खालील गजराती वाक्यांचे मराठी करा :

[illegible]

ધારાધરીની મુકાબા કરેલું દોનરી, કરાવે દોનરી, તમનો તે પાવો દો, ઉપોચાર કરે
 કર્યાં મુથી એ આકાશ, એ કોઈ કરી મુકરે, (૧૨) કરે તે પેપલ, તો કરી પાવો એ
 મને સારનું નથી. (૧૩) મુપાને આજે કે દે રાત (૧૪) સારનાં મુકાબા કે
 કલકત્તા કે દિલ્લી કરતાં પાવું મુપાને મુપાને મુકરે કરીને મુકરે કે. (૧૫) તે એ કરી
 દોય તો શાકો મારકેને જે કરે અન્ય અર્થ મુકરે તેના મુકરે, અન્યનું અન્યનું, ના
 રૂપ આપવાને એ મુકરે કે. (૧૬) એને વિનાયો પાવે નીને નમોનો કરી કરેલો
 કરેલું. (૧૭) ન્યાં મુકાબા ત્ય એકબાજુએ આવે અન્યથા તો મુકરે કરે, ના મુકરે
 અર્થના પથરાઓ જ મુકરે કે. (૧૮) પાવું મુપાને મુપાને એવો મુકરે કરી પાવું
 રૂપભાવમા કરેલો કરે એમ અર્થને કરેલું. (૧૯) એકરુપ નરે દે, મુ
 અર્થના રૂપો ઉપર એના નરે પડી. (૨૦) સમય એવોસ વરે વાવે
 (૨૧) થીમે થીમે તે પ્રેમની આકૃતિ સારા અન્યથા કરી કરે. (૨૨) કરેલો
 સફાવા આજે એ પામ્યો કરેલો કરેલું કે આજે એને પ્રેમની અર્થ કે કરેલું
 ખોડી વાત રહેતી નથી, સારી વાત મરતી નથી. (૨૩) એ અર્થને મુપાને ત્યને
 વળી એમને એક નરો જ પ્રેમનો મુપા. (૨૪) કે કરે નરો અન્યથા મુકરે પાવે
 આકાશ ગયા અને ત્યાં પડી તો એમનો વળો નથી કરે પાવો મુપા નરો

[ટીપ :—ક્યાંકે—કેવહાના કેવહા; અર્થને કરી મુકરે; કરેલો કરે
 લેવન; ઉગામું—ઉમારો; નમાવું—વાળી આગળ; અર્થના મુકરે, મો. મુકરે
 મુકરેલો; પામું = લાભને; પ્રાપ્ત હોવું.]

प्रकरण १६ : क्रियापदांचा विचार

१. आपण क्रियापदांची शुद्ध वर्तमान, शुद्ध भूत व शुद्ध भविष्य अशा काळांचा स्मरणे कशी वस्तुतः ते समजून घेतले. पणु व्यवहारात तेवढ्याने आपण सर्वा, काळांचे अपभ्रंशीत प्रकार आपण नव्हे वापरत असतो. 'तो जात आहे,' 'वरत आहे,' 'गाते आहे,' वगैरे प्रयोगही आपण करीत असतो. अशा 'मिश्र काळांची' माहिती आपण या प्रकरणाने आपल्याला देण्याची आहे.

२. काळांचे मुख्य प्रकार वर नमोदलेच. त्या प्रत्येकाचे पुनः पुढील तीन गीतांची पोटप्रकार वस्तुतः : (१) अपूर्ण, (२) पूर्ण, व (३) गीत. यांपैकी अपूर्णवर्तमान व गीतवर्तमान ही स्मरणे कशी करावयाची त्याची माहिती प्रकरण ११ ('संस्कृत क्रियापदे') परिच्छेद ३ मध्ये मागे दिलीच होती. येथे 'पूर्णवर्तमान' माहितीची वी वस्तुतःकाळ पूर्ण होईल.

पूर्ण वर्तमानकाळ क्रियांची पूर्णता दाखविणे — 'तो जेवला आहे', म्हणजे जेवण्याची क्रिया पूर्ण झाली आहे. याचे गुजगती 'ते जेवले आहे'; म्हणजेच पूर्णवर्तमानाचे रूप कळताना मुख्य क्रियाशब्दाचा भूतकाळ करून पुढे 'अ' क्रियापद देवावयाचे.

'पूर्णभूत' — मुख्य क्रियाशब्दाच्या भूतकाळापुढे कर्त्याच्या लिंग-वचनावप्रमाणे 'होणु'चे भूतकाळाचे रूप देवावयाचे; उदा० 'ते जेवले होते, -ती, -तुं' इ.

आणि **'पूर्णभविष्य'** — वर्तमानप्रमाणेच मुख्य क्रियापदाचे रूप करून पुढे 'होई' हे 'होणु'चे भविष्यकाळाचे रूप देवावयाचे. उदा० 'ते जेवले (जेवतील) होई.'

'अपूर्णभूतकाळा'चे उदाहरण — (१) 'ते जेवत होते' किंवा 'ते जेवले होते', म्हणजे भूतकाळाी जेवण्याची क्रिया चालू होती. हा काळ वस्तुस्थितीची गीत म्हणजे १. मुख्य क्रियापदाचे विशेषणवाचक वर्तमानकाळाी वस्तुतःकाळाचे रूप कर्त्याच्या लिंगवचनानुसार बनवून त्यापुढे 'होणु'चे कर्त्याच्याच लिंगवचनानुसार भूतकाळाचे रूप देवावयाचे; आणि

(૨) દ્વન્વયા પ્રકારને, મુખ્ય ક્રિયાપદાને 'ફે' પ્રયોગને આધારીત કરાવત ત્યાપુટે 'રહેવું' યા સાદાપ્રકારે આપ્ત્યા ભૂતકાળાને વ ત્યાપુટે 'હોવું' યા આપ્ત્યા ભૂતકાળાને કર્તાકાળા વિત્ત-વચનનુસાર સ્વયં દેખાવવાને. 'ગાંધીજી કાંતતા હતા' કિંવા 'કાંતી રહ્યા હતા', 'વિભલ રસોઈ કરતી હતી' કિંવા 'કરી રહી હતી' રૂ.

'અપૂર્ણભવિષ્ય' સ્થળે 'તો જોતો અમે' અથવા સ્વયંદાને વાક્ય. ગુજરાતી 'તે જમતો હશે.' અથવા 'અપૂર્ણભવિષ્ય' નવાપ્રકારેન મુખ્ય ક્રિયાપદાને સ્વયં કરાવત પુટે પાત 'હશે' જે આપાદ દેખાવવાને :

'પૂર્ણ ભવિષ્ય' સ્થળે 'તો જોવા અમે' વાંચે ગુજરાતી 'તે જમ્યો હશે'. રચના સ્વયં આદે.

આતો 'રૂતિભૂત'. ઉદા. 'તો જોતો અમે' વાંચે ગુજરાતી 'તે જમતો.' સ્થળે મુખ્ય ક્રિયાપદાને જેવડા નિમાનકાળી નિમાનકાળ કૃદન્તને સ્વયં કર્તાકાળા વિત્ત-વચનનુસાર સ્વયંદાને. દ્વન્વ પ્રકાર સ્થળે રૂતિવર્તમાનકાળાનવાપ્રકારે 'જમવું' યા ક્રિયાપદાને 'જમ્યા' અમે સ્વયં કરાવત ત્યાપુટે 'કરવું' યા સાદાપ્રકારે ક્રિયાપદાને નિમાનકાળી કૃદન્તને સ્વયં કર્તાકાળા વિત્ત-વચનનુસાર સ્વયં દેખાવવાને. અર્થને જે વાક્ય 'તે જમ્યા કરતો. તી, -તું' રૂ. અમે હોઈએ.

૩. રૂતિભૂતકાળાની આગળી પદ નહા આપ્ત્યા નિમાનકાળાને અમલેથી આદે. ગાંધીજી ઉદાહરણપાસને તી જમતાં જેવડા.

'તો જોતો જેવડા અમાયવા. તી ઉદાહરણ સ્થળે 'તો ઉદાહરણ અમે જોતો ધ્યાયવા.'

યા વાક્યાને 'અમાયવા', 'ઉદાહરણ' અણિ 'ધ્યાયવા' અમે ક્રિયાપદાને પ્રયોગ આદેત. ત્યાસને અથ રૂતિભૂતકાળાસાથે સ્થળે 'જોતો જેવડા અમે', 'ઉદે' વ 'ધેર' અમાય નિમાન. પદુ વાંચે ગુજરાતી ગાંધી નિયમાપ્રકારે હાંચાર નાદી: તે પુટીકપ્રકારે હોઈએ.

'તે જોધો (જોધો) હોય, હું જોધું ત્યારે તે જોધે ને કાંદી લે.'

આગળી પદ ઉદાહરણ :

'તે જમતો હોય, હું જમું ત્યારે તે મને આયહુ કરે ને જમાટે.'

મળતી તે જોયીત અભયના, તો નેત્રો મળજે તો મળા આપ્રહ
કમયના વ જોયવળા લાગયના.

આ વર્તિયા વ કમયા વામ્વાત 'હોય' આ ક્રિયાપદાંચ ગીતિ કિયા
મળય વય કમયના મળત વેલેયો દિગ્ત વેલ્લ.

૪. મનિયસાગતીચ મિશ્રપે મળૂત વગ્ગતમવિષ્ય, મતમવિષ્ય વ
મનિયસાગતય અમી સપે તેવાય ઉદાહ, 'તો જોયનાર અહે' વર્તમાનમવિષ્ય;
'તો ધોડો ધોડનાર હોય'—વર્તમાનમવિષ્ય; વ 'તો વર્ણ માંગનાર અસેક'—
મતમવિષ્ય. મુખ્ય ક્રિયાપદાંચ આરુપયના 'વાર' આ મનિયસાગત કૃદન્ત
પ્રત્યય લાગૂત વ પુટે 'અમ' વાગતી વગ્ગત, મત વ મનિય વાગ્ગાચી રુપે
તેમત તે વાગ્ગત વગ્ગે અહિં. આ વગ્ગનાર વર્ણતી ઇચ્છા-આકાંક્ષા કિયા
પ્રેશ વગ્ગ હોયો. મળૂત વગ્ગ 'તેમતનાર મત મનિય' કિયા 'ઇચ્છા-
દશક વગ્ગત મત મનિય' મળકે ગતે.

૫. મળૂત મળૂત મળટીતમ્વાપ્રમાણે વ 'નાર' આ મનિયસાગત કૃદન્ત
કૃદન્તપ્રત્યય મુખ્ય ક્રિયાપદાંચ લાગૂત પુટે 'છે', 'હોતો' કિયા 'હોશે' હી
માતમયતી ક્રિયાપદાંચ દેશવર આપિ તેમ ઇચ્છાપદ્યક વાગ્ગ વગ્ગિયત;
ઉદાહ 'તે જમનાર છે', 'આ ધોડો ધોડનાર હોતો', 'તે કંઈક કહેનાર
હોશે'.

૬. જમનાર મનિયસાગત વગ્ગનાર વગ્ગનાર વગ્ગનાર વગ્ગનાર વગ્ગનાર
આ મળૂત મળૂત મળટીતમ્વાપ્રમાણે 'તો જોયવળા (જોયવળા) અહે' = 'તે
જમનારો છે'; આપિ 'વાળા જોયવળા (જોયવળા) અહે' = 'તેને જમવું
છે', આ તેમતનાર 'તો' અહિં જોયવળા મળી, જોયનાર અહે આપિ 'ત્યાલા'
જોયવળા ઇચ્છા અહે અમે તેમત અહિં વગ્ગત હોયત. અર્થાત્ આ સાક્ષાત
મનિયસાગત મળી, વગ્ગ મનિયસાગત 'નાર' આ પ્રત્યયને જો અર્થ વ્યક્ત
હોયો તે વાગ્ગનાર હોયો. મળૂત મળી રુપે આપણે સમજાવત છે
વગ્ગ હોયત. 'તે જમનારો છે' યાત 'જમવું' આ વાગ્ગનાર નામાત્મા
વગ્ગનાર મળી તેમતનાર વગ્ગનાર 'નો', 'ની', 'નું' અમા પ્રત્યય લાગૂત
તો મળીતમ્વાપ્રમાણે વગ્ગનાર વ વાગ્ગનાર 'છે' વગ્ગનાર 'હોયું'ની રુપે વાગ્ગનાર
યેત. 'તેને જમવું છે' યાત વગ્ગનાર પ્રત્યય ('-ને') દ્વિતીયા વિભક્તીત
મળીત વ વાગ્ગનાર મુખ્ય ક્રિયાપદાંચ કૃદન્ત નામ વેગ્ગનાર વાગ્ગનાર

‘છે’ વગેરે રૂપે ચેતાત. અણ રીતિને વગીલ દોલ્લી પ્રકારન્યા બાધ્યાન
‘જમવાનું છે’ વ ‘જમવું છે’ અને ઉચ્ચ શબ્દ ક્રિયાપદાને વાપે વચ્ચાન.
તોન્હી પુરુષી અણી ક્રિયાપદાની રૂપે બાધ્યા બાધ્યા

પ્રથમ	હું જમવાનો છું	અમે જમવાના છીએ
દ્વિતીય	તું જમવાનો છે	તમે જમવાના છો
તૃતીય	તે જમવાનો છે	તેઓ જમવાના છે

[સ્ત્રીલિંગી અમેલ તર ‘જમવાની’ વ નપુમણલિંગ પ્રમેલ તર
‘જમવાનું’ હોઈલ]

પ્ર.	મારે જમવું છે	અમારે જમવું છે
દ્વિ.	તારે જમવું છે	તમારે જમવું છે
તૃ.	તેને જમવું છે	તેમને જમવું છે

અણાચ રીતિને ‘છે’ જેવજી ‘હતું’ વ ‘હશે’ અણી માન્યપદાને
ક્રિયાપદાની અનુક્રમે નૂત વ ભવિષ્ય કાળાની રૂપે દેખ્યાને તેને માલ હોઈલ.

प्रकरण १७ : अर्थ

१. चोळत असला विहित अमनांना क्रियाशेचर शब्दांचे आपण जे नांना प्रसारे वापर करतो ते आपल्या मनात असलेल्या एक किंवा अनेक हेतू प्रयोग 'अर्थ' प्रकट होवे याकरिता करीत असतो. आतापर्यंत आपण विंग, मनात, व वाळ याअनुसार क्रियापदांना रचना वशी बदलते ते पाहिले. त्यापैकीच्या या वेळाने आपल्या अर्थे प्रयोगातून प्रकट होतो तो केवळ विंगन वास्तवना अर्थ म्हणजे अमुक आहे, शांत, होईल असा वाक्याचा अंशता प्रसरित होत आहे तेव्हाच अर्थ. तो त्या वाक्याचा 'स्व' अर्थ म्हणजे विंगनाच अर्थ आहे. पण तेव्हाच प्रकारच्या वास्तवानी आपल्या मनांतले सर्व अर्थ प्रकट होत नाहीत.

'रमेश स्टेशनवर जावे'-गेल्या-जाईल हे फक्त रमेशच्या क्रियेविषयीचे विंगनच व्यक्त झाले. पण 'रमेशने स्टेशनवर जावे' किंवा 'रमेश, स्टेशनवर जा' या वास्तवानी वेगळेच गार किंवा अर्थ प्रकट होत आहेत. यांच्या वास्तवतःच्या व्यक्त केलेली दिगते, तर दुसऱ्यात आज्ञा केलेली दिगते. ते हा 'स्व' अर्थ (स्वार्थ) किंवा केवळ विंगनामक वास्तवार्थाहून आपली अन्य अर्थाने वास्तवप्रयोग क्रियापदांना रूपे बदलून होताना व ते यथाकारकिता आपणकर अमनात हे आपल्या लक्षात येते. असे 'अर्थ' वर अंशविच्छेद्या 'स्वार्थ' वास्तवखेरीज गुजराती व्याकरणकारांनी कोणी तीन, कोणी चार मानले आहेत. ते पुढीलप्रमाणे :

(१) आज्ञा (२) विध्वर्थ (३) संकेतार्थ (क्रियातिपत्त्यर्थासह) व (४) संशयार्थ.

'प्रश्नार्थ' असा एक सुहावा अर्थप्रकार कोणी मानला आहे तसा तो मानला तर, त्या वास्तवतः प्रश्नार्थक सर्वनाम, विशेषण किंवा अव्यय येते असे वास्तव, चोळताना केवळ प्रश्नार्थक म्हणजे लिहितांना वाक्याच्या शेवटी प्रश्नार्थक चिन्ह ठेवल्याने, प्रश्नार्थक वास्तव सूचित होते. उदा०, 'तुम्ही कोण हो?' 'तेव्ही कोण हो?', 'क्यारे आवशी?', 'अशी?' इ.

विध्वर्थी वास्तवप्रयोगात प्रश्न अनेक तर व्याख्ये परमानगी मागण्याचा

મહાજે અનુગામ્યક ધર્મ નિર્ણય. ૭૫૦-૧૧ શિવેમા જોવા મળે છે. આ નવલકથા વાંચે ?' ૩. (પૂરે કિલ્લેગર્વે પ્રવાસે પાળ).

आज्ञार्थ

२. 'रमेश, देशने व' ना चरित्राचे लेखक ज्ञान वि. १९७०. आज्ञा ही समोरच्या एकाच किंवा अनेकनां प्रतिन किंवा प्रति. १९७०. उद्देशून किंवा पित्या-पत्नी यांच्या प्रति आज्ञा होऊ शकते. १९७०. आज्ञा ही किंवा उद्देशून प्रत्येक एक किंवा अनेक किंवा होऊ शकते. १९७०. कदाचिन्नाचे ना.

(१) एकान्तनाथ, त्रिपाठनाथ । जो मन्त्र-यन्त्र-विशेष-ज्ञाते ।
उदा० 'ॐ', 'आम', 'ह्र' इ. आणि

(२) बहुवचनान्, अङ्गनाम 'ओ' इत्येकमेवेति, एतत् 'आयो',
'आवो', 'ऊरो' इ.

[illegible]

निवेद्य देवानां 'आपन्नो' भवति । अत्रापि 'आपन्नो' भवति । अत्रापि
प्रधान आहो तो 'आपन्नो' हाच.

४. आचार्य आपसी पत्र प्रयोगी के तहत रचित, मराठी में रचा प्रकार आहे. उदा० - 'कुर्यात' हे काम करायला आहे; मला ते करायला वर्तमानकाल मर्यादना 'तुम्हास आ काम करवानुं छे' असे या पत्राचे भाषांतर केले जाते. व त्याचा अर्थ 'तुम्ही' करायला येईल आहे' असा ते काम करण्याची उद्देश-आकांक्षा आहे असा निष्पत्ती होत असतो नसतो होते. परंतु बरीच मराठी वास्तविकता 'तुम्हास आकांक्षा हे काम करायला आहे व ते तुम्ही करा' असा आजपर्यंतचा निष्पत्ती. त्याचे सुस्पष्टी 'तुम्हास आ काम करवानुं छे' असा 'करवानुं'चा ऐवजी 'करवुं' हे पत्राचे नाम घालण्याचा बदल करून वाक्य होते. व त्यातून तो आजपर्यंतचा निष्पत्ती होतो.

मय वर्तमानकाळीच तन्ना प्रयोग होऊ शकतो, इतर काळान नाही, हे लक्षात ठेवावे.

जगाचे हा नेकरी वर्तमानकाळीच असतो.

५. नकारार्थी आज्ञार्थे — 'कल नकोन', 'जाऊ नका' अशा आज्ञासंकेत नकारार्थी आज्ञाच. वस्तुवाच्या गुणगोतीत पाच रीती आहेत.

(अ) 'क्षरतु' 'आतु' अशा धातुसंज्ञाच्या मागे 'न' किंवा पुढे 'ना' ठेवून उदा० 'क्षरतु न था', 'तु रो ना', 'तमे जराय आक्षणा न थाओ' इ.

(ब) निरासदाच्या गुणगोतीत वस्तुवाच्या गुणगोतीत संपात्तागे 'न' किंवा 'ना' ठेवून उदा० 'आली क्षिर क्षिर करी मातुं न पक्षवता', 'द्वैयाने क्षुक्षवती ना' 'आम गबरातो ना' इ.

(८) निरासदाच्या आज्ञार्थी संपात्तागे 'मा' हे क्रियाविशेषण ठेवून उदा० 'क्षोसताव मा', 'ओडी मा' इ.

(९) निरासदाच्या गुणगोतीत निरासदाचे भविष्यकाळी रूप व संपात्तागे 'मा' किंवा 'नदि' हे प्रत्यय ठेवून उदा० 'भारे माटे चिंता करीश मा', 'तमे जशो नदि' इ.

(३) निरासदाच्या गुणगोतीत वस्तुवाच्या गुणगोतीत नामात्तागे 'नदि' ठेवून उदा० 'तारे ओनीआथे क्षरतु क्षरतु नदि', 'तभारे आ तरक्ष जेवु नदि' इ.

विध्यर्थ

१. 'तारे बोळवे', २. 'येमच म्हा ओळाडावा', (३) 'सुरव म्हाला दिडीत जगो', (४) 'पानी आज पळोत हजर गहावे', (५) 'जेव जेव जगो' किंवा 'इयाने जेव जगतो', (६) 'जली चिंते वावुरासांनीच वाढावीत'.

तरीत प्रत्येक वाक्यात निरासदाचे रूप पदार्थ वर्णने वनेलेले दिसते — 'न', 'ना' किंवा 'वे' असा प्रत्यय निरासदाच्या जोडून. पण प्रत्येकातून मय निरासदा प्रत्यय होत असलेला दिसतो. वाक्यात उपदेश अथवा

नीतिनियम सांगितल्या आहे: दृमच्यात सूचनावजा आज्ञा आहे; चिन्त्यात सूचनावजा अनुज्ञा किंवा भाष्य आज्ञा आहे; चोच्यात दृढम आहे. पाचव्यात याचना अथवा प्रार्थना आहे; सहाव्यात योग्यता दर्शविली आहे. असे सहा व्यास प्रकट करणाऱ्या व बरीलप्रमाणे बरेलेल्या वाक्यांना 'वाक्ययो' म्हणजे नियम ३. अर्थ प्रकट करणारी) वाक्ये' म्हणतात.

गुजरातीत अशी सहा दोन प्रशस्ती केली जाऊन. ते दोन्ही प्रकार निगनिगळ्या क्रियाशब्दांना येथे प्रथम चालवूनच दाखविले.

प्रकार १

हं करं	अमे करीये
तुं करे	तमे करी
ते करे	तेओ करे

हा मरुमरु क्रियाशब्दाचा एक प्रकार आणविया. त्याचाच दुसरा प्रकार पुढीलप्रमाणे :

प्रकार २

भारे करवुं	अभारे करवुं
तारे करवुं	तभारे करवुं
तेछे करवुं	तभछे करवुं

येथे 'करवुं' असे क्रियाशब्दाने रूप बन नमुसकियी आहे असे पूर्ण धरून केलेले आहे. ते पुढिली असेल तर 'करवो' आणि खीळिली असेल तर 'करवी' असे रूप बनेल. उदा० 'भारे अब्यास करवो', 'तारे रसोर्ध करवी'.

एक अकर्मक क्रियापद चालवू या :

'होवुं'—प्रकार १

हं होउ	अमे होई ये
तुं होय	तमे होओ
ते होय	तेओ होय

‘होवुं’—प्रकार २

भारे होवुं	अभारे होवुं
तारे होवुं	तभारे होवुं
तेछे होवुं	तेभछे होवुं

‘थवुं’—प्रकार १

हुं थाउं	अमे थई अमे
तुं थाय	तमे थाओ
ते थाय	तेओ थाय

‘थवुं’—प्रकार २

भारे थवुं	अभारे थवुं
तारे थवुं	तभारे थवुं
तेछे थवुं	तेभछे थवुं

‘हुं होउं’ म्हणजे ‘मी अमावे’ ‘हुं सारो विद्यार्थी होउं’
‘राज होउं’ — ‘प्रतिनिधि होउं’ वगैरे वगैरे.

‘तारे होवुं’ म्हणजे ‘तू अमावेस’ — ‘तारे साओ होवुं’—विद्वान
होवुं’ म्हणजे ‘प्रामाणिक अमावेस, विद्वान अमावेस, इ.

पहिल्या प्रकारच्या वाक्यांत उच्चा-आज्ञा व्यक्त होते, तर दुसऱ्या
प्रकारच्या वाक्यांत कर्तव्य, आज्ञा व्यक्त होते. असा हा दोन प्रकारांच्या
नामावलीत फरक आहे.

‘लोको अथत निधिमां क्षणो आपे.’

‘लोकोअे अथत निधिमां क्षणो आपवो.’

यातही परीत्यप्रमाणेच फरक दिसून येईल. पहिल्यात सर्वसामान्य सूचना
आहे, दुसऱ्यात एक प्रकारे आज्ञा आहे.

४. नकारार्थी विध्यर्थः ‘सोटे वेष्ट नये’, ‘विस्तवारी रोळ
नये’, ‘मी नव न मावे’ हे जसे नकारार्थी विध्यार्थी प्रयोग मराठीत आहेत
तसे गुजरातीत ते पुढीलप्रमाणे आहेत.

‘जूहुं न ओववुं’, ‘हुं नट थाउ’, ‘तेभाळे, गमे ते वधने न गावुं’ इ.

संकेतार्थ

५. ‘गेतने’ म्हणजे जाणे. अमुक जाणे तर किंवा जाणे जाणे तर अमुक होईल किंवा जाणे असणे असं भाव. ‘जर-अगर’ ही वाक्ये या अर्थाने संकेतार्थी असतात. ‘जर न वेळव्यास (काळी) वेळधील, तर हो काय होईल’, ‘जर मयाप्रद होना (म्हणजे) जाण असण, तर पर पर येना (मरण होना) असता’, या उदाहरणात दुसरी निदा ही फक्त या क्रियास अस्वाभाव आहे. म्हणजे पहिली वाक्ये क्रियापद आहेत. दुसरीही संकेतार्थी आहे. या

(१) ‘जे तमे इहेथो तो काम थर्ज नशे.’

(२) ‘सत्याश्रु थात तो कर रद थात.’

(३) ‘भाळे इहेवुं भानो तो कुप तमान छे.’

यांमध्ये भविष्य, भूत व अगत असे तीनही काल काली वेळी दिशतात. पहिल्या ‘जे’ ‘तो’ ही क्रियाविशेषण वाक्यांची आहेत, या पुढील वाक्यात ‘जे’ अस्वाभाविक नाही. म्हणून ‘जे’ ही वाक्याची आहे असे नाही. (१) पहिल्या वाक्यात दुसरी क्रियापद वाक्याची आहेत. २. ‘जे’ ज्यात ‘थवुं’ या क्रियाशब्दाच्या ‘था’ या वाक्याच्या ‘त’ हा प्रासंगिकता स्पष्ट बनविले आहे. अशीच गप्पे ‘करना’, ‘आपना’, ‘वतना’ इ. वाक्यात संकेतार्थी भूतकालात क्रियापद संस्कार असे, अस्वाभाविक, ते वाक्यांचा लिंग-वचनानुसार आणते. (३) वाक्यात दुसरी संकेतार्थी वाक्याची आहे. या वाक्याचे क्रियापद संस्काराची क्रियापदाच्या असे.

६. नकारार्थी संकेतार्थ : नकारार्थी संकेतार्थी वाक्यांची म्हणजे शर्तवाचक वाक्यातील क्रिया न होण्यावर दुसरी क्रिया होणे असा संकेत अवलंबून असते; उदा०—

‘रजा न भणे तो अमे वडोदरा न जर्ज अमे.’

या वाक्याचा अर्थ रजा मिळवत नाही याचा भाव असताना आहे. असा भावामकच होत आहे.

गंधर्वीनीच हे पद म्हणावे. (२४) तुम्ही पूर्वी लवकर उठता आसा ही ध्याने करी
असा. (२५) उठव काशीस जाणा तर मी व्याख्याकार होईन असेगी.

[टीप :—गडावरून = गडाची; निजवाता = मती; पादंग = पांढरे
धोणूक; जास्त = खाली; स्वतः = स्वतः (पु.); निरवयुक्त = अलग (न.); शयन
दरीक्षा (स्त्री.); तयारी = तैयारी (स्त्री.); देगावा = देगावा (पु.); लवकर = लवकर;
स्वैपाक = स्वैपाक (स्त्री.); चूक = चूक (स्त्री.); लवकर = लवकर.]

प्रकरण : १८ प्रयोजक व कर्मणी क्रियारूपे

[illegible]

...
...
...
...
...
...
...
...
...
...

20231 (अ. क्र.) → 2023.711

— 343 —

2 0 1 1

= स्वयं वरविभे

$$= \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right) = \frac{1}{4}$$
$$= \frac{1}{2} \frac{d}{dt} \left(\frac{1}{2} \frac{d}{dt} \right)$$

1971 (अ. क्र.) - 234

$$= 243 \frac{1}{3} \frac{1}{4} \frac{1}{5}$$

ସମସ୍ତ (ସ. ବି.) - ଓଡ଼ିଆ

= उग्रहो (-रिणे)

२। (अ. क्र.) - ७१५ = उद्दिष्ट

$$241 \text{ (स. वि.)} = 2411$$
$$= \text{इन्द्रावर्यस्य लायने}$$

100

= वाक्यस्य अर्थः

$$A_{\alpha} = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\alpha} + \frac{1}{\alpha+1} \right) = \frac{1}{2} \left(\frac{1}{\alpha} + \frac{1}{\alpha+1} \right)$$

ਅ. ੧ (ਸ. ਨਿ.) - ਅਨੁਸਾਰ

... ..

ખાત્રી (અ. કિ.) - ખિલાતી

$$= \frac{1}{2} \left(\frac{1}{2} \right)^{n-1} = \frac{1}{2^n}$$

आज्यं (म. नि.) — आज्यं

= मोजाबला लावणे

भूभाग (अ. क्र.) - भूभाग - १०००

यस्य (स. नि.) - यस्याय

= वसुधैव कुटुम्बकम्

धः३ (स. क्रि.) - धः३धः३ = घट्टदिणे

$$2401 (31.5\%) = 2071 \text{ (40\%)} \quad \text{चरसि}$$

अ. (अ. वि.) - ११ - ३३५

— 2 —

111

ચિદ્રવું (અ. ક્રિ.) - ચીદ્રવું = ચિદ્રવિળે
 ચુદ્રવું (અ. ક્રિ.) - ચુદ્રવું = ચુદ્રવિળે
 ચોદ્રવું (અ. ક્રિ.) - ચોદ્રવું = ચોદ્રવિળે
 છૂપવું (અ. ક્રિ.) - છૂપાવું = છૂપવિળે
 છાપવું (સ. ક્રિ.) - છાપાવું = છાપવિળે
 છવવું (અ. ક્રિ.) - છવવાવું = છવવિળે
 જગવું (અ. ક્રિ.) - જગાવું = જગવિળે

= જાગવિળે, જાગે કરણે

જમવું (સ. અ. ક્રિ.) - જમાવું

= જમાવણે લાવળે

જોવું (સ. ક્રિ.) - જોવાવું

= પાહ્યાવળે લાવળે

ટકવું (અ. ક્રિ.) - ટકાવું = ટકવિળે

ટરવું (અ. ક્રિ.) - ટરાવું = ટરવિળે

ટૂંપવું (અ. ક્રિ.) - ટૂંપાવું = ટૂંપવિળે

ટૂંકવું (અ. ક્રિ.) - ટૂંકાવું = ટૂંકવિળે

ટૂંકવું (અ. ક્રિ.) - ટૂંકાવું = ટૂંકવિળે

તારવું (અ. ક્રિ.) - તારાવું = તારવિળે

તળવું (અ. ક્રિ.) - તળાવું = તળવિળે

થાકવું (અ. ક્રિ.) - થાકાવું = થાકવિળે

દાખવું (સ. ક્રિ.) - દાખાવું = દાખવિળે

દુખવું (અ. ક્રિ.) - દુખાવું = દુખવિળે

દોડવું (અ. ક્રિ.) - દોડાવું

= દોડવિળે

દેખવું (સ. ક્રિ.) - દેખાવું = દેખવિળે

ધોવું (સ. ક્રિ.) - ધોવાવું

= ધુવાવળે લાવળે

ધૂતવું (સ. ક્રિ.) - ધૂતાવું

= ઠકવિળે લાવળે

નમવું (અ. ક્રિ.) - નમાવું = નામવિળે

પાડવું (અ. ક્રિ.) - પાડાવું = પાડવિળે

પાળવું (સ. ક્રિ.) - પાળાવું

= પાળવળે લાવળે

ફેંકવું (અ. ક્રિ.) - ફેંકાવું = ફેંકવિળે

ફરવું (અ. ક્રિ.) - ફેરવું

= ફેરવિળે (મોડ મોડ)

ખળવું (અ. ક્રિ.) - ખાળવું = ખાળવિળે

ખનવું (સ. ક્રિ.) - ખનાવું = ખનવિળે

ખેસવું (અ. ક્રિ.) - ખેસાવું = ખેસવિળે

ખગવું (અ. ક્રિ.) - ખગાવું = ખગવિળે

ખુદાવું (અ. ક્રિ.) - ખુદાવું = ખુદાવિળે

ખોડવું (સ. ક્રિ.) - ખોડાવું

= ખોડાવળે લાવળે

ખીંચવું (અ. ક્રિ.) - ખીંચાવું

= ખીંચવિળે

ખીંચવું (અ. ક્રિ.) - ખીંચાવું

= ખીંચવિળે

ખીંચવું (સ. ક્રિ.) - ખીંચાવું

= યાનના કરાવળે લાવળે

ખરાવું (અ. ક્રિ.) - ખરાવું = ખરાવિળે

માગવું (સ. ક્રિ.) - માગાવું = માગવિળે

માનવું (સ. ક્રિ.) - માનાવું

= માનવળે લાવળે

મળવું (સ. ક્રિ.) - મળાવું = મળવિળે

રમવું (અ. ક્રિ.) - રમાવું = રમવિળે

રીઝવું (અ. ક્રિ.) - રીઝાવું = રીઝવિળે

રોવું (અ. ક્રિ.) - રોવાવું = રોવવિળે

રાખવું (સ. ક્રિ.) - રાખાવું

= રાખવિળે

રખવું (સ. ક્રિ.) - રખાવું

= રીઝવિળે, રીઝવળે

રંખાવું (અ. ક્રિ.) - રંખાવું

= રંખવિળે

રેડવું (અ. ક્રિ.) - રેડાવું

= રેડવિળે

રસવું (અ. ક્રિ.) - રસાવું = રસવિળે

રળવું (અ. ક્રિ.) - રળાવું

= (૧) રળવિળે,

(२) शरीर विनाशक यन्त्रों	शरीरों (अ. वि.) - शरीरभक्षण
याग्य (अ. वि.) - याग्यः = वात्रिणो	= वात्रिणो
(३) (अ. वि.) - यज्ञः = यज्ञः	(३) (अ. वि.) - यज्ञः = यज्ञः
यज्ञः, यज्ञः, यज्ञः	= यज्ञः
(४) (अ. वि.) - यज्ञः	(४) (अ. वि.) - यज्ञः
यज्ञः, यज्ञः, यज्ञः	= यज्ञः

कर्मणी प्रयोग

[illegible][illegible][illegible]

જા. નં. : ૧૦૫૫૪ ડી. ૩૩

મૂતશાળી - 'દાન અપાયું' (દિલે મેલે)

મનિપરજાની - 'દાન અપાશે' (દિલે જાડેલ)

नांभायुं - नंभायुं = टाकले जाणे
 नभयुं - नभायुं = निमणे शक्य होणे
 नंदययुं - नंदयायुं = फुटणे (काच इ.)
 निभाययुं - निभाययुं
 = खळ फाटली जाणे
 नीभयुं - निभायुं = नेमठ जाणे
 पक्षयुं - पक्षायुं = पकडठ जाणे
 पययुं - पयायुं = पचववणे
 पतयुं - पतायुं
 = निकाली लागणे (काम इ.)
 पथययुं - पथययुं = पसरले जाणे
 पीयुं - पिषायुं = व्याले जाणे, पिववणे
 पूरयुं - पूरयुं = काढले जाणे

क्षययुं - क्षययुं = क्षयववणे
 खययुं - खयायुं = खाटले जाणे
 खसयुं - खसायुं = बसववणे
 खोययुं - खोयायुं = खोवववणे
 खरयुं - खरयुं = खरववणे
 खसयुं - खसायुं = पुसववणे
 खययुं - खयायुं = खटले जाणे
 भीययुं - भीषायुं = भिडले जाणे
 भेययुं - भेसायुं = टेकले जाणे
 भेयुं - भेसायुं = झोळले जाणे
 भययुं - भयायुं = बचववणे
 भययुं - भयायुं = भिडले जाणे
 भययुं - भयायुं = भावले जाणे

अभ्यास

खालील गुजराती वाक्यांचे गुजराती भाषेत करा :

- (१) मुद्रना नीतिदत्त कधी पाठायला लावली त्याचा निवार केला पावतो.
- (२) स्थूल माणसाना पळायला लावणे हाच त्याच्या स्वभाव नाक्या असतो.
- (३) दिवसात एखादा हास मुद्यान्यकडून काढी ना काढी ; म्हणून तेथे राहणे.
- (४) पराक्रम करा आणि आपल्या कुळाच्या शोभा.
- (५) तिच्या दहावे जन्म निवार वाढविणे हाच कल्याणाचा मार्ग आहे.
- (६) जर काय आहे तर त्याचा मार्ग पाह.
- (७) मुद्रना रडले नसा.
- (८) काळ्यासून ते पोळीसही सगळे काळीस.
- (९) दर तोरानी पुढील धरे जखून टाकता.
- (१०) मुद्रना हा हासून अभयमान घेतो.
- (११) त्याच्या कडून नेवडे होऊन नेवडे काम करताना.
- (१२) देवोदनीस लागून भरतो.
- (१३) हरीनाडच्या अन्नाची गणना घेऊन द्या.
- (१४) शिरोड्याच्या आगरी सगळे पकडले गेले आणि मुद्रना काढले गेले.
- (१५) याचा हास पैसा कोणत्या देवकत नाही.
- (१६) गवाचा हास हास आहे असाकाराचा कोणता जाणो.
- (१७) जेडे बापाच्या सगळ्यानी मुद्रना जीवन घडले जाणे.
- (१८) कैलासाच्या गेल्याकडून अभिमन्यु चक्रव्यूहात घेवला गेला.
- (१९) रसयवरा हेमि दहावी दे.
- (२०) मठा माझ्या पुरला जातो व त्यातून मठा माझ्यानी रात काढले जाते.
- (२१) दर आठवड्यात आमचे सडास भुलले जाताना.
- (२२) नागो घेऊन जेणे ओढले जात सडी ते निवडक माणसे संस्थेत घेतात.

[टीप : हास = धंदो; काढी ना काढी = धंदो; हास = हास (पु.) दहावीर शुभे, भरावी (पु.); नेवडे = दीपु (न.); रसयवरा = रस (पु.); हेमि = हेमि, (स्त्री); खड्डा = आगे (पु.); वेचणे = खूदपु (म. वि.); निवडक = चुनक.]

व्यवहार खंड

[illegible][illegible][illegible]

પ્રકરણ ૧૯

પાટ ૧ — મેટીના સામાન્ય વાર્તાલાપ (૧)

[ગોપાળરાવ અને પ્રભુદાસભાઈ બન્ને એક કાળના નિકટના મિત્ર થયેલા દિવસો પછી એક બીજાને પૂના ખાતે મળ્યા છે.]

ગોપાળરાવ : ઓહોહો ! પ્રભુદાસભાઈ કે ? જય જય પ્રભુભાઈ !

પ્રભુ : કોણ ગોપાળરાવ ભાઈ ? અરે, તમે અહિયાં ? કેટલા દિવસો પછી આપણે મળીએ છીએ ! ને તે પણ અચાનક. તમે અહીં પૂનામાં રહો છો ?

ગોપાળ : હાં, હું ગયા પંદર સાલથી અહીં જ રું છું....

પ્રભુ : એમ કે ? પોતાનું ઘર બંધાવ્યું છે કે ભાડે રહો છો ?

ગોપાળ : જુઓ પ્રભુભાઈ, આમ રસ્તામાં ઝિભા ઝિભા વાત કરવી કંઈ ઠીક નહિ. ચાલો, આપણે ઘેર જ જઈએ....

પ્રભુ : પણ ભાઈ....

ગોપાળ : ના ના, પણ નહિ ને પરંતુ નહિ, તમારે મારે ઘેર આવવું જ પડશે....

પ્રભુ : હા હા, તમારે ઘેર તો મારે આવવું જ છે ને રાધાબહેનને પણ મળવું છે, એમને મળ્યે પણ કેટલાય વરસો થઈ ગયા છે ને ! કેમ છોકરા છોકરા....

ગોપાળ : હા, હા, બધાની સાથે તમારી ઓળખાણ કરી આવું. તમે ચાલો તો ખરા....

પ્રભુ : જરા થોભો, અહીં પાસેની જ દુકાનમાં મારે જરીક કામ છે તે પતાવીને તમારી સાથે આવું છું. આ પેટી ડોસાભાઈની દુકાન !

ગોપાળ : ડોસાભાઈની ?

પ્રભુ : હા, તેઓ મારા બનેલી લાગે છે, એમને ત્યાં જ તો હું ઊતર્યો છું.

ગોપાળ : ચાલો, હું પણ તમારી સાથે આવું જય જય ડોસાભાઈ !

ડોસાભાઈ : જય જય ગોપાળરાવજી !

ગોપાળ : આ તમારા સાળા પ્રભુભાઈ મારા જૂના દોસ્ત છે....

કાન્તા : એમ કે ? આવો, આવો, બેસો ના !

ગોપાળ : ના, ના, બેસવાની કુરસદ નથી હોંસભાઈ. હું પ્રભુભાઈને મારે ત્યાં તેડવા આવ્યો છું....

કાન્તા : અરે ભાઈ, બે નિનિદ ટ્રેકે, તો ખરા !

પ્રભુ : બાઈજી, મારો કંઈ કામગીર કે તાર આજની ટપાલમાં ?

કાન્તા : આ રત્ન તમારા બે કામગીરો. તાર બાર તો કંઈ આવ્યો નથી.

પ્રભુ : વીકેન્ડવારે, હું હવે ગોપાળરાવને ત્યાં જ જમવા રદીશ. બેનને કહેજો.

કાન્તા : હા, પત્નીને પાછા ક્યારે આવશે ?

પ્રભુ : આવીશ આમ સારું ના. પાંચ છ વાગે. અને ઘણા દિવસોએ મજાએ કાંઈ એટલે પેટ ભરાને વાત કરવી છે.

કાન્તા : હા હા, પેટ ભરને બેઠે વાત કરજો. પત્ની પાછા આવતાં પેટ ખૂબી રાખીને તમે બંને આવજો. એટલું જ મારું કહેવું છે, કેમ ગોપાળરાવજી ?

ગોપાળરાવ : બંને એટલે હું પણ ?

કાન્તા : હા હા, તમે પણ. અમને રીઝ બખર કે તમે બંને આટલા મજા દોસ્તદાર છો ? તો તમની પત્ની પરોણાગત કરવી જોઈએ ને ?

ગોપાળ : મારી કેવી પરોણાગત ?

કાન્તા : તમે આવશો. તો પ્રભુભાઈને ને તેમની બહેનને પણ આનંદ થશે એટલા માટે.

ગોપાળ : વારુ ત્યારે, ચાલો પ્રભુભાઈ.

પાટ ૨ — નેટીવા સામાન્ય વાતોચાપ (૨)

ગોપાળ : આં રડ, આપ, ઘર. આવો, આવો .

પ્રભુ : વાહ ! કેવું નરદર લાગે છે. ઘરને આંગળે છોટો બગીચો. બાથુ-ઓમાં પણ ઝાડો, જાણે બગીચામાં જ ઘર વસાવ્યું હોય ! ઝાડો પણ

કેવા વિધવિધ. નાગિયેરી ને ચાંપો, આસોપાલવ ને આંબો, જાંબુ ને ચીકું; સુંદર ! સુંદર !...

ગોપાળ : અરે, તમે હજુ બહાર જ કે ?

રાધાબહેન : આવો પ્રભુભાઈ, ઘણા વરસો પછી તમારાં દર્શન થાય છે, બાણે ઉમરડાનું ફૂલ !

પ્રભુ : જય જય રાધાભાભી ! ઓગખાણ તો ઠીક રાખી લાગે છે !

રાધા : એમ કેમ બોલો છો, પ્રભુભાઈ ! તમારી ઓગખાણ શું વીસરી શકાય ? આટઆટલા વરસો આપણે એકબીજામાં ભળીને રહ્યા, તે શું તમને હું ભૂલી બઉં ?

પ્રભુ : ના ના, હું આમસ્તું બોલ્યો, ભાભી ! બધા છોકરા લોક ક્યાં છે ?

રાધા : અહીં જ કહીં હશે....એ આવ્યા.

ગોપાળ : છોકરાઓને ગુજરાતી નથી આવડતી... મૂળનો, રાત્રીના પાયા પડા. હે આપલે કાશ અંદરન કાશ. જુઓ પ્રભુભાઈ, એ છે મારા વચલો દીકરો, સુરેશ, ને આ નાની દીકરી વંદના.

પ્રભુ : વારુ, વારુ મારા આશીર્વાદ છે. બાળકો. પણ ગોપાળરાવભાઈ, તમારો મોટો દીકરો...શું એનું નામ ?

રાધા : નરેન્દ્ર !

પ્રભુ : હા, નરેન્દ્ર. આપણે અમદાવાદ દત્તા ત્યારે તે. મને લાગે છે, ત્રણ કે ચાર વરસનો હશે.

ગોપાળ : હાસ્તો. અમે અમદાવાદ છોડી ત્યારે તે ચાર વરસનો હતો. અત્યારે તેને ઓગણીસમું બેડું છે. કાંતેજમાં બી. એ. જૂનિઅરમાં ભણે છે.

પ્રભુ : ઠીક ઠીક. અને આ સુરેશ ને આ વંદના ? તેઓ કયા વર્ગમાં છે ?

રાધા : સુરેશ છે અત્યારે નવમા વર્ગમાં ને વંદના છે સાતમા વર્ગમાં. પ્રભુભાઈ, તમારી રજા લઈને હું જરા રસોડામાં બઉં છું.

પ્રભુ : ખુશીથી બાઓને. તમે નહિ જશો તો બપોર કેવી રીતે સંધાય ! છોકરાઓ, તમે પણ સુખેથી રમવા ચાલ્યા બાઓ, દાં ! ગોપાળરાવ.

હવે મને કહો, અમદાવાદથી આવ્યા પછી તમે કેવી રીતે આ ઘર વસાવ્યું ? ઘર તો તમારું પોતાનું જ લાગે છે.

ગોપાળ : હા, પ્રમુખાઈ, તમારો તર્ક સાચો છે. ઘર તો આપણું જ છે. ગાંડો ! તમને આખું બતાવું — સુરેશ, આ શું લાવ્યો ? સરખત. વાહું તો, પ્રમુખાઈ આ તમારા માટે છે. તમે આ લેતા ન હતા તેની એને યાદ છે.

પ્રમુ : (શરખત પીધા પછી) ચાલો.

ગોપાળ : આ આપણું ખાતા પીએ ને તે બેઠકનો ઓરડો .

પ્રમુ : હાંક વિસ્તારવાનો લાગે છે. દીવાનખાનું જ કદી શકાય.

ગોપાળ : એની પકવાટે આ છે મવાનો ઓરડો ને આ તરફ છે તે તથાકવનો ઓરડો. હું લખવા કરવા અહીં જ બેઠું છું.

પ્રમુ : ઓરડો મારો છે, હવે અજવાળું ને શાંતિ પાણુ. અહીં તો પુસ્તકોનું જ મારાન્ય લાગે છે. તમે શું કેબન ઉપર ચલાવો છો કે ?

ગોપાળ : હાં, શંકુ ને મેમ જ. અમદાવાદથી આવ્યા પછી હું એક પાયરકુદમાં ચેકક હતું. ત્યાં ૭-૮ વરસ મુખી નોકરી કીધી, તે જ અરસામાં મરાઈ સામિતિમાં, ને માસિકમાં મારી વાત્તાઓ ને કેબન કપાતા ને મારો જવા વધવા લાગ્યો. આજે હું કેબક તરીકે અહીં પકવેલો છું નેમ કદી શકાય. એટલે લખાણ ઉપર ગુજરાત ચલાવી શકાય એવી મારી રીકેન્ડ અભારે છે. મારા પુસ્તકોએ જ મને ઘર બાંધવામાં મારી મદદ આપી એમ કહેવાય.

પ્રમુ : એમ ! ત્યારે તમે નાંદન્યિક છો કેમ ?

ગોપાળ : આ જુઓ. આ પાનેની નાની ઓરડી. અટારોપટારો બધો એમ. મોંઠી દાવો છે. એટલે બાંડીના ખંડમાં રીજના ઉપયોગવગરનું કશું પડ્યું નહિ રહે.

પ્રમુ : આ કપના સરસ છે તો ! અહીં તો સામાન પાણુ આમનેમ વિચારવેલો નથી લાગતો. હાંક મોંઠવી કીધો છે.

ગોપાળ : તમારી બાંધાની આ ફરંદેશ છે. હવે આપણું રસોડા પામે આવ્યા. અ. એમને. — કે કદો આંખોને. — યેસવાડેવાનો ઓરડો, અને આ રહ્યું રસોડું.

પ્રભુ : રસોડાનો ઓરડો પણ સ્વચ્છ, સુધડ ને ઠીક ઠીક પ્રમાણમાં મોટો છે. એટલે જ જમવાની મેજ રાખી છતાં અગવડ જેવું અહીં કંઈ લાગતું નથી.

ગોપાળ : ઘરની પછવાડે આ એક નાલવાની ઓરડી ને તો સંગ્રાસ એવી વ્યવસ્થા છે. બહાર ચારે તરફ બગીચો કરવાનો કંઈક પ્રયત્ન કર્યો છે.

પ્રભુ : પ્રયાસ શું? મુંદર ફૂલ ને ફળાઓ વાવ્યાં છે, પર્પિયા કે, જામફળી ને ચીકુ ને કેળો છે. મુંદર મુંદર ક્યારીઓમાંથી ચરણ શુશ્કો ડોકિયું ઉપર કરે છે. બહો સરસ મિત્ર જ આલેખ્યું હોય ને!
ગોપાળ : તે પણ ઘણું ખર્ચ તમારી બાબીનું જ કરતક હો.

પાટ ૩ — ચૌત્તલી (પૃષ્ઠપરછ), જાગ ?

મુસાફર : અહીંથી નેહરુ પાર્ક કેટલો દૂર છે, જાણ ?

જવાબ : લગભગ અઢી માઈલ હશે.

મુસાં : અત્યારે કેટલા વાગ્યા છે ?

જવાબ : સાડાચાર ને ઉપર દસ મિનિટ થયા છે.

મુસાં : અહીંથી પાર્ક કેવી રીતે જવાય ?

જવાબ : આમ સીધું જઈને પછી જમણી બાજુએ, જે રસ્તો જાય છે તે પાર્ક તરફ જ લઈ જશે.

મુસાં : મુંબઈ જતી રેલગાડીઓ કેટલી છે ?

જવાબ : સવારથી રાત્રી સુધી દરેક માર્ગોએ.

મુસાં : પાર્કથી સ્ટેશન જવાને માટે ત્યાં કંઈ વાહન મળે છે કે નહીં ?

જવાબ : હા. ત્યાં આંટોરિક્ષા, ટેક્સી, ટાંપો, અને તે મળે શકે.

બસગાડી પણ પાર્કથી જરા દૂર થઈને સ્ટેશનને જાય છે.

મુસાં : એમ કે ? અહીં સારી ગુજરાતી વાંચી છે કે ?

જવાબ : હા. તમારે જરા પાછા વળતું પડશે. એટલે ‘આવનિવાસ’ કરીને એક ગુજરાતી વીંચી તમને મળશે.

મુસાં : કેટલે દૂર જવું પડશે ?

જવાબ : અડધો એક માઈલ.

મુસાબ : ત્યારે પાછા જવા કરતાં આગળ જવું સારું. આગળ પાર્કના રસ્તા પર ઢોઢ ણીજી વીંચી આવે છે ?

જવાબ : ત્યાં વીંચી તો નથી પણ હાટેલ કે રેલ્વેસ્ટેશન છે.

મુસાબ : ઓ રિક્ષાવાળા, મારે નેહરુ પાર્ક જવું છે, શું લેશો ?

જવાબ : તમે જ સમજીને આપો ને.

મુસાબ : ના બાઈ ના, તેમ નહિ. તમે કહી દેજો.

જવાબ : તો દોઢ રૂપિયો લઈશ, સાહેબ.

મુસાબ : આ રિક્ષાવાળો હીક કહે છે ? તમે તો કમું હનું કે પાર્ક અહીંથી અટી માઈલ છે, ખરું ને ?

જવાબ : હા, દોઢ માઈલે આપવામાં વાંધો નથી.

મુસાબ : હીક, જય જય, બાઈ તમારા આબારી યુ. રિક્ષાવાળા, મને કેડ નેહરુ પાર્કમાં પહોંચાડી દો.

રિક્ષાવાળો : આ પાર્ક અટી જવું. સાહેબ.

મુસાબ : હીક, આ ટ્યો તમારા દામ.

રિક્ષાવાળો : સાહેબ, કાર્ડ લેજા. મસાલવાળી લેજા, મમરા, ભૂંજેલી મગફળી, ચણેચટપટે કંઈ લેશો ?

મુસાબ : હા, મેંજેલી મગફળી આપો તાર આનાની. મમરા શું આવેથો છો ?

રિક્ષાવાળો : દસ પૈસા માપ છે, સાહેબ.

મુસાબ : આટલું માપ ને દસ પૈસા ? અહીં સારી વીંચી છે કે ?

રિક્ષાવાળો : તીનતે તા નથી. સાહેબ. પણ આની હાટેલ છે.

મુસાબ : પાર્ક હવે પૂરું ભરી લીધું. ભૂખ તો ઘણી લાગી છે.

રેલ્વેસ્ટેશન જઈને ને જમી લઉં. અહીં રિક્ષા કે ટેકસી લેખાતી નથી.

રેલ્વેસ્ટેશન રેલ્વેસ્ટેશન જવું છે, શું લેશો ?

રેલ્વેસ્ટેશન : દોઢ રૂપિયો સાબ.

મુસાબ : દોઢ રૂપિયો. રેલ્વેસ્ટેશન કેટલે દૂર છે, બાઈ ?

ટાંગાવાળો : લગભગ બે માઈલ છે, સાબ.

મુસાબ : તો રૂપિયા આપું ?

ટાંગાવાળો : રૂપિયાથી શું થવાનું હતું. સાબ ? થોડાનું પણ પેટ ન ભરે તો અમારું શું ? પણ ચાલો, સવા રૂપિયા આપો સાબ, આરામથી સ્ટેશને લઈ જઈશ. મારો ટાંગો તો જુઓ !

મુસાબ : ચાલો. અન્યારે કેટલા વાગ્યા હતા ?

ટાંગાવાળો : જુઓ, તે સામેની દુકાનમાં ઘડિયાળ દેખાય છે. સવા છ થયા લાગે છે.

મુસાબ : તો હવે મુંબઈ જતી કઈ ગાડી મળે ?

ટાંગાવાળો : હવે, સાબ, મુંબઈ જવાને માટે પોણા સાતની તરતના ગાડી છે.

મુસાબ : પોણા સાત ? મારા ગાય, તો જલદી કરવી પડશે. વીસ મિનિટમાં તમે મને સ્ટેશને પહોંચાડી દેશો ?

ટાંગાવાળો : હા હા, કેમ નહિ. આ મારો પાંડો એટલે કોઈ મંદર માનો, સાબ. જલદી બેસો. ચાલ રે કુકડ્યા.

પાઠ ૪—ચાંકડી (પૃષ્ઠપરછ), ભાગ ૨

મહેમાન : સમારંભ પૂરો થયો છે, હવે આમળનો કાર્યક્રમ હાથમાં લેવા તમારી રજા મળશે ને ?

ધરવાળા યજમાન : હા, ખુશીથી. શું છે જોડા તમારો હવે પડીને કાર્યક્રમ ?

મહેમાન : મારે આ પૂના શહેર આપું જેવું છે. અહીંનું બજાર પણ મારી પાસે બે દિવસ ખાકી છે. તેટલામાં જેટલું જેઈ શકાય તેટલું જેઈ લેવું છે. તો કરો શું શું જેવા જેવું અર્થ છે ને.

યજમાન : જેવા જેવું તો થયું છે ને ને બે દિવસમાં આટલી શકાય એમ નથી. હવે જુઓ ને. તમને કંઈ પડેલી છે. હનમાન દેશની એટલે જ્યાં નામદાર ગોખદેએ આમરણ દેશનેવાની પ્રતિમા સ્થાપી તે સ્થાન છે, સિંદિયાની છત્રી, પાકો જેવાં હોય ને, બે વાડા પાકો છે.

માતા ખાઓ - એટલે કે એમપ્રેસ ગાર્ડન, બોટનિકલ ગાર્ડન જેવા છે, તેમજ ના 'શનિવાર વાડા' કરીને ઐતિહાસિક હેઠાણું છે, આગાખાન મહમ્મદની અંદર કરનુરમા ગાંધી ને મહાદેવ દેસાઈની સમાધિઓ, એવાં એવાં ઘણાં સ્થાનો છે. પણ એવી યાદી કરવાની જરૂર નથી, તમામ જેવા મહેમાનો માટે અમારી મહાનગરપાલિકાએ એક માત્ર વ્યવસ્થા કરી છે - બસગાડીની. એને વડે આરામથી મુખ્ય મુખ્ય હેઠાણુંને તમે મળી ને જોઈ શકો છો. તે બસગાડીનું નામ જ 'આરામ ગાડી' છે.

મહેમાન - એ આરામ ગાડી ક્યાંથી ને ક્યારે નીકળે છે ?

યજ્ઞભન - એ બસગાડી બેરોડેશન છે ત્યાંથી તે સવારે ને સાંજે એમ ને વખત નીકળે છે ને બહુ પાનામાં કરીને એ હલકમાં પાછું ત્યાં જ લાવી મૂકે છે.

મહેમાન - માલુમ, આ બસગાડી જરૂર લાભ લઈશે.

યજ્ઞભન - હા, પણ એટલાની પડે નહિ થાય. પૂતા આવી તમે અંદાજી કેટલીક નહીં નોંધી બેઠે નહિ જાઓ તો ખોશો. અહિંયા એટલા બારીકાઈથી વ્યવસ્થા છે કે એ દિવસ તો એમને જોવાને પણ પૂરા નહિ પડે. જ્યોત્સના ગાર્ડન ઇતિહાસ ગ્રંથોધન મંડળ છે, પૂતા વિદ્યાર્થી છે. કુલ ન કોલેજનું નામ તો તમે સાંભળ્યું જ હશે જેના નામગર ગાંધી મેમોરિયલ ને લોકમાન્ય તિલક જેવા આપણા નેતાઓ એક વખતે અનામત પાતા તે તેનું મથાલય તો ખાસ જોવા જેવું છે તે. પણ એ બધેએ સ્થાપતી સર્વેન્દ્રસ અમ્બેડકરિયા સોસાયટી ને પૂતા નામ અંગ્રેજી રૂઝવણીએના ન્યાંનું બંધાર, બાંધારકર પ્રાચ્ય વિદ્યા મનાવેલ નહિર, કવેનન્ટમાં બંધાવેલ અભ્યાસાલય કવેન્ટ સ્થાપન કેવેનન્ટ કેવેન્ટિફિકેશન, અંદરના મહારાષ્ટ્ર રાજ્યના મના ને તેનું ખાસ મંદર રાજ્યના મથાલય, પૂર્વ અર્ધીનું પુરાણ જેવી મહાવિદ્યાલય વગેરે નવેન્ટોને મળવા વગર જવાય જ નહિ. વળી એક બે દિવસની નવેન્ટ કાલી શકો તો અંગ્રેજીમાં પ્રસિદ્ધ સિદ્ધાંત છે. ખડકવાસલા તમામ ને એવી યાને જ નંશનલ ડિફેન્સ એકડમી, પછી નંશનલ કેમિકલ ઇન્જિનેરી, પૂતાથી લગભગ વીસ મહત્તિ પર હરુણીમાં

મહાત્મા ગાંધીજીએ સ્થાપેલું ‘નિસર્ગોપચાર આશ્રમ’ વગેરે અનેક સ્થાનો છે.

મહેમાન : તમે માહિતી તો સુંદર આપી, એવી રીતે કે મને મુકામ લંબાવવા લલચાય. પણ મારી પાસે વખત તો મર્યાદિત જ છે, એટલે તેટલામાં જેટલું અને તેટલું જ મુખ્ય મુખ્ય આટોપી લેવું ઘટે. રેલવેને આજ કાલ બીડ કેટલી રહે છે? મને લાગે છે ઘણી જ હશે. એટલે રિઝર્વેશનનું કંઈક કરવું જોઈશે.

યજ્ઞમાન : બીડ તો ન પૂછાય એવી. પ, રિઝર્વેશન આપો, હરી રાખીશું, તમારો જવાનો દિવસ નહીં કરે. એટલે અન્યારે તેની જ વ્યવસ્થા કરું.

મહેમાન : હા, તે પણ હમણાં જ નહીં કરવું પડે? કેમ? ભારે આગે છે શુરુવાર દસમી તારીખ. રાત્રરત્નીએ મારે મુરત મજર સોંપ્યા જોઈએ, એટલે શુક્ર, શનિ ને રવિ આ ત્રણ દિવસોમાં અદિનું કામ પતાવી સોમવારે એટલે કે ઐદગીને સવારે મારે આવીને જાપાન જ પડશે. તો સોમવારે સવારની ગાડીમાં રિઝર્વેશન મારું તો લઈ લેવાનું.

યજ્ઞમાન : ઠીક, તેવી વ્યવસ્થા કરું છું.

અભ્યાસ

તુમ્હી મુંબઈના મેલા કાગળન કામે મદદના. એમિલના નેરુજના મદદના નોંડ કાચેરીત મુંબઈ શહેરાનીલ સચિવાલય, મામલર લેફટીન્ટ, નીચડી, મુંબઈ, કોલેજના ગાર્ડન યા ટિકુણાવી તુમ્હી માદિની મેલ કાગળન વાંચના. તમેના જવાબના તાકુનના તવાસ કરીત આહાત અને કમળના તો નોંડડી મુકામ નોંડડી.

પાઠ ૫—વાજા

મકરંદ : નરહરિભાઈ, ક્યાં આહ્યા ?

નરહરિ : બજાર બહાર છું, તમારે આવવું છે ?

મકરંદ : હા, થેલીઓ ને પૈસા લઈને એ 'અ' આ.

નરહરિ : તમારે શું શું લેવું છે ?

મકરંદ : આજે આપો બહાર ખરીદ કરવો છે કહો ને ! કરિયાણું—
મેંડેલ તડ, તડ, લલિંગ, છરું, ધાણા, રાઈ, ખસખસ, વરિયાળી
વગેરે, મોંગ, સાકર, આ, કોટી, સાબુઓખા, મગફળી, પછી શાકભાજી
તો છે જ; ફળો પણ ચોરાં લેવાં છે...

નરહરિ : આવે છે જ તમારા ઘરમાં ? બહુ છે કે યુ ?

મકરંદ : બહુ જ યો. ' આવે અમારે ત્યાં કેટલાક બરા મહેમાન
આવતા છે. અમારા કાકાના દોસ્તદાર છે, કલકત્તાના.

નરહરિ : મોટાં જ તો. આલો, હું તમને મદદ કરું. પહેલાં આપણે
ગાંધીની દુકાને જઈ કરિયાણાની ચીજો પચાવી દઈશું. આ આવી
નાનુંદે ગાંધીની દુકાન. મંદુમેંડ, આ ચાલુચળા ચીજો આપશો ?
લીટ, કેટલું બિલ થયું ? આ, કોટી, મોંગ ને સાકર બધું ઉમેરું છે ને
ચોની અંદર ? મકરંદભાઈ, બાર રૂપિયા ને ત્રણ પૈસા એમને આપો.
કેટલા પૈસા આપ્યા ? પદર રૂપિયા ? તો ત્રણ રૂપિયા ને ત્રણ પૈસા
પાપવી લેજો. મંદુમેંડ, અમારા સામાનનો આ વેલો અમે અરિયા
જ નથી જાણીએ. વાળાં કેતા જઈશું, આલો, તમે શાક બજારમાં.

મકરંદ : આ લાગે છે બહુ પાણી. નરહરિભાઈ, મને મૂળા, ફુદીનો,
મેંડા, કાચગીર, ફાવર, કાળી વગેરે અહીં લેવું છે.

નરહરિ : હું પણ મદદ લેવાનાં છું. આલો, આપણે જોઈએ. અહીં,
મકરંદભાઈ, તમારે જોઈની બધી ભાજી છે. હું પણ લઈ લઉં છું. હવે
આપણે ફળભાજી લેવા ત્યાં પેલી બજાર જઈએ. આવે બહાર
બહાર લાગે છે. બાવ કેવા છે. મડા છે. કનયા છે કે જેવા ને તેવા
જ છે જોઈએ. રીંગણાં કેમ આપ્યાં, ભાઈ ? ચાર આના કિલો ?
બાવ કેવાં લાગે છે, મકરંદભાઈ. અને આ બધી, ને લીંડા, ને ગજાર ?
તેલ. પણ બાવ કેવાં જ છે. મારે તમારાં લેવાં છે.

મકરંદ : પણ લેવાનાં ન. લલિંગ, અઈ, લીંડું મરચું આ તરફ છે.
ને કિલો બજાર ને મેંડ કિલો. ફળો પણ લેવાની છે. આ અહીં
પાપવી લેવાય છે. યુ તારે પાપવી આપી, કાછીભાઈ ? ચાર આના
પાવ ? તો તો મેંડા, જનુ થઈ ને પેલા ડોળાનું યુ ? ચાર આના

પાવ જ ? તો એ અડધો કિલો આપો. હવે આપણો શાકભજાર પૂરો થયો. તમારો ?

નરહરિ : હા. પણ તમારી યાત્રી તો જુઓ.

મકરંદ : અરે, નાગિયેર તો રહી જ ગયો. હા. હવે અહીંનું કામ પૂરું થયું. હવે થોડા કેળાં, નારંગી, મોરંગી, પપૈયાં, ચીકુ હીધાં કે પનખ.

પાટ ૬—દુકાન

દુકાનદાર : આનો ભાઈસાળ, કાલો, શું આનું ?

આહક : મને શર્ટ, કોટ, પેન્ટ ને હાફ પેન્ટ માટે કપડાં જોવાનાં છે.

દુકાનદાર : વારુ. મારી પાસે કોટ-પેન્ટ ને હાફ પેન્ટ માટે જાન-જાનના કપડાં છે, તે જતાવું. આ છે ટ્રેસીંગ, આ ટ્રેસીંગ, આ શિટ્સ, આ છે નાયલોન....

આહક : આના હરેકના ભાવ જતાવશો ?

દુકાનદાર : હા જી, આનો ભાવ રૂ. ૩. મીટર. પનો મોટો છે એટલે ઓછું લાગે....

આહક : સૂટ કરવો હોય તો આ કપડાનું ખરબ કેટલું આવે ?

દુકાનદાર : કપડાનું ખરબ સાહેબ રૂપિયા ને દરજીની નિવડામાય જે થાય તે કહો વીસેક રૂપિયા, એટલે એવી પચાસીની અંદર પાનખા સૂટ થઈ જાય, તમને તે શોભે પણ ખરો.

આહક : આના કરતાં આ કપડું હલકું છે કે ? ટકાઉ કેનું ?

દુકાનદાર : ભાઈસાળ, ટકવાની ને દેખાવની બધી જાગતમાં મોંઘી આ કપડું સરસ, મારી નિદ્રારસ છે કે આ જ તમે પસંદ કરવું. બાકી, બીજું આ છે, આનું રિઝાઈન વગેરે તમને પસંદ હોય તો આ જાનું ટકાઉ તો છે જ, આના કરતાં આનું ખરબ નહીં જ આવે.

આહક : હીક, ત્યારે એક સટનુ આ કાલો. હાફ પેન્ટને માટે આ માંચી કાઢી આપો. અને હવે શર્ટ માટે જોવાનું રહ્યું.

દુકાનદાર : આ રહ્યું શર્ટનું કપડું. બીજું આ પણ જુઓ. એકથી એક સરસ. ઇસ્ત્રીને માટે આ કપડું વધારે અનુકૂળ.

માસક : આ વણેના બાવમાં શો ફેર ?

દુકાનદાર : ફેર તો સહેજ છે. મીટર પાછળ વણ-ચાર આનાનો પડો ની. પણ દેખાવમાં આ કપડું સરસ, પનો પણ એનો મોટો બોઈ બોઈ લાગે.

માસક : તો એમ કરો, આ વણોમાંથી એકેક કાઢતું ફાળો.

દુકાનદાર : ઠીક કહ્યું.

માસક : આખું બિલ શું થયું ?

દુકાનદાર : એટલે કપડાના સવા વજન મીટરના રૂપિયા વીસ પ્રમાણે પાંચના. હાફ પેન્ટના દસ રૂપિયા ને બોગાણીસ પૈસા, ને શર્ટોના કપડાંના ને દસ રૂપિયા વીસ પૈસા, દુલ્લ અડધું રૂપિયા બોગાણુપચાસ પૈસા થયા.

માસક : ઠીક. આ એક કામ પચ્યું. હવે અમારે ચાર સાડીઓ લેવાની છે, પણ તે તો જેરે જઈને બતાવવી પડશે. વંગડ ઉપર આપશો ?

દુકાનદાર : માફ કરો. વંગડ ઉપર માત્ર આપવાનો અમારો રિવાજ નથી. પણ બિલ નહિ. અમારા માણસ અને માત્ર હઈ તમારા સરનામાપર જઈને મોકલી દઈશું. તમે અહીં માત્ર પસંદ કરો, મને જે નંગ ઠીક લાગતા હોય તે તેમાં ઉમેરી અમારો માણસ તમારે ત્યાં તમે કહેશો તે વખતે આવશે. એટલે તમને પણ તરતી નહિ.

માસક : આ તમે ઠીક કહ્યું.

પાઠ ૭—વ્યાપારનાચી પેઠી

વેપારી : આલો દિતકરબાઈ, બહે પધાર્યા !

દિતકર : જય મોજાસ નેકલ, તમારું લેકું આવ્યું એટલે તરત નીકળી પડ્યો.

વેપારી : લીક કયું દિતકરબાઈ. હવે દિવાળી પામે આવી, અમારા નાતમરના દિસતમ આ દિવસોમાં પૂરા થાય છે એ તમે જાણતા જ હશો.

દિતકર : હા, જાણું છું.

વેપારી : અમારા મુનીમ કહેતા હતા કે તમારા નામ પર કંઈક લેવાની કોઈ છે. એટલે લાગ્યું તમને જ ખોટાવી લાગ્યું.

દિનકર : હા, મુનીમનાં કહેવું સાચું છે. મેં કેટલોક સમય તમારે લ્યાંથી લીધો છે જરા, તે ઉધાર ખાતે મારા નામ પર પડતો હતો. કંઈ ઉગ્રથેક રકમ પણ હોય. મુનીમજી, મારા નામનું ખાતાપત્ર તો તૈયાર કર્યું હશે ને? મને આપશો?

મુનીમ : હા જી હા. આ રાત્રી તમારું ખાતાપત્ર.

દિનકર : હું? ત્રણે સત્તાવન રૂ. ત્યાં અડાલીસ પેસા? એટલી બધી રકમ થઈ? કિશોર તો જરા જ નોંધ્યો હશે?

મુનીમ : જાને જ એક કો ની બાઈ. એટલે ધાસ્તી નહીં.

મેકજી : હા, હા, એટલાવાળો જ તો તમને ખોટાવી લાગ્યો.

દિનકર : ગયા મ.ગરમાં મેં તમારે લ્યાંથી ઉગ્રથેક પોડું ના રૂપિયા ગિચડ્યા હતા, પછી એકવાર દુન કે અન્યાર મીટર કપડું લઈ ગયા હતો તેના કેટલા લગ્યા છે? તેમાંથી કેટલા નવોતર પેસા. પેસા રકમ શાની છે—એક સાં જોતેર રૂપિયા પંચાવન પેસા? તેમની 'તેલ કોણ લઈ ગયા હતા? જરા મારું ખાતું કાઢને બતાવજો.' તેમા 'હાથે' લાગ્યું હશે.

મુનીમ : આ તમારું ખાતું. તેમનો વહેવાર જ વાત થતો છે. મેં એ અલગ અલગ માણસોએ કરેલો લેવો છે. એક વખત મંદુ લઈ ગયા. એક વખત લલિતલલની ખોતે લઈ ગયા. કાજી વખતનું પણ નહીં. જ નામ છે, ચોથી વખત.....

દિનકર : રહેવા દો. સમજી ગયો. પણ મેં વહેવાર આમ ઉપારીના મું કામ આ લોકોએ કર્યો હશે નમજનું નથી. વારું, મારા પેસા પેસા. જાને લ્યાંમુધી ઉધાર વહેવાર કરતા તકે મેં તમારી નાંદ છે એટલે જોવા માગ્યું. પછીની જાણ મું છે? કપડાની જ. પંચાસ રૂપિયા તોસ પેસા. પછી ગાંધીયા મું પાંચ વખત. તેના થતા કર્ચીમ હરિત દુન પેસા.....હીક. આનું જોડું. તમે મારા અગરમુંડી રહી નેકે મેં મારે ધન્યવાદ. હું કાલે રકમ ચૂકવી કરીશ.

જાણી ધન્યવાદ કરા ! આ તો અમે ધધો કરવા બેઠા છીએ તો
તરફની સગડ સગવડ સાચવવી જ રહી. બેઠે કાલે મોકલજો દો !
જય જય.

અભ્યાસ

[illegible]

पाठ ८ — देखिये

[રેલિફોનનો ધંટ ધણ ધણ વાગે છે]

[illegible]

તમે હજારો રૂપિયા કમાવો ત્યારે? ઠીક માફ કરજો હોં, મારી સલાહ તમારા હિતની છે.... જય જય !

પાઠ ૯—આજારી (દરદી)

ધીરુ : બા, ઓ બા....

બા : શૂ ! ચુપ થા, ચંદુ માંતો છે ને સૂતો છે.

ધીરુ : ચંદુ માંતો પડ્યો છે? ક્યારે? સવારે તો સારો હતો.

બા : હા, બપોરે જ તેનું માથું હળવા લાગ્યું હતું, કેમ કરીને મટે નહિ, પછી નસકોરાંમાંથી લોહી પાણી નીકળ્યું હતું, ને અગ બરાઈ જઈ તાવ પણ ચડ્યો હતો.

ધીરુ : ડોક્ટરને બોલાવી લાવ્યાં હતાં કે?

બા : હા, ડોક્ટરે આઈને તપાસ્યું હતું...

ધીરુ : ડોક્ટર શું કહે? ચિંતા કરવા જેવું છે?

બા : ના, ડોક્ટરે એક ઇન્જેક્શન આપ્યું ને કાનું કે દવા આપુ મું તે દિવસમાં ચાર વખત લેવી ને એમને સાંજે તાબિયતના ફાલ જણાવવા દેવા આપી ગયા છે.

ધીરુ : પાણી દરદ શું છે? તે નથી કાનું?

બા : કાનું, ઉનાળાનું પરિણામ છે, આ વિવસમાં તરકમાં ડોક્ટરોએ ને રમવા દેતું નહિ, ઉંમરાવાતનો કાય રહે છે. આ ઉંમરાવાતનો જ પ્રકાર છે.

ધીરુ : સાંજે સમાચાર આપવા ડોક્ટરે કાનું હતું ને? તો ? જાણ ?

બા : વારુ, જઈને કહે કે તાવ હજી છે.

ધીરુ : અત્યારે કેટલો છે?

બા : તે તો મેં જોયો જ નથી, સાર વાગે મો હતો, સ્વાસ્થી તે હતો. તું જરા થોભીને જાજે. અત્યારે સાચાં કયા છે. ઉધ તો સારી લાગી છે.

ધીરુ : વારુ.

બા : ચંદુ જાગ્યો લાગે છે. મારા ચાંદ, કેવું લાગે છે હવે તને? અરે,

તાવ તો સાવ ઊતરી ગયો જણાય છે. છતાં આપણે તાપનળીમાં જોઈએ હોં !...નાર્મલ છે. હવે માથાનો દુઆવ કેમ છે, બાઈ?

નંદુ : નથી દુખનું, માવ મરી ગયું. હવે મને ખૂબ સાંકું લાગે છે. ઝીંડું ?

બા : ના, એવી ઉત્તરવત નહિ કરવાની હોં ! તાવ હમણાં જ હસ્યો છે, ડૉક્ટરને જણાવી આવવું જોઈએ, પછી તે કહે ત્યારે ઊડવાનું હોં, બાપા !

નંદુ : બા, મને ખૂબ બૂખ લાગી છે.

બા : હા, ધીરુ ડૉક્ટરને તરત પૂછી આવશે. ધીરુબાઈ, ડૉક્ટરને કહેજે કે નાનું તાવ તરત ઊતરી ગયો છે. માણું બિટકુલ દુખનું નથી, ને તેને ખૂબ બૂખ લાગી છે, ને તે હવે ઊડવા માગે છે, તો તેને ખાવા શું આપવું ? ને ઊડવા દેવું કે નહિ ?

ધીરુ : વારુ.

બા : પછી ક્યા તેમનું આપણી તે તો ખતમ થઈ એમ કહેજે.

ધીરુ : વારુ. તો હું જાઉં ?

બા : જઈને તરત પાછો આવ હોં ! ચંદુ ને બૂખ લાગી છે, તું આવીશ એટલે તે તેને ખવડાવીશ.

પાઠ ૧૦—સ્વપાકચર (રસોડું)

કનુ : બા, મને બૂખ લાગી છે.

બા : હા, રસોઈ તૈયાર ન છે. હું રોટલી વાળી રહી છું. હમણાં થઈ જશે. લીલા, સંતોક, લાલુ, બધા આવી ગયા કે ? ને બાપુ આવ્યા છે કે નહિ જુઓ. નહિ આવ્યા હોય તો હમણાં આવશે. મોટાભાઈ પણ આવ્યા કે ? હવે બધાએ સાથે જ જમવા બેસવાનું.

કનુ : લીલાબહેન ને સંતોકબહેન બહાર વાતો કરતાં બેસાં છે, લાલુ પાઠશાળા રમણ સાથે ગપાટા હાંકે છે. એ જુઓ, મોટાભાઈ ને બાપુ પણ આવી ગયા. આહ, હવે અમને જરૂરી પીરસજે.

બા : હારતો. પણ તેં હાય પગ મોં ઘોઈ લીધાં ? બધાને કહી આવ તૈયાર થઈને આવવા. હમણાં પીરસું છું.

કનુ : ઓ લલ્લો, લીલાખડેન, સંતોકખડેન, ચાલો જલ્લી જમવા. બા બોલાવે છે.

સંતોક : કેમ બા, પાટલા માંડું કે ?

બા : હા, બાપુ આજ્યાં છે ને ? લીલા. હું તમને કરી અવ. મોટા-ભાઈને પણ તેડી લાવ.

મોટાભાઈ : એ હું આજ્યો.

બાપુ : હું પણ તૈયાર જ છું.

બા : તો ચાલો, બેસો જમવા.

કનુ : બા, મને મુરખો આપ.

લલ્લુ : બા, મને રાયનુ બેઈએ. ને મને બે રોટલી આપ.

બાપુ : છોકરાઓ આમ મંગાવ નહિ. બા પોતાના બધાને બધા મહામ. પીરસશે, પછી જેને જે બેઈનું હોય તેને, ગાલીથી મંગાવ. હા.

સંતોક : બા, હું તમને મદદ કરું છું. તમારી આંખ જ હું જમવા બેસીશ.

બા : બેટી, તને પણ બુખ લાગી દશે ને, તો તું પણ જમવા બેસ. હું બધાને પીરસીશ. રોટલી બહુવાનું તો પૃદુ થયું છે. હવે હું કામ રહું નથી.

સંતોક : ના બા, હું તમને મદદ કરીશ.

લીલા : ના સંતોક, તું બેસી બા. હું બાને મદદ કરીશ.

બાપુ : ના લીલા, હું બાને મદદ કરીશ. હવે બાને મદદ કરવા કેમ, કોણ તૈયાર થાય છે, બોલો.

છોકરાઓ : અમે બધા....

બાપુ : તો, છોકરાઓ, બાને મદદ ન શા માટે બેઈએ ? આપને, બધા બેમા થઈ બાને મદદ કરીશું તો વળી જમનાર કેનું ?

કનુ : ના, બાપુ, હું તો જમવાનો. મને વાળી બુખ લાગી છે.

લલ્લુ : મને પણ; હું પણ જમવાનો.

બાપુ : કંઈ વાંધો નહિ, મને પણ બુખ નુખ લાગી છે. આજે લલ્લુમાં

જાન્યારીકુટ પવન થયું નહિ. ખજ શામ હતું. એટલે મને જમવા મળે તો હું પણ જમવાનો.

બા : બારે હવે મદદ કરવાની વાત જવા દો ને, મને પણ ભૂખ લાગી છે ને. બધાને પીરમવાથી મટશે. સંતોક, બધાને માટે પાટલા, થાળી વાટવી, પવાલાં ને પાણી બરીને લોટા મૂક્યા છે.

સંતોક : હા, બા.

બા : હવે આ શાક પીરસ.....

લક્ષુ : શાનું શાક છે, બા ?

બા : કસવરત્ન. તમને બધાને બારે એવું. આ દવા છે. દાળમાં નરતવાની સાગ છે હોં. આ ટમાટા કાકડીનું કચુમર. કનુ, તને પણ બારે છે ને ? ને એ છે કડીનાની નરત્તી. મોટાભાઈ, તને કડી હમણાં જ આપું કે ?

નરત્તી : હાં, આવી દેવે. બાપુ, આજે બોખોમાં એટલી મજા આવી !

બાપુ : એમ કે !

લક્ષુ : બાપુ, અનારી શાકની ક્રિકેટ ટીમમાં મારો પણ નંબર લાગ્યો છે.

બાપુ : એમ કે ! ને કનુ, તારી પરીક્ષાનો પરિણામ ક્યારે બહાર પડવાનો છે ?

કનુ : હજી બે દિવસ વાર છે, બાપુ !

બા : તમને કંસાર આયુ ? શાક કેનું થયું છે ? વચારમાં હિંગ વગેરે ઠીક પડ્યું છે ?

બાપુ : બધી વાનીઓ ઉત્તમોત્તમ છે. કરનાર ને પીરસનારના હાથ મીઠા હોય તો બધું મીઠું, કેમ લક્ષુ ?

લક્ષુ : તાતા હાથ મીઠા છે. બાપુ ? આવી જોવા જઈએ.

બાપુ : અરે, હાથ કંઈ આમ ચાખવાના હશે ? એ તો ચખાય હૃદયપરથી.

કનુ : બા મને ડાંઘ આવે છે.

બા : આમ જન્મતાં જન્મતાં કાંઈ આવી કે ? ખાવાનું પૂરું થયું ? તો બિડ, હાથ મોં સારી રીતે ધોઈ, કપડાં બદલી મુઠું બા.

બાપુ : હાંત ઘસવાનું બૂલીશ નહિ. બેટા ! જમ્યા પછી હાંત હીક ઘસીને કોગળા કરવા. એટલે અડના કળ બધા નીકળા જાય છે. એટલે હાંત સાફ રહે છે ને ટકે છે.

બાપુ : (બાને) વાસનું બિટકવા બાઈ મળી છે ને ? કે તમે જ બિટકો છો ?

બા : આજે કહી ગઈ છે કે કાલથી આવીશ એમ. હવે જોઈએ.

બાપુ : તમને આ છોકરીઓ બિટકવા મદદ કરે છે કે નહિ ?

બા : કરે છે તો !

સંતોક : બાપુ, આજે મેં કહ્યું. તવંદો, તવો, દેનાડુ ને ચાર સમજાઓ માંઝી નાખ્યા....

બાપુ : ઠીક કર્યું. લીલા, તેં શું કર્યું ?

લીલા : મેં, બાપુ, રસોડું સ્વચ્છ ધોઈ નાખવામાં બાને મદદ કરી. ડોલમાં પાણી લાવીલવીને બાને આપતી હતી.

બાપુ : તેં સરસ કામ કર્યું. એવી જ રીતે, છોકરાઓ, એક બીજાને મદદ કરતા જાઓ, હોં ! મોટાભાઈએ કંઈ ક્યું દેખાતું નથી. કેમ ?

મોટાભાઈ : નહિ કેમ ? હું બજારમાં જઈ શક ને કશું. બેઠેલું હું તે લાવ્યો. પછી થી બે કિલો ને સાતપચેસ લાવ્યો.

બાપુ : એટલે તમે મદદમાં હતા, ને સારું થયું. વિસ્તાખ બાઈ, કોણ લખી રાખે છે ?

મોટાભાઈ : બાને માટે હું જ રાખું છું. અન્યારમુધીનો વિસ્તાખ ને સિલક બરાબર કાઢી હતી. આજે શું બરચ થયું છે તે હવે બા કહેશે ને હું લખી લઈશ.

બાપુ : સારું, છોકરાઓ, તમે બધા બધું સમજવાર ને હાલ્લા છોકરાઓ છો. તમારે માટે અમને બંનેને ઘાતું વડાલ ને અભિમાન છે. કશ્વર તમને એવી જ સન્મતિ આપો.

પાઠ ૧૧—ઉમદવાર મુલાકાત

પદ્મવતી પુકારે છે : અરવિંદ માધવ, અરવિંદ માધવ કોણ છે ?

અરવિંદ : એ હું છું.

પદ્મવતી : આહો. તમારો વારો આવ્યો છે.

(અરવિંદ અંદર જઈને નમસ્કાર કરીને બાજુ પર ઝીલો રહે છે.)

સાહેબ : બેસો. શું તમારું નામ ?

અરવિંદ : અરવિંદ.

સાહેબ : આખું નામ ?

અરવિંદ : અરવિંદ માધવ કેળકર.

સાહેબ : સ્વીકૃતિ આપીને જ કે ? પાન કયું ?

અરવિંદ : રત્નાચીરીનો . . . અમારો પાડવડીજીનું પોતાનું ઘર ત્યાં જ છે, ને ખેતીવાડી પણ.

સાહેબ : તમારું શિક્ષણ ? ગુજરાતીનું જ્ઞાન કેટલું ? તમારી અરજી અંગ્રેજીમાં છે એટલે પૂછું છું.

અરવિંદ : હું મુજબ વિદ્યાર્થીનો મરાઠીનો સ્નાતક છું, છતાં ગુજરાતીનું કામચલાઉ જ્ઞાન રાખું છું.

સાહેબ : એ જાને કયા મેંપાઠન કયું ? અહીં ગુજરાતમાં કોઈ દિવસ રહી ગયા છો કે ?

અરવિંદ : હા, મારા માતા. અહીં અમદાવાદમાં જ રહે છે.

સાહેબ : તેઓ શું કરે છે ?

અરવિંદ : મનુષ્યની ધૂપનીમાં કમ્પર છે. હું અહીં વારે વારે આવ્યા છું. ગુજરાતી લિંગની અભ્યાસ મેં કરી લીધી હતી ને ગુજરાતી સાપ્તર્થિકો વાંચીને ચેરે હતો. આનુભાવના લોકોમાં પણ ઠીક બળું. અહિં કામના માણી પણ મેં ગુજરાતીમાં લીધી છે. ખાસ ગુજરાતી વ્યાકરણનો અભ્યાસ નથી કર્યો.

સાહેબ : અમારે મરાઠી ગુજરાતી એવા દ્વિભાષિક જાણકારની ગરજ છે. તમે મરાઠીના સ્નાતક છો તો મરાઠી વ્યાકરણનો અભ્યાસ તો તમારો થયેલો જ હોવો જોઈએ.

અરવિંદ : છુ. હા. ભાષાપ્રેમી હોઈ વ્યાકરણનો ધુ અભ્યાસી છું. એટલે ગુજરાતી વ્યાકરણનો પણ અભ્યાસ પોતે કે કોઈની મદદથી કરી શકું છું.

સાહેબ : તમે જોકો છો તે તો અત્યંત ગુજરાતી છે. વ્યાકરણના જ્ઞાનથી તે વધારે અત્યંત મર્યાદા થાય. પણ ગુજરાતી વ્યાકરણ માટે સાહિત્ય કરતાં લોકવ્યવહારમાં વધારે તિરું ઝિતવું પડેલું. તે માટે મહેનત કરવાની તમારી તૈયારી છે કે ?

અરવિંદ : છુ. હા, મને ગુજરાતી ગમે છે. તેથી જ આવી પુસ્તકો મરાડી જેમ તેને માટે હોશથી મહેનત કરવાની મારી તૈયારી છે. જે તૈયારી કરવા આપ કરોળા તે પૂરી કરવા મેં તૈયાર રહ્યા.

સાહેબ : તમારી તંદુરસ્તી કેવી ? પચાન વોરેનના કાદા કેવી ગઈશો ? અમારી ટમ્બી બાંધેલાં કાદાં તમારે જોવાં પડ્યાં હશે. જો પડે તો જઈને રહી શકશો ?

અરવિંદ : એ તો જિતવું માટે જોડવા કાદાં તમારે જોવાં પડ્યાં હશે. જોડવાની મારી તૈયારી છે. પણ જોઈને જોવાં પડ્યાં હશે તો તેમને માટે તેમની જગ્યાએ લોકો કેવી રીતે જોઈ જાય તે માટે મહારાષ્ટ્રમાં રહેવાનું વિચારવાનું છે. તેથી જોડવાના કાદાં તમારે જોવાં પડ્યાં હશે તો મારી અસમર્થતા છે.

સાહેબ : અરજી તમે પોતે જ લેવા છો ને. તેથી જોડવાના કાદાં તમારે જોવાં પડ્યાં હશે તો મારી અસમર્થતા છે ને ? હીક તમારી જોઈતી મહિલા મળી જાય તો તમારે જોવાં પડ્યાં હશે તો મારી અસમર્થતા છે ને ?

પાઠ ૧૨—પ્રવાસ (મુસાફરી)

મુસાફર : ટિકિટ ઓફિસ ક્યાં આવી ?

કોઈ માણસ : આમ ચીનું આમ. જલ્દી ને ગુજરાતી બોલો. તમે એટલે દેખાશો.

મુસાફર : આ ટિકિટ ઓફિસ દોલત. આપ કે. તેજા ભરતો કે. અહીં તો સોએક માણસોની રૂ.૨ લાગી છે. આપજીને ટિકિટ ક્યારે

જાડીની? ગારડેલીની ટિકિટ કાઢવી છે. બાઈ. આ લાઈન કયી ગાડીની?

આલુસ : અમદાવાદ જતી ગાડીની.

આલુસ : તો કોઈ વાંધો નહિ. ગાડીનો વખત શું છે? ૨૦-૧૫.
આલુસ : તમારું કયું છે. મોટી હુજ જે કલાક વાર છે. ત્યારબુધી
ગાડી વળશે. પણ સામાનનો તોલ કરવો છે તેનું શું કરવું? ટિકિટ
તો તોલવામાં નથી. પણ ત્યારબુધી ગાડીનો તો વખત થઈ ગયો
તો તમારો તોલ તો થાય. તમે નેપર લાઈન નહિ.

[ટિકિટ કાઢ્યા પછી]

આલુસ : તો વાર છે? તરત ટિકિટ લો છે. ચાલો કોટાપર
જઈએ? તો તમારું કયું છે? આ આ તો મેં પૈસા. મોટામાલ, ચાલો,
- તમારો તો ગાડીમાં ચાલું છે. આ સામાન ટિકિટી લો.

આલુસ : સામાન, કઈ ગાડી? અમદાવાદની? મેં તો ડરોડસ લાર્સન
- તો. તમારો સામાન તો પણ કે વળેને અંદર પૈસાની દઈશ,
મેં રૂપિયા લઈશ.

આલુસ : તો કે કયું? તો તમારો સામાન નહિ રાખે. મોટ
રૂપિયામાં કામ થતું હોય તો ચાલો.

આલુસ : તમારું સામાન વાત કરો છે? આમને કેટલી અટપટ ને કેટલી
- તમારો સામાન પડે છે તમે? તો તમારો સામાન. આવે વખતે
- તમારો સામાન કયું છે? તમારો સામાન જાડી કરો, ગાડીનો
કાઈમ થવા આવ્યો.

ગુસ્તાફ : ચાલો, ચાલો.

કેને કરીને મોટા સામાન નહિ. ગુસ્તાફને ગુસ્તાફી
દે છે ને પૈસા માગે છે.]

આલુસ : આ તો તમારો સામાન નહિ. પણ અહીં તો પણ શરવાતે
- તમારો સામાન. તમારો સામાન પડે છે તમે? તમારો સામાન. આવે વખતે
- તમારો સામાન કયું છે? તમારો સામાન જાડી કરો, ગાડીનો
કાઈમ થવા આવ્યો. આવજો આવજો ના

પડકાર થવા લાગ્યા છે. અરે, આ બાઈ તો રોઈ પડી, કદાચ માસે જતી હશે. એમની પાસેની જગ્યા તો બાકી લાગે છે. પણ લેવાય કેવી રીતે? કાંઈક મુશ્કિલ કરવી પડશે. બહેન, કે અહીં બેસી શક ? ના, ના, તમે હીક બેસો. મને થોડી જગ્યા આપી દેતો બસ બાઈનો બાહર ડાબો રહેલો રિશ્તેદાર (મુસાફર ને) : તમે ક્યાં જવાના છો, બાઈસાબ ?

મુસાફર : મારે બારડોલી જવું છે.

રિશ્તેદાર : એમ કે? થડું જ મારું થયું. મારી આ બહેન પણ બારડોલી જ જાય છે, તેને જરા માંગવા કરશો તો ઉપકાર થઈ.

મુસાફર : ઉપકાર શાના ? તમે બિલકુલ ફિકર નહિ કરો, બહેનની બધી સંભાળ રાખીશ. મુરત રોશને પણ મારી સાથે જ લેમને બીજી ગાડીમાં બેસાડીશ. ભત્તા ન કરો. બારડોલીમાં ક્યાં ?

રિશ્તેદાર : આપણા આનંદ પટેલ છે ને એમને ત્યાં.

મુસાફર : આનંદ પટેલ વખતરિયા ? તે ના. મારા ઘરની પત્તાસ કદમપર જ રહે છે. તમે બિલકુલ ભિત્તા કરશો નહિ. બહેનને લેમના ઘરમુખી પહોંચાડી દઈશ. સમજ્યા ? એ ગાડી કાપડો, બિંદુ, બાઈ, આવજો, જય જય.

મુસાફર : બીજા મુસાફરને) આ ગાડી હવે મુરત રોશને લેકાને ?

બીજો મુસાફર : કદાચ નહિ. રોકાય. કેમ ?

પહેલો મુસાફર : ના, મારે થોડા ચીકુ લેવાના છે વેંટડે.

બીજો : ચીકુ ત્યાં સારા મળે છે બરા. પણ આ વેંટડમગ્રેન છે વેંટડે કદાચ નહિ રોકાય. જોઈશું.

પહેલો મુસાફર : તમે ક્યાં જવાના છો ?

બીજો : મારે વડોદરા જવું છે.

પહેલો : ત્યારે મુરત મુખી આપણે સાથે જ ધીને. સાનં.

પાઠ ૧૩—કથાકથન

છોકરાઓ : મોટી બા, મોટી બા, અમને વાર્તા કહો.

મોટી બા : વાર્તા ? શાની વાર્તા કહું ?

પોપટ : ગમે તે; સિંદની, વાંદરાની.

કન્દૈયો : ના ના, મોટી બા, એવી નહિ. અમને અર્જુનની કે લડાઈની વાર્તા કહો.

ભાતિ : ના, મોટી બા, લડાઈની વાર્તા કંઈ મારી નથી હોતી. એક વાતને મારે છે. હવે છે, વેર કરે છે એવી એવી વાતો તેમાં હોય છે. મને નથી તે ગમતી.

કન્દૈયા : તને નહિ અને એટલે શું થયું? તું તો છે બાયડી, અમે જાને મરદ. અમને એવી એવી જ કુરબાની વાતો ગમે.

ભાતિ : બા, ગમશે ન. કરો. પીકરાઓ : બધાને ગમે એવી વાર્તા તું કહીશ.

પીકરાઓ : તો મન આવશે. કન્દૈયા : મોટી બા.

મોટી બા : તમને બધા અર્જુનને જાણે છે. તે પાંચ પાંડવમાંનો એક હતો.

પોપટ : ત્રીજો બાઈ.

મોટી બા : હા. ત્રીજો બાઈ. પાંચ હતો ધનુર્વિદ્યામાં એકો. એને કોઈ પડોંચી વળે એમ ન હતું.

કન્દૈયો : એનું તે ગાંડીવ ધનુષ્ય ને ?

મોટી બા : હા. પશુ તે તો પડોંચી તેને મળ્યું. તું જે વખતની વાત કરે છે, તે વખતે બધા પાંડવો ને દૈત્યો દ્રોણાચાર્ય પાસે વિદ્યા શીખવા દેતા અને દ્રોણના પાને જે વિદ્યા હતી તેમાં અર્જુન મોંઘા પાવગત હતો. એટલે મહારાજ જે જે તેના ગુરુજનો લાડલો હોય હતા. ગુરુજી કો, અર્જુન. ને મારી પાસેથી મારી વિદ્યા મળી ત્યારે રીને લેવા બધા છે એટલે ને મારો પ્રિયતમ વિદ્યાર્થી છે. પણ મારી બારી વિદ્યા લેવા રીને તો તને આપી દૃષ્ટિ કે દુનિયામાં તારા કરતાં કોઈ પશુ ધનુર્વિદ્યામાં વહે નહિ. એમ ગુરુજી દ્રોણાચાર્ય અર્જુનને કહેતા.

એક વખતે એમ થયું કે ધનુર્વિદ્યાનો પાડ તરીકે દ્રોણાચાર્ય બધા રાજકુમારોને લઈ જંગલમાં ગયા હતા. જંગલમાં શું કામ ગયા હશે, એણે કનો ?

કન્હૈયો : શિકાર કરવા, બીનું શું ? શિદની, વાનની, વરૂની.

મોટી બા : બરાબર, શિકાર કરવા, શિકાર કરતાં કન્યાં બાળુ કેવી રીતે છોડવા વગેરે બધું શીખવાય છે ને ? એટલે બધા જગલમાં ગયા હતા. એમની સાથે એમના કુતરાઓ પણ હતા. શિકારમાં કુતરો તો હવે જ ને ?

પોપટ : હા, મોટી બા, આજે ત્યાં બહુસંખ્ય આવે છે ને એમાં ત્યાં એમનો કેટલો મોટો શિકારી કુતરો ?

મોટી બા : હા, તો શિકારીઓ પાસે તેમના કુતરાઓ હોય જ. આગળ જય, એમને આગળના વાન આવે કે તે બસવા વાને, ને મેં પાછળ હોડે પણ ખરા. એટલે તે પછી શિકારીઓને પાછળની જ મળે છે. એવી જ રીતે આ રાજકુમાર સાથે તેમના બંધન પાડતા. હવે એમ ઘનું કે તેમનો એક કુતરો હોડતો હોડતો ને બસ બસતો આગળ ગયો હતો ને તેમની પાછળ કે ત્રણ કુમારના પાડતા હતા, તેવામાં કુતરો હોડતો હોડતો પાછળ આવતો, દેખાતો, તેને ફાંફળો થઈને આવતો હતો. કુમારોને જય તો તેમને કુતરો છોકરાઓ : શું હીડું ?

મોટી બા : એમણે હીડું કે કુતરાનું જગલમાં ભરેલું હોય ને એમાં મોંમાં એવી રીતે બાળુ મારેલો હોય કે તે કુતરો જ હોય ને તેને બસવા ન આવે. આ તો એક અત્યંત જાણુ હતી. બાળુને કુતરો ગયા. એવી કરામત તો કોઈને આવતી ન હતી. અત્યંત તો આ કુતરોને છક જ બની ગયો. તે કુતરાને આવવા પાસે કોઈ આવે ને કરામત તેમને બતાવી. આવતો પણ નહિ જ શ્યા. એટલે કુતરાનું ધારી વળી કે પુછશે ? એને પણ મેં કહ્યું જાણુ ન હતા. બોલ્યા : 'અરે એ કેવો વીર બેઠો, એણે અત્યંત કુશલ કર્યું. આપણે બધા તે કોણ છે તે પોતા કાલીએ' એમ કહીને તે આવવા આવવા થયા જે કિશોરીની તે કુતરો આવતો હતો ને તે કિશોરી તેમની પાછળ બધા રાજકુમારો સાથે, અત્યંત તો રાહીશ થઈ ગયા, તેને જોવા, ને એવી કુશલ આવતો કેમ નહિ મળી એવો તિબર એમનમાં આવતો હતો.

કર મુશ્કી અરુદમાં લેઓ ગયા. બધા આમ જુઓ, તેમ જુઓ. પત્નુ બંને જાડ ને જાડ, જાડો નિવાય પોતું કંઈ જોવામાં જ આવતું નહીં, જોનારની જાડી, જુલે જુ કરવું. તો, પા, તેઓ આગળ ને આગળ વધતા ગયા તો એકદમ એવી જગ્યા આવી કે જ્યાં વચમાં મોટું મેદાન આવ્યું, ને ત્યાં એક પાતક હાથમાં ધનુષ લઈને બાણ મારવાનો અભ્યાસ કરતો હતો. તેને જોઈને મનુ મોહ્યા. એ તો એક જંગલી પાતક હોવાનો હતો. એના માથેના પાળ લાંબા ને છૂટેલા, ડિલપર ડિલપી વગર કપડું નહિ, કપડા વાળે, એ છાતરો હતો. તેનો મહેરો જોવામાં નહોતો. કાચા કે લેની પીઠ એમના તરફ હતી. ને બાણ કાચામાં ને એટલા બધા એકત્રીત થઈ ગયા હતા કે આ માનુષોનો પત્તરવ પાતુ એ, માંસરો નહિ, ને તે એક દીત બાણ ફેંકતો હતો કે તેવા એકા ધનુષદાના નિપાતા દ્રોણાન્તરે. પત્નુ તે પણ ચકિત થયા. તે આગળ ધન્યા ને તેમણે, તેના વાંસાપર હાથ મૂક્યા.

છોકરાઓ : પછી જું થયું?

નાટી બા : ગમદાને બાણકે પાછળ જોયું. તા પોતે કોને જુઓ છે? દ્રોણાન્તરે! તે એક દહીને એમને પંગે લાવ્યા. આચાર્યે ઉડાવ્યો ને પાતક પેટા! ને કાચું છે ને કોણે, તેને ધનુષિદાનો એવો ઉદ્દેશ પાડ બણાવ્યો?

પાતક કોણ ને બાણ નાખતો દીકરા ને એકલવ્ય. ને મને આ વિદ્યા બણાવી તે--તે, આચાર્ય, તમે પોતે!

એટલે આચાર્ય મોહ્યા એ? મેં તને આ વિદ્યા શિખારી? ક્યારે?

એકલવ્ય બોલ્યો. આચાર્યદેવ, આપ મજદુમારોને વિદ્યા શિખાડતા હતા એમ મેં નાં નોંધ્યું. એટલે મને લાગ્યું કે એવા મોટા આચાર્યદેવ પામેથી વિદ્યા લેવાની તક આપણને મળે. તો કેવું આપણું ભગ્ય! એટલે આપની પાસે આવેલો, પણ આપે તે વખતે કરવું કે નાં આચાર્યશિષ્યો. નથી એટલે વિદ્યા તને નહિ આપું. મને કહ્યું દુઃખ થયું, પણ મેં મનમાં નિશ્ચય કર્યો કે આપની પાસેથી જ વિદ્યાનો પાડ લેવો. એટલે અહીં આવીને મેં આ આપણું પૂતાં અહીં બતાવ્યું

ને એને પૂછીપૂછીને તું આ વિદ્યા આપડાનું રી શીખ્યો છું. આ આપનો જ આશીર્વાદ છે. આપ જ મારા ગુરુદેવ છો.

તે સાંભળી આશ્ચર્યની આંખમાં ઝડપે લાગે આજ્યાં. તેમણે તે બાળકનું માથું ડાચકીને સંધ્યું.

છોકરાઓ : તે શા માટે ?

મોટી બા : વડીલોની એ રીત હતી. સાડવાણ બાળકોપરનું પ્રેમ તે આવી રીતે બતાવતા.

છોકરાઓ એટલે દ્રોણાચાર્યને એકદાનુપચ પ્રેમ શું ?

મોટી બા : હા. કેમ નહિ થાય ? એવો નેકરોડા પાંચતરો જે માત્ર પૂતળુ જન્મ કરીને તેની પાનેલી વિદ્યા પામે જ શકે છે. એને વિદ્યા કોને પ્રેમ ન ઊભરી આવે ?

છોકરાઓ : પછી શું થયું ?

મોટીબા : પછીની વાત કહી મારી નહી, કહેવા જે ત નહી.

છોકરાઓ : ના ના, કહો, મોટી બા, પછી શું થયું ?

મોટીબા : પછી એમ શું કે અર્જુનને રોષ થયું. તેને તે પાંચતર વિષે મનસર જાગ્યો. તેને એમ થઈ હતો તે કે દ્રોણ-સર નવા જેવા બીજો શિષ્ય નથી. તે જેવે એવો હજાર મન કે જે તેના કન્યા પાત્ર ચડિયાતો હતો. તે અર્જુન આંધી ન થઈને અન્યથે પાને આવી તે કહેવા લાગ્યો. આવ પો, આવ કોણ કે અર્જુન, તારા કરતાં મારો આ દુનિયામાં કઈ બાડયાનો નેક નહી. તે વાત અન્યથે જૂડી સાબિત થઈ. દ્રાણાચાર્યે કહ્યું કે, પંડિત, તારામાં મને મારણ જ હતી હતી, પણ એકલવ્ય તારા કરતાં મહારો છે. તેની તપશ્ચર્યાને નિષ્કર્ષે લીધે. તું કયાં એને હાથાડવા મારું આવ્યા હતા ? પણ અર્જુન કહે, ના, તે વિદ્યા મને પણ તેને નાજા આપવી કહે. અર્જુન, તે વિદ્યા એકલવ્યે પાને જ સાધી હોવા કે. પણ અર્જુનને લાઈ બેઠો. એટલે દ્રોણાચાર્યે તેને અલેખવા એક પુષ્પિત કરી. એક એકલવ્યને બોડ્યા, ખેટા, તું કહે છે કે તે તારા ગુરુ પાને હવે યુરુને દક્ષિણ તારે આપવી પડશે ને ? તું તેને જ તે દેવા અન્ય.

ને સેવવાને બહિષ્કારથી હાથ લોટીને પછડે. આચાર્યદેવ, જે માટે તે મારી બહિષ્કાર કરાવે તે આત્મે અર્પણ કરેલા પછી આત્મકર્મના નાશ થાય. હાલે અનુભવે મને પોલી આપ.

બ્રહ્મચારી : હૈં ? અંગૂઠી શું થાય ?

મંત્રી બા : હવે તમે ના અંગૂઠી જ નહીં કાતે કાચ છે. અંગૂઠાં બા ! એટલે વિદ્યા જ ગયી સમજો ની !

બ્રહ્મચારી : એટલે ત્રો બ્રહ્મચારીઓની વિદ્યા જ મરી નાખી એમ કહેવાય ને ?

મંત્રી બા : હા, તેમ જ કહે છે. એટલે, એવાના વિદ્યા શિષ્યને મોતી રીતે પાવડને મારીને મેં મોં, મારીવાય કહે !

બ્રહ્મચારી : એટલે અનુભવે મારી. આપા મોટા માણસો, પણ મોંને હાથ કામ કરે ?

મંત્રી બા : એટલા બે મોંને તમને કહું કે પછીની વાત કંઈ સારી નથી. ચાલો, હવે મૂર્છ બ્રહ્મચારીઓ.

પાટ ૧૪—વ્યાખ્યાન

બ્રહ્મચારીઓ અને બ્રહ્મચારી.

આજના સમાજનાં પ્રમુખપદ મને આપી તમે મારો જે બાદમાન કર્યો છે તે માટે મને તમારો આભારી છું. બ્રહ્મચારીને વિદ્યાર્થીનું નામ, વાળે મળવા માટે એટલું મારો અંગત હાથ માનું મને આપ લોકોની નમનિમાં આજનાં સમાજ જુદી જ જાતના વિચારો જાહેર છે. મજકાત, સેવાસ્થાનનાર મોત, એવા વાતોથી વિદ્યાર્થી આજનાં જુદું છે. અહીં રકબદ ન હોય, નાકાલ-રકબ ન હોય, મનસર ન હોય, સત્તા ને મત્તાતો પણ હાથ ન હોય, ગરબ ને રેડ કાચને રકબ ન હોય. અહીં સ્પર્ધા હોય ત્યાં સત્તાને અંગત, અહીં હાથ હોય તો મારી મારી વાતો સંજ્ઞાને ને સંજ્ઞાવરને અંગત, અહીં ગરબ હોય તો પેતલ, આચાર્યને ને પોતાના પાત્રને અંગત, એટલે અહીં વાતવચન એક જુદી જ જાતનું, તે કહું તો, કોની જાતનું છે. બ્રહ્મચારી વાતવચન અહીં લાગવાનું મને ગમે નહિ, અને એક લાગવા માટે તો તે શોધવાના એટલે કે સંશોધન કરવાને

નિમિત્ત જ. એથી એ જાણ છે. ને તેનેથી જ સંસ્કાર ઝાડવેલ. વિદ્યાર્થ
કે વિદ્યાર્થીઃ એટલે વિદ્યાનું ઘર કે સ્થાન. આમાં બધો જાણદાર વિદ્યા
માટે શ્યામો, જાન મેલવા ને અપવા માટે દેવાનો જાણદાર.
કોઈ મામલો આવી આવે નહિ એવું ના. પણ જાણે તો તેમણે જા.
સિદ્ધાંત નીકળે છે. જેનું જાન નોંધે છે ને જાણ કરીને વિદ્યાર્થી ને
પ્રકટ કરવાનું જ કામ આવી જાય. તે જાણું કરીને જા કે જે જાણવાનું
જીવનમાં સમસ્યારૂપ જાણે તો જાણે તેનું જાણવું આવી જાય ને તે
કંઈ સંશોધનમાંથી નીકળે. તે જાણેલા વિદ્યાર્થી ને પ્રકટ થાય. તે જા
મારી વિદ્યાર્થ, મહાવિદ્યાર્થી. ને વિદ્યાર્થી વિદ્યાર્થીને જાણે તો
અપેશા છે.

અધ્યાપન ને અધ્યાપન બાબતેની વિચારણા એક વાત છે. એટલે વિદ્યારૂપી કલેષના એકે એકને જ કહેવાય. અધ્યાપન એ સાધન-વિના પૂરું થતું નથી ને અધ્યાપન અધ્યાપન વાળા પૂરું થતું નથી. બાબતે મળીને જ જે કંઈ જાનસમિધ છે તે છે. એટલે જ વિદ્યારૂપી અધ્યાપકોની પણ ભૂમિકા કરે ને અધ્યાપકો વિદ્યારૂપ બને. વિદ્યારૂપના અધ્યાપનનું પણ કામ કરે અને અધ્યાપકો વિદ્યારૂપના પામેથી પૂરું થીથી એ એમાં જ વિદ્યારૂપાદત પૂરું થાય છે. એમજને માટે આ બાબતે ભૂમિકાઓની આવશ્યકતા છે. એકેક વિદ્યારૂપી કામ છે. એકેક અધ્યાપકનું જાનસમિધના ભાવેનાં કામકામ છે. આ બધું અધ્યાપન સંયોગથી જેમ દુષ્કારણ થાય છે તેવા રીતે વિદ્યારૂપ કે અધ્યાપક પણ આ બે ભૂમિકાઓના ને કાર્યના નયોગથી આપણનું વિદ્યાનાશન પૂરું થાય છે.

સામાજિક ચેત્ત્રે કે સમાજના વિવિધ મનસ્વીઓના ઉદ્દેશ પ્રકારની આપણી વિદ્યાર્થીઓ પ્રયાગશીલ ગતિથી જોડાઈને એના મેં છત્તું તો તેને માટે તેમું વાતાવરણ, તેમું નિષ્પ્રભાવતાઈપણ, તેમું મુદ્દત્તા, તેમું પ્રમાણિતતા ને તેમું વિદ્યાર્થી આચારકોના પંદરસ સહકારભાવ અર્પી રહેવા જોઈએ ને રહે. એવા અખરતરી દેવાઈ જાય તો જોઈએ. એ ગંભીર જવાબદારી અખરતરી ચેત્ત્રે કે મંદસ્થા સંચાલક ને વિદ્યાર્થીઓ આ ગતિપર સરખી જ છે. વિદ્યાર્થીના જ

ખુદ સમાજને માટે સમસ્યા ન બને એવી કાળજી રાખવી ઘટે છે. નાનાં નાં ધન્યવન્તરી જ પોતે દરરી બને એવી સ્થિતિ ધાય ને સમાજની વફાદારી જોખમમાં આવે, જોખમમાં રહે. આવી સ્થિતિ બનવા ન દેવા, એનાં જાર વિદ્યાર્થીઓ ને મચાવશે બનને ઉપર છે, એમ મને લાગે છે.

વિદ્યાર્થીના માર્ગ અને ગમે જન, મમર્યાપૂર્ણ વાતાવરણમાંનું
તેક પ્રાણી તમારી પાંચેથી જ આજીવન રહે છે તે આ પ્રસંગે દેશમાં
તમારી આગળ સમુદ્રરવાની તક મેં સાધી છે. તે તક આપવા માટે
તે પરી પાછો તમારા મનમાં રોકેલા તાર માનવું.

अभ्यास

[illegible]

॥ ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

आदेश स्यानील शब्दचा उपयोग करता येईल.]

प्रकरण २० : पत्रलेखन

पत्र लिखिताना ते लिखितानीं सदा वेदवेदव्याख्या रस्यतायां केके... प्रस्तावना पत्नी प्रत्ये... सदा... प्रत्ये... (१) संवोधन... (२) मायना... (३) निरोपशब्द... (४) निरोपशब्द... (५) निरोपशब्द... (६) निरोपशब्द... (७) निरोपशब्द... (८) निरोपशब्द... (९) निरोपशब्द... (१०) निरोपशब्द...

(१) संवोधन :

- (अ) कुतुम्बिकाय नमः—‘पूज्य विद्वत्श्रीनी सेवाभां’, ‘सुरभीणी पूज्य पिताश्रीनी सेवाभां’, ‘पूज्य भानुश्रीनी सेवाभां’, ‘पूज्य आ’, ‘सुरभीणी भानुश्रीनी’.
- (आ) इतर उपाध यत्नी—‘सुरभीणी भानुश्रीनी’.
- (इ) कुतुम्बिकाय नमः—‘वि’, ‘वि’.
- (ई) इतर नामान्तर यत्नी—‘भानु’, ‘भानुश्रीनी...’, ‘श्रीमती... भानु’.

(२) मायना—सदा ‘सदा’... (३) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (४) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (५) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (६) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (७) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (८) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (९) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (१०) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’...

(३) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (४) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (५) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (६) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (७) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (८) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (९) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’... (१०) निरोपशब्द—सदा ‘सदा’...

૧

[પિતાને પત્ર] ૨૬૭, કમળા પેડ, પુણે ૨

તા..

મુરબી પૂજ્ય પિતાશ્રીની સેવામાં,

કાંઈ માંડે મન વાને તે અહીં પહોંચ્યો. રસ્તામાં બે વખત મારી કેલ થઈ હતી. પાનુ વધારે ત્રાસ ન થતાં ભલે થોડો મોડો પણ મુખરૂપ આવી પહોંચ્યો.

પિતાને મન ને તેમને આપના સમાચાર સંભળાવ્યા. મારી રીત ને મનકાન મંત્રાયે રખા કર્યું. આજસરંખ મહાળગેશ્વર ગયા ત્યાં મન ન મોકલે. તે પરમ દિવસે આવવાના છે. જયંતીની રીત પાનુ નાનું જ છે. અગ્વારમુખીના એના પેપર સારા ગયા છે નાનું કંઈ છે. મુસ્લમાની માંડી છે. પણ પિતા કરવા જેવું નથી.

પરીક્ષા સ્થળે નાનમર વખતમર જઈશ. ને ખંતથી બધું પરીક્ષા એ વિનંતિ આપ નિશ્ચિત રહેજે. બે વાંક દિવસ પછી ફરી પાછો એક કાગળ લખીને જણાવીશ જ.

આને મન નાનમ મનને અને નના બધાને આશીર્વાદ. નના પાનુ પેપર. મન ને લાવ્યો કે નહિ તે પૂછજે ને નહિ લાવ્યો હોય તો લાવવાને કહેજે.

લિ૦ આપનો આજ્ઞાંકિત
ભાસ્કર

૨

[નાના બાઈને]

પ્રિય મનુ,

તારો કાગળ મળ્યો. તું તો એની રાહ જ ગેતો હતો. કેલછી અને પાસા બંધો આવી છે તે તમારા કાગળપરથી સમજાયું. પાનુને કંઈ કે મને મન્યાવનર તે જાય નહિ. મારાં અહિંયાનાં કામ રાત્રે ને દિવસ ચાલે—સોટલે મુઘવાર આખરમુખી. શુક્રવારે મારે

પ્રિન્સિપાલસાહેબને મળતું છે. એમાં મને સચવા આપી છે કે જતાં પહેલાં હું તેમને મળું. કામ શું તે મેં જણાવ્યું નથી. પણ કદાચ સ્કૉલરશિપને અંગે હોય.

બા હવે ફરવા લાગ્યાં છે એ સમજીને મને આનંદ થયો. ત્યાંથી કેટલે બારી પૈયાથી નીકળ્યો ત્યાં સુધી જઈ જઈ હવે ને બાર હલકો થયો. તેમને ક્યારે મળ્યા એવું મનમાં થયું છે. પણ હજી ત્રણ દિવસ કાઢવાના છે.

તમારા બધાના પેપર્સ સારા ગયા છે એ સમજીને સંતોષ થયો. મંદુની મને ઘણી ખિતા હતી. પણ એને પણ તમારું કામ કાઢવાને હવે નીરાંત થઈ હશે. બધા નવભાગી...

આપને શુક્રવારે મળવાના જ છે ને આપને આપણે મળી જઈએ.

લિજ તારો મોટાભાઈ

૨

[વેપારીનો, ઘરાકને]

શ્રી મોહનલાલ વખારીયા

‘ કેસલ ’, ૭૮ પેદર રોડ,

મુંબઈ.....

મહાશય,

આપની પાસે અમરા દિસાળતા રૂ. ૫૦૦ પૈસા ૩૮ ઘણા લાંબા સમયથી બાકી લેવા નીકળે છે. આમને તે વિષે પહેલાં ત્રણ વાર લાખી ચૂક્યા છીએ છતાં આપના તબક્કો કદા જ જવાબ મળ્યો નથી. આ બોલી વખતે જાણીએ છીએ. તેનો જવાબ તરીકે આપ દિસાળ બોલ્યો કરતાં એવી આશા રાખીએ છીએ. નહિતર અમારે અમરી લેણી રકમ વગલ કરવા માટે કાયદેનરનાં પગલાં લેવાં પડશે.

આપનો

મુનીલાલ પારેખ

ડાયરેક્ટર, પારેખ એન્ડ કું.

૪

અંગત સહાયકની જગ્યા માટે અરજીનો પત્ર ;

શ્રી હાયરેક્ટર, ત્રિવેદી અન્ડ કું.

મહામંદઅલી રોડ, મુંબઈ.....

માનનીય મહાશય,

મા. હ. ક. જી. સી. ના "અભ્યાસોદ્ધર" નિબંધના અંકમાં આપની 'અંગત સહાયક' નામની જગ્યા માટે જાહેર નોંધવામાં આવી છે. તેની અંદર જે સંકેત સહાયકની જગ્યા માટે અરજી કરવાની છે તે નોંધવામાં આવ્યો છે અને મારી નામ માટે જાહેર નોંધવામાં આવી છે. હવે હું તમારું શુભચિન્તન શીકીશ.

મારી ઉત્તર અંગત અરજી છે. જી. સી. માં જે..... વિદ્યાર્થીનો પોતા પાસેનાં ઉત્તરોને જીતીને આપવાનો છે. મારું શિક્ષણ..... શાળામાંથીના કોમન કોલેજમાં થયું છે અને મેટ્રિકુલેશનના અભ્યાસ મારા મેટ્રિકુલેશન વિષય હતો. જ્યારે પછી તે અનુભવ માટે "સુરજમલ અન્ડ કું. મુંબઈ" માં તે વરસ ગાળ્યા હતાં. આ પત્ર સાથે મારી હાયરેક્ટરના કોલેજ પ્રમોટરની નકલો મોકલું છું તેપરથી આપ મારાં નામને જાણ કરાવશે. આ ઉપરાંત મારું વિષે કંઈ વિશેષ માહિતી જોઈતી હોય તો તે આપવા હું તૈયાર છું.

પ્રમોટરના ઉપરથી જે આવશે મારી પ્રત્યક્ષ મુલાકાત આવવાની હશે તો મને જાણવાની કૃપા કરશે.

મને આ જગ્યા અપવામાં આવે તો હું સમર્થિત થવાને મારા કામગીરીના અંગત રીતે તેની ખાતરી આપું છું.

હિન્દુ વિનીત

.....

‘વૃત્તપત્રના તંત્રીને, સાર્વજનિક કનિષ્ઠાદ’

શ્રી તંત્રી, ‘સ્વાતંત્ર્યોદય’

....

મહાશય,

... નગરપાલિકાએ હુમલો જ પાત્રાનો સ્વતંત્ર્યને ના બિચ્છવ્યો હતા. તે વખતે હમારા માનનીય નગરપાલ મોરારી નગરપાલિકાના ગત પર્વતના સંપત્તિને જોઈને કંઈક કહીને તેની અંદર નગરપાલિકાએ અન્યત્રથી કેટલાક પાત્રા પાડ્યાં હતાં. આમાં આવી હતી. એમાં કંઈક કે આ કોઈના કેટલાક પાત્રા પાડ્યાં કરતાં આવડે પાડ્યાં કર્યા છે તેને કોઈની સંવિધાનના ગાર્હિઓ હોઈ છે. એ પાત્રા અચીવત કંઈક કે પાલિકાનું કોઈક કોઈ કરતાં આરજી, મોટું જાંબવાનાં અંગે છે. આ અંગેના પાત્રા ધ્યાન હજી મળી આ કોઈની નાકાલ કેવીએક જે નાકાલ કેટલાક એવી હુમલેથી બેસી છે તે. અન્યત્રથી પાડ્યાં કરવા પાત્રા પાડી નથી, એવું જ નહિ પણ હુમલોના કાલે નાકાલ કરવાના પાત્રા નગરપાલિકાએ કાઈ સમય પ્રયત્ન કરેલા નથી તે. એકે હુમલો કે જાણી છેવું જેવું છે. ક્યાં મુળી આ પાત્રા કોઈ આવી ગમતથી નાકાલ રાંધશે તે આવીના કોઈએકેની એકેકે પાત્રાની કોઈએકેકે મુલેથી નથી ત્યાંમુળી પોતાને ‘મુલેગઈ’ નામ પાત્રાને ને પાત્રાને નગરપ માનવાના અમારી નગરપાલિકાઓને હક નથી. એમ કરવામાં અતિશયોક્તિ નથી.

અમારા મહાપૌર કોઈએકેકે હુમલો થાતો આવી આવી તેની સાથે જ ‘નાકામ’ની એકેકે કે ‘અમલદાર’ની એકેકે આવી હોત તો સાલમાં કેટલાક દિવસ નગરપાલિકાને નાકાલ નાકામ કયું એનો કંઈક જ્યાંસ નાકાલને આવતા પાત્રા પાડ્યાં કરેલા.

માંડિના ગ્રંથશાઓ મુદ્રશાહના કામ ઉપર કેટલી બધી અસર કરે છે એ એક અભ્યાસનો વિષય થઈ પડ્યો છે.

લિ. આપનો
એક નગરજન

અભ્યાસ

આપણે જોઈએ છીએ કે આપણના પત્રો અને પત્રોના લેખકો આપણે તે પ્રાધ્યાપક
અને આપણના પત્રોના લેખકો આપણના પત્રોના લેખકો આપણના પત્રોના લેખકો
આપણના પત્રોના લેખકો આપણના પત્રોના લેખકો આપણના પત્રોના લેખકો

પ્રકરણ ૨૧ : વાતમીપત્રે હ.

૧

અ. ભા. પૂરક અન્ન પરિપદ

અગિય ભારતીય પરક અન્ન પરિપદ ગયા શનિવારે ને રવિવારે તા. ૩૦ ને ૩૧ મીએ મુખર્જી ખાતે મળ્યાં હતી. પરિપદનું આગમન કેન્દ્રીય મંત્રી શ્રી . એ કર્યું હતું. પ્રમુખપદે શ્રી. અમરજીભાઈ ભાવલેલી હતાં. પરિપદમાં વિવિધ રાજ્યોના પચ્ચ અઠા મંડલો વચ્ચેથી સમાવેશ થયેલો શ્રી પુરુષ પ્રતિનિધિઓ આવ્યા હતા. પરિપદ પ અખાત નાટ્યગૃહમાં ભરતી હતી. પ્રેક્ષક કે ઘોળા તરીકે રાજ્યના પ્રતિનિધિ નાગરિક શ્રી પુરુષોએ હીક હાજરી આપી હતી. કેટલાક પરદેશીય મહેમાનો પણ દેખાતા હતા.

ઉદ્ઘાટનમાં નામદાર શ્રી . એ હાજરી કે ભાગમાં આવે અત્તની સમસ્યાએ ઉપર રૂપ ધારણ કર્યું છે. એક ના. બાન્નમા અ.મ. ૮-૧૦ તક અનાજની હંમેશા તુટી જ રહેતી આવી છે. પણ ત્રણ સાલમાં અલગ અલગ રાજ્યોમાં વરસાદ અંદાજે થવાથી અનાજની તુટી મોટા પ્રમાણમાં બાને છે. નરકાર એ તરી પૂરવાની પાંત. વચ્ચેથી બધી દોરીશ કરી રહી છે. લોકોને વધારે પડતી તકલીફ ન આવે. પડે એવી સરકારની કચ્છ છે ને તે માટે સરકાર દેશમાં જેટલું અનાજ જમા કરી શકે તેટલું કરવાના પ્રયાસ કરી રહી છે ને પરદેશમાંથી પણ ધાન્ય ભરપૂર પ્રમાણમાં લાવવાની તજજ્ઞતા નાવુ છે. પરંતુ તેટલા શ્રી આ કામ સફળ થવાનું નથી. લોકોએ પણ પાતાતરફથી બને તેટલા પ્રયાસ કરવા જોઈએ. એમ ના. મંત્રીએ કહ્યું હતું. તેમણે ઉમેર્યું હતું કે ખાસ કરીને મારે મોટા ખેડૂત છે તેઓને ને પેવારીઓને પણ સરકારને સાથ આપવા ને લોકોના કષ્ટ ઓછા કરવા. વિનંતિ કરવી છે. લોકોએ પણ અનાજનો સંભાળ રાખવો જોઈએ. એટલે કે એ ખાસ પૂરતું જ વાપરવું જોઈએ, તેમ તે વેચકવા ન હેવું જોઈએ.

નામદાર મંત્રીના ભાષણ પછી સંદેશો વંચાયા ને અગ્રણી નું ભાષણ થયું. પરિપદની આગળ દસ પ્રસ્તાવો આવ્યા હતા. એમાં

અરકાની નીચિતો નિંદ્ય કરવાને. પણ એક પ્રસ્તાવ હતો એમ જણાય છે. પણ તે અપવાદની મધ્યસ્થીને લીધે પાછા લેવામાં આવ્યો હવા. એકદરે તાર પ્રસ્તાવ મંજૂર થયા ને પરિપક્વ સંવિધારે સાંજે છ વાગે પૂરી થઈ.

પરિપક્વ વાતો એક ગરક અડોનું ને પદાર્થોનું પ્રદર્શન પણ તરતવામાં આવ્યું હતું. તેમાં વાતખા. ગાં. જવાર, બાજરા વગેરે પલાન અનાજ વગર રીંતે કેટલી વાનીઓ ફળી રીંતે બનાવી શકાય તે બતાવવામાં આવ્યું હતું. એમાં વાનીઓ વેચાણ માટે પણ મંદવામાં મારી હતી. તે મંદવામાં ચાર હજાર રૂપિયાનું વેચાણ થયું એમ જાણવામાં આવે છે.

૨

સંગમપુરનું અખરખ

સંગમપુર તા. ૮—૧૯૬૬ની મૃતણીના પડધા હવે અહીં પણ લાગ્યા લાગ્યા છે. નામદાર ઉપમંત્રા નો એ મતદાર સંઘ પ્રેરવાનું પણ અહીંની કોલેસમાં બે તડ પત્રાંનું ઉપાધી રીતે જાહેર થયું છે. ને ઉમેદવાર માટે જાનનેમાં જયંતિ ગળ્યા છે; એક તડ છે નામદાર ઉપમંત્રાનું ને ત્રીજું છે શ્રી વિશ્વાસરાવ ઘાટજેનું. શ્રી. ઘાટજેને કયા પણ વરસમાં નિજા, તા.તુકા ને કેટલીક આમપંચાયતોમાં લાગતા પક્ષ મજબૂત કર્યો છે ને પોતાના કાર્યથી તે લોકપ્રિય પણ થયા છે. આ મતદાર સભા શ્રી ઘાટજેને જ કાંઈકે પ્રિફિટ આપવી જોઈ એ એમ લોકો બોલવા લાગ્યા છે.

સંગમપુર મમજવાદી પક્ષનું પણ અહીં થોડું ઘણું જોર છે. ગામસમજવાદીઓનું જાન આજ છે. પ્ર. સ. પક્ષ અહીં પોતાનો ઉમેદવાર જોનો ફળી ગયે એમ લાગતું હતું. જનસંઘ પણ પોતાનું બળ અજમાવે. એના એમના પેદારી કરવી રાગે છે. પણ અહીંનો ખરો સામન. તે કોલેસ ને સ. સ. પક્ષમાં જ થયો. એમાં ચિલ્લો છે.

ગયા ગુરુવારે અહીંની જિનિંગ કારખાતાને આગ લાગી ને તેમાં રીંગ હાથરનું નુકસાન થયું એમ જાણાય છે. કપાસની સેંકડો ગાંસડીઓ

આગમાં ભસ્મ થઈ ગઈ. નગરપાલિકાનો એકલવાયો, યંગ આત્મ ભડકયા પછી દમ મિનિટમાં આગ પહોંચ્યો હતો. પણ પાણીને ઝેન ન રહેવાથી આગ હાલવામાં થોડો વખત ગતા ને નફાસન નાનું થયું. પાણીની તંગી આમ તો ઉત્તરમાં દુબેઈમાં વેળા છે. આ વખતે તો વરસાદની આશાને કારણે કુવાડાનાં પણ પાણી રાત નહીં. હાલના ઘણાટ પેદા થવા લાગ્યા છે. જિલ્લા પરિષદે પાવા માટે પાણીની તજવીજ ટેકર મારફતે કરવી એકદમ આવી હાલની આગણી છે.

ગયા બજારને દિવસે અનાજના કાચ તેમજ આગના કાચ ૧૧૫ થી ૧૨૦ રૂ., બાજરી ૫૬૨ થી ૧૮૦, અનાજ ૨૦૨ થી ૨૧૨, મગ ૬૬ થી ૧૦૦, ને તુવર ૧૨૮ થી ૧૩૦. અકાના બજાર પર સરકારની કૃપી હેબરેખ છે એવા અફવાસો અશ્વત્થમાય વેળા ન થયો નહિ, કૂટક વેચાણ પણ વધુ ન એક વખત કેમકે વેચનારો નફાદ શક્તિ એટલાં ભાવે અનાજ પણ ખરીદવાની રીત નહોતી. મનકારે અનાજ સસ્તા ભાવે આપવાની વ્યવસ્થા તરત કરતાં એકદમ એવી રીતેની આગણી છે.

પ્રકરણ ૨૨ : કિત્તા મ્હણૂન કાહી નિવડક ઉતારે

?

બુદ્ધ અવતાર

ભગવાન બુદ્ધને આપણે શ્રીચિત્રાનો અવતાર માનીએ છીએ. મને થાય છે કે ભગવાને અવતાર માનવો જ હોય તો મહાદેવનો અવતાર કેમ ન માનીએ? તે ભવપાલક નથી, ભવરોગઘ્ન-ભવનાશક છે. પણ શાસ્ત્ર મુજબ અવતાર માનવો એ જ મને પસંદ નથી. અવતાર એટલે બુદ્ધ, બુદ્ધ, નિન્યમુદ્રા એવા પરમેશ્વર દુન્યવી રૂપ ધારણ કરી ‘નીચે ઝતર છે’, તે માણસોમાં રહીને માણસની પેઠે ગર્વ વાળે. પણ તે માણસ નથી; તેની ન્યાત મુદ્રી છે. તેના અનુગ્રહથી આપણે ઉદ્ધાર ભરે થાય, પણ તેનું અનુકરણ કરવાની આપણને ઇચ્છા થવાની નથી. આપણે કૃષ્ણના ઉપાસક બની શકીએ છીએ, પણ કૃષ્ણનું અનુકરણ તો ન જ કરીએ. ગૌતમ બુદ્ધ અવતાર ન હતા. માણસ હતા. દુનિયાનું દુઃખ જોઈને, સમ્યક્ જ્ઞાનનો અભાવ જોઈને ‘તેઓ નીચે ઝતર્યા’ નહિ ‘ચઢ્યા.’ સામાન્ય જીવ - પણ શ્રદ્ધાવાન જીવ - અનેક જન્મ મુશી ચડતા ચડતા બોધિસત્ત્વના બુદ્ધ થયા; મનુષ્યના દેવ બન્યા. બુદ્ધ, બુદ્ધ, મુક્ત બન્યા; આર્ય હતા અર્હત બન્યા. તેમનું જીવન અનુકરણીય છે. બુદ્ધ ભગવાને માણસ ક્યાં મુશી ચડી શકે છે એ દુનિયાને બતાવી દીધું છે. શ્રદ્ધા અને કરુણાની તેઓ મૂર્તિ હતા. ‘સાંસારિક જનોનું દુઃખ જોઈ મારું મન રડે છે, તેથી તે દુઃખ મટાડવાની દવા દોહી જ જોઈએ; અને તે છે તેથી મારે તે મેળવવી જ જોઈએ.’ એ શ્રદ્ધાથી—અંતઃશ્રદ્ધાથી—તેમણે રાજ્યત્યાગ કર્યો. આ વીરકર્મ મનુષ્યજાતિ છે ન્યામુશી ગવાશે.

સિદ્ધાંતનો ન્યાય સફળ થયો અને આર્યાવર્તમાં ધર્મચક્રપ્રવર્તન શરૂ થયું. બુદ્ધ ભગવાનનો ધર્મ નૂડવાદી નથી, ‘અનિવાદી’ નથી, છતાં તે સામાન્ય નીતિધર્મ પણ નથી. તેમાં અહંકારનો નાશ ઉદ્દિષ્ટ છે અને નિર્વાણ એ તેનું પ્રાપ્ત્ય છે.

સામાન્ય લોકોને માટે બુદ્ધ બચવાને નીચેના નિયમ કહ્યા હતા
 કોઈની હિંસા ન કરવી.
 અન્યાયથી કશું લેવું નહિ.
 શારીરિક પવિત્રતા છોડવી નહિ.
 અસત્ય ભાષણ ન કરવું.
 આડી ખાવી નહિ.
 કઠોર બોલવું નહિ.
 નકામી લવરી કે નિંદા ન કરવી.
 બીજના દ્રવ્યનો લોભ ન રાખવો.
 મનમાંથી ક્રોધ કાઢી નાખવો.
 મિથ્યા દ્રષ્ટિ એટલે નાસ્તિકતા રાખવા નહિ.

ભિક્ષુઓને માટે :

બ્રહ્મચર્યનું પાલન કરવું.
 માદક પદાર્થોનું સેવન ન કરવું.
 બપોરપછી જમવું નહિ.
 નૃત્ય, ગીત આદિ ઉદ્દીપક વસ્તુ ન જોવા કે માંખવાં.
 માલા, ગન્ધ વગેરે ન વાપરવાં.
 જાંચી કે મુંવાળી પથારી ઉપર ન સવું.
 સોનું, ચાંદી વગેરેનો સ્વીકાર ન કરવો.

એવા વધારાના નિયમો બુદ્ધ બચવાને ઘડી આપ્યા હતા.

—કાકા કાલેલકર (‘જીવતા તહેવારો’)

૨

તારાઓ સાથે મુખ્ય

કોઈ આપણને પૂછે કે “તમારા ઘરમાં કેવું કોણ છે?” તો આપણે એમ નથી કહેતા કે “ઘરમાં માણસો છે.” આપણે તો એ પ્રશ્ન સાથે કૌટુંબિક જીવનનું ભાન બાળત થવાથી કહીએ છીએ, “મારા બાપા છે, મારી બા છે, વિમલા ને કમલા છે. હું છું, અને અને મીની અને મોનિયો છે.”

કોઈ પૂછે કે “તમારો બગીચો કેવો છે?” તો તમે એમ નથી કહેતા કે “અમારા બગીચામાં છોડ છે, પાંદડાં છે, અને ફૂલો છે.” પણ તમે કહો છો કે “મોટા ઝડાળતા ચાર છોડ છે, એક ખૂંટ, એકા છે અને બીજાં ખૂંટ પાનિજન છે. મોગરાના છોડ તો હમણાં જ લાગ્યા છે; અને શુભછટીને ધોળાં ધોળાં ફૂલ બેસવાની તૈયારી છે.”

ત્યારે જો તમને કોઈ પૂછે કે “આકાશમાં તમે શું શું જુઓ છો?” ત્યારે શું તમે એવો જ જવાબ આપવાના કે “આકાશમાં દહાડે નરજ હોય છે અને રાત્રે ચાંદો અને તારા હોય છે?” નવલખ તારાનાં નામ કોઈ આપણી પામે માગતુ નથી, પણ સવાર સાંજ ત્યારે માન જે તારાઓ ફરી ફરી દર્શન દે છે. જેમને સાક્ષી રાખી આપણે બધાં સગાવડાલાંઓ પરજો છે. જેમને જોઈને મુસાફરો ગંગા દિશા નક્કી કરે છે. જેમની મદદથી અગાધ્યા મુલકમાં પણ મોટી મોટી કોળે અનુક રસ્તો કાઢે છે. અને જેમના પરથી રાત્રે કેટલા વાગ્યા છે એ પણ આપણે ધોરીક મહેનતથી નક્કી કરી શકીએ છીએ તે મોટા મોટા તારાઓનાં વાસ પચીસ નામોની પણ આપણને ખગર ન હોય? ન તારા, વીંટૂંડો, હરખું, કૃત્તિકા, ચિત્રા, સ્વાતિ, હર્ષિકેત, પ્રવાળ, વગેરે પેઢકાગથી આપણને જગાડતા તારાઓની આકૃતિઓ અને જેમનાં સ્થાન આપણે ઓગળી ન શકીએ?

ગંભીર ગાંભવવામાં જે આનંદ છે, બુદ્ધિજન અજમાવવામાં જે એકાગ્રતા છે, મોટી નવલકથાનુ કથાનક વ્યવવામાં જે તરલીનતા છે, તે બધું આ તારાનિરીક્ષણમાં આપણને મહેજે મળે છે. આંખોને માટે સેના કરતાં વધારે પૌષ્ટિક ખોરાક નથી. તારાઓને જે ઓગળી ન શકે તે મન, સ સદાસી નથી. અને મારો ગામડિયો છોકરો કહેશે કે એ માણસ ગામડિયો પણ નથી. કારણ કે ગામડિયાને પણ તારાઓના નંદરવા ગેયા વગર કંઈ ન આવે!

હોરો શું કહેજો એ આપણે વળગતા નથી.

—કાકા કાલેલકર,
(‘જીવનનો આનંદ’)

મારા ગામડાની હાટડી

ગામડાની હાટડી એટલે ખાસ્સો લાંબો પટ્ટો એક ચોરડો. એમાં જ રાંધવાનું રસોડું, એમાં જ ઘરનું રાચરતોયું, એમાં જ માલની વખાર અને એમાં જ હાટનો થડો.

આ ગામડાની દુકાનમાં તોળા મળે, દાળ મળે, મીઠું મળે મરચું મળે, તેલ મળે, દીવેલ મળે, ગોળ મળે, લી મળે, આ મળે, ખાંડ મળે, બીડી મળે, તમાકુ મળે, અને દોઢની દાંડ તો ટુંગડી કે દીવાસળીની પેટી પડે મળે. દૂધમાં, ગામડામાં વાપરવા જતી બધી વસ્તુઓ મળે !

અમારા આ ગામમાં રોકડ ના પાડે કોઈ જાડ માન નહિ. તમા તો કોઈ મજૂરી કરતા હાથ એવા મજૂર જ લાવે. બાઈ તો લાખી આવે ને કહેશે, “ટોકરકાકા, આ અડધી હાંચરનો ગાળ આપો. બાઈ રહે એમાંથી અડધીનું તેલ અને અડધીની મારી જાને માંડ છીંકણી આપો.”

ટોકરકાકા ગાળવાની દાંડી કાઢી કરી ન કરીને હાંચરને કોરીમાં પધરાવે અને કહેશે, “તો આ ગોળ, તો આ તેલ, અને આ તારી જા માંડુ છીંકણી.”

ત્યાં તો બતરી આવડેને જૂન મારે છે. “ટોકરકાકા, મારા ગાળા કાઢી ગયા છે. અધમાનું નંદિયું આપો. હું બતરમાં જાઉં છું તો આવડા લેતી જાઉં.”

ટોકરકાકા તાડી જાઉં છે. “તારો ગાળ ક્યાં ગયો છે? અધમાનું સંકિયને જુ કરવું છે?” હજુ ગયા વરસની તો એક પાઈ પાનુ બારી નથી અને લાખો લાખો કરતા દાળા આવે છે. હાઈ જ આ પંદર રેર નંદિયું અને કહે જે તારા ગાળને કે પૈસા જાડ આપી જાય.”

બતરી સંકિયું લઈને જાય છે ત્યાં તો બતર નાચણા દેડનો છોકરો જૂન મારે છે. “મોટા, આ મોટા, એક પૈસાનું તેલ આપો ને ભાઈસાળ.” ટોકર જાડ એના નાના ભાઈને કહે છે. “ચૂનિયા, આ તેલ

આપ." મૂનિયા તેલની બરાબી બહાર લઈ જાય છે અને કહે છે. " મેલ ન બંદી હોય." ત્યાં જો પાવળા તેલ ફેરીને પૈસો ઉપાડી પાછો ફરે છે ત્યાં છોડે ફરી જાય છે. " મોટા બેંગાલેમાં એક પૈસાનો જોળ પગ આજના બાપા " નાના ફેડ બરાબી કહે છે. " એક હાથે માગતાં શું કામ ફરે છે? મોટો ફરક ફરકને આવ્યો છે તે ! "

દોડરક અને ત્યાં માનના લગભગ બધા જોડો આવે જાય. દોડરકના કંઈક ક્યારણમાં જાન રા. દો. દો. તો કોઈકના ખેતર ઉપર રૂપિયા પીધે જાય. એકે કંઈક લગભગ લીધું હોય. તો કોઈકનાં કાકાં કાકી તરફ જાય. કાકી નકે તો છેવટે કોઈકનાં ડોળાનું ધી લેવાનું પણ કાકા બૂલે નહિ.

મારા માનના લોકો તોડા નહિ મેલે દોડરકાકાની આંખ તે જ એમની આંખ. દોડરકાકા કહે છે. " જાન પૈસાનો જોળ, ત્રાણ પૈસાનું તેલ, અડી પૈસાની ખાંડ અને બાર પૈસાની ચા. એટલે સારાં સોળ પૈસા થયા. બા, ચાર આના આપજો. "

નવો બાપા મીમે પણ દોડરકાકાનાં ક્યારણમાં આવે. થોડીવાર બેસે. દોડરકાકા કહે મેળ મળ્યાની તુલે અડી અડળી ખસેડે. બેચાર લોકો ટુડી આવે અને કિતો કિતો થતાં કહે છે. " કાકા, એક બે રૂપિયા ન આલો ? "

" શું કરવા છે ? "

" આ છોકરીને એને સાસરેથી લેવા આવ્યા છે તે એક કાપડું ને સાલો લેવાં હતાં. "

" કાલે આવજો. "

" કાકા, તું નિવનથી લે. તે ન થાય છે. અને કાલ તો છોકરીને વળતરી છે. કાલે આલો તો હવે તારે ને કંઈ શું ? "

" તારા આ. તે પાછી છે. " કાકાનો આવજા મોટો થવા લાગ્યો. " આ વખતે જે શું જમા તો કરાવ્યું નથી, પછી મારે આપવા ક્યાંથી ? "

“કાકા, આ તમારું પેચી છે એના પેચા આવવાનાં છે. એમાંથી તમારા ભરી જઈશ. આ એક કામ કાઢો.”

ટોકરકાકા જરાડી કાઢ્યા : “પણ જ્યાં જોડાયું તો જનનુ જોઈએ ને ? જા, તારા જાઈ જવા હાય તો. એ આ એ છે. પણ જનના પડશે; પછી કહેશે કીધું નહોતું.”

“કાકા, એમ શું પડેંઆય ?”

“તો મારો ગળો ક્યાં ડુકારો રહી જાય છે ? મેંડ પાડા.”

ભગત કહેશે, “હાવો, હો હાવો. કાકા, પડે, પડે. મેંડ પડે તો વાજખાજ ચડાવશો નહિ.”

“હો, જ્યાં જ્યાં ચડાવશો નહિ ! ત્યાં પોતપોતાનું શું મળે ? ઠીક, પણ પોતે જઈ જશે.” ભગતે કહ્યું તો કાકાએ જાણે એક બેઠાને ઘર તરફ ચાલવા માંડ્યું.

ગામમાં ટોકરકાકા જ્યાં જાય ત્યાં મેંડ પડે. પાંડીને જાણે પેચાને. કાકા જોલે નહિ એ પેચાનાં તો જાણી નહીં જાણે. એને કાકા ઘેર જાય એ પેચાનાં તો કહ્યું. કાકા એમને ઘેર પડે. તો ક્યાં દોય ?

તમે કહેશો, ત્યારે તો, ટોકરકાકા પ્રત્યે કહેને જુઓ મનમાં ! પણ એ તો મને કહું ત્યારે ખગર પડે. ટોકરકાકા ન જાય ત્યારે લોકો માંડોમાંડે જુ જોલે છે એ ખગર છે ? “એ ટોકરકાકા વાંકીયો જ આપણને નૂસી ખાઈ ગયો છે. અહીં આજે ત્યારે ખાવાનું થઈ શકે ?” ખાતર ઉતાવળે ઉતાવળે જાય છે : “મને કહો છો એ જાણુ સાચું, પણ મારું કહેવું એમ થાય છે કે, જ્યાં નૂંડી આપણાં ક્યાં ને આંકડા ભણીને નહિ. ત્યાં નૂંડી આપણાં માંડું રાંધે થવાનું નથી આપણે. ભણેલા નહિ એમને સો આપણને કહે છે. તો હવે કાકા : છે.”

આવો રોજ છતાં વાંકીયો મનમાં મને છે ત્યારે તો, ખગર લાયકાઈથી વળે છે. મીઠી મીઠી વાતો કરે છે, કારણ કે કાકા સાથે ખગર વાળિયાથી દબાયેલો છે.

—ખગરમાં નહોતા (‘માંડું ગામડું’)

૪

સ્વાશ્રય

સ્વાશ્રય એટલે કોઈની પણ મદદ વિના ટટાર ઊભા રહેવાની ક્ષમિત. આનો અર્થ એવો નથી કે બીજાની મદદને વિશે બેદરકાર રહેવું અથવા તેને ત્યાગ કરવો અથવા તે ન હોયથી કે ન માગવી. પણ મનુષ્યનાં છતાં, માન્યા છતાં મદદ ન મળે તોયે જે મનુષ્ય સ્વસ્થ રહી શકે, સ્વમાન ગણાયે શકે, એ સ્વાશ્રયી છે. જે ખેતુ બીજી મદદ ન લે શકે તે છતાં પોતે જાતે પેટે, વાવે, લણે, ખેતીનાં ઓગર પોતે બનાવે, પાનાનાં કપડાં પોતે જ કાંતે, વણે, સીધે, પોતાનું અનાજ પોતે જ પકવે, અને ઘર પણ પોતે જ ચળે એ કાં તો એવકુદ હોય. કા તો અનિમાની હોય અથવા તો જંગલી હોય. સ્વાશ્રયમાં શરીરચક્ષુ આવી ગય છે. એટલે કે દરેક મનુષ્યે અજીવિકા પૂરતી શારીરિક મહેનત કરવી જોઈએ. તેનાં જે માણસ આડ કલાક બુધી ખેતીમાં કામ કરે છે, તેને વાગદરની, મુતારની, ગુદારની, કડિયાની મદદ લેવાનો અધિકાર છે. તે મદદ લેવાનો તેનો ધર્મ છે. અને તે મદદ તેને સહેજે મળી શકે છે. અને મુતાર, ગુદારાદિ કારીગરો ખેતુની મહેનતને લઈને અનાજાદિ મેળવી શકે છે. જે આખા હાતની મદદ વિના જતાવવાનો ઈરાદા કરે તે આખા સ્વાશ્રયી નહિ. પણ અભિમાની છે. અને જેમ આપણા શરીરને વિશે, આપણાં અવયવો છે તે પોતપોતાના કાર્યપરન્યે સ્વાશ્રયી છે. અને સ્વાશ્રયી રહેતાં છતાં એકબીજાને સહાય કરવાથી પરેષાદારી છે. તેમ જ એકબીજાની સહાય લેવાને લીધે પરાવડંબી છે. તેમ જ હિંદુસ્તાનકી શરીરનાં આપણે ત્રીસ કોટિ અવયવો કીચે, પોતપોતાના ક્ષેત્રમાં સ્વાશ્રયી બનવાનો ધર્મ પાળવો જોઈએ અને પોતે રાષ્ટ્રનું જંગ છે એમ સિદ્ધ કરવાને સારુ બીજાઓની જોડે મદદની આપણે કરવી જોઈએ. ત્યારે જ આપણે રાષ્ટ્રને બીજાઓ ગણાય અને રાષ્ટ્રવાદી થયા ગણાઈએ.

ગાંધીજી ('ધર્મમંથન' પૃ. ૧૫૩-૫૪)

૧

પત્ર

પૂજા આપુણી પવિત્ર સેવામાં

નાસવાડી વર્ધાથી દોઢ માઈલ દૂર કેવળ દરિયોની પાસેનાં ગામડું છે. ત્યાં રૂપ સીંચે દરિયોમાં કરી ત્યાં રહેવાનો પુ. વર્ધાનું આશ્રમ સ્થપાયું તેને હવે બાર વર્ષ થયે. એક સત્ત્વ મનામ થયું. અનુભવ સારો મળ્યો. કર્તાપણની ભાવના મને ઈશ્વર જ છે એની પ્રતીતિ થઈ. આટલાં વર્ષ હું વર્ધામાં રહ્યો નથી. આપની આજ્ઞામાં છું. આપના આશીર્વાદ નિવડ્યા આ દુનિયામાં પાત્રું બધું કર્યું છે. આ બાર વર્ષમાં મનોનું પાલન કરવાના મનન પ્રયત્ન કર્યો રામ કરી શકું. છતાં ઘણી અપૂર્ણતા જોઈ છે. મારી ઈશ્વરને વિષે જેટલી ભાવના લેવા કરતાં ઈશ્વરની મારા ઉપર કૃપા બહુ જ વધારે જોઈ.

આપના આશીર્વાદથી તો હું સંપૂર્ણ પાંડિત્યવંતો છું એમ જાણું છું. છતાં તેની જ યાચના કરવાને સારું આ લખી રહ્યો છું. આપના તુચ્છ સેવકની સંભાળ કરજે. આપના મહાન યજ્ઞમાં હોમાઈ જવાની ઈશ્વરની પાસેથી તેને પાત્રતા અપાવજે. ભવિષ્યને માટે કંઈ નયનાઓ કરવી હોય તે.

વિનોબાના હંડવત પ્રજામ.

ઉત્તર

ચિ. વિનોબા,

તમારી ભક્તિ અને શ્રદ્ધા આંખમાંથી હૃદયમાં આપુ લાગે છે. હું એ બધાને યોગ્ય હોઈ કે ન હોઈ, પણ તમને તો એ જાણે. જ. તમે ભારે સેવાનું નિમિત્ત બનશો. નાસવાડી ગયા ૨૧ બરોમર જ છે.

ભવિષ્યની ગચના હમણાં તો આટલી જ શરીર સાચવજો. હૃદયનાગનો આગ્રહ ન રાખતા. અન્યારે સ્વધર્મ અરપૂર્યત. નિવરણાદિ છે. હું જે લખ્યા કરું છું એ વાંચવાનો સમય કાઢી લેજો. બહુ હોતું નથી. મને કાગળ લખ્યા કરજો. અહંવાદમાં એક લખાય તો ખસ છે.

આપુના આશીર્વાદ

—મહાદેવભાઈની હાથરી. પુ. ૨ પૃ. ૩૬૨

૬

ચારિત્રનિર્માણ

ચારિત્રના ઘડનાર માટે યોગ્ય સંયોગો નિર્માણ કરવાની જરૂરિયાત-
પર ધ્યાન આપવાની ઘણી જરૂરી છે.

ચારિત્ર કેટલેક અંશે યોગ્ય અનુકૂળ સંયોગોમાં ઘડાય છે, કેટલેક અંશે યોગ્ય પ્રતિકૂળ સંયોગોમાં. અનિશય અનુકૂળતાઓ ચારિત્રને શિષ્ટ કરી શકે છે, અન્યત્ર પ્રતિકૂળ સંયોગો મનુષ્યને અને તેની સાથે તેના ચારિત્રને કચડી નાંદી શકે છે. યોગ્ય અંશમાં અનુકૂળતાઓ તેમ જ પ્રતિકૂળતાઓ ચારિત્રવર્ધક નીવડે છે. અસહ્યતા તે સાથે અનુકૂળ શીક્ષા અને શિક્ષા પણ જોડીએ.

માનુષ્ય કેટલે અંશે સ્વાધીન — સંયોગોનો સ્વામી અને નિર્માણ કરનાર છે, અને કેટલે અંશે સંયોગોનીન. પરંતુ આણી છે, એ સત્યતત્ત્વે નિર્ણય કરનાર આપણો મહાત્મા છે. પણ જાતુજનસમાજની પ્રતિબંધના સેમ માનીને નાહીએ કે મોટે અંશે મનુષ્ય સંયોગોથીન છે, અને મોટે અંશે એ સ્વાધીન અને સંયોગોનો સ્વામી તથા નિર્માણ કરનાર પણ છે, તે અને લાગે છે કે જુલ નહીં થાય અથવા ઓછામાં ઓછી થશે.

માનુષ્ય પોતાને હાથે અમલ પે થોડી છે. માટે તે કાળના સંયોગો રચી કરી જમવા કરવા જાણી ધરાવતો હોય છે; પીગતને હાથે થોડી મુલો માટે — જો કદાચિત તે તેના જ્ઞાનમાં પહેલાયે આવી હોય તો ખાસ તે ધર્મને માનુષ્ય સ્વાધીન જ હોય છે એમ માનીને હોય છે છે. એવી કિલ્લ પોતાની સફળતાઓને પોતાના જ કર્તૃત્વનું પરિણામ મનાવે છે, અને ધર્મની સફળતાને તેને મળેલા અનુકૂળ સંયોગોનું.

જાતુજન સમાજને જે શિક્ષામાં વાગવા હોય, જેવું ચારિત્ર તેનામાં નિર્માણ કરવું હોય, જેમાંથી એને પરવૃત્ત કરવો હોય, તેને માટે શીક્ષા અને શિક્ષા કરતાંયે તેને માટે યોગ્ય અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ સંયોગો પેદા કરવા એ સમાજના વિદ્યાર્થકેનું હાથ હોવું જોઈએ. રાજ્યવ્યવસ્થા, વિકેન્દ્રીકરણ, યત્રકરણ, સમાજવાદ વગેરે વગેરે જેટલે અંશે તેવા

સંયોગો પેદા કરનારાં બને છે. તેટલે જ એને તેનું મહત્ત્વ છે. પણ તેથી બધું કામ સારી રીતે એમ માન્ય ન થઈ શકે.

(તોરણાલ ઘ. મશરુવાળા)

(‘સમૂળી કાન્તિ’)

૩

હાથરી

તા. ૧૦ ૩ ૧૯૨૨ ના રોજ પાણી આ દિવસ મરતી નગીનમાં હશે એનો ખ્યાલ નહોતો. ત્યાં એક વિચલ નાકમાં એનું કષ્ટનું અવેશનું બનું કે કે ચરવામાં જુ. એકબેલે પાણી પાને મને સારી જવામાં આવ્યાં અને બાપુના પાને પરી ને સારા મરતી. તે કેને કરી આંધુ બાળ્યાં તમાર જ નહીં. રોજ તમારમાં આવના કે કે “આલો તમારી પાલકો છે. એક કસ્ટમાં તમારે રહેવા.” ને પૂછ્યું: “ક્યાં?” તો કો. “તું જાણીને પુછા થશે. અને મને ધન્યવાદ દેશો. પણ મારાથી કહેવાય એમ નથી.” મેં કહ્યું મરતીને મળવાની માગણી કરી. પણ રજા ન મળ્યા. તમાર નાકથી એકા. મારી સાથે જ પાંડીસ હતા તે જ વિચલનને યોગ દિવસ ઉપર અહીં મૂકી ગયા હતા. એમના એક પોતાનનુ જૂનું અંગણાનુ. લોડ રીડિંગને બાપુ મળવા ગયા ત્યારે તારીખ પણ એ માણુએને યાદ હતી: ૧૭મી જૂન ૨૦— એ મરતી ને એ કનિમને પાટલર હતો. પછી પોલીસમાં જોડાયો! એને મને મોનસાનું કહેવત. તે સમયને ત્યાં પણ જોયેલો. એની યાદશક્તિ પણ ખરી.

દરવાજા ઉપર જરા કડવો આવકાર મળેલો એટલે મેં ધાન્યું કે મારી નાશિકથી પેસાએ તાકે પાણીએ ખાન કડવા ગરમી કરી લાગે છે, અને બાપુનાં દર્શન નથી જ થવાનાં. ત્યાં તો દોરડા હસતા હસતા આવ્યા, અને કહે કે આલો મારી રોજે અમને આજે જ ચાર વાગ્યે ખખર મળ્યા છે કે તમને અમારે મહા-મહાન સાથે રાખવાના છે! બાપુના ચરણ ઉપર માથું મૂક્યું ત્યારે બાપુનેય આશ્ચર્ય થયું. વાંસા ઉપર, માથા ઉપર, ગાલ ઉપર ખૂબ થપાડો મારી.

આપું વડાલ બાપુએ ફરી ક્યું નથી. હું કૃતજ્ઞતામાં અને મારી અભિવ્યક્તિના જાનમાં દુઃખ ગયો. બાપુની અને સરદારની પાસેથી જાણું કે મને અહીં સંતોષમાં સર પુરુષોત્તમદાસનો પણ હાથ છે.

પરંતુ રાજુ વાતો અને ખગરો પૂછ્યા પછી બાપુ કહે : “તમે તો જો જ આવ્યા છો. તરલભભાઈની મુદિત બહાર મારી ગઈ છે. નામને સમજ નથી પડતી. એમને તમે ક્યું કે નહીં?” વડલભભાઈ કહે : “એને ખાયા તો દો પછી વાતો કરીએ.” વડલભભાઈએ મારે માટે પાત્રાનું મોકલ્યું. બાપુ અને પોતાના ખાઈને બેઠા હતા. રોટી, ચા, ચણેલાં દહીં અને ખાંડનાં મકરિયાં હતાં. ખાઈ રહ્યો એટલે બાપુએ વાત શરૂ કરી.

તમે ૧૨-૧ વાગ્યા સુધી મને કંઈ જ ન આવે. પોણા ચારે પ્રવૃત્તિ માટે જાગ્યા. મોં ધોઈ કરીને પ્રાર્થના માટે બેઠા ત્યારે બાપુને પ્રાર્થનાનો કમ સંજ્ઞાવ્યો : “વડલભભાઈની પાસે શ્લોકો બોલાવો કરીએ. એમને સંસ્કૃતનું જરાય જ્ઞાન નહીં એટલે અગ્રુદ્ધ ઉન્નતમે બોલુ હતા. એટલે મેં વિચાર કર્યો કે આ ઉચ્ચારો સુધારવાનો આ મિત્રાય બીજો રસ્તો નથી. તમે જોશો કે બટુ દ્વેર પડી ગયો છે. બજનનું જોડાતો હતો. મોઢે તો મળે જ નહીં, એટલે અમે તો એક પછી એક બજન લઈને વાજવા માંડ્યા. આજે મરાઠી શરૂ કરવાના હતા. હવે તમે રામધુન અને બજન ચલાવો.” મેં રામધુન ચલાવવાનું બાપુને જ ક્યું. આ વાત તો રાત્રે થઈ. મેં પહેલું બજન “અબુ મોરે અગરુનું મિત્ર ન ધરે.” ગાયું. એ વિના મારાથી બીજું શું ગાઈ શકાય ?

—મહાદેવભાઈની ડાયરી, પુ. ૧ પૃ. ૫-૭

કીય : ... આજે આજે ... રોજ ...
... વિનાશનું કટકટ ટાળ્યા-
... મોઢે તો મળે જ નહીં = પાઠ એવન નહતે.]

परिशिष्ट

सामान्य प्रकरणों अभ्यसकता प्रमाण प्रकरण ४ वर्यन प्रयोग प्रकरण-४
 शब्दी प्रश्न दिशि आयेन. न्यनी उत्तर प्रकरणवर्यन या वार्यनता दिशि प्रयोग
 आपन्ती उत्तर या वर्यनता प्रमाण वर्यनता प्रयोग प्रमाण प्रमाण प्रमाण

प्रकरण ४

१. (१) वर्यन - वर्यन (२२५) (२) वर्यन - वर्यन (२२५) (३) वर्यन - वर्यन (२२५)
 वर्यन - वर्यन (२२५) (४) वर्यन - वर्यन (२२५) (५) वर्यन - वर्यन (२२५) (६)
 वर्यन - वर्यन (२२५) (७) वर्यन - वर्यन (२२५) (८) वर्यन - वर्यन (२२५) (९)
 वर्यन - वर्यन (२२५) (१०) वर्यन - वर्यन (२२५) (११) वर्यन - वर्यन (२२५) (१२)
 वर्यन - वर्यन (२२५)

२. (१) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५) (२) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५)
 (न.) - वर्यन (२२५) (३) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५)
 वर्यन (न.) - वर्यन (२२५) (५) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५) (६) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५)
 (७) वर्यन (न.) - वर्यन (२२५) (८) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५) (९) वर्यन (२२५) - वर्यन (२२५)
 (१०) वर्यन (न.) - वर्यन (२२५)

३. (१) वर्यन (२२५) (२) वर्यन (२२५) (३) वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५)
 वर्यन (५) वर्यन (२२५) (६) वर्यन (२२५) (७) वर्यन (२२५) (८) वर्यन (२२५)
 वर्यन (९) वर्यन (२२५) (१०) वर्यन (२२५) (११) वर्यन (२२५) (१२) वर्यन (२२५)
 वर्यन

४. (१) वर्यन (२२५) (२) वर्यन (२२५) (३) वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५)
 (न. व.) : वर्यन (६) वर्यन (२२५) (७) वर्यन (२२५) (८) वर्यन (२२५) (९) वर्यन (२२५)
 वर्यन (न. व.) : वर्यन (३) वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५) (५) वर्यन (२२५) (६) वर्यन (२२५)
 (७) वर्यन (न. व. न. व.) (८) वर्यन (२२५) (९) वर्यन (२२५) (१०) वर्यन (२२५) (११) वर्यन (२२५)
 वर्यन (१२) वर्यन (२२५) (१३) वर्यन (२२५) (१४) वर्यन (२२५) (१५) वर्यन (२२५)

प्रकरण ५

१. (१) वर्यन (२२५) (२) वर्यन (२२५) (३) वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५)
 (५) वर्यन (२२५) (६) वर्यन (२२५) (७) वर्यन (२२५) (८) वर्यन (२२५) (९) वर्यन (२२५)
 वर्यन (१०) वर्यन (२२५) (११) वर्यन (२२५) (१२) वर्यन (२२५) (१३) वर्यन (२२५)

२. (१) वर्यन (२२५) (२) वर्यन (२२५) (३) वर्यन (२२५) (४) वर्यन (२२५)
 (५) वर्यन (२२५) (६) वर्यन (२२५) (७) वर्यन (२२५) (८) वर्यन (२२५) (९) वर्यन (२२५)
 (१०) वर्यन (२२५) (११) वर्यन (२२५) (१२) वर्यन (२२५) (१३) वर्यन (२२५)

પ્રકરણ ૬

[૩] (૧) મોઢાં નેડે છે. (૨) કુપ કમળ છે. (૩) ધર પટી બાગ છે. (૪) નાક નેડે છે. (૫) વિદ્યાર્થીઓ મળે છે. (૬) સાપ કચે છે. (૭) ઘેડીઓ ચરે છે. (૮) કાચા નેડે છે. (૯) નાકી નેડે છે. (૧૦) પગ નેડે છે. (૧૧) નાક વડે છે. (૧૨) નાક નેડે છે. (૧૩) આ નેડે છે. (૧૪) નાક નેડે છે. (૧૫) પ્રાણીઓ નેડે છે. (૧૬) નાક નેડે છે. (૧૭) નાક નેડે છે. (૧૮) નાક નેડે છે. (૧૯) આ નેડે છે. (૨૦) ધરક ઓગળે છે.

[૪] (૧) નાક નેડે છે. (૨) નાક નેડે છે. (૩) ધરક નેડે છે. (૪) નાક નેડે છે. (૫) નાક નેડે છે. (૬) નાક નેડે છે. (૭) નાક નેડે છે. (૮) નાક નેડે છે. (૯) નાક નેડે છે. (૧૦) નાક નેડે છે. (૧૧) નાક નેડે છે. (૧૨) નાક નેડે છે. (૧૩) નાક નેડે છે. (૧૪) નાક નેડે છે. (૧૫) નાક નેડે છે. (૧૬) નાક નેડે છે. (૧૭) નાક નેડે છે. (૧૮) નાક નેડે છે. (૧૯) નાક નેડે છે. (૨૦) નાક નેડે છે.

પ્રકરણ ૯

૧. (૧) કાચા નેડે છે. (૨) નાક નેડે છે. (૩) નાક નેડે છે. (૪) નાક નેડે છે. (૫) નાક નેડે છે. (૬) નાક નેડે છે. (૭) નાક નેડે છે. (૮) નાક નેડે છે. (૯) નાક નેડે છે. (૧૦) નાક નેડે છે. (૧૧) નાક નેડે છે. (૧૨) નાક નેડે છે. (૧૩) નાક નેડે છે. (૧૪) નાક નેડે છે. (૧૫) નાક નેડે છે. (૧૬) નાક નેડે છે. (૧૭) નાક નેડે છે. (૧૮) નાક નેડે છે. (૧૯) નાક નેડે છે. (૨૦) નાક નેડે છે.

૨. (૧) નાક નેડે છે. (૨) નાક નેડે છે. (૩) નાક નેડે છે. (૪) નાક નેડે છે. (૫) નાક નેડે છે. (૬) નાક નેડે છે. (૭) નાક નેડે છે. (૮) નાક નેડે છે. (૯) નાક નેડે છે. (૧૦) નાક નેડે છે. (૧૧) નાક નેડે છે. (૧૨) નાક નેડે છે. (૧૩) નાક નેડે છે. (૧૪) નાક નેડે છે. (૧૫) નાક નેડે છે. (૧૬) નાક નેડે છે. (૧૭) નાક નેડે છે. (૧૮) નાક નેડે છે. (૧૯) નાક નેડે છે. (૨૦) નાક નેડે છે.

चहा घेऊल, (१४) कर्मानुपमा अन्तर्गत येईल, (१५) आम्हाला जे जे माग + दे + ।
लोक येथे पोचतील.

प्रकरण १०

[illegible]

प्रकरण ११

[illegible]

प्रकरण १२

૭. (૧) આપણું સમજીએ કે (૧) + ૨ = ૩, (૨) + ૩ = ૫, (૩) + ૫ = ૮, (૪) + ૮ = ૧૨, (૫) + ૧૨ = ૧૭, (૬) + ૧૭ = ૨૩, (૭) + ૨૩ = ૩૦, (૮) + ૩૦ = ૩૮, (૯) + ૩૮ = ૪૭, (૧૦) + ૪૭ = ૫૭, (૧૧) + ૫૭ = ૬૮, (૧૨) + ૬૮ = ૮૦, (૧૩) + ૮૦ = ૯૩, (૧૪) + ૯૩ = ૧૦૭, (૧૫) + ૧૦૭ = ૧૨૨, (૧૬) + ૧૨૨ = ૧૪૮, (૧૭) + ૧૪૮ = ૧૬૫, (૧૮) + ૧૬૫ = ૧૮૩, (૧૯) + ૧૮૩ = ૨૦૨, (૨૦) + ૨૦૨ = ૨૨૨, (૨૧) + ૨૨૨ = ૨૪૩, (૨૨) + ૨૪૩ = ૨૬૫, (૨૩) + ૨૬૫ = ૨૮૮, (૨૪) + ૨૮૮ = ૩૧૨, (૨૫) + ૩૧૨ = ૩૩૭, (૨૬) + ૩૩૭ = ૩૬૩, (૨૭) + ૩૬૩ = ૩૯૦, (૨૮) + ૩૯૦ = ૪૧૮, (૨૯) + ૪૧૮ = ૪૪૭, (૩૦) + ૪૪૭ = ૪૭૭, (૩૧) + ૪૭૭ = ૫૦૮, (૩૨) + ૫૦૮ = ૫૩૯, (૩૩) + ૫૩૯ = ૫૭૨, (૩૪) + ૫૭૨ = ૬૦૬, (૩૫) + ૬૦૬ = ૬૪૧, (૩૬) + ૬૪૧ = ૬૭૭, (૩૭) + ૬૭૭ = ૭૧૪, (૩૮) + ૭૧૪ = ૭૫૨, (૩૯) + ૭૫૨ = ૭૯૧, (૪૦) + ૭૯૧ = ૮૩૧, (૪૧) + ૮૩૧ = ૮૭૨, (૪૨) + ૮૭૨ = ૯૧૪, (૪૩) + ૯૧૪ = ૯૫૭, (૪૪) + ૯૫૭ = ૧૦૦૧, (૪૫) + ૧૦૦૧ = ૧૦૪૬, (૪૬) + ૧૦૪૬ = ૧૦૯૨, (૪૭) + ૧૦૯૨ = ૧૧૩૯, (૪૮) + ૧૧૩૯ = ૧૧૮૭, (૪૯) + ૧૧૮૭ = ૧૨૩૬, (૫૦) + ૧૨૩૬ = ૧૨૮૬, (૫૧) + ૧૨૮૬ = ૧૩૩૭, (૫૨) + ૧૩૩૭ = ૧૩૮૯, (૫૩) + ૧૩૮૯ = ૧૪૪૨, (૫૪) + ૧૪૪૨ = ૧૪૯૬, (૫૫) + ૧૪૯૬ = ૧૫૫૧, (૫૬) + ૧૫૫૧ = ૧૬૦૬, (૫૭) + ૧૬૦૬ = ૧૬૬૨, (૫૮) + ૧૬૬૨ = ૧૭૧૯, (૫૯) + ૧૭૧૯ = ૧૭૭૭, (૬૦) + ૧૭૭૭ = ૧૮૩૬, (૬૧) + ૧૮૩૬ = ૧૮૯૬, (૬૨) + ૧૮૯૬ = ૧૯૫૭, (૬૩) + ૧૯૫૭ = ૨૦૧૮, (૬૪) + ૨૦૧૮ = ૨૦૭૯, (૬૫) + ૨૦૭૯ = ૨૧૩૧, (૬૬) + ૨૧૩૧ = ૨૧૮૪, (૬૭) + ૨૧૮૪ = ૨૨૩૮, (૬૮) + ૨૨૩૮ = ૨૨૯૨, (૬૯) + ૨૨૯૨ = ૨૩૪૭, (૭૦) + ૨૩૪૭ = ૨૪૦૨, (૭૧) + ૨૪૦૨ = ૨૪૫૮, (૭૨) + ૨૪૫૮ = ૨૫૧૪, (૭૩) + ૨૫૧૪ = ૨૫૭૧, (૭૪) + ૨૫૭૧ = ૨૬૨૮, (૭૫) + ૨૬૨૮ = ૨૬૮૬, (૭૬) + ૨૬૮૬ = ૨૭૪૪, (૭૭) + ૨૭૪૪ = ૨૮૦૩, (૭૮) + ૨૮૦૩ = ૨૮૬૨, (૭૯) + ૨૮૬૨ = ૨૯૨૧, (૮૦) + ૨૯૨૧ = ૨૯૮૧, (૮૧) + ૨૯૮૧ = ૩૦૪૨, (૮૨) + ૩૦૪૨ = ૩૧૦૩, (૮૩) + ૩૧૦૩ = ૩૧૬૪, (૮૪) + ૩૧૬૪ = ૩૨૨૬, (૮૫) + ૩૨૨૬ = ૩૨૮૮, (૮૬) + ૩૨૮૮ = ૩૩૫૧, (૮૭) + ૩૩૫૧ = ૩૪૧૪, (૮૮) + ૩૪૧૪ = ૩૪૭૭, (૮૯) + ૩૪૭૭ = ૩૫૪૧, (૯૦) + ૩૫૪૧ = ૩૬૦૬, (૯૧) + ૩૬૦૬ = ૩૬૭૨, (૯૨) + ૩૬૭૨ = ૩૭૩૯, (૯૩) + ૩૭૩૯ = ૩૮૦૬, (૯૪) + ૩૮૦૬ = ૩૮૭૪, (૯૫) + ૩૮૭૪ = ૩૯૪૨, (૯૬) + ૩૯૪૨ = ૪૦૧૧, (૯૭) + ૪૦૧૧ = ૪૦૮૧, (૯૮) + ૪૦૮૧ = ૪૧૫૨, (૯૯) + ૪૧૫૨ = ૪૨૨૩, (૧૦૦) + ૪૨૨૩ = ૪૨૯૪, (૧૦૧) + ૪૨૯૪ = ૪૩૬૬, (૧૦૨) + ૪૩૬૬ = ૪૪૩૮, (૧૦૩) + ૪૪૩૮ = ૪૫૧૧, (૧૦૪) + ૪૫૧૧ = ૪૫૮૪, (૧૦૫) + ૪૫૮૪ = ૪૬૫૭, (૧૦૬) + ૪૬૫૭ = ૪૭૩૧, (૧૦૭) + ૪૭૩૧ = ૪૮૦૬, (૧૦૮) + ૪૮૦૬ = ૪૮૮૧, (૧૦૯) + ૪૮૮૧ = ૪૯૫૬, (૧૧૦) + ૪૯૫૬ = ૫૦૩૧, (૧૧૧) + ૫૦૩૧ = ૫૧૦૬, (૧૧૨) + ૫૧૦૬ = ૫૧૮૨, (૧૧૩) + ૫૧૮૨ = ૫૨૫૮, (૧૧૪) + ૫૨૫૮ = ૫૩૩૪, (૧૧૫) + ૫૩૩૪ = ૫૪૧૧, (૧૧૬) + ૫૪૧૧ = ૫૪૮૮, (૧૧૭) + ૫૪૮૮ = ૫૫૬૬, (૧૧૮) + ૫૫૬૬ = ૫૬૪૪, (૧૧૯) + ૫૬૪૪ = ૫૭૨૩, (૧૨૦) + ૫૭૨૩ = ૫૮૦૩, (૧૨૧) + ૫૮૦૩ = ૫૮૮૪, (૧૨૨) + ૫૮૮૪ = ૫૯૬૬, (૧૨૩) + ૫૯૬૬ = ૬૦૪૮, (૧૨૪) + ૬૦૪૮ = ૬૧૩૧, (૧૨૫) + ૬૧૩૧ = ૬૨૧૪, (૧૨૬) + ૬૨૧૪ = ૬૨૯૮, (૧૨૭) + ૬૨૯૮ = ૬૩૮૩, (૧૨૮) + ૬૩૮૩ = ૬૪૬૮, (૧૨૯) + ૬૪૬૮ = ૬૫૫૪, (૧૩૦) + ૬૫૫૪ = ૬૬૪૧, (૧૩૧) + ૬૬૪૧ = ૬૭૨૯, (૧૩૨) + ૬૭૨૯ = ૬૮૧૮, (૧૩૩) + ૬૮૧૮ = ૬૯૦૮, (૧૩૪) + ૬૯૦૮ = ૬૯૯૯, (૧૩૫) + ૬૯૯૯ = ૭૦૯૧, (૧૩૬) + ૭૦૯૧ = ૭૧૮૪, (૧૩૭) + ૭૧૮૪ = ૭૨૭૮, (૧૩૮) + ૭૨૭૮ = ૭૩૭૩, (૧૩૯) + ૭૩૭૩ = ૭૪૬૮, (૧૪૦) + ૭૪૬૮ = ૭૫૬૪, (૧૪૧) + ૭૫૬૪ = ૭૬૬૧, (૧૪૨) + ૭૬૬૧ = ૭૭૫૯, (૧૪૩) + ૭૭૫૯ = ૭૮૫૮, (૧૪૪) + ૭૮૫૮ = ૭૯૫૮, (૧૪૫) + ૭૯૫૮ = ૮૦૫૯, (૧૪૬) + ૮૦૫૯ = ૮૧૬૦, (૧૪૭) + ૮૧૬૦ = ૮૨૬૨, (૧૪૮) + ૮૨૬૨ = ૮૩૬૪, (૧૪૯) + ૮૩૬૪ = ૮૪૬૭, (૧૫૦) + ૮૪૬૭ = ૮૫૭૧, (૧૫૧) + ૮૫૭૧ = ૮૬૭૬, (૧૫૨) + ૮૬૭૬ = ૮૭૮૧, (૧૫૩) + ૮૭૮૧ = ૮૮૮૭, (૧૫૪) + ૮૮૮૭ = ૮૯૯૪, (૧૫૫) + ૮૯૯૪ = ૯૦૯૧, (૧૫૬) + ૯૦૯૧ = ૯૧૯૮, (૧૫૭)

કચ્છ ? (૧૬) આ ધર કોનું છે ? (૧૭) તેઓ અમારી સાથે સંબંધાથી વર્તાયો.
(૧૮) હું આ યાત્રાનાં સાક્ષી નથી. (૧૯) મારી એના વિરુદ્ધ કંઈ
કલેષો નથી. (૨૦) જે કંઈક ... (૨૧) આપ એનું
નું પગલું ? (૨૨) તે કંઈક ... તે માટે તેમ આ પગલું આવ્યા ?
(૨૩) મારી પાત્રાથી કા ... (૨૪) હાલુ પીતે માગુસ
પના પાને તો એમાં તરફથી ?

१. ...
 २. ...
 ३. ...
 ४. ...
 ५. ...
 ६. ...
 ७. ...
 ८. ...
 ९. ...
 १०. ...

प्रकरण १३

9. (2) 24. = 24. 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. 10. 11. 12. 13. 14. 15. 16. 17. 18. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 26. 27. 28. 29. 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. 37. 38. 39. 40. 41. 42. 43. 44. 45. 46. 47. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. 56. 57. 58. 59. 60. 61. 62. 63. 64. 65. 66. 67. 68. 69. 70. 71. 72. 73. 74. 75. 76. 77. 78. 79. 80. 81. 82. 83. 84. 85. 86. 87. 88. 89. 90. 91. 92. 93. 94. 95. 96. 97. 98. 99. 100. 101. 102. 103. 104. 105. 106. 107. 108. 109. 110. 111. 112. 113. 114. 115. 116. 117. 118. 119. 120. 121. 122. 123. 124. 125. 126. 127. 128. 129. 130. 131. 132. 133. 134. 135. 136. 137. 138. 139. 140. 141. 142. 143. 144. 145. 146. 147. 148. 149. 150. 151. 152. 153. 154. 155. 156. 157. 158. 159. 160. 161. 162. 163. 164. 165. 166. 167. 168. 169. 170. 171. 172. 173. 174. 175. 176. 177. 178. 179. 180. 181. 182. 183. 184. 185. 186. 187. 188. 189. 190. 191. 192. 193. 194. 195. 196. 197. 198. 199. 200. 201. 202. 203. 204. 205. 206. 207. 208. 209. 210. 211. 212. 213. 214. 215. 216. 217. 218. 219. 220. 221. 222. 223. 224. 225. 226. 227. 228. 229. 230. 231. 232. 233. 234. 235. 236. 237. 238. 239. 240. 241. 242. 243. 244. 245. 246. 247. 248. 249. 250. 251. 252. 253. 254. 255. 256. 257. 258. 259. 260. 261. 262. 263. 264. 265. 266. 267. 268. 269. 270. 271. 272. 273. 274. 275. 276. 277. 278. 279. 280. 281. 282. 283. 284. 285. 286. 287. 288. 289. 290. 291. 292. 293. 294. 295. 296. 297. 298. 299. 300. 301. 302. 303. 304. 305. 306. 307. 308. 309. 310. 311. 312. 313. 314. 315. 316. 317. 318. 319. 320. 321. 322. 323. 324. 325. 326. 327. 328. 329. 330. 331. 332. 333. 334. 335. 336. 337. 338. 339. 340. 341. 342. 343. 344. 345. 346. 347. 348. 349. 350. 351. 352. 353. 354. 355. 356. 357. 358. 359. 360. 361. 362. 363. 364. 365. 366. 367. 368. 369. 370. 371. 372. 373. 374. 375. 376. 377. 378. 379. 380. 381. 382. 383. 384. 385. 386. 387. 388. 389. 390. 391. 392. 393. 394. 395. 396. 397. 398. 399. 400. 401. 402. 403. 404. 405. 406. 407. 408. 409. 410. 411. 412. 413. 414. 415. 416. 417. 418. 419. 420. 421. 422. 423. 424. 425. 426. 427. 428. 429. 430. 431. 432. 433. 434. 435. 436. 437. 438. 439. 440. 441. 442. 443. 444. 445. 446. 447. 448. 449. 450. 451. 452. 453. 454. 455. 456. 457. 458. 459. 460. 461. 462. 463. 464. 465. 466. 467. 468. 469. 470. 471. 472. 473. 474. 475. 476. 477. 478. 479. 480. 481. 482. 483. 484. 485. 486. 487. 488. 489. 490. 491. 492. 493. 494. 495. 496. 497. 498. 499. 500. 501. 502. 503. 504. 505. 506. 507. 508. 509. 510. 511. 512. 513. 514. 515. 516. 517. 518. 519. 520. 521. 522. 523. 524. 525. 526. 527. 528. 529. 530. 531. 532. 533. 534. 535. 536. 537. 538. 539. 540. 541. 542. 543. 544. 545. 546. 547. 548. 549. 550. 551. 552. 553. 554. 555. 556. 557. 558. 559. 560. 561. 562. 563. 564. 565. 566. 567. 568. 569. 570. 571. 572. 573. 574. 575. 576. 577. 578. 579. 580. 581. 582. 583. 584. 585. 586. 587. 588. 589. 590. 591. 592. 593. 594. 595. 596. 597. 598. 599. 600. 601. 602. 603. 604. 605. 606. 607. 608. 609. 610. 611. 612. 613. 614. 615. 616. 617. 618. 619. 620. 621. 622. 623. 624. 625. 626. 627. 628. 629. 630. 631. 632. 633. 634. 635. 636. 637. 638. 639. 640. 641. 642. 643. 644. 645. 646. 647. 648. 649. 650. 651. 652. 653. 654. 655. 656. 657. 658. 659. 660. 661. 662. 663. 664. 665. 666. 667. 668. 669. 670. 671. 672. 673. 674. 675. 676. 677. 678. 679. 680. 681. 682. 683. 684. 685. 686. 687. 688. 689. 690. 691. 692. 693. 694. 695. 696. 697. 698. 699. 700. 701. 702. 703. 704. 705. 706. 707. 708. 709. 710. 711. 712. 713. 714. 715. 716. 717. 718. 719. 720. 721. 722. 723. 724. 725. 726. 727. 728. 729. 730. 731. 732. 733. 734. 735. 736. 737. 738. 739. 740. 741. 742. 743. 744. 745. 746. 747. 748. 749. 750. 751. 752. 753. 754. 755. 756. 757. 758. 759. 760. 761. 762. 763. 764. 765. 766. 767. 768. 769. 770. 771. 772. 773. 774. 775. 776. 777. 778. 779. 780. 781. 782. 783. 784. 785. 786. 787. 788. 789. 790. 791. 792. 793. 794. 795. 796. 797. 798. 799. 800. 801. 802. 803. 804. 805. 806. 807. 808. 809. 810. 811. 812. 813. 814. 815. 816. 817. 818. 819. 820. 821. 822. 823. 824. 825. 826. 827. 828. 829. 830. 831. 832. 833. 834. 835. 836. 837.

[illegible]

१. अथर्ववेद (१) अथर्ववेद (१) अथर्ववेद (१) अथर्ववेद (१) अथर्ववेद (१)
 २. अथर्ववेद (२) अथर्ववेद (२) अथर्ववेद (२) अथर्ववेद (२) अथर्ववेद (२)
 ३. अथर्ववेद (३) अथर्ववेद (३) अथर्ववेद (३) अथर्ववेद (३) अथर्ववेद (३)
 ४. अथर्ववेद (४) अथर्ववेद (४) अथर्ववेद (४) अथर्ववेद (४) अथर्ववेद (४)
 ५. अथर्ववेद (५) अथर्ववेद (५) अथर्ववेद (५) अथर्ववेद (५) अथर्ववेद (५)
 ६. अथर्ववेद (६) अथर्ववेद (६) अथर्ववेद (६) अथर्ववेद (६) अथर्ववेद (६)
 ७. अथर्ववेद (७) अथर्ववेद (७) अथर्ववेद (७) अथर्ववेद (७) अथर्ववेद (७)
 ८. अथर्ववेद (८) अथर्ववेद (८) अथर्ववेद (८) अथर्ववेद (८) अथर्ववेद (८)
 ९. अथर्ववेद (९) अथर्ववेद (९) अथर्ववेद (९) अथर्ववेद (९) अथर्ववेद (९)
 १०. अथर्ववेद (१०) अथर्ववेद (१०) अथर्ववेद (१०) अथर्ववेद (१०) अथर्ववेद (१०)

प्रकृति १५

[illegible]

(3) सांख्यिकी विभाग द्वारा जारी की गई सूची के अनुसार प्रत्येक वर्ष के लिए...

१) २) ३) ४) ५) ६) ७) ८) ९) १०) ११) १२) १३) १४) १५) १६) १७) १८) १९) २०) २१) २२) २३) २४) २५) २६) २७) २८) २९) ३०) ३१) ३२) ३३) ३४) ३५) ३६) ३७) ३८) ३९) ४०) ४१) ४२) ४३) ४४) ४५) ४६) ४७) ४८) ४९) ५०) ५१) ५२) ५३) ५४) ५५) ५६) ५७) ५८) ५९) ६०) ६१) ६२) ६३) ६४) ६५) ६६) ६७) ६८) ६९) ७०) ७१) ७२) ७३) ७४) ७५) ७६) ७७) ७८) ७९) ८०) ८१) ८२) ८३) ८४) ८५) ८६) ८७) ८८) ८९) ९०) ९१) ९२) ९३) ९४) ९५) ९६) ९७) ९८) ९९) १००)

प्रश्न १७

(१) अथ - ... (२) अथ - ... (३) अथ - ... (४) अथ - ... (५) अथ - ... (६) अथ - ... (७) अथ - ... (८) अथ - ... (९) अथ - ... (१०) अथ - ... (११) अथ - ... (१२) अथ - ... (१३) अथ - ... (१४) अथ - ... (१५) अथ - ... (१६) अथ - ... (१७) अथ - ... (१८) अथ - ... (१९) अथ - ... (२०) अथ - ... (२१) अथ - ... (२२) अथ - ... (२३) अथ - ... (२४) अथ - ... (२५) अथ - ... (२६) अथ - ... (२७) अथ - ... (२८) अथ - ... (२९) अथ - ... (३०) अथ - ... (३१) अथ - ... (३२) अथ - ... (३३) अथ - ... (३४) अथ - ... (३५) अथ - ... (३६) अथ - ... (३७) अथ - ... (३८) अथ - ... (३९) अथ - ... (४०) अथ - ... (४१) अथ - ... (४२) अथ - ... (४३) अथ - ... (४४) अथ - ... (४५) अथ - ... (४६) अथ - ... (४७) अथ - ... (४८) अथ - ... (४९) अथ - ... (५०) अथ - ... (५१) अथ - ... (५२) अथ - ... (५३) अथ - ... (५४) अथ - ... (५५) अथ - ... (५६) अथ - ... (५७) अथ - ... (५८) अथ - ... (५९) अथ - ... (६०) अथ - ... (६१) अथ - ... (६२) अथ - ... (६३) अथ - ... (६४) अथ - ... (६५) अथ - ... (६६) अथ - ... (६७) अथ - ... (६८) अथ - ... (६९) अथ - ... (७०) अथ - ... (७१) अथ - ... (७२) अथ - ... (७३) अथ - ... (७४) अथ - ... (७५) अथ - ... (७६) अथ - ... (७७) अथ - ... (७८) अथ - ... (७९) अथ - ... (८०) अथ - ... (८१) अथ - ... (८२) अथ - ... (८३) अथ - ... (८४) अथ - ... (८५) अथ - ... (८६) अथ - ... (८७) अथ - ... (८८) अथ - ... (८९) अथ - ... (९०) अथ - ... (९१) अथ - ... (९२) अथ - ... (९३) अथ - ... (९४) अथ - ... (९५) अथ - ... (९६) अथ - ... (९७) अथ - ... (९८) अथ - ... (९९) अथ - ... (१००) अथ - ...

હતા તે જાણ કરવા. (૨૦) કિંમત ધારી વસ્તુનાં (કોઈ કોઈ વસ્તુનાં) હોવા (જાણે).

પ્રકરણ ૧૮

(૧) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૨) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૩) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૪) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૫) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૬) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૭) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૮) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૯) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૦) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૧) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૨) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૩) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૪) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૫) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૬) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૭) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૮) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૧૯) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ. (૨૦) આગકો ખામેશી નીવત્તો કેવી રીતે ધખાવવાં એવો વેળાએ.

गुजराती शब्दकोश

या पर्यायान आणेंत गुजराती शब्द येथे अक्षरचिन्हेने एकत्र करून त्याचि नांवें तिः अंतर्गत प्रत्येक शब्दापुढें तेंसात त्याचे व्याकरण सक्षिप्त सूचेतांनी दिले आहे.

शब्दांन्यायः शब्दाः अ - अव्ययः नाम इत्येवम् तर 'पु.', 'स्त्री.', 'न.' इत्यादि शब्दांन्यायः, शब्दाः वि. - विशेषणः सर्व. - सर्वनामः स. दि. - मकर्मक क्रियापदः अ. क्रि. - अकर्मक क्रियापद.

२५

अक्षर (अ.) - बह्वक्षर
 अक्षर (वि.) - शब्दवाच
 अक्षरांतुं (अ. क्रि.) - (१) बाबरे होणे
 (२) विडणे
 अक्षरुं (वि.) - अभिय, नाकडने
 अक्षरां (वि.) - (१) एकरकोडा,
 (२) गुमडा
 अक्षरं (वि.) - (१) दुर्दृष्टी,
 (२) दुराचारी
 अक्षर (वि.) - (१) एकेक,
 (२) प्रत्येक
 अभ्यास (पु.) - प्रयोग
 अभ्यास (वि.) - आढबंय
 अभ्यासी (स्त्री.) - गच्छी
 अभ्यास (स.) (स्त्री.) - एकदशी
 अभ्यु (वि.) - अवघड, कठीण
 अभ्युधार (वि.) - उमने
 अभ्यु (वि.) - लासणी, व्यचिमत
 अभ्यु (१) (वि.) इंग्रजी,
 (२) (स्त्री.) इंग्रजी भाषा
 अभ्यु (पु.) - अंगडा
 अभ्युगि (न.) - पाणी तापविण्याचे
 तपेले
 अभ्यु (अ.) - न चुकता, (वि.) न
 चुकणारे
 अभ्यु (अ.) - रूपचूष

अभ्यु (वि.) - पोरके, अनाथ
 अभ्यु (वि.) - (१) शिगोशीग
 (२) चाटून जाणारे
 अभ्यु (पु.) - अझार
 अभ्यु (वि.) - आश्चर्यकरक, अजब
 अभ्यु (पु.) - ओवा.
 अभ्याणी (वि. स्त्री.) (२१) - चांदणी
 (रात्र)
 अभ्या (वि.) - (१) अज्ञानी, अडाणी,
 (२) माहिती नसलेला
 अभ्यु (अ.) - (१) नक्ळत,
 (२) अजाणपणे
 अभ्यु (अ. क्रि.) - दिपणे
 अभ्यु (न.) - अंजीर
 अभ्यु (अ. क्रि.) - (१) अडणे,
 (२) थांबणे
 अभ्यु (वि.) - खोडकर
 अभ्यु (स. क्रि.) - (१) थांबविणे,
 (२) डांबणे, (३) प्रतिबंध करणे
 अभ्यु (वि.) - गुंतागुंतीचे
 अभ्यु (अ. क्रि.) - भटकणे
 अभ्यु (वि.) - न टळणारे, अटळ
 अभ्यु (स. क्रि.) - शिवणे, स्पर्श करणे
 अभ्यु (पु.) - उडीद
 अभ्यु (१) (वि.) दंगेलोर,
 (२) (न.) - मस्ती, खोडकरपणा
 अभ्यु (अ. क्रि.) - लटपटणे

અચર્યું - (૧) (સ. ક્રિ.) શિવળે,
સ્પર્શ કરણે, (૨) આડે યેળે,
(૩) (અ. ક્રિ.) અડળે

અડિયત્ર (વિ.) - અડેલ

અડગણ (વિ.) - અમાણ, સ્વ

અણુમનું (વિ.) - નાવડને

અણુમનું (વિ.) - સમજતદાર નમલેલે

અણિયાળું (વિ.) - ટોફદાર

અત્યારે (અ.) - આતા.

અથરાયું (અ. ક્રિ.) - (૧) રસાડળે,
(૨) હેલગટે ઘાલળે, (૩) ટકર
હોળે, અંદાળે

અથવા (અ.) - અથવા

અદરકયું (સ. ક્રિ.) - વિરચળે

અદા કર્યું (સ. ક્રિ.) - ફેઢળે
-થયું (અ. ક્રિ.) - ચુકતે હોળે

અદેખું (વિ.) - મત્સરા

અધધધ ! (અ.) - અબબ !

અધણિયાળું (વિ.) - અનાય, ચેવારસી

અધમૂડી (વિ.) - અધમેલે

અધવચરું (વિ.) - (૧) અધતરી,
લટકત, (૨) અર્થવટ જ્ઞાન અમુલેલે

અધીરું (વિ.) - અધીર, હતાવીઠ

અધૂરું (વિ.) - અપૂરે

અધી (વિ.) - પ્રીડ, પોક

અધર (અ.) - અધતરી

-તાલ (અ.) - અધતરી

અન(-ને)નાસ (ન.) - અનનસ

અનરાધાર (વિ.) - મુસલધાર

અનાજ (ન.) - ધાન્ય

અનાડી (વિ.) - અઢાળો

અનામન (વિ.) - અનામત

અનુકૂળ (વિ.) - અનુકૂલ

અનુચરું (સ. ક્રિ.) - અનુસરળે

અનુકૂળ (વિ.) - વિલક્ષણ, અપૂરે

અનુકૂળી (વિ.) - નિષ્કર્ષી

અને (અ.) - આણ, થ

અનેરું (વિ.) - (૧) ન્યારે,
(૨) વિચિત્ર, વિલક્ષણ

અંદર (અ.) - આત

-નું (વિ.) - આતને

અંદાણ (વિ.) - અંદાતી

અપરખાળું (વિ.) - અવપ્રાણી

અપાર (વિ.) - અતાર

અપૂરું (વિ.) - અપૂરે

અફસોસ (અ. પુ.) - (૧) (અ.) અરેરે,
(૨) (પુ.) - દુઃખ

અકાટ (વિ.) - અકાટ

અકાળાળું (સ. ક્રિ.) - આપટળે

અખચક (વિ.) - ચિત્રવિચિત્ર, રંગીચેરંગી

અખચક (અ. ક્રિ.) - શિવાગિચ હોળે

અખમ (વિ.) - અશક્તિ

અખદ (વિ.) - અખદ, અગમ

અખરાઈ (સ્ત્રી.) - મજા, છોટી મઠી

અખાગત (પુ.) - અતિથી

અખપાંદ (વિ.) - અમયપાંદ

અખાસ (સ્ત્રી.) - અમાત્રસ્યા

અખીન (વિ.) - વિધામ

અખચાળું (અ. ક્રિ.) - મોંઘતળે,
પાવમન જળે

અખચ (વિ.) - બટુમોલ

અમે (મર્દ.) - આમ્હી

અંખોળાળું (સ. ક્રિ.) - (૧) આંચળે,
(૨) જુઢી કરળે

અરજી (સ્ત્રી.) - અર્થ, વિવેની

અરફસો (પુ.) - અરુઢમા

અરર, અરેરે ! (અ.) - અરેરે !

અરીફો (પુ.) - રિઢા

अरीसो (पु.) - आरसा
 अरे (अ.) - आश्चर्य, दुःख, चिन्ता इ.
 सनस उतर
 अरुं (स. क्रि.) - अर्पणे, वाहणे
 अरुग - (१) (वि.) वेगळे, निराळे
 (२) (अ.) दूर
 असायुंइसायुं (वि.) - अमुक तमुक
 असायुं (वि.) - वेगळे, निराळे
 असायुं (वि.) - (१) अलगाव,
 (२) भुकेले
 असायुं (वि.) - बेअगली, पोरकट
 असायुं (वि.) - (१) पाहिले, (२) उत्तम
 असायुं (वि.) - (१) डगडे, (२) वाकडे
 असायुं (पु. न.) - हिरदी
 असायुं (वि.) - (१) मळ, (२) पूर्वांचि
 असायुं { (अ.) - येथे
 असायुं {
 असायुं (अ.) - येथे तेथे, इकडे
 निकडे
 असायुं (—ी) (स्त्री.) - अडरी
 (जयम)

आ

आ (सर्व.) - हा, ही, हे
 आरुं (स. क्रि.) - आकर्षणे
 आरुं (वि.) - (१) अधीर, (२) तापट
 आरुं (पु.) - आकांक्ष
 आरुं (अ.) - दोवटी
 आरुं (पु.) - बद्ध, मोन्हा
 आरुं (पु.) - पोळगट
 आरुं (वि.) - (१) आवंड, सगळे,
 (२) पुरते, सलग
 आरुं (वि.) - अर्धेनुर्धे, अर्धवट

आगमय (—र) (अ.) - अगोदर-
 पामून, आगाऊ
 आगण (अ.) - (१) पूर्वी, अगोदर,
 (२) पुढे
 आगणी (स्त्री.) - उभा अडसर
 आगणुं (वि.) - वरचढ, श्रेष्ठ
 आगणी (पु.) - अडसर
 आगियो (पु.) - काजवा
 आंठ (पु.) - (१) आकडा,
 (२) भाव, मृत्यु
 आंठुं (स. क्रि.) - (१) किमतीचा
 अंदाज काढणे. (२) अंक टाकणे
 किंवा मृण करणे
 आंथ (स्त्री.) - डोळा
 —ना शेण - लुलुळे
 —नी धोडी - डोळ्यातली बाहुली
 —नो गोभसो - डोळ्यांची लोभण
 आंथुं (—युं) (न.) - आंशण
 आंथणी (स्त्री.) - बोट
 आंथुं (वि.) - (१) विरळ, (२) अस्पष्ट
 आंथुं (अ.) - हल्ली, आजकाल
 आंथ (स्त्री.) - आजी
 आंथ (स्त्री.) - अजीजी, आज्ञव
 आंथ (अ.) - आज्ञ
 आंथ (पु.) - आज्ञ
 आंथुं (अ. क्रि.) - दिपविणे
 आंथुं (वि.) - इतके, एवढे
 —थुं (वि.) - इतके (पुष्कळ)
 आंथआंथुं (वि.) - इतके इतके
 आंथआंथुं (वि.) - एवढ्यापुरते
 आंथपुं (स. क्रि.) - (१) आठोपणे,
 (२) आवरणे
 आंथ (स्त्री.) - अष्टमी

आःत्रांशुं (वि.) - आडवे तिडवे,
 आःत्रेडुं (वि.) - वाट चुकलेले
 आःतुं (वि. अ.) - (१) आडवे,
 (२) वाकडे, (३) अप्रत्यक्ष
 (४) (अ.) आडभाजूला
 -तेडुं (वि.) - आडवेतिडवे
 आःतुं (स. क्रि.) - जाऊन आणणे
 आःनी (पु.) - (१) ज्येष्ठ पुत्र,
 (२) आज्ञावा
 आःतुं (स. क्रि.) - (१) खारविणे,
 (२) आवविणे
 आःतुं (न.) - आले
 आःतुं (वि.) - अर्धे
 आःतरी (स्त्री.) - (१) लहान आतडे,
 (२) अंतःकरण
 -तुं (न.) - मोठे आतडे
 आःतरी (स. क्रि.) - (१) विमन करणे,
 (२) घेटणे
 आःतुं (वि.) - आंघडे
 आपःतुं (स. क्रि.) - देणे
 (पापुली) आपःतुं (स. क्रि.) - पाणी घावणे
 आपःपर (वि.) - आपपर
 आपःहम (वि.) - हुवेहम
 आपः (न.) - (१) आमाळ, (२) दग
 आपःछे (स्त्री.) - विद्याळ, शिवाशीव
 आपः (वि.) - चकित
 आपः - (१) (वि.) सर्वनामान्य
 (२) (अ.) या रीतीने,
 याप्रमाणे, (३) इकडे,
 (४) (स्त्री.) आज्ञा
 आपःतेभ (अ.) - इकडे निकडे
 आपःतुं - (१) (वि.) या बाजूने,
 इकडे (२) (सर्व.) याचे

आभःतुं (स. क्रि.) - पिळणे
 आभःणी (स्त्री.) - आयळां (शाड)
 आभःणी (पु.) - (१) पांढ (मनाळला)
 (२) अभिमान, मित्र
 आभःणी (स्त्री.) - निव
 आभःतुं - (१) (स. क्रि.) (मणो) गाडणे
 (२) (अ. क्रि.) आभणे
 आभो (पु.) - आभा (शाड)
 आभःतुं (अ. क्रि.) - आभणे
 आभःतुं (वि.) - परमबन्धी,
 गगनमयी
 आभःतुं (वि.) - निरधर, ताजे
 आभःतुं (स. क्रि.) - अथगत अमणे,
 (१) (अ. क्रि.)
 आभःतुं (वि.) - एवढे
 आपःनी क्षणे (अ.) - उवा
 आपःतुं (वि.) - येने
 (जने - 'आपःतो गविपार'
 = येना राखवार)
 आपःतुं (अ. क्रि.) - येणे
 आपःतुं (वि.) - मोपे
 आपःतुं (पु.) - अशोक (शाड)
 आपःतुं (न.) - आभ, अभ
 आपःतुं (वि.) - आळशी, मुस्त
 आपःतुं (वि.) - मोठेभाबडे
 आपःतुं (वि.) - आभाधारक
 आपःतुं (स. क्रि.) - इच्छिणे, आशा
 आपःतुं (वि.) - इतर

ઢાળી (સ્ત્રી.) - आली
 ઢાળું (વિ.) - वेगले, निरादे
 ઢાળ (પુ.) - प्रेम, स्नेह.

ઢ

ઢાળુ (મ. ક્રિ.) - पोटात रेचणे
 ઢાળાવ (પ. ન.) - (૧) પ્રામાણિકપણા,
 (૨) અદા
 -દાર (વિ.) - પ્રામાણિક
 ઢાળવી (વિ.) - येगमबंधीचे

ઉ

ઉઘાળું (મ. ક્રિ.) - उकळविणे
 ઉઘેણું (મ. ક્રિ.) - उकलणे
 ઉઘા(-મ)નું (મ. ક્રિ.) - उगड़न
 (उगड़न) કાઢણે, સમૂહ નાશ કરણે
 ઉઘાડેણું (વિ.) - उगड़न काढलेले.
 ઉઘે (વિ.) - लागवडीला अयोग्य
 (जमीन)
 ઉઘાખું (મ. ક્રિ.) - उगारणे
 ઉઘાડું (મ. ક્રિ.) - (૧) उघडणे,
 (૨) उघडावला लावणे,
 (૩) उघडे करणे
 ઉઘાડું (વિ.) - उघडे, स्पष्ट.
 ઉઘાડાણું (મ. ક્રિ.) - उचलायला
 लावणे, वर चढविणे
 ઉઘારું (મ. ક્રિ.) - उधारणे, बोलणे
 ઉઘાળું (મ. ક્રિ.) - (૧) वर फेंकणे,
 (૨) उधळणे
 ઉઘાળુ (વિ.) - उद्धट, उच्छृंखल
 ઉઘાનું (વિ.) - उधने
 ઉઘેરું (મ. ક્રિ.) - संगोपन करणे,
 वाइविणे

ઉઘાળું (વિ.) - (૧) उत्साही,
 (૨) चकचकीत
 ઉઘાડું (મ. ક્રિ.) - उजाड (सर्वनाश)
 करणे
 ઉઘાડાણું (અ. ક્રિ.) - चकचकाट करणे
 ઉઘાડ (વિ.) - उजाड
 ઉઘાડું (મ. ક્રિ.) - (૧) उठविणे,
 (૨) जाग करणे
 ઉઘાડાર (વિ.) - उठून दिसणारे
 ઉઘાડાણું (મ. ક્રિ.) - उचळणे.
 (૨) उचलेगिरी करणे (૩)
 पाळणे, बजावणे ('आता
 ઉઘાડવી')
 ઉઘાડા (વિ.) - उघडे
 ઉઘાડું (મ. ક્રિ.) - (૧) उडेल असे करणे
 (૨) पतंग चढविणे (૩) गप्प
 ठाकणे (૪) उधळून ठाकणे
 (संपत्ति, तारुण्य)
 ઉઘારું (મ. ક્રિ.) - (૧) उतरविणे (૨)
 नकल करने घेणे (૩) विष
 उतरविणे (૪) परतीराला
 नेऊन सोडणे (૫) वरून
 ग्याली काढणे
 ઉઘાડાણું (મ. ક્રિ.) - (૧) उलथणे (૨)
 पदच्युत करणे (૩) उलथ्याचे
 पालटे करणे
 ઉઘાર (વિ.) - (૧) कष्टाद्ध (૨) तयार,
 तत्पर
 ઉઘા (વિ.) - (૧) कष्टाद्ध (૨) उद्योगी
 ઉઘાર (વિ.) - उद्धट
 ઉઘાર (પુ.) - उंझार
 ઉઘા (વિ.) - सुग्रीव
 ઉઘાર (અ.) - वर
 -વટણો (પુ.) - (૧) वस्ता
 (૨) वरवंदा

ઉપરાન્ત (અ.) - (૧) આણર્ચી
(૨) ત્યાવર, નંતર
ઉપરી - (૧) (વિ.) વરચા, વરિષ્ઠ
અધિકારી
ઉપશાળ - (૧) (વિ.) વરચે, ડુંવાવરચે
(૨) (ન.) વરચી બાજુ
ઉપલું (વિ.) - વરીલ, ડગલ
ઉકરાંડું (વિ.) - ઉફરાટે, ડલટે
ઉમદા(દું) (વિ.) - (૧) યોર (૨) એટ
ઉમેરવું (સ. ક્રિ.) - (૧) મિલકવિળે,
વેરાંજ કરળે (૨) ઇકર કરળે
ઉમેરવું (સ. ક્રિ.) - (૧) મડકાવળે,
ચિથાવળે (૨) (મોટી મુતીની
કરુન) ચદવિળે

ઉ

ઉકળવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડકળળે
(૨) રાંતાળળે
ઉખળી (સ્ત્રી.) - ડખલી(લ)
ઉગવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગવળે, અંકુર
યેળે (૨) ડડય પાવળે
ઉઘડવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગડળે,
(૨) મુલળે, પ્રમુજ હોળે
ઉઘડું (વિ.) - (૧) ડગડે (૨) સ્પષ્ટ
ઉઘડાવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગલળે
(૨) આશંશાન યેળે
ઉઘડવું (સ. ક્રિ.) - (૧) ડગાન કરળે
(૨) માંજરે કરળે
ઉઘળું (વિ.) - (૧) ડગલ, પાંદરે
(૨) ડગલવળીય
ઉઘડવું (સ. ક્રિ.) - ડગલળે
ઉઘ (વિ.) - (૧) ડગ (૨) એટ
ઉઘે (અ.) - ડગીવર, વગડી
ઉઘડવું (સ. ક્રિ.) - ડિલ્યાન તેલ ઘાલળે

ઉકળવું (સ. ક્રિ.) - ઘામળે, ડગલળે
ઉકળું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગળે, ડમે હોળે
(૨) ડાગ હોળે
ઉકળું (અ. ક્રિ.) - ડગળે
ઉકળું (વિ.) - અધુરે, ડગળે
ઉક (પુ.) - ડગ
ઉકળું (ન.) - ડગલી, ડગલળા
ઉકરવું (અ. ક્રિ.) - ડગરળે
ઉકળું (વિ.) - ડગલ
ઉકળું (સ્ત્રી.) - ડગલી
ઉકળું (વિ.) - ડગલ
ઉકળું (વિ.) - (૧) ડગાજ (૨) અંગાંગોર
ઉકળું (વિ.) - (૧) ડગડે (૨) ડગલ
ઉકળું (વિ.) - (૧) ડગડેપાલડે
(૨) ડગડેપાલળે
ઉકળવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગડળે
(૨) મિલકન હોળે
ઉકળવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગળે, ડગ
લળળે (૨) (માય ડ.) ડગળે.
ઉકળ (વિ.) - (૧) ડગલ (૨) વેવલ
ઉકળું (વિ.) - વેવાવર ડગલ
ઉકળ (વિ.) - (૧) ડગલ (૨) ડગલ
ઉકળવું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડગાલ યેળે
(૨) ડગલળે
ઉકળું (અ. ક્રિ.) - (૧) ડમે રાહળે
(૨) ડાબળે
ઉકળું (વિ.) - (૧) ડમે (૨) ડગલ
ઉકળું (વિ.) - (૧) ડગલ (૨) ડગલ

એ

એ (સં.) - તો, તી, તે
એકલિયું - (૧) (વિ.) - ડકવાલી,
અમલે (૨) (ન.) તેમ ઘ

એકત્રીસી (વિ.) - एकत्रशी, एका बाजूचे
 એકત્રેય (વિ.) - (१) एकत्रेयी (२) (न.)
 सन्तानुत्पत्ती

એકથેયું (વિ.) - एकथायी
 એકદમ (અ.) - (१) ताबडतोब
 (२) अगरी ('એકદમ' આધિગું)

એકદમ (વિ.) - एकदम
 એકદમ (અ.) - एकदम, परम्पर
 એકકી (વિ.) - एककी, एकटे
 દેકકી (વિ.) - एककी,

एकदेदुके

એકું (વિ.) - अप्पम्पोटे

એકું (વિ.) - (१) एकटे

(२) निराभित

એકું (વિ.) - (१) एकटे (२) विभक्त
 विभक्त स्वतंत्र

એકત્રીસની (વિ.) - एकत्रशनी

એકત્રીસું (વિ.) - नाजूक किया
 सिद्धांत की चर्चा

એકત્રીસ (અ.) - एकत्र

એકત્રીસું (વિ.) - एकसारखे, समान

એકત્રીસું (વિ.) - (१) एकहानी

(२) एकत्रेयी

એકાએક (અ.) - एकएकी, अकस्मात

એકાદ (દું) (વિ.) - (१) एकादे

(२) एकादशमरे

એકાનરે (અ.) - एक आइ करन

એકા (વિ.) - (१) एकाडे

(२) एकानयि

એકું (વિ.) - इनके

એકને (અ.) - (१) इहणून

(२) इहणजे

એકામાં (અ.) - एवढ्यात, इनक्यात

એકા (વિ.) - ऐटदार

એકું (વિ.) - उष्टे

એકી (સ્ત્રી.) - टाच

એકી (વિ.) - आळशी, ऐदी

એન (વિ.) - (१) खरे, असल

(२) (स्त्री. न.) शोभा, अबू

એન (સ્ત્રી.) - खोड, न्यून

એનું (સ્ત્રી.) - ऐरण

એકાદેક (વિ.) - वेडेवाकडे, भलतेसलते

એકું (વિ.) - एवढे, या आकाराचे,
 इतके

એકું (વિ.) - असे

-वाभां (अ.) - इतक्यात

એકે (અ.) - न्यर्थ, वाया

ઓ

ઓગળવું (સ. કિ.) - (१) ओघळणे,
 पाषळणे. (२) वितळणे (३)

शरार सुकणे (४) विरघळणे

ઓચિંતું (વિ.) - अचानक, अनपेक्षित

ઓડું (વિ.) - (१) कमी (२) हलके

-तु - कमीअधिक

ઓડશો (પુ.) - सोपा

ઓડ (પુ.) - ओड

ઓડમું (સ. કિ.) - ओठगणे, टेकणे

ઓડાર - (પુ.) ठेकर

ઓડું (સ. કિ.) - (१) ओढणे

(२) पुढे ठेवणे, रुजू करणे

ઓડું (સ. કિ.) - (१) पांघरून घेणे

(२) अंग किंवा माथा झाकणे

ઓડો (પુ.) - आच्छादन

ઓતરાતું (વિ.) - उत्तरेकडील

ઓતું (સ. કિ.) - (ओतकामातील)

ओतणे

ओरगे (पु.) - मोठी खोली,

विशेषतः

—पथलो - माजघर

ओरत (स्त्री.) - (१) स्त्री (२) बायको

ओरपयुं (स. क्रि.) - (१) ओरवाडणे
(२) कुरतडणे

ओरमायुं (वि.) - सावत्र

ओरपयुं (स. क्रि.) - (१) भिजवणे,

ओले करणे (२) शाइन वाळत टाकणे

ओरयुं (स. क्रि.) - (१) वैरणे (जात्यात)

(२) वैरणे (तांदूळ इ. शिजण्याकरिता)

ओशययुं (स. क्रि.) - विशविणे

ओशाद (स्त्री.) - (१) संतती (२) वंश

ओवायुं (अ. क्रि.) - मालविले जाणे
(कर्मणी), विहाणे

ओशियो (वि.) - अवार्जया, मावळ्या-
निष्वात्म मनाचा

ओलो (पु.) - वाईल (चुलीची)

ओवाणयुं (स. क्रि.) - ओवाळणे

ओशिक(न)ण (वि.) - ओशाळे, मिचे

ओशियाण (वि.) - ओशाळा

ओशीकुं (न.) - उशी

ओसरयुं (अ. क्रि.) - (१) ओसरणे,

मागे सरणे, उतरणे

२ संकोच पावणे, लाजणे

ओसवायुं (अ. क्रि.) - (१) अन्न

शिजणे, उफटणे

(२) कमी होणे (३) लाजणे

ओसान (न.) - अवसान, पीर

ओहो (अ.) - ओहो (आश्चर्य)

ओणभयुं (स. क्रि.) - ओळखणे

ओणभीयुं (वि.) - ओळखीचे

ओणभयुं (स. क्रि.) - ओलांडणे, उलंढणे

६

कंही (सर्व.) - (१) काही (२) अमुक
(३) अनेक

कंही (सर्व., वि.) - (१) (सर्व.) काही
ना काही (२) (वि.) थोडेसे

कंहीकंही (वि.) - (१) उकळणे
(२) कडकडीत (कपडा, थंडी)

कंही (पु.) - तुफान

कंही (वि.) - कंहील, दारिद्र्य

कंहीययुं (वि.) - (१) भडपणे
(२) कटकट करणारे

कंहीयुं (स. क्रि.) - (१) चिरवणे
(२) बाटणे

कंहीययुं (वि.) - कटकटीचे

कंहीय, कंहीय (न.) - कोशिरी

कंहीयाओर (वि.) - माहलोर

कंहीन (वि.) - कंही, निष्क

कंहीनी (स्त्री.) - बाटी

कंही (पु.) - मोठी बाटी

कंही (वि.) - कटिण, अवघड

कंही (अ. क्रि.) - (१) घटना होणे,
बोचणे (२) उकाडा होणे

कंही (न.) - द्विदल घान्य

कंही (स्त्री.) - पळी

कंही (स्त्री.) - कडवा

कंही (स्त्री.) - कडवा, कटुता

कंही (वि.) - (१) कडू, तुरट
(२) अग्रिय

कंही (स्त्री.) - कडू

कंही (१) (स. क्रि.) कटविणे
(२) (अ. क्रि.) संतापणे

कंही (वि.) - बेडोल, कुरूप

कंही (स्त्री.) - कटी

कंहीयुं (न.) - कगीस

કંટક - (૧) (વિ.) કાંટેરી (૨) (ન.)
કાંટેરી જાડ

કંઠ (પુ.) - (૧) ગળા, ઘસા
(૨) ગઢવાનું નિષ્કારા સુર

કનકાનું (વિ.) - નિરકે

કન્યા (વિ.) - કરચડું (રંગાચે)

કદાચ (અ.) - (૧) કદાચિત
(૨) ન જાણો

કનકયો (પુ.) - પતંગ

કનકું (સ. કિ.) - ગ્રાસ દેણે, છઠ્ઠળે

કપડું (ન.) - ધન, કપડા

કપડાણ (વિ.) - ધનગાલ

કપાસ (પુ.) - કાપૂસ

કપાસિયું (વિ.) - કપાસીચે (રોત)

ઓ (પુ.) - સરકી (બી)

કપાળ (અ.) (ન.) - કપાલ

કપાટ (ન.) - કપાટ

કપૂર (ન.) - કપૂર

કમ (વિ.) - (૧) કમી (૨) વાઈટ

અદે (વિ.) - કમીગસ્ત

કમર (સ્ત્રી.) - કંઠર

કમી (ન.) - દાર, કવાડ

કમાયું (સ. કિ.) - કમવણે

કમી - (વિ.) (૧) કમી (૨) (સ્ત્રી.)

કમરન

કનું (ન.) - કોળને

કર (પુ.) - કર

કરકાનું (વિ.) - ચંચર

કરકું (સ. કિ.) - ચંચળે

કરના (અ.) - પેશા

કરમદો (પુ.) - કરવંદ

કરમાયું (અ. કિ.) - કોમેજળે

કરવત (સ્ત્રી.) - કરવત

કરવું (સ. કિ.) - કરણે

ગુ. ભા. ૧૪ ૧૫

કરમ (સ્ત્રી.) - દેદાણ

કરો - (૧) (વિ.) કોટી (૨) (સ્ત્રી.)
પૃથ્વરજૂ, પાઠીચા કળા

કરોળિયો (પુ.) - કોઢી

કલમ (સ્ત્રી.) - લેણી

કલાક (પુ.) - તાસ

કલિંગડું (ન.) - કલિંગાડ

કસરત (સ્ત્રી.) - વ્યાયામ

કસયું (સ. કિ.) - (૧) આવળળે
(૨) કસોટી ઘેળે

કસાર (પુ.) - કાસાર

કહેયું (સ. કિ.) - સાંગળે

કળ (પુ.) - ગાલ, ચિલ્લ

કળ (સ્ત્રી.) - (૧) કિલ્લી કિવા ચાપ
(યંત્રાચા) (૨) કલ, વેદના
(૩) યુક્તી, કરામત

કળથી (સ્ત્રી.) - કુલ્લીય

કળશ (પુ.) - (૧) કલ્લસ (૨) કલ્લશી

કળી (સ્ત્રી.) - કલ્લી

કાકડી (સ્ત્રી.) - (૧) કાકડી
(૨) કાકડા (પેટવિખ્યાચા)

કાકો } (પુ.) - કાકા
કાકા }

કાકી (સ્ત્રી.) - કાકી

કાકીડો (પુ.) - સરઢા

કાગરો (પુ.) - કાવळा

કાગળ (પુ.) - (૧) કાગદ (૨) પત્ર

કાંકરો (પુ.) - લઢા

કાચરકાચર (ન.) - (૧) કિરકોલ્લ લાચર-
વસ્તુ (સદા શેવ-ચુરમુરે હ.)

(૨) મોડક્યાતોડક્યા વસ્તુ

કાચું (વિ.) - (૧) કચ્ચે (૨) વિન-
અનુભવી

કાચે (અ.) - કરિતા, સાઢી

दाढणुं (स. कि.) - (१) काढणे
 (२) ओढून काढणे (३) रद्द करणे
 दाणुं (न.) - (१) छिद्र, भोक
 (२) (वि.) भोक असलेले (३) काणे
 दाणुं (न.) - मनगट
 दातर (स्त्री.) - कात्री
 दातरणुं (स. कि.) - कातरणे
 दातणुं (स. कि.) - कातणे
 दाथो (पु.) - (१) कान (२) काण्या
 दान (पु.) - कान
 नो दोग (पु.) - कानाची पाळ
 दापणुं (स. कि.) - (१) कापणे
 (२) कमी करणे
 दापरशीतणुं (वि.) - चित्रविचित्र,
 रंगीबेरंगी
 दाम (न.) - (१) काम (२) धंदा
 (३) उपयोग (४) कर्तव्य
 दाणुं (वि.) - उद्योगी, कामगूर
 दांर (पु.) - अंगचोर
 दामडी (पु.) (वि.) - (१) कामगूर
 (२) हाडकुळे
 दामणुं (वि.) - उपयोगाचे, कामाचे
 दाशु (न.) - कारण
 दाशक (पु.) - कार्तिक
 दाशीगर (पु.) - कारागीर
 दाशेणुं (न.) - कारले
 दाशवणुं (स. कि.) - कासविणे
 दाशावासा (पु. व. व.) - गायवासा
 दासे (अ.) - (१) उद्या (२) काल
 (आजच्या अतीत)
 दावणुं/दावणुं (वि.) - कावरेचावरे
 दासिकी (पु.) - कंठावा
 दाणुं (वि.) - काळे
 दिवा (अ.) - किंवा

दिमान (पु.) - जेतकरी
 दाडी (स्त्री.) - मुंगी
 दाणुं (न.) - कुडन
 दामणुं (न.) - कावटे
 दान (वि.) - एकण, एकंदर
 दादाडी (स्त्री.) - कुन्हाट
 दाडो (पु.) - कांधडा
 दाडो (२) दाडणुं - भारवाणे
 (दाडणुं)
 दाडी (स्त्री.) - पिडी
 दाणुं (स. कि.) - (१) कुटणे
 (२) मारणे, ठोकणे
 दाणुं (न.) - कुंड
 दाणुं (न.) - कुडे
 दाणुं (अ. कि.) - उडी मारणे
 दाश (वि.) - कृश, अशक
 दा (अ.) - (१) की (२) अयश
 दाशक (वि.) - कित्येक
 दाणुं (वि.) - (१) किनी (२) फेवटे
 दाडी (वि.) - मादक
 दाम (अ.) - (१) का (२) कमे
 दामे करीने (अ.) - काय काढेन ते
 करून, काही करून
 देरी (स्त्री.) - आरा
 दांरी (स्त्री.) - केरी
 देणुं (वि.) - फेवटे
 देणुं (वि.) - कमे, कशा प्रकारचे
 देसर (न.) - (१) केशर (२) कुमानीन
 मुंगीशी तंनू
 देणवणुं (स. कि.) - (१) शिकविणे
 (२) सभकारी करणे
 (३) बोसमून वादविणे
 देणुं (न.) - फेळे
 देण (सं.) - कोणो

દોઢમ (પુ.) - કોઠમ, આમચૂલ
 દોઢળો (પુ.) - ચૂલ
 દોડું (ન.) - (૧) કવઠ (૨) કવઠી
 દોઢી (સ્ત્રી.) - કોપર
 દોનરયું (સ. ક્રિ.) - કોરણે, કોતરણે
 દોયમીર (સ્ત્રી.) - કોયમીર
 દોયળો (પુ.) - પોતે, મોળ
 દોઢાળો (સ્ત્રી.) - કુઢલ
 દોયી (સ્ત્રી.) - કોવી (માઝી)
 દોયત (સ્ત્રી.) - કોકિલા
 દોરડો (પુ.) - કોરડા, ચાધૂક
 દોરું (ન.) - (૧) કોરે, (૨) મુકે
 દોઢસો (પુ.) - કોઢમા
 દોવાયું (અ. ક્રિ.) - કુઢળે, સઢળે
 દોરા - (૧) (પુ.) મંદાર, સજીના,
 સમઢ (૨) (સ્ત્રી.) પેદાળ
 દોયું (ન.) - (૧) કોઢાઢા (૨) મોપઢા
 દોયી (સ્ત્રી.) - કોઢાઢયાના ઘેલ
 દ્યાં (અ.) - કોટે
 દ્યાય (અ.) - કુટેદી
 દ્યારે (અ.) - કેઢા
 ઢ (અ.) - કેઢા કેઢા

ખ

ખખખાનું (અ. ક્રિ.) - કઢકઢળે, ઢકઢળે
 ખચચર (ન.) - સ્વચર
 ખચર (ન.) - સચર
 ખંચરી (સ્ત્રી.) - મંચરી (એક વાચ)
 ખટપટિયું (વિ.) - સઢપટી
 ખાચય (વિ.) - સહનચીલ
 ખાચું (સ. ક્રિ.) - ચોપઢળે, લેપ કરણે
 ખાચો (પુ.) - ઢીલ
 ખાંડું (વિ.) - (૧) ઢમે (૨) સિદ્ધ, તત્તર

ખદેયું (સ. ક્રિ.) - તંગવિણે, સેપા
 ચાલાયલા લાવળે
 ખંતીયું (વિ.) - ચિકાટીચે
 ખપનું (વિ.) - ઉપયોગાચે, કામાચે
 ખખર (સ્ત્રી.) - ચાતમી
 -પત્ર (ન.) - ચાતમીપત્ર
 ખખો (પુ.) - લાંઢા
 ખમણી (સ્ત્રી.) - કિસણી
 ખમીસ (ન.) - સદરા
 ખચયું (સ. ક્રિ.) - લર્ચ કરણે, ચાપરણે
 ખચચયું (વિ.) - લઢચડીત
 ખરીદયું (સ. ક્રિ.) - લરેદી કરણે
 ખરું (વિ.) - (૧) લરે (૨) પુરે
 (ઉદા. (૧) ખરી મજૂરીનું કામ,
 (૨) ખરા ખપોર હ.)
 ખરેખર (અ.) - લરોલર, લચિત
 ખચખતો (પુ.) - લલચતા
 ખસયું (અ. ક્રિ.) - માળે
 (ચાજૂલા) સરણે
 ખસખસ (સ્ત્રી.) - લસલસ
 ખસસ (અ.) - જરૂર, લચિત
 ખાધરું (વિ.) - હાવરટ
 ખાખરો (પુ.) - કઢક પોઢી, રોટી
 ખાખર (પુ.) - પઢસ
 ખાટ (સ્ત્રી.), -લો (પુ.) - લાટ
 ખાટો (પુ.) - (૧) લઢુ
 (૨) લોટ, તુકસાન
 ખાંડ (સ્ત્રી.) - સાલર
 ખાંડું (સ. ક્રિ.) - કાંડળે
 ખાતર (ન.) - લત
 ખાનગી (વિ.) - લાચમી, ગુપ્ત
 ખાનું (ન.) - (૧) લાના, કપ્પા
 (૨) ઘરાચા એક લાંડ
 ખાડું (વિ.) - લારટ

ખાત્રી (વિ.) - રિકામે, છાત્રી
 ખાતું (સ. ક્રિ.) - (૧) છાત્રે (૨) જેવળે
 ખાસ (વિ.) - (૧) વિશેષ (૨) સ્વતઃચે
 ખિસકોત્રી (સ્ત્રી.) - ત્યાર
 ખીટી } (સ્ત્રી.) - તુટી
 ખૂટી }
 ખીર (સ્ત્રી.) - સીર
 ખીસતું (અ. ક્રિ.) - ફૂલળે, વિકસળે
 ખુરસી (સ્ત્રી.) - તુર્વી
 ખુદતું (વિ.) - ઉપડે, સ્પષ્ટ
 ખૂંચતું (અ. ક્રિ.) - (૧) લટકળે
 (૨) સલળે
 ખૂટતું (વિ.) - અપુરતે
 ખૂણો (પુ.) - (૧) કોપરા (૨) કોણ
 ખૂંદતું (સ. ક્રિ.) - તુડવિળે
 ખૂંધું (વિ.) - કુલ્લે
 ખૂખ (વિ.) - પુષ્કલ
 ખૂખા (સ્ત્રી.) - (૧) વેદિયા (૨) મર્મ
 (૩) લલ્લન
 ખૂસતું (અ. ક્રિ.) - (૧) ઉપડળે
 (૨) ફૂલળે
 ખેંચતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ઓડળે, તાળળે
 (૨) આલળે, તંગ કરળે
 ખેતું (સ. ક્રિ.) - નાંગળે, મરાગત
 કરળે
 ખેડન (પુ.) - શેતકરી
 ખેન (૧) (ન.) - શેત
 ખેર - (૧) (સ્ત્રી.) શેમકુશલ
 (૨) (અ.) અમો! હરકત નહી!
 ખોડું - (૧) (વિ.) તોડે (૨) લાંટ
 (૩) (ન.) અન્યાય, હાની
 ખોડ (સ્ત્રી.) - (૧) લાંટ સવય, લોડ,
 (૨) ઘ્યંગ (૩) ચૂક
 ખોદતું (સ. ક્રિ.) - તોડળે, સળળે

ખોપરી (સ્ત્રી.) - તોપડી, ઢોક, મેનુ
 ખોડતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ઉપડળે
 (૨) સ્થાપન કરળે
 ખોડું (સ. ક્રિ.) - (૧) ગમાલળે, હરલળે
 (૨) નુકસાન હોળે
 ખોસતું (સ. ક્રિ.) - તોલળે, લલળ
 ખોળતું (સ. ક્રિ.) - શોષળે, ખુંડળે
 ખોળિયું (ન.) - (૧) અછા
 (૨) શરીર, કંઠેલર
 ખોળો (પુ.) - માદી
 ખ્યાલ (પુ.) - લક્ષના

૩૫

ખર્ચાલે (અ.) - લાન
 ખચ (અ.) (૧) લાનલન (૨) ભાલલુન
 ખચતું (સ. ક્રિ.) - માંલળે
 ગચતું (ન.) - ગિલા
 ગળવર (વિ.) - લંગી, ભચ
 ગળી (સ્ત્રી.) - (૧) ગળી, ધેગ
 (૨) સમલશલ્કી
 ગધેડું (ન.) - ગાડલ
 ગધ (સ્ત્રી.) - લામ
 ગમશતું (અ. ક્રિ.) - લાલળે, લાલળે
 ગમરાવતું (સ. ક્રિ.) - લાલળે, લાલળે
 મીતી લાલળે
 ગમશે (પુ.) - લાલરા
 ગમતું (સ. ક્રિ.) - લાલળે
 ગમેતેમ (અ.) - લાલેલ લેમે, લાલરા
 લેલેલ લેમે
 ગરદન (સ્ત્રી.) - લાન, લેલન
 ગરમ (વિ.) - (૧) લામ, લુલ
 (૨) લામ
 ગરેળી (સ્ત્રી.) - લામ
 ગર્વી, (લુ) (વિ.) - લાલેલ

गजकुं (न.) - घोसाळे
 गी (स्त्री.) - घोषाळ्याचा बेल
 गजिथ (वि.) - गजिथळ, घाणेरडे
 ग-गु)गार (पु.) - गोवार (भाजी)
 गरीयो (पु.) - गवई
 गगणी (स्त्री.) - गाळणे
 गगणुं (स. क्रि.) - (१) गाळणे
 (२) गिळणे
 गगुं (न.) - गळा
 गगुर (स्त्री.) - पगार
 गगुर (न.) - गाजर
 गगुं (स. क्रि.) - ओवणे
 गां (वि.) - मूत्र, बंडे
 गाहणुं (न.) - गादी
 गांधी (पु.) - किराणा व्यापारी
 गांधे (वि.) - गांधी, बेसावच
 गाभणुं (न.) - नेह
 गाथ (स्त्री.) - गाय
 गाथ (पु.) - गस
 गाथुं (स. क्रि.) - गाणे
 गाण - (१) (पु.) गाळ, गाळल्यानंतर
 राहिलेला कवरा (२) (स्त्री) शिबी
 गाणणुं (स. क्रि.) - गाळणे
 गुड(न) (पु.) - डिक
 गुभाणुं (स. क्रि.) - गमावणे, हरविणे
 गुस्से धुं (अ. क्रि.) - रागावणे,
 राग येणे
 गुंथणुं (स. क्रि.) - गुंथान टाकणे,
 अडविणे
 गुथणुं (स. क्रि.) - शिणे (हाताने दोरा
 गुंतवून)
 गोडगमाय (स्त्री.) - गोगळगाय
 गोभसो (पु.) - सरदेम

गोभणुं (स. क्रि.) - ओकणे
 गोडणुं (स. क्रि.) - (१) रचणे
 (२) व्यवस्थित करणे
 गोडणुं (स. क्रि.) - गोदणे
 गोदांटे (स्त्री.) - गोरी छी
 गोडुं (वि.) - गोरे
 गोण - (१) (वि.) गोळ (२) (पु.) गूळ
 गोणभोण (वि.) - गुंडगोळे
 गोणो (पु.) - विजेचा बल्ब

ध

धड (पु. ब. व.) - गह
 धड (वि.) - घट, दाट
 धडुं (स. क्रि.) - (१) घडविणे, घाट
 देणे (२) बनविणे, रचणे
 धडियाण (स्त्री.) - घड्याळ
 धणुं (वि.) - पुष्कळ
 धंटी (स्त्री.) - जाते
 धर (न.) - घर
 धरडुं (वि.) - म्हातारे, वृद्ध
 धरड (पु. न.) - माहक, मिन्हाईक
 धराणुं (न.) - दागिना
 धसणुं (स. क्रि.) - (१) फरपटणे
 (२) खरडणे
 धसणुं (स. क्रि.) - (१) घासणे
 (२) चोळणे
 धसाधणुं - सिजणे, धीण होणे
 धा (पु.) - (१) दस्ता (कामदाचा)
 (२) धाव, जखम
 धांटी (स्त्री.) - धाट (पश्चातला)
 धाडणुं (स. क्रि.) - खुपसणे, खोचणे
 धास (न.) - गवन
 धासलेट (न.) - घासलेट, राकेल तेल
 धी (न.) - तूप

ધુભાવતું (સ. ક્રિ.) - ગોલ ગોલ ફિરવળે

ધુવડ (ન.) - ઘુસડ

ધુસાડતું (સ. ક્રિ.) - ઘુસવિળે, ઘુસડળે

ધૂંટણું (ન.) - ગુડબા, દોપર

ધૂંટતું (ઘ. ક્રિ.) - (૧) ગાઢળે

(૨) ધોટળે (શ્વાસ)

ધૂંટી (સ્ત્રી.) - ધોટા (પાયાવા)

ધૂમરાતું (સ. ક્રિ.) - ચક્કર ચક્કર

ઠમતિળે

ધૂમતું (ઘ. ક્રિ.) - પિરળે, મટકળે

ધૂમતું (ઘ. ક્રિ.) - ધુમળે, ફિરળે

ધેડું (ન.) - વકરે, કોકરુ

ધેર (ઘ.) - થીરો, ઘરાકડે

ધેરતું (સ. ક્રિ.) - (૧) વેટળે, ઘેરળે

(૨) (જનાવરાસ) પાળી પાઝળે

ધેરું (વિ.) - ગઢઢ, ગાઢ

ધો (સ્ત્રી) - ધોરપડ

ધોયતું (સ. ક્રિ.) - ધોયકળે

ધોડું (ન.) - ધોડે

ધોરતું (ઘ. ક્રિ.) - ધોરળે

ધોળાતું (સ. ક્રિ.) - (૧) સગલીફટન

દાઘૂન મઠ કરળે (૨) (તોંઢાત)

ધોઢૂન ધોઢૂન સ્થાળે

ઘ

ઘડઘડિત (વિ.) - ચકચકીત

ઘડ્ઘર (વિ.) - માથેફિરુ

ઘડેલી (સ્ત્રી.) - ચિમળી

ઘડ(ગ)દતું (સ. ક્રિ.) - ચિરડળે

(મય સ્કાં)

ઘગાવતું (સ. ક્રિ.) - હથેલ ડહવિળે

(પ્રતંગ)

ઘંચળ (વિ.) - (૧) ચંચલ

(૨) અસ્વસ્થ (૩) ડતાવીઢ

ઘટપી (સ્ત્રી.) - ચટપો

ઘડતું (ઘ. ક્રિ.) - (૧) ચટળે (તિના ઇ.)

(૨) ચટળે (નાવ, પૂર, સ્થર ઇ.)

ઘગાવતું (ઘ. ક્રિ.) - ચટવિળે

ઘડિપાતુ (વિ.) - ઘેટુ

ઘગા (પુ. ઘ. ઘ.) - વાંગ, હરમરે

ઘગું (વિ.) - ડતાળે

ઘઘન (ન.) - ચંદન

ઘપડું (વિ.) - (૧) ઘમકે, ચપટે

(૨) ચિફટાઢેઢે

ઘપારી(ની) (સ્ત્રી.) - ચાગી

ઘપુ (પુ.) - ચાફ

ઘમળી (સ્ત્રી.) - ચમચા

ઘમાર (પુ.) - કાતડીના ધંડા કરનાર,

ચ.માર

ઘંપડ (સ્ત્રી. પુ. ન.) - ચંપલ, પાયતાળ

ઘંપી (પુ.) - ચાફા

ઘરતું (ઘ. ક્રિ.) - ચરળે

ઘરમાં (ન. ઘ. ઘ.) - ચપ્પા

ઘસડેતું (વિ.) - ઢોકે ફિરડેઢે

ઘગડતું (ઘ. ક્રિ.) - ચમચમળે,

ફાટરળે

ઘા (સ્ત્રી.) - ચઢા

ઘાડું (પુ.) - પઢા 'ઘ'પુ'

ઘાખડી (સ્ત્રી.) - સારાઢ

ઘાખતું (સ. ક્રિ.) - ચાગળે

ઘાંચ (સ્ત્રી.) - ચાંચ

ઘાટપુ (સ. ક્રિ.) - ચાટળે

ઘાદર (સ્ત્રી.) - ચાદર

ઘાળખો (પુ.) - ચાશુક

ઘામડી (સ્ત્રી.) - ચામડી, કાતડી, લ્હા

ઘામઘાડિયું (ન.) - પાકોઢી

ઘાંપતું (સ. ક્રિ.) - ઢહરળે

ઘારતું (સ. ક્રિ.) - ચારળે

ચાલતું (સ. ક્રિ.) - ચાલणे
 ચાલતું (સ. ક્રિ.) - ચલણ કરणे, ચાલणे
 ચાળતું (સ. ક્રિ.) - ચાલणे
 ચાળા (પુ. બ. બ.) - (૧) ચાલે
 (૨) નફર
 ચિત્તું (અ. ક્રિ.) - રાજાવણે
 ચિત્તા (પુ.) - ચિત્તા
 ચીકતું (વિ.) - (૧) ચિકટ (૨) કંઝૂપ
 ચીક (પુ.) - ચિક (પદ્ય)
 ચીઝ(-ઝ) (સ્ત્રી.) - ઘસ્ટ, ચીઝ
 ચીઝિયું (ન.) - ચિમણી (પક્ષી)
 ચીઝ(-ઝ)વું (સ. ક્રિ.) - સંતાપવિશે,
 ચિઢવિશે
 ચીતરતું (સ. ક્રિ.) - ચિતારણે,
 ઝાંઝાળે
 ચીપિયો (પુ.) - ચિમટા
 ચીમડું (ન.) - (૧) ઘાઘૂક (૨) ઠંઠાઠ
 (૩) ચિબૂઠ
 ચીરતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ફાઢણે
 (૨) ચિરફઢ્યા કરણે
 ચુકાવતું (સ. ક્રિ.) - ચુકવિશે
 ચુનંદા(-દું) (વિ.) - નિવડક
 ચુકતું (અ. ક્રિ.) - (૧) ચુકણે
 (૨) વંચિત હોણે
 (૩) (સ. ક્રિ.) ચૂક કરણે
 ચુકતું ચુક - ચુકતે હોણે
 ચુટતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ઘોઢણે, છુઢણે
 (૨) પમંત કરણે, નિવડણે
 ચૂત(-ચિ) (સ્ત્રી.) - ચૂત
 ચૂતો (પુ.) - ઢઢણાચી ઢાગત
 ચૂસતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ઘોષણે, ઘોષણ
 કરણે (૨) ઢોષણે
 ચેતી (વિ.) - સંસંગિક
 ચેત (પુ.) - ચેત્ર (મદિના)

ચોક (પુ.) - (૧) ચૌક (ચૌકોપી-
 મધલા) (૨) ઢાઝારચૌક
 ચોકડું (ન.) - (૧) ચૌકટ (દરવાઝાચી,
 વિઢકીચી) (૨) ઢાતાંચી કવઢી
 ચોઢતું (અ. ક્રિ.) - ચમકણે, ચકિત હોણે
 ચોઢસ (વિ.) - નિશ્ચિત, નક્કી
 ચોખ્ખિયું (વિ.) - સોઢલે
 ચોખા (પુ. બ. બ.) - તાંઢૂલ
 ચોખું(ખખું) (વિ.) - (૧) સ્વચ્ઢ
 (૨) પ્રામાણિક (૩) છુલે, ડધઢ
 ચોટડું (વિ.) - (૧) ચોરટે (૨) છુચ્ચ
 ચોટતું (સ. ક્રિ.) - ચિકટણે
 ચોટાતું (સ. ક્રિ.) - ચિકટવિશે
 ચોથ (સ્ત્રી.) - ચતુર્થી
 ચોપડતું (સ. ક્રિ.) - ચોપડણે, માણે
 ચોપડી (સ્ત્રી.) - પુસ્તક
 ચોદેર } (અ.) - ચૌકેર,
 ચારે ખાજ } ચહૂ ઢાઝૂની
 ચોરતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ચોરણે
 (૨) કસર ઢેવણે
 ચોળતું (સ. ક્રિ.) - ચોલણે, ચુરગલણે
 ચોદસ (સ્ત્રી.) - ચતુર્દશી

છ

છડું (ન.) - છરોલા
 છટકતું (અ. ક્રિ.) - નિસટણે, નિસટૂન
 પઢ્ઢન જાણે
 છડ (સ્ત્રી.) - પટ્ટી
 છડતું (સ. ક્રિ.) - સઢણે (ડઢઢલાત
 ઢાલૂન ઢૌરે)
 છટ (ન.) - છટ
 છટાં } (અ.) - તરીઢી, ઢસે
 - પધુ } ઢસતાઢી
 - ધ }
 છત્રી (સ્ત્રી.) - છત્રી

છરી (ભી.) સુરી

છતકાતું (અ. કિ.) - હિંદકલ્લગે,
અનમલગે

છાકડું (વિ.) - છાકડે, નવાસોર

છાજતું (સ. કિ.) - સાજગે, લાયક હોગે

છાજીલી (ભી.) - સજાતી છોટીશી ગણી

છાંટતું (સ. કિ.) - વિચુરણે

છાણું (ન.) - ગોવરી, શેળી

છાતી (ભી.) - છાતી

છાપડું (ન.) - છપ્પર

છાપતું (સ. કિ.) - છાપણે

છાપું (ન.) - વર્તમાનપત્ર

છાપેલું (વિ.) - છાપેલે

છાપ (ભી.) - છોટીશી ટોપતી

છાશ(-સ) (ભી.) - તાક

છાતું (સ. કિ.) - જાકગે

છાંદ (ન.) - છિદ્ર, મોક

છીક (ભી.) - શિક

છીકણી (ભી.) - તપકીર

છીછડું (વિ.) - ઉથલ

છીનતું (સ. કિ.) - હિરાવૂન ઘેળે

છુપાવતું (સ. કિ.) - છાવિગે,

લગવૂન ટેવગે

છૂડક (વિ.) - (૧) ફુટકર, ફિરકોલ
(૨) મુટેમુટે

છૂડતું (અ. કિ.) - મુટગે

છૂડતું (સ. કિ.) - ટોવગે

છૂડું (વિ.) - મોકલે, મુટે

છૂપતું (અ. કિ.) - દડવિગે

છૂરી (ભી.) - પાદા 'છરી'

છે (અ. કિ.) - આહે, આહેત

છેડતું (સ. કિ.) - છોડગે, રેવ ઓટગે

છેડતું (સ. કિ.) - ત્રિઙવિગે, છેદગે

છેતરતું (સ. કિ.) - ફલવિગે, ઠકવિગે

છોકરો (પુ.) - મુલ્લા

છોડતું (સ. કિ.) - સોદગે

છોડતું (સ. કિ.) - ત્રિઙગે, સાત કાટગે

છો (અ.) - અમૂ રે, બરે અસો

છો (અ. કિ.) - આહાલ

છોતું (સ. કિ.) - શિશ્વગે, શિશૂન

ઓંચલે કરણે

જ

જગા(-આ) (ભી.) - રથલ, ટિકાણ,
માગા

જગાતું (સ. કિ.) - જાગે કરણે

જડર (ન.) - જટર, કાંટા, પેટ

જડતું (ન.) - જબદા

જડતું (સ. કિ.) - (૧) સાપડગે, ગમ્મગે
(૨) જડવિગે, પટ ટોકન ઘમવિગે
(ત્રિકા, દ.)

જામ્ણાતું (અ. કિ.) - જમત્રગે

જાનાવેન (અ.) - જાતાન

જાન્મતું (અ. કિ.) - જન્મગે, ડરત્રગે

જામડું (વિ.) - જધર, જધરદમ્,
જાઠવાન

જામડખ (ન.) - પેર

જામતું (સ. કિ.) - જયગે

જામીન (ભી.) - જમીન

જરા (અ.) - જરા, થોડેને

જરર (અ.) - જરર, અવધ્ય

જાનામ (પુ.) - ઉત્તર, જાનાબ

જાતું (અ. કિ.) - જાગે

જાદાજ (ન.) - જહાજ, રાત્રબન

જાળી (ભી.) - જાલ

જામતું (વિ.) - જાગને, જાગે

જામતું (અ. કિ.) - (૧) જાગે હોગે
(૨) જાગે રાહગે

गज (स्त्री.) - बाघ
 गजभ (न.) - जाइन
 गजः (पु. न.) - संदास, पायवाना
 गजु (वि.) - लड्ड, जाहा
 गजुगु (स. क्रि.) - (१) जाणणे,
 समजणे (२) मानणे
 गजुगु, गजुगु (अ.) - जणू काय
 गजुगु अगजुगु (अ.) - जाणता अजा-
 पता, कळत नकळत
 गजुगु (पु.) - बादगार
 गजुगु (न.) - पाहा 'गजुगु'
 -णी (स्त्री.) - पेरुचे झाड
 गजुगु (न.) - जाभूळ
 -गी (पु.) - जाभूळाचे झाड
 गजुगु (न.) - जायफळ
 गज (स्त्री.) - ज्वारी
 गजुगु (वि.) - (१) जाहीर, उघड
 (२) सार्वजनिक
 गिद्दी (वि.) - गिद्दीपोर, हट्टी
 गिद्दीगु (स. क्रि.) - (१) जगविणे
 (२) जिवंत करणे
 गिद्दीगु (स. क्रि.) - जिकणे
 गिद्दीगु (स. क्रि.) - (१) पचविणे,
 गिद्दीगु (२) सहन करणे
 गिद्दी (न.) - गिद्दी
 गिद्दी (अ. क्रि.) - (१) जगणे
 (२) हयात-जिवंत-अमरणे
 गिद्दी (अ. क्रि.) (१) - जिवंत
 गिद्दी (२) हयात
 गिद्दी (वि.) - (१) गिराळे, न्यारे
 (२) वेगळे
 गिद्दी (पु.) - (१) कुद्दी, बसदस्ती
 (२) अन्याय, अत्याचार
 गिद्दी (वि.) - तरुण
 -गिद्दी (वि.) - तरुणबांड

गुज (स्त्री.) - ज्वारी, पाहा 'गज'
 गुज (वि.) - बिरळ, थोडे
 गुज (वि.) - उघड
 गुजु (वि.) - खोटे
 गुजुगु (वि.) - जितके
 गुजु (पु.) - (१) मोठा दीर
 (२) ज्येष्ठ महिना
 गुजुगु (स्त्री.) - मोठी जाऊ
 गुजुगु (न.) - ज्येष्ठमघ
 गुज (अ.) - जसे
 -तेम (अ.) - (१) वाटेल ते -
 काहीही करून (२) मुदिकलीने
 गुजुगु (वि.) - जेवढे
 गुजुगु (वि.) - जसे
 गुज (अ.) - जर
 गुजुगु (स. क्रि.) - (१) पाहिजे, हवे
 (२) पाहू या (भाषण)
 गुजुगु (स. क्रि.) - पाहिजे असणे
 गुजु (अ.) - यद्यपि, जरी
 गुजुगु (स्त्री.) - घोका, जोखीम
 गुजुगु (वि.) - बोगे, लायक
 गुजुगु (स्त्री.) - शब्दलेखन-रीत
 गुजुगु (स. क्रि.) - (१) जोडणे
 (२) जोतणे
 गुजुगु (पु.) - (१) जोड (२) जोडी
 गुजुगु (वि.) - जोरदार
 गुजुगु (स. क्रि.) - पाहणे, बघणे
 गुजुगु (अ.) - जेथे
 -त्यां (अ.) - जेथे तेथे, सर्वत्र
 गुजुगु (अ.) - जेव्हा

गुजुगु (अ. क्रि.) - झगडणे, भांडणे
 गुजुगु (पु.) - सेंडा, ध्वज

ઝપાટયું (સ. ક્રિ.) - જપાટણે
 ઝમૂકયું (અ. ક્રિ.) - ચમચમ કરણે
 ઝભો (પુ.) - જાગા
 ઝરાયું (ન.) - જરા
 ઝરખો (પુ.) - સજા
 ઝાંખું (વિ.) - (૧) અસ્પષ્ટ, ઓછારતે
 (૨) નિસ્તેજ, ફિકે

ઝાંચું (વિ.) - કાર, પુષ્કલ
 ઝાંઝ (સ્ત્રી.) - જાંઝ
 ઝાટકયું (સ. ક્રિ.) - (૧) જાટકણે
 (૨) પાવડણે
 ઝાડયું (સ. ક્રિ.) - જાડણે, ફેર કાઢણે
 ઝાપટયું (સ. ક્રિ.) - (૧) જાટકણે
 (૨) થપ્પડ-થાપ-
 મારણે, મારણે

ઝાણયું (સ. ક્રિ.) - જાણણે, પકડણે
 ઝીલયું (સ. ક્રિ.) - જીલણે
 ઝુકાવયું (સ. ક્રિ.) - જીકવડે, ઝુકી ટાકણે
 ઝૂકયું (અ. ક્રિ.) - નમણે, વાકણે
 ઝૂપડી (સ્ત્રી.), -ડું (ન.) - જીપડી,
 જોપડ

ઝૂંચયું (અ. ક્રિ.) - જીંકે ધેળે, જીંચણે
 ઝૂલો (પુ.) - જીંગાળા, જૂલ
 ઝેર (ન.) - વિષ, બહાર
 ઝોંકું (ન.) - જીલકી
 ઝોલી (સ્ત્રી.) - જીલી

૮

ટકયું (સ. ક્રિ.) - ટિકણે
 ટકાઉ (વિ.) - ટિકાક
 ટચૂકડું (વિ.) - ચિટુકલે, ચિમુકલે,
 જલ્લેમે
 ટંખાવું (અ. ક્રિ.) - ટટકણે, ટાંગલે જાણે

ટટું (ન.) - ટટ
 ટંચાખોર (વિ.) - માટખોર
 ટપકયું (અ. ક્રિ.) - ટિકકણે
 ટપકું (ન.) - ટપ
 ટંગટ (ન.) - ટંગ ટો
 ટાંકું (ન.) - ટાંકે
 ટાંચપી (સ્ત્રી.) - ટાંચપી
 ટાકું (વિ.) - (૧) થટ, માર (૨) શિલે
 ટાળયું (સ. ક્રિ.) - ટાળણે
 ટીંગોરું (ન.) - તોરણે
 ટીપું (ન.) - પાહા ટપકું
 ટૂંકાવું (સ. ક્રિ.) - આપડણે, આપડને
 ટૂંકું (વિ.) - સંક્ષિપ્ત, ઓટક
 ટપયું (સ. ક્રિ.) - (૧) તોરણે (૨)
 ઊટણે (૩) કાપડ વેચણે
 ટેકું (વિ.) - થાકે
 ટેમજ (ન.) - ટેમજ, મેજ
 ટોપડી (સ્ત્રી.) - ટોપડી

૯

ટકરાપી (સ્ત્રી.) - ટાકોર બાતીની સ્ત્રી
 ટંગયું (સ. ક્રિ.) - ટકવિણે
 ટંગાવું (અ. ક્રિ.) - કમણે
 ટંગાખોર (વિ.) - થટખોર
 ટરું (અ. ક્રિ.) - (૧) ટરણે
 (૨) ટરણે, ટિચણે (૩) ટરાવ હોણે
 ટરાવયું (સ. ક્રિ.) - (૧) નક્કી કરણે,
 ટરવિણે (૨) ટરાવ કરણે
 ટસા(ટસા)ટાર (વિ.) - ટમકેટાર
 ટાકોર (પુ.) - ટાકોર બાતીના પુરુષ
 ટાકું (વિ.) - (૧) ટિકામે (૨) થેકાર
 ટોકર (સ્ત્રી.) - ટેચ, ટોકર

ढेङ्गु (स. क्रि.) - (१) डोकणे (खिल्ला
३.) (२) मारणे
ढे (वि.) - अडाणी, द

३

डगो (पु.) - डगला, ओम्हरकोट
डगमगु (अ. क्रि.) - (१) डगमगणे,
अस्थिर होणे (२) डळमळणे
डगुं (अ. क्रि.) - डगणे, हलणे
डगपु (वि.) - डळमळीत
डगो (पु.) - डबा
डगो (क्रि.) - डगोळ, भ्याड
डगुं (अ. क्रि.) - भिगे
डगपु (न.) - बाहाणपण
डगर (स्त्री.) भात, धान (ज्यातून
तांदूळ निघतो ते)

डगुं (वि.) - दाडगट, गुंड
डगोडिगुं (वि.) - हावरे
डगो (स्त्री.) - गुं (न.) - डहाळी, फांदी
डगुं (वि.) - बाहाणे, समजूतदार
डगर (न.) - दुकर
डगर (-रो) (पु.) - डोंगर
डगो (स्त्री.) - कांडा
डगपु } (स. क्रि.) - बुडविणे
डगो }
डगो (स्त्री.) - डबंडी
डगुं (न.) - कणीस
डगुं (अ. क्रि.) - बुडणे
डग (स्त्री.) - मान, गर्दन
डग (स्त्री.) - बादली

४

ड (वि.) - द, अडाणी
डगुं (न.) - झाकणे

डगुं (स. क्रि.) - झाकणे
डीयपु (पु.) - गुडघा
डीगुं (वि.) - (१) दिले, सैल
(२) शिथिल, वेहिमत
डेव (-डी) (स्त्री.) - लांडोर
(मोराची मादी)

दोर (न.) - दोर
दोव (न.) - दोल
दोणगुं (स. क्रि.) - (१) ओतणे
(२) सांडणे

५

दक (स्त्री.) - संधी
दग (स्त्री.) - दालचिनी
दगगुं (स. क्रि.) - त्यजणे, सोडणे,
टाकून देणे
दगपु (न.) - टरवूज, कलिंगड
ददन (अ.) - अगदी, पूर्णपणे
दगपरी (स्त्री.) - (१) तपकीर
(२) तपकील
दगपुं (अ. क्रि.) - (१) तापणे, गरम
होणे (२) तप करणे
दगपगुं (स. क्रि.) - तापविणे
दगपसगुं (स. क्रि.) - (१) तपासणे
(२) शोधणे

दगेर (स्त्री.) - पातेले
दगपुं (न.) - तबला
दगपु (स्त्री.) - तंबाकू
दगप (वि.) - (१) सर्व, तमाम
(२) (अ.) संपूर्ण, सर्वस्वी
दगे (सर्व.) - दुग्ही
दगो (वि.) - (१) लहरी (२) स्वप्नाकू
दगत (अ.) - लगेच, ताबडतोब

त२युं - (१) (अ. क्रि.) पोहणे
 (२) (स. क्रि.) तरणे, पार करणे
 त२स (स्त्री.) - तहान
 तवेथो (पु.) - उलयने
 तयो (पु.) - तवा
 तहनाभुं (न.) - तहनामा, समेटपत्र
 तणयुं (स. क्रि.) - तळणे
 ता (पु.) - (१) ताब (कागदाचा)
 (२) ताब (गरमी)
 ताक्षुं (स. क्रि.) - (१) टकमक पाहणे
 (२) नेम धरणे
 ताशु (वि.) - ताजे
 ताथुं (स. क्रि.) - ताणणे, मेचणे
 ताथ(-स)युं (स. क्रि.) - तासणे
 तांक्षणे (पु.) - तांदुळमा (माजी)
 तारयुं (स. क्रि.) - तारणे, उद्धरणे,
 वाचविणे
 तावयुं (स. क्रि.) - (१) ताब भाणणे
 (२) कस-परीक्षा घेणे
 (३) वितळविणे
 ताणयुं (न.) - टाळे, तोंडाच्या
 पोकळीतला बरवा भाग
 तिन्नेरी (स्त्री.) - तिन्नेरी
 तिन्न(तन्न) (पु.) - तीळ
 तीभुं (वि.) - (१) तिपट (२) तीक्ष्ण,
 तापट
 तीअ (स्त्री.) - तृतीया
 तीड (न.) - टोळ
 तुं (सर्व.) - तू
 तु२त (अ.) - पाहा 'तरत'
 तु२र (स्त्री.) - तू
 तूरियुं (न.) - दोडका
 तूरी (स्त्री.) - एक वाद्य
 तूरुं (वि.) - तुरत

ते (सर्व.) - तो-ती-ते
 तेथो (सर्व.) - ते-त्या-ती
 तेथुं (वि.) - तितके, तेथडे
 तेथी (अ.) - त्यामुळे, म्हणून
 तेभ (अ.) - (१) तसे (२) त्याप्रमाणे
 ते२स (स्त्री.) - ज्योदशी
 ते२क्षणा (पु. व. व.) - गळिताचे
 धान्य (डाणे)
 ते२युं (वि.) - तितके, तेथडे
 ते२युं (वि.) - तसे
 ते२पारी (स्त्री.) - तयारी, सिद्धता
 तो (अ.) - (१) तर, तरमाग (२) तरी
 -तो (अ.) - मग तर, तरमाग
 -पण (अ.) - तरीमुद्धा
 तो२युं (वि.) - (१) तुमच, उद्धट
 (२) आम्ह
 तो२युं (स. क्रि.) - (१) बोवणे,
 तो२णे (२) मुसना करणे
 त्यां (अ.) - तेथे
 त्या२ (अ.) - तेथडा
 त्रं२युं (वि.) - तिरके
 त्रादि२ (वि.) - जयस्थ, निव्हाईत

५

थः (न.) - थोड
 थयुं (अ. क्रि.) - होणे
 था२युं (अ. क्रि.) - थकणे, दमणे
 था२युपा२युं (वि.) - थकलेमगलेले
 था२यःयुं (स. क्रि.) - थोपटणे
 था२णी (स्त्री.) - थाली, ताट
 थी२युं (अ. क्रि.) - थट होणे, थिबणे
 थुं२ (स्त्री.) - थुंकी
 -थनी (स्त्री.) - थिक्काणी
 -थुं (अ. क्रि.) - थुंकणे

५.५ (न.) - कोडा
 ५.६ (स्त्री.) - पिशवी, थैली
 ५.७ (वि.) - थोडे
 ५.८ (अ. क्रि.) - (१) थांबणे
 (२) उभे राहणे, वाट पाहणे
 ५.९ (पु.) - फडे (नागफडे इ.)

६

६.१ (पु.) - बेंड
 ६.२ (स. क्रि.) - दहाणे, दाबणे
 ६.३ (न.) - बाळ, भोक
 ६.४ (पु.) - शिपी
 ६.५ (पु.) - रोग
 -६ (वि.) - आजारी, रोगी
 ६.७ (पु.) - दरवाजा
 ६.८ (पु.) - समुद्र
 ६.९ (वि.) - प्रत्येक
 ६.१० (अ. क्रि.) - टिसणे
 ६.११ (स्त्री.) - म्हणणे, युक्तिवाद
 ६.१२ (स्त्री.) - दशमी (तिथी)
 ६.१३ (न.) - दहा
 ६.१४ (स. क्रि.) - टळणे
 ६.१५ (अ. वि.) - भाजणे, पोळणे
 ६.१६ (स. क्रि.) - पुरणे
 ६.१७ (न.) - हाळिब
 ६.१८ (स्त्री.) - दाढी
 ६.१९ (न.) - विळा, मुरपे
 ६.२० (पु.) - जिना
 ६.२१ (पु.) - जिना
 ६.२२ (स. क्रि.) - दाबणे, दहाणे
 ६.२३ (स्त्री.) - (१) डाळ (२) आमटी
 ६.२४ (पु.) - धाकटा दीर
 ६.२५ (स्त्री.) - बात

६.२६ (पु.) - मुलगा (नात्याने)
 -६.२७ (स्त्री.) - मुलगी (नात्याने)
 ६.२८ (अ.) - प्रमाणे, -च्या हिशोबाने
 ६.२९ (पु.) - विबळ्या वाघ
 ६.३० (स्त्री.) - आगकाडी
 -६.३१ (स्त्री.) - काढ्यांची पेटी
 ६.३२ (पु.) - दिवा
 ६.३३ (अ. क्रि.) - दिसणे
 ६.३४ (स्त्री.) - दुकान
 ६.३५ (अ. क्रि.) - दुखणे
 ६.३६ (स. क्रि.) - दुखविणे
 ६.३७ (स्त्री.) - जग, दुनिया
 ६.३८ (न.) - दूध
 -६.३९ (पु.) - दूधपाक (एक मिष्टान्न)
 ६.४० (स्त्री.) - दुध्या भोपळा
 ६.४१ (स. क्रि.) - दुखविणे (मन)
 ६.४२ (अ.) - दूर, लांब
 ६.४३ (न.) - उदाहरण, दाखला
 ६.४४ (स. क्रि.) - पाहणे
 ६.४५ (पु.) - दृश्य, देखावा
 ६.४६ (अ. क्रि.) - दिसणे
 ६.४७ (न.) - देणे
 ६.४८ (स्त्री.) - धाकटी जाऊ
 ६.४९ - (१) (पु.) अग्नि, विस्तव
 (२) (स्त्री.) देवता
 (३) (पु.) देव
 ६.५० (पु.) - देवदार वृक्ष
 ६.५१ (स. क्रि.) - (१) देणे (२) बंद
 करणे (जसे, 'आरथ्य देवु')
 (३) (सहायक क्रियापद म्हणून)
 त्या क्रियेची परवानगी देणे, ती
 करू देणे (या अर्थी)
 (उदा० 'आचा देवु')
 ६.५२ (अ. क्रि.) - धावणे

દોડાણું (વિ.) - અતિશયાણે
દોરવી (ગ્રી.) - ઓટળે (રેષ)
દોરી (સ્ત્રી), દોરડું (ન.) - દોર
દોરો (પુ.) - દોરા
દોહણું (સ. ક્રિ.) - બાર કાઢળે
દ્રાખ(-ક્ષ) (સ્ત્રી.) - દ્રાક્ષ
દુત (વિ.) - જલદીવે

૪

ધકેલણું (સ. ક્રિ.) - ટક્કળે
ધણિયાળી (સ્ત્રી.) - (૧) માલકીણ
(૨) ધરણીણ, વસ્ત્રી
ધણી (પુ.) - (૧) માલક (૨) વતી
ધમણ (સ્ત્રી.) - માતા
ધમાધ (સ્ત્રી.) - બાદલ, ગઢબદ
ધસણું (અ. ક્રિ.) - ઘુસળે
ધાણુ (પુ. ષ. ષ.) - (૧) ધણે
ધાણી (સ્ત્રી.) - સાહી
ધારણું (સ. ક્રિ.) - (૧) સમઘણે
(૨) અપેક્ષિણે (૩) અટકલ કરળે
ધાણું (અ. ક્રિ.) - ધાવળે, મદતીન્ના
ધાવળે

ધિક્કારણું (સ. ક્રિ.) - ધિક્કારળે
ધીટ (વિ.) - (૧) ધીટ, નિર્ભય
(૨) મહત્વરે

ધીમે (અ.) - હલ્હલ, આસ્તે
-થી (અ.) - હલ્હલ
ધીરજ (સ્ત્રી.) - (૧) ધૈર્ય, હિંમત
(૨) સયયણા

ધીરણું (સ. ક્રિ.) - (૧) ટકાવે કિવા
મ્યાજી દેળે (૨) ધીર દેળે
ધુકાણું (સ. ક્રિ.) - (૧) તિરસ્કારળે,
ધુકાવૂન લાવળે (૨) ટાસ્કા દેળે
ધુતણું (અ. ક્રિ.) - ધસળે

ધુભાણું (વિ.) - ધુરકટ
ધુણણું (અ. ક્રિ.) - આયેશાનુલે હોળળે,
દાળળે

ધૂતણું (સ. ક્રિ.) - પાસવિળે
ધોહો (પુ.) - ધોવટળે
ધોળી (પુ.) - ધોલી, વરીટ
ધોરી (વિ.) - ધોવટ, સરલ
ધોણું (સ. ક્રિ.) - ધુળે
ધોળું (વિ.) - પાદરે
-ધમ (વિ.) - પાદરેશુધ

૫

ન (અ.) - નકારાર્થી અગ્ય
નકડું (વિ.) - નકટે
નકલી (વિ.) - બનાવટી, કૃત્રિમ
નક્કર (વિ.) - મરીચ
નક્ષામુ (વિ.) - નિકષયોગી
નક્કારણું (સ. ક્રિ.) - નાકારળે
નક્કી કરણું - નક્કી-નિશ્ચિત કરળે
નખ (ન.) - નાખ
નખખોદ (ન.) - બંગાના ઉચ્છેદ,
સંચાનક

-નખ - સંચાનક કરળે

નખાણું (ન.) - નગારા
નખદાહ (અ.) - વલ્લ, નત્રીક
નખણું (વિ.) - નેમલટ
નટ (પુ.) - હોબારી
નખડી, નખડ (સ્ત્રી.) - નખડ
નથી (અ.) - નાહી
નંદણું (સ. ક્રિ.) - (કાચ) કોહળે
નખણું (અ. ક્રિ.) - (૧) નિખળે, નિખાંહ
નાચળે (૨) ટિકળે
નખાવ (પુ.) - ટિકાવ

नभायुं (स. क्रि.) - (१) टिकविणे
 (२) चरितार्थ वाच्यविणे
 नभयुं (स. क्रि.) - (१) बाकणे (२) नम-
 स्कार करणे (३) शरण जाणे
 नभायुं (वि.) - नेमणे
 नभ्युं (न.) - तबका (टम्याखेरीज)
 नरभुं (वि.) - वाईट
 नराज (स्त्री.) - छेडाण
 नवप्रयुं (स. क्रि.) - न्हाऊ घालणे
 नवप्रयथा (स्त्री.) - काढंबरी
 नराज (स्त्री.) - (१) नफ्त (२) नघेपणा
 नयुं (वि.) - (१) नवे (२) विन-
 अनुमती
 नश (स्त्री.) - नश, शीर (रक्तवाहिनी)
 नशखोरी (स्त्री.) - गुणा
 -रुं (न.) - नाकपुडी
 नादि (दी) (अ.) - नाही
 -तो (अ.) - नाही तर
 नप (पु.) - नळ (पाण्याचा)
 नागियुं (न.) - कौड, खापरी
 ना (अ.) - नाही, नकार
 - पावरी - नाकारणे, नाही म्हणणे
 नाह (न.) - नाक
 नांभयुं (स. क्रि.) - (१) टाकणे,
 टाकून देणे (२) घालणे (बसे
 'दुधभां भां नांभो')
 नाभयुं (स्त्री.) - नागीण
 नाभशी (स्त्री.) - नागन्त्री, नाचगा
 नाभुं (वि.) - (१) नागवे (२) बेशरम
 नाथयुं (अ. क्रि.) - नाचणे
 नाजिम (पु.) - वरिष्ठ अधिकारी, गवर्नर
 नाजुं (वि.) - निवृत्त, न्हाणं
 नाजुं (वि.) - छद्मान, धाकडे

नाभ (न.) - नाम, नाव
 नाश (पु.) - संन्याचे झाड
 -गी (स्त्री.) - संत्रे
 नाशज (वि.) - नागूर
 नाशियेण, नाशियेर (न.) - नारळ
 नाशियेणी (स्त्री.) - नारळी (झाड)
 नाव (स्त्री.) - नाव, होडी
 नाविध (पु.) - नावाडी
 नासयुं (अ. क्रि.) - पळून जाणे,
 धूम टोकणे
 नादयुं (अ. क्रि.) - न्हाणे, अंधोळ
 नाशयुं (स. क्रि.) - साफ धुणे, खळ
 काढून टाकणे
 निपन्नयुं (स. क्रि.) - उत्पादन करणे
 निशाण (स्त्री.) - शाळा
 नीक्षणयुं (अ. क्रि.) - निघणे, बाहेर
 पडणे
 नीथे (अ. क्रि.) - खाली
 नीर (वि.) - निर्मय
 नीधुं (स. क्रि.) - नींदाई-मांगल्य
 करणे
 नीभयुं (स. क्रि.) - नेमणे, नियुक्त करणे
 नीरभयुं (स. क्रि.) - निरलून पाहणे
 ने (अ.) - आणि, व, नि
 नीभ (स्त्री.) - नवमी

५

पक्षयुं (स. क्रि.) - (१) पकडणे, घेऊन
 ठेवणे (२) कैद करणे
 पक्षयुं (स. क्रि.) - शिजविणे, रांधणे
 पक्षुं (वि.) - (१) पक्षे, हुशार, धूर्त
 (२) पिकलेले (३) खंबीर
 पभ (पु.) - पाय

- पगथिथुं (न.) - पायरी
 पगरेथुं (न.) - पायतण, बाह्याण
 पंभी (न.) - पक्षी
 पंथो (पु.) - पंथा
 पयवुं (अ. क्रि.) - पचणे
 पयाववुं (स. क्रि.) - पचविणे
 पछी (अ.) - नंतर
 पटलापुी (स्त्री.) - 'पटेल'ची बायको
 पड्यार (पु.) - (१) जोते (२) रमणा
 पडो (पु.) - पडदा
 पडुं (अ. क्रि.) - पडणे
 पडी आंगुं - (पंदा इ.) बंद पडणे
 पडयो (पु.) - पाडवा
 पथु (अ.) - पण, परंतु
 पंगेथुं (न.) - पडवळ
 पतवुं (अ. क्रि.) - (१) मागणे
 (२) संपणे, आटोमणे
 पतंग (पु.) - पतंग
 पतंगिथुं (न.) - पतंग (पेग असणारा
 एक किडा)
 पत्र (न.) - (१) पत्र, चिठ्ठी
 (२) वर्तमानपत्र (३) पान (साडाचे)
 पत्थर (पु.) - दगड
 पथारी (स्त्री.) - अंयरूण
 पडकांथुं (न.) - भोपळा
 पपनस (न.) - पपनस
 पपैथुं (न.) - पपई(-या)
 प२ (अ.) - वर
 प२वऱुं (स. क्रि.) - परवडणे
 प२वण (न.) - परवर (माजीचे फळ)
 प२सेवो (पु.) - घाम
 प२२२ (संज्ञ.) - एकमेक
 प२ोवुं (स. क्रि.) - ओवणे
 प२थ (पु.) - पत्रंग
 प२न (पु.) - बारा
 प२वाओ (पु.) - पेन्ना
 प२थु (न.) - पशु
 प२नाथुं (अ. क्रि.) - पस्त्रावणे
 प२दे२थुं (स्त्री.) - पैरण, सदरा
 प२दे२थुं (स. क्रि.) - अंगात पायणे
 पेदेरणे, लेणे
 प२ेथुं (क्रि.) - पहिले, प्रथम
 प२ोयथुं (अ. क्रि.) - (१) पोहोचणे
 (२) मिळणे (३) (स. क्रि.)
 (नटा मोंदी) किंवा (नटां)
 प२ेवण होणे)
 पा३ (पु.) - पाष (जेड)
 पा३थुं (अ. क्रि.) - (१) पिकणे
 (२) उगम होणे, निवडणे
 पा३ीट (न.) - पाकीट
 पा३ुं (वि.) - (१) पिकलेले (२) पंक,
 दुधार (३) पॉल
 पा३थ (वि.) - पागळ, वेडे
 पांगथुं (वि.) - पांगळे
 पा३थ (स्त्री.) - पंचमी
 पा३थ (अ.) - (१) मागे (२) नटर
 पा३ुं (वि. अ.) - (१) (वि.) मगचे,
 मागील (२) (अ.) पुनः
 (३) मागाहून
 पा३ओ (पु.) - पाट
 पा३आ पो (स्त्री.) - धोरवड (एक
 विशद्व ज्ञात)
 पा३िथुं (न.) - (१) फळी (२) पाटी
 (निहिण्याची) (३) पाटी (मानी
 इ. भरण्याची)
 पा३ी (स्त्री.) - वरीन (२) व (३)
 पा३ुं (स. क्रि.) - पाडणे
 पाओ (पु.) - रेडा

पाण्णी (न.) - (१) पाणी (२) धार
 (३) तेज
 पाथरजुं (स. क्रि.) - (१) आंथरणे
 (२) पसरणे
 पाथरुं (वि.) - (१) सरळ (२) सरळ
 मार्गाने जाणारे
 पानदान्नी (स्त्री.) - पानदान, पानाचा
 टबा
 पानुं (न.) - पान, पृष्ठ
 पापडी (स्त्री.) - पापटी (भाजी)
 पाभयुं (स. क्रि.) - (१) मिळविणे
 (२) स्थात येणे
 पापभु (स्त्री.) - पापणीचे केश
 पाश्चुं (वि.) - परक्याचे
 पाश्(-ण)युं (न.) - पाळणा
 पाश्चुं (न.) - पारवा, कभूतर
 पाशययुं - (१) (अ. क्रि.) परबडणे
 (२) (स. क्रि.) बाढविणे,
 जगविणे
 पावडी (स्त्री.) - सडाऊ
 -री (पु.) - कायडे, लोरे
 पायुं (स. क्रि.) (१) पाळणे
 (२) मिळविणे
 पाभे (अ.) - बळ, पाशी
 पांसणी (स्त्री.) - बरगडीची फाळळी
 पाणयुं (स. क्रि.) - पाळणे
 पितराधुं (स्त्री.) - चुलतबहीण
 - भाध (पु.) - चुलतमाऊ
 पिताय (पु.) - बहीन
 पीभणयुं (अ. क्रि.) - (१) बिरळणे
 (२) बिरबळणे (लाज.)
 पीटयुं (स. क्रि.) - मारणे, टोकणे
 पीड (स्त्री.) - पट
 पीडुं (स. क्रि.) - छळणे, पीडणे

पीप (न.) - पीप
 पीपणी (पु.) - पिपळ
 पीपुडी (पिपुडी) (स्त्री.) - पिपाणी
 पीरसयुं (स. क्रि.) - वाढणे
 पीयुं (स. क्रि.) - पिणे
 पीयुं (वि.) - पिवळे
 पुस्तक (न.) - पुस्तक
 पुष्कण (वि.) - पुष्कळ
 पूळयुं (स. क्रि.) - विचारणे
 पूळ-डुं (न.) - घोपटी
 पूंश (स्त्री.) - मांडवल, संपत्ती
 -ने (पु.) - केरकचरा
 पूनम (स्त्री.) - पूर्णिमा
 पूरुं (वि.) - पुरे, पूर्ण
 पूरयुं (स. क्रि.) - (१) मरणे, मरून
 काढणे (२) भटकत ठेवणे
 (३) पुरवठा करणे
 पेढ (न.) - पोट
 पेडुं(-डुं) (न.) - ओटीपोट
 पेडे (अ.) - प्रमाणे
 पेदा थयुं - (१) जन्माला येणे
 (२) उत्पन्न होणे
 पेथुं (सर्व.) - ते
 पेसयुं (अ. वि.) - शिरणे, घुसणे
 पोयुं (वि.) - (१) नरम, बिलबिलीत
 (२) पोकळ (३) दिले,
 नेमले
 पोपयुं (न.) - पापणी
 पोपट (पु.) - नरपोपट, राघू
 -डी (स्त्री.) - मादी पोपट
 पोशिंदुं (वि.) - पोशिंदा, आश्रयदाता
 पोय (पु.) - पौय (महिना)
 पोया (पु. व. व.) - पोहे
 प्यायुं (न.) - पेला

अभाष्यर (वि.) - प्रमाणबद्ध,

अभाष्यर

आयः (अ.) - बहुलकरुन

अिय (वि.) - प्रिय

इ

इकरो (पु.) - उतारा

इकीरी (स्त्री.) - विराग, संन्यास

इकड (वि.) - (१) नटवे, (२) सुंदर
(३) स्वच्छंदी

इकन (अ.) - फल, केबळ

इकण (न.) - फणस

-री (स्त्री.) - फणसाचे साड

इकतुं (अ. क्रि.) - (१) फिरणे
(२) गोल गोल फिरणे (३) बदलणे

इकियाद (स्त्री.) - तकार, किर्याद

इकीथी (अ.) - पुनः, फिरून

इक्याणुं (वि.) - अमके

-दीक्यां - अमके तमके

इक्यातुं } (अ. क्रि.) - (१) कतणे

इक्यातुं } (२) फसणे

इकियातुं (न.) - गहरी, मोहला

इकियातुं (पु.) - फाल्गुन (महिना)

इकियातुं (अ. क्रि.) - (१) फाटणे

(२) (अंग) लूप दुलणे

इकी नीकियातुं - साथ पसरणे

इकियातुं (स. क्रि.) - फाडणे

इकियातुं (न.) - फाणस, कंदील

इकियातुं (न. व. व.) - व्यर्थ घडण्ड करणे

- आरथा - व्यर्थ घडण्ड करणे

इकियातुं (वि.) - फायदेशीर

इकियातुं (पु.) - लाम, फायदा, नफा

इकियातुं (वि.) - (१) फाल्गु, उगीच

क.हीतरी (२) फाल्गुस

इकियातुं (वि.) - (१) अकळणी

(२) किके, निमनेत्र

इकियातुं (पु.) - पुराणा

इकियातुं (स्त्री.) - पुराण, रिकामपण,

सयड

इकियातुं (न.) - कौली फलावर, फुलावर

(भाजी)

इकियातुं (पु.) - आरवावा (माकळणीवा)

नयाग, माकळ

इकियातुं (स. क्रि.) - (१) फुंकणे

(२) फुंकून बाजबिणे (३) (लाभ.)

फुंकून उडवून टाकणे

इकियातुं (वि.) - फुटके

इकियातुं (स्त्री.) - फुटकाणी

इकियातुं (अ. क्रि.) - (१) फुलणे

(२) फाल्गुने (३) मुजणे

इकियातुं (स. क्रि.) - फेकणे

इकियातुं (न.) - फुगुस

इकियातुं (स. क्रि.) - (१) किरबिणे,

(२) बदलणे

इकियातुं (स. क्रि.) - पसरविणे

इकियातुं (अ. क्रि.) - पसरणे

इकियातुं (स्त्री.) - आल्या, माकळण

इकियातुं (स. क्रि.) - फाडणे

इकियातुं (स्त्री.) - पोळडी (साड)

- (न.) - पोळळ, मुपारी

५

५३३ (न.) - बहरे

५३३ } (अ. क्रि.) - बहरेने बहरे

બી (

બી (ન.) - વી

બીકમ્ (વિ.) - મિત્રે, મ્યાદ, હરયોક

બીતું (સ. ક્રિ.) - મિત્રે

બુઝાવું (સ. ક્રિ.) - માલવિગે,
નિર્દાશને

બુઝાવું (અ. ક્રિ.) - વિજ્ઞાને

બુઝું (વિ.) - બોધટ, વિનધારેય

(ટોકાચે)

બુખમશા (પુ. સ. ય.) - મારદાઓરદા

બેગેળ (વિ.) - વેઢોલ, કુરુપ

બેઆકમું (વિ.) - ઘાવરલેલે, ઘાવરલેલે

બેવમામ (વિ.) - નિરંકુશ, સ્વચ્છંદી

બેસતું (અ. ક્રિ.) - (૧) સમને

(૨) (નવે વર્ગ) મુઠ્ઠા હોળે

બેસાતું (સ. ક્રિ.) - (૧) સમવિગે

(૨) સમને કરળે, સદાવિગે

બેસી જતું - (૧) જમીનદોસ્ત હોળે

(૨) દુર્દશા હોળે (૩) રિવાજે કાઢળે

બેસદ (વિ.) - અમર્યાદ, અતિશય

બેરી (સ્ત્રી.) - (૧) વાયકો, (૨) વાંદ

બોજદાર (વિ.) - વજનદાર

બોટતું (સ. ક્રિ.) - ઉઘે-ખદ્ધ-ઓવલે

કરળે

બોર (ન.) - બોર

-ડી (સ્ત્રી.) - બોરાચે શાઢ

બોરિયું (ન.) - બટન

બોલવું (સ. ક્રિ.) - (૧) બોલળે.

(૨) રામે મરળે

બોલાવતું (સ. ક્રિ.) - બોલવળે

(ને મારી વતી) બોલાવળે - મી

બાઢવળ કેલી હોતી મ્હળૂન સગા

બ

બાઢવતું (સ. ક્રિ.) - નાઢક કરળ

દામવિગે, પાઢે કરળે

બાઢવું (સ. ક્રિ.) - મજળે

બાઢિયું (ન.) - મજે

બાઢવું (અ. ક્રિ.) - મજકળે, હિઢળે

બાઢવું (અ. ક્રિ.) - મજકળે, મુઢળે

બાઢવું (સ. ક્રિ.) (૧) શિકળે

(૨) મ્હળળે, બોઢળે

બાઢવતું (સ. ક્રિ.) - શિકળિગે

બાઢિયું (ન.) - કઢતાઢ

બાઢિયું (પુ.) - પુતળા

-ઝ (સ્ત્રી.) - પુતળી

બાઢકદાર (વિ.) - મરકેલાઢ

બાઢર. (-ડી) (પુ.) - મુંગા, અમર

બાઢ(-ઝમ)ર (સ્ત્રી.) - મુઢઈ

બાઢરક (વિ.) - મરગથ

બાઢાવું (અ. ક્રિ.) - (૧) અમાન

વઢળે (૨) કમળે

બાઢવું (સ. ક્રિ.) - (૧) મરળે

(૨) મરપાઈ કરળે

બાઢવું (અ. ક્રિ.) - (૧) મરળે,

(મરળે જાળે) (૨) તાપ ઢેળે

(૩) દઢળે, લપળે

બાઢવું (વિ.) - મલ્લે

બાઢિયું (સ્ત્રી.) - મલ્લેપળા

બાઢ (વિ.) - સજન, પ્રામાણિક

બાઢવું (ન.) - મુઢઈ

બાઢવું (અ. ક્રિ.) - મુકળે

બાઢિયું (પુ.) - માઢ

બાઢિયું (સ્ત્રી.) - માકરી

બાઢવું (સ. ક્રિ.) - માકળે, મલિય

સગળે

भाग्यं (अ. कि.) - (१) मोड़णे,
मोड़ून पडणे (२) पळणे

भाभे ०/ (अ.) - स्वचित्तव

भाग्यं - (१) (अ. कि.) मोड़णे,
मुड्डे होणे (२) (स. कि.) मोड़णे,
मुड्डे करणे

भाट (स्त्री.) - माजी, पश्चात्माजी

भाथुं (न.) - भांड, पात्र

भाभे ०/ (पु.) - माचा

-७ (स्त्री.) - माची

भात (पु.) - भात (तादळाचा)

भित्तविणे

भात (स्त्री.) - प्रकार

भादरनो (पु.) - माद्रपद

भाभी (स्त्री.) - बहिनी

भादे - (१) (वि.) - बजनदार, भारी
(२) (अ.) रूप, अती

भास्यं (अ. कि.) - भासणे, दिशणे,
घटणे

भिकारी (पु.) - भिकारी

भिक्षाभुं (न.), -भो (पु.) - बिन्हा

भिक्ष्यं - (१) (स. कि.) याचना करणे
(२) (अ. कि.) भिकारी होणे

भीक्ष्यं (स. कि.) - भिक्षविणे

भी(भी)यं (अ. कि.) - भिजणे

भीः (स. कि.) - (१) (दार) बंद करणे
(२) भावळणे (३) (अ. कि.)
गुंजणे, टकर देणे

भीडे (पु.) - (१) मेंढी (२) मेंढीचे रोप

भीनुं (वि.) - ओंते

भीन (स्त्री.) - भिन

भीस (पु.) - भित्त

-डी (स्त्री.) - भित्ती

भूभुं (वि.) - (१) भुकेले

(२) भुकेकंगाल

भूभुं (वि.) - भुकेजलेले

भूभुं (स. कि.) - भाजणे

भूभुं (वि.) - वाईट

भूभ (स्त्री.) - चूक

भूभुं (अ. कि.) - चूक करणे, चुकणे

भूभुं ०/ - विसरणे

भूभुं (स. कि.) - पुसणे

भे (पु.) - (१) मय (२) घोका

भेथुं ०/ - गोळा-एकत्र-करणे

भेथुं (न.) - मेंदू

भेस (स्त्री.) - म्हेस

भेभयं (स. कि.) - (१) भेसळ करणे,
मिसळणे (२) सामिल करणे

भोर्ध (पु.) - मोई, पालखीवाहक

भोर्धुं (अ. कि.) - भोसकणे, भोक
पाडणे

भोग्यं (स. कि.) - (१) उपभोग करणे
(२) सहन करणे

भोग (पु.) - (१) भोग (२) नैवेद्य

-यप्रयवो - नैवेद्य दाखविणे

भोग्यध (स्त्री.) - भावजय

भोय (स्त्री.) - मुई

-तणियुं (न.) - तळमजला

-रुं (न.) - तळघर

भोग्यं (स. कि.) - फसविणे, भुलविणे

भोथुं (वि.) - भाबडे, भोळे

भ

भडाध (स्त्री.) - मका

भडान (स्त्री.) - घर

भम (पु.) - मूग

- भगव (पु.) - (१) हरभरव्या पिठाची
एक यानगी (२) मंदू
— नो शाह (पु.) वेसनाचा लाहू
भगवणी (स्त्री.) - भुईमूग
भगर - (१) (अ.) परंतु (२) (पु.)
मगर, मुगर
भगावतुं (स. क्रि.) - मागविणे
भगावतुं (स. क्रि.) - (१) पिळणे
(२) चोळणे
भगव (पु.) डास
भगवत (वि.) - मजबूत, बळकट, लंबीर
भगुर (पु.) - मजूर, कामगार
भट (न.) - वटाणा
भटुं (स. क्रि.) - मटाविणे
भटपूरी (पु.) - मोहोळ
भटभापी (स्त्री.) - मधमाशी
भभरा (पु. व. व.) - मुरमुरे
भट्टी (स्त्री.) - कोंबडी
— धो (पु.) - कोंबडा
भट्युं (न.) - मिरची
भर (पु.) - पुरण
भरतुं (अ. क्रि.) - मरणे
भरी (स्त्री.) - मिरा
भर्यादशीण (वि.) - मर्यादशील, विनयी,
शिष्टाचारमग्न
भर्यादा (स्त्री.) - (१) मर्यादा, हद्द
(२) विनय, विवेक
भर्यावतुं (स. क्रि.) - चोळणे
भसियाळ भाळ (पु.) - मावसमाऊ
— अडेन (स्त्री.) - मावसबहीण
भभुर (स्त्री.) - मयूर (डाळ)
भडेतो (पु.) - (१) शिडक
(२) कारकून
भडेनत (स्त्री.) - मेहनत, कष्ट, काम
भडेनतु (वि.) - उद्योगी, कामगार
भडेभान (पु.) - वाहुणा
भडेन (पु.) - वाडा, महाल
भडोखो (पु.) - मोहोला, दाही
भगवुं (स. क्रि.) - (१) पिळणे, प्राप्त
होणे (२) भेटणे
भा (स्त्री.) - भाई
भाभय (न.) - सोणी
भापी (स्त्री.) - माशी
भागवुं (स. क्रि.) - मागणे
भागशीर (पु.) - मागशीप
भागती (स्त्री.) - मामा, मामळी
भांगवुं (स. क्रि.) - घासणे
भाटी (स्त्री.) - माती
भाटे (अ.) - करिता, माठी
भाभुभ (न.) - मनुष्य, माणूस
भांगुं (स. क्रि.) - (१) मुरू करणे
(२) नोंदणे
भातुं (अ. क्रि.) - (१) चपटपुष्ट होणे
(२) मस्तीया येणे, माज चटणे
भायु (न.) - (१) होके (२) बस्तूचा
अगदी सगला भाग
भानवुं (स. क्रि.) - (१) मान्य करणे
(२) मानणे, मान देणे
भापवुं (स. क्रि.) - मापणे
भाभाप (न. व. व.) - भाईबाप
भाभा } (पु.) - मामा
भाभा }
— भा. (पु.) - भाभा
भाभन (अ.) - करवी, माफत, दारा
भाभुं (स. क्रि.) - मारणे, मार देणे
भाभुं (अ. क्रि.) - मावणे
भाशी (स्त्री.) - मावशी
भाद (पु.) - महिना

માહિતગાર (વિ.) - માહિતગાર, પરિચિત

માળો (પુ.) - મગ્ગલ

મિત્રત્વ (પુ.) - (૧) રાગ (૨) અભિ-
માન (૩) સ્વમાય

-૭ (વિ.) - અભિમાની, રાગીટ

મીચતું (સ. ક્રિ.) - મિટણે

મીઠું - (૧) (વિ.) ગોઠ, મધુર
(૨) (ન.) - મીઠ

મીઠું (ન.) - ઘન્યાવા આકૃષ્ટ

મુતરી (સ્ત્રી.) - મુર્ખા

મુદો (પુ.) - મુદા

મુદબ્ધી (વિ.) - વહીલ

મુશળ (ન.) - મુસલ

મુઝ (વિ.) - મેલેલે

મુકતું (સ. ક્રિ.) - (૧) ટેકણે
(૨) સોઢન લેણે (૩) બાલણે
(ટોપી, ઇ.)

મુકું (વિ.) - (૧) મુકે (૨) થાત,
અથોલ

મુઝ (સ્ત્રી.) - મિચી

મુઝ (ન.) - કિંમત, મોલ, મૂલ્ય

મુગળખાર (વિ.) - મુસલખાર

મુળ - (૧) (ન.) મૂલ,
(૨) (વિ.) બહિલે

મુળો (પુ.) - મુલ્લા (માઝી)

મુદમ (પુ.) - મુદંગ

મેઝ (ન.) - મેઝ, ટેબલ

મેથી (સ્ત્રી.) - મેથી

મેના (સ્ત્રી.) - મેના

મેતું (વિ.) - મલિન્દ્ર, ધાન

મેલતું (મ. ક્રિ.) - ટેકણે

મેલતું (મ. ક્રિ.) - મિટલિયે, હસ્તગત
કરણે

મેળો (પુ.) - મળા

મોઝતું (સ. ક્રિ.) - પાઠવિણે

મોઝમ (વિ.) - મોઝમ, સંદિગ્ધ,
અનિશ્ચિત

મોઝું (વિ.) - (૧) મોઝે (૨) પ્રતિષ્ઠિત
(૩) ધોર

મોઝું (ન.) - (૧) તોંઢ, (૨) પુદ્ગા ભાગ

મોર (પુ.) - મોર

મોરી (સ્ત્રી.) - મોરી

મોસળી (સ્ત્રી.) - મોસલે

મોહતું (સ. ક્રિ.) - મોહ પાડણે - ઘાલણે

મોળાઈભાઈ (પુ.) - મામેમાઝ

- ખડેન (સ્ત્રી.) - મામેવહીણ

૫

યા (અ.) - અથવા, કિંવા, વા

યાદ (સ્ત્રી.) - (૧) સ્મરણ (૨) યાદી,
ટાચણ

યાદ (વિ.) - સ્મરણ કરુન લેનારે
સ્મારક

- ઘસત (સ્ત્રી.) - સ્મરણશક્તી

યાઝ (-ળ) (સ્ત્રી.) - આયાઝ

યાહોમ (પુ.) - જોહાર, આત્માહુતી

યુનાન (પુ.) - ગ્રીસ દેશ

યોગતું (સ. ક્રિ.) - (૧) જોડણે

(૨) રચણે, યોજના કરણે

(૩) નેમણે

૨

રક્ષાળી (સ્ત્રી.) - રક્ષી

રખાતું (અ. ક્રિ.) - રક્ષણે, રક્ષી

મટકણે

રખે, (-ને) (અ.) - કદાચિત

રખ (સ્ત્રી.) - રીર (રક્તવાહિની)

रगःतुं (स. क्रि.) - (१) रगड़णे, चोळणे (२) मूत्र कट करुन घेणे	रीभातुं (न.) - बागे
रंगोणी (स्त्री.) - रांगोळी	रींठ (न.) - अस्थल
रचतुं (स. क्रि.) - रचणे, घडविणे	रीजतुं (स. क्रि.) - रिसविणे, मनोरञ्जन करणे
रजपुताणी (स्त्री.) - रजपुताची स्त्री	रीजतुं (अ. क्रि.) - संगुष्ट होणे, प्रसन्न होणे
रणशींगुं (न.) - रणशिग	रुयतुं (स. क्रि.) - रुचणे, भावणे
रताश (स्त्री.) - लाली	रुयतुं (वि.) - भावइतं, प्रिय
रतातुं (न.) - रताळे	रुयातुं (अ. क्रि.) - ज्ञापन करुन देणे
रेइइइ (अ.) - ठप्पस्त	रुतुं (न.) - शहारा, रोमान
रभारी (पु.) - गुराखी	रेःतुं (स. क्रि.) - ओंगणे
रभकुं (न.) - सेळणे	रेटियो (पु.) - चरणा, रहाट
रभनिपाण (वि.) - सेळकर	रोक्षुं (स. क्रि.) - अडविणे, पावविणे, रोंकणे
रभतुं (अ. क्रि.) - (१) सेळणे (२) रमणे (३) आनंद मानणे	रोक्षुं (वि.) - रोकड, नगद
रभाःतुं (स. क्रि.) - सेळविणे	रोक्षतुं (अ. क्रि.) - यावणे
रवतुं (अ. क्रि.) - आवाज करणे	रोटली (स्त्री.) - पोळी, चपानी
रसोर्ध (स्त्री.) - स्वेराक	रसो (पु.) - रोट, बाव पोळी
रसोःतुं (न.) - स्वेपाकघर	रोतुं (वि.) - रचणे
रडेतुं (अ. क्रि.) - (१) राहणे (२) मावणे (३) यावणे, मुकाम होणे	रोतुं (अ. क्रि.) - राहणे
रगियाभातुं (वि.) - मुंडर, रमणीय	रोतुं (न.) - रडे
राध (स्त्री.) - मोहरी	
राप्पतुं (स. क्रि.) - (१) रागणे, पाळणे, संभाळणे (२) ठेवून घेणे (३) बळगणे	
रातुं (वि.) - (१) लाल (२) रममाण झालेले	
राधितुं (स. क्रि.) - स्वेराक करणे, जेवण घनविणे	
राभभातुं (वि.) - अच्छूक परिणामकारी, रामभाण	
रायतुं (न.) - रायते	
रिसातुं (अ. क्रि.) - रागावणे	

अभ्रंशतुं - नेणे, घेऊन जाणे

अप्पतुं (स. क्रि.) लिहिणे

अगी (अ.) - पयन

अभःतुं (अ. क्रि.) - लंगडणे

अंभुं (वि.) - अंगडे

अटकुं (अ. क्रि.) - (१) लडकणे, लोबणे

(२) अपातरी राहणे

अःतुं (अ. क्रि.) - लडणे, झगडणे

अभतुं (स. क्रि.) - कपणे, (पीक)

अथःतुं (अ. क्रि.) - लडवडणे,

अहस्यकरन चालणे

वपसुं (अ. क्रि.) - धरने, निमटणे
वपासुं (अ. क्रि.) - बढणे, भाव होणे
वभासुं (न.), -भो (पु.) - भाव,

कानडी

वभासुं (स्त्री.) - लांबी
वभासुं (स. क्रि.) - लावविणे
वभासुं (अ. क्रि.) - लावणे
ववसि (वि.) - लवविक
वविम (स्त्री.) - लवंग
ववसु (न.) - लवण
ववसुटु (स. क्रि.) - उगालणे,

(महाणेश्वर) घासणे

ववसुन (स्त्री.) - लज्जन, रस, स्याद
वाडरी (स्त्री.) - काठी
वावसुं (वि.) - प्रतिष्ठित, अनुदार
वावसुं (स. क्रि.) - (१) वाटणे (२)
मनावा लागणे (३) लागणे (तहान इ.)

वाड (वि.) - गुंड, भाडदाड

वाडवाव (वि.) - वाटके

वाड (क्रि.) - ताबडे, लाल

वावसुं (स. क्रि.) - भावणे

वाव (स्त्री.) - लाल

वविम (न.) - लिव

वाडी (स्त्री.) - रेष

वावसुं (स. क्रि.) - सारवणे, लिपणे

ववसुं (पु.) - कटुलिख

वावसुं (वि.) - गुळगुळीत

वुवसुं (वि.) - लवण, लुचे

वुवसुं (स. क्रि.) - पुसणे

वुवसुं (स. क्रि.) - लुटणे, लुबाडणे

वुवसुं (वि.) - लुटे, पालटे

वुवसुं (स. क्रि.) - घेणे

वोपंडी (वि.) - लोखंडी
वोटो (पु.) - तान्या, लोटा
वोपसिं (वि.) - लोभी

५

ववावसुं (स. क्रि.) - वाखाणणे,
प्रशंसा करणे

ववर (अ.) - विना

ववर-पारिं (वि.) - असडीक

ववावसुं (स. क्रि.) - वाजविणे

ववसे (अ.) - मध्ये

ववसुं (पु.) - वाटणा

वव (पु.) - बड (साड)

ववाव (स्त्री.) - पारंबी

वडीव - (१) (वि.) बडोल, आदरणीय
(२) (पु.) पिताजी

वडु - (१) (वि.) मोठे
(२) (न.) बडा (लाण्याचा)

वडे (अ.) - ने, योगे

ववसुं (स. क्रि.) - (१) विणणे
(२) लाटणे (पोळी)

ववन (न.) - जन्मभूमि, जन्मग्राम

ववसुं (अ. क्रि.) - वाटणे

ववावसुं (स. क्रि.) - (१) वादविणे

(२) अधिक मिळविणे

ववावे (वि.) - अधिक, वास्त

ववावे (पु.) - वाद

वर (पु.) - नवरा, वर

-वो (पु.) - वरात

वरं (पु.) - बरांडा

वरवागिधुं (वि.) - नटवे

वरसुं (स. क्रि.) - वरणे

वरसाव (पु.) - पाऊस

- पशण (स्त्री.) - वाक
 पशियाणी (स्त्री.) - बर्हीशेप
 पत्तुं (अ. क्रि.) - बागणे
 पत्तभां (न. व. व.) - पट्टा 'झिंझिं'
 पत्तुं (अ. क्रि.) - यत्तणे, बस्ती करणे,
 रत्तणे
 पत्तापत्तुं (स. क्रि.) - बसविणे
 पत्तु (स्त्री.) - बस्तु
 पत्तापु (न.) - जहाज, मल्ल
 पत्तु (स्त्री.) - नवरी, बपू
 पत्तुं (स. क्रि.) - वाटणे,
 विभागणी करणे
 पत्तेभी (वि.) - संशयी
 पत्तेरुं (स. क्रि.) - करवतीने कापणे
 पत्तेरुं (वि.) - कापीय
 पत्तेरुं (वि.) - लवकर
 पत्तेरुं - (१) (अ. क्रि.) बाहणे
 (नदी इ.) (२) (म. क्रि.) बाहणे
 (भार इ.)
 पत्तेरुं (म. क्रि.) - अंगावर घेणे
 पत्तुं (अ. क्रि.) - विकटणे
 पत्तुं (अ. क्रि.) - वळणे, मुरडणे
 पत्ती (अ.) - भाजणी
 पा (पु.) - (१) बारा (२) वात (अंग
 ज्याने धरते तो)
 पाकिशार (वि.) (१) निष्णात
 (२) नहीतगर
 पांडु (वि.) - वाकडे
 - थुंडुं (वि.) - वाकडेतिकडे
 पागुं (अ. क्रि.) - (१) बाजणे
 (२) हागणे, दुवास्त हांगे
 पाध (पु.) - बाध
 - थु (स्त्री.) - बाधीण
 पांथुं (स. क्रि.) - बाचणे
 पाळरी (स्त्री.) - काळबड
 - रे (पु.) - बासळ (नर)
 पाळी { (न.) - बाये
 पाळनी }
 पांज (स्त्री.) - बाई स्त्री
 पांजो (पु.) - मोठी बाई, बाटगा
 - गी (स्त्री.) - लहान बाई
 पाटुं (म. क्रि.) - (१) बाटणे
 (पाट्यावर) (२) बाटून घेणे,
 (३) नरेंद्र
 पाटयो (पु.) - बट्या
 पाटी (पु.) - (१) परस (२) कोटकाड
 पात (स्त्री.) - (१) गोष्ट (२) वृत्त
 - डं - पात, मागतो पका
 पातुं (वि.) - गोष्टीवेवहाळ
 पाटुं (न.) - टग
 पांटे (पु.) - बानर
 पापरुं (स. क्रि.) - (१) बापरणे
 (२) लवणे
 पारस (पु.) - बारस
 - सो (पु.) - बारमा
 पार्ना (स्त्री.) - (१) गोष्ट (२) समाचार,
 बातमी
 पासोण (स्त्री.) - घेवहा
 पासुं (म. क्रि.) - पेरणे
 पासपु (न.) - मांडे
 - डं (न.) - मांडेकुंडे
 पाशी (वि.) - शिळे, बिपडलेने
 पाशीडुं (न.) - दोराच्या शेणमुतावा
 कचर
 पासणी (स्त्री.) - पावा, मुरली
 पारने (अ.) - करिता, साठी
 पादियात (वि.) - (१) निष्कारण, व्यर्थ
 (२) हुक्के, बाईट

४११ (पु.) - फेस
 ४११ (स. क्रि.) - (१) वाकविणे
 (२) वाकवून हया तसा आकार देणे
 (३) परत फेडणे
 (उपकार, बदला इ.)
 ४१२ (ग. क्रि.) - बिस्कीत करणे,
 बिस्कीत
 ४१३ (स. क्रि.) - बिचार करणे
 ४१४ (अ.) - बिना, बिबाय
 ४१५ (स. क्रि.) - बिस्त्रणे
 ४१६ (स. क्रि.) - बीब
 ४१७ (स्त्री.) - बिचू
 ४१८ (स. क्रि.) - (१) निवडणे
 (२) टिंगणे
 ४१९ (स. क्रि.) - बेदाळणे, बेदणे
 ४२० (स. क्रि.) - बिसरणे
 ४२१ (स. क्रि.) - बिकणे
 ४२२ (स. क्रि.) - (१) बिबुरणे
 (२) पसरविणे
 ४२३ (वि.) - बेराण, उजाड
 ४२४ (स्त्री.) - बेली
 ४२५ (न.) - लाटणे
 ४२६ (पु.) - बेशाम
 २१
 ४२७ (न.) - रताळे
 ४२८ (पु.) - शंकरपाळे
 ४२९ (अ. क्रि.) - शकणे
 ४३० (स्त्री.) - शेगडी
 ४३१ (न.) - तग
 ४३२ (स. क्रि.) - (१) सजविणे,
 सुंगारणे (२) दागिने घालणे
 ४३३ (स. क्रि.) - शानविणे, शांत करणे

४३४ (अ. क्रि.) - शमणे, शांत होणे
 ४३५ (स्त्री.) - सनई
 ४३६ (अ. क्रि.) - शरमणे, लजित
 होणे
 ४३७ (स. क्रि.) - लाज भाणणे
 ४३८ (वि.) - लाजरा-री-रे
 ४३९ (स्त्री.) - दारू
 ४४० (वि.) - अंगभर
 ४४१ (न.) - शहर
 ४४२ (न.) - माजी, फळभाजी
 ४४३ (न.) - शहाणपण,
 समजूतदारपणा
 ४४४ (वि.) - शहाणे, सुझ, समजूतदार
 ४४५ (स्त्री.) - शाई
 -शूश (पु. न.) - टिपकागद
 ४४६ (पु.) - सावकार
 ४४७ (वि.) - शिकाऊ
 ४४८ (पु. स्त्री.) - कोल्हा, कोल्ही
 ४४९ (स्त्री.) - सभ्यता
 ४५० (स. क्रि.) - (१) शिकविणे
 (२) शिकवण देणे
 ४५१ (अ. क्रि.) - शिकणे, धडा घेणे
 ४५२ (न.) - शिके
 ४५३ (न.) - शिंग
 ४५४ (न.) - शिसव (लाकड)
 ४५५ (स्त्री.) - बाटली, शिशी
 ४५६ (प्रभा. सर्व.) - फाय
 ४५७ (स. क्रि.) - भाजणे, शेकणे
 ४५८ (पु.) - मालक
 -दाशी (स्त्री.) - मालकीणबाई
 ४५९ (स्त्री.) - सतरंजी
 ४६० (न.) - तुर्ती
 ४६१ (स्त्री.) - ऊष
 ४६२ (स्त्री.) - गल्ली

शोभवुं (अ. क्रि.) - शोभणे, साजणे
 शोभायवुं (स. क्रि.) - शोभविणे
 श्रावयु (पु.) - श्रावण (महिना)
 श्री(-शि)य्यं (पु.) - श्रीलंड

२३

सभयः (स्त्री.) - (१) सबड (२) पुरसत
 सभांयदाशां (न. ब. व.) - भाससंबंधी,
 इष्टमित्र
 संक्षेयवुं (स. क्रि.) - (१) आक्षरणे
 (२) आवरून गोळा करून ठेवणे
 संक्षेय्यावुं (अ. क्रि.) - संकोचणे, संकोच
 पावणे
 संगीन (वि.) - (१) टिकाऊ, भक्कम
 (२) दगडी
 संघरतुं (स. क्रि.) - साठविणे, संग्रह करणे
 संयवुं (स. क्रि.) - (१) बमा-गोळा
 करणे (२) दीग करणे
 संयो (पु.) - (१) यंत्र (२) स्टोव्ह
 सय्युं (वि.) - सच्चे, खरे
 सय(-सय) (वि.) - (१) घट्ट, मजबूत
 (२) पक्के चिकटलेले
 सयवुं (अ. क्रि.) - (१) सजणे
 (२) घारण करणे (३) सज्ज
 करणे
 सयवुं (अ. क्रि.) - सडणे, कुजणे
 सड (पु.) - शीट
 संडास (पु.) - संडास, शीचकूप
 संडोववुं (स. क्रि.) - (१) गुंतविणे
 (२) सामिल करणे
 संताडवुं (स. क्रि.) - लपविणे, छपविणे
 संतान (न.) - संतती
 संधरगन (न.) - सफरचंद
 सभ (पु. ब. व.) - शपथ

सभयवुं (स. क्रि.) - (१) समजणे
 (२) जाणणे (३) (अ. क्रि.)
 समजत होणे, ऐकणे
 सभयववुं (स. क्रि.) - (१) समजाविणे
 (२) सांखन करणे
 समुद्र (पु.) - समुद्र
 समेटवुं (अ. क्रि.) - आटोपणे,
 आवरणे
 सभयववुं (स. क्रि.) - (१) ऐकविणे,
 सांगणे (२) प्रत्युत्तर करणे
 (३) कठोर बोधणे
 सभायवुं (स. क्रि.) - (१) संभाळणे,
 बचणे, काळजी घेणे
 (२) बचावदारी घेणे
 सभयानी शींग (स्त्री.) - शोभण्याची
 रीत
 सभयस (न.) - निरवणूक
 सभो (पु.) - सरडा
 सभुं (अ. क्रि.) - (१) सरणे
 (२) पार पडणे
 सभोद (पु.) - एक तंतुवाद्य
 सभयवुं (स. क्रि.) - सज्ज करणे,
 तय्यार करणे
 सभः (पु. स्त्री.) - सबड, पुरसत
 सभार (स्त्री.) - सफाळ
 सभारी (क्रि.) - शंकेलोर, मंशरी
 सभरो (पु.) - सासरा
 सभरुं (न.) - ससा
 सभेवुं (स. क्रि.) - सहन करणे
 सभभ (वि.) - भलंड, बिनबोहाचे
 सांडवुं (वि.) - भकंद, चिन्बोळे
 साडण (स्त्री.) - सांखली
 साभ (पु.) - साग

सायवतुं (स. क्रि.) - साठविणे, जतन
करणे

सायु (वि.) - खरे, सत्य

सांया (पु.) - साचा, 'मोल्ड'

सांज (स्त्री.) - सांज, संध्याकाल

साङ्ग, -भाङ्ग (पु.) - साङ्ग, साङ्गभाऊ

साङ्गरी (स्त्री.) - साङ्गरी

सातन (स्त्री.) - सप्तमी

साधतुं (स. क्रि.) - साधणे

सांतीई (न.) - तांगर

साप (पु.) - साप

साथु (पु.) - सांथण

साभे (अ.) - (१) पुढे, समक्ष

(२) विरुद्ध

सांभेतुं (न.) - मुसळ

सांभणतुं (स. क्रि.) - (१) ऐकणे

(२) मानणे

साशश (स्त्री.) - सज्जनता

साडु (अ.) - करिता, साठी

साडु (वि.) - चांगले, बरे

साडु (स्त्री.) - सासू

सादसी (वि.) - भादसी

साणो (पु.) - मेहुणा (बायकोचा भाऊ)

-णी (स्त्री.) मेहुणी (बायकोची
बहीण)

सितार (स्त्री.) - सतार

सिवाप (अ.) - विना, शिवाय

सिसोटी (स्त्री.) - शिटी

सीटी (स्त्री.) - शिटी

सिंदधु (स्त्री.) - सिंदीण

सीटी (स्त्री.) - जिना

सीताशम (न.) - सीताफळ

सीम, -भा (स्त्री.), -भागे (पु.) - सीव

सीतुं (स. क्रि.) - शिक्वणे

सुधावतुं (स. क्रि.) - सुकविणे, वाळविणे

सुधातुं (अ. क्रि.) - (१) सुकणे, वाळणे
(२) रोड होणे

सुधान (न.) - सुकाणू

-नी (पु.) - सुकाणू चालविणारा

नावाडी

सुधाशे (पु.) - (१) सुधारणा

(२) दुरुस्ती

सुधी (अ.) - पर्यंत

सुधां (अ.) - सहित

सुरवाण (स्त्री.) - सुरवार, पायजमा

सुवातुं (स. क्रि.) - झोपविणे

सुंवाणुं - (१) (वि.) मऊ व गुळगुळीत

- (२) (न.) सोयर

सुंधणी (स्त्री.) - तपकीर

सुयवतुं (स. क्रि.) - सुचविणे, सूचना देणे

सुयतुं (अ. क्रि.) - सुजणे

सुयतुं (अ. क्रि.) - सुचणे

सुडी (स्त्री.) - अडकित्ता

सुई (स्त्री.) - सुंठ

सुपई (न.) - सुप

सुरथु (न.) - सुरण (भाजी)

सुतुं (अ. क्रि.) - झोपणे

सोनारथु (स्त्री.) - सोनारीण

सोनी (पु.) - सोनार

सोनेरी (वि.) - सोनेरी

सोपारी (स्त्री.) - सुपारी

सोपतुं (स. क्रि.) - सोपविणे

सोप (स्त्री.) - सुई

सोतुं (स. क्रि.) - पाखडणे

स्पष्ट (वि.) - स्पष्ट

स्वीकारतुं (स. क्रि.) - (१) स्वीकारणे

(२) मान्य, कबूल करणे

६

हंक्षारुं (स. क्रि.) - हाकारणे (नाव)

हंक्षुं (वि.) - हट्टी

हंप्पनी (स्त्री.) - हनुवट

हथेणी (स्त्री.) - हात, हाताचा

पसरलेला पंजा

हह (स्त्री.) - (१) मर्यादा, सीमा

(२) कमाल, पराकाष्ठा

हहपार (अ.) - मर्यादा सोडून, अतिशय

हभेश, (-शा) (अ.) - नेहमी, सदाविरत

हहप (पु.) - आनंद, हसं

हहदी (स्त्री.) - हिरण्याचे झाड

-हुं (न.) - हिरवा

हहप (स्त्री.) - लिलाव

हहपयुं (स. क्रि.) - हरविणे, जिंकणे

हहक्षिर्ध (स्त्री.) - चढाओढ, स्पर्धा

हहुं (वि.) - हिरवे

हहकुं (वि.) - (१) हलके,

(कमी वजनाचे)

(२) हलके (कमी किमतीचे)

(३) हलके (चटकन पचणारे)

(४) हलके (करायला सोपे)

(५) हलके (कमी प्रतीचे)

(६) नीच, हलकट

हहपयुं (स. क्रि.) - हलविणे, हलवून सोडणे

हहक्षुं (न.) - बल्हे

हहपयुं (वि.) - हसतमुख

हहपुं (अ. क्रि.) - हसणे

हह (न.) - नांगर

हहह, -२, (स्त्री.) - हळद

हहवे, -थी, (अ.) - आस्ते, हलक्या हाताने

हह (अ.) - होय

हं (अ.) - (१) हं (हुंकाराचा उद्गार)
(२) हो

हहडि (पु.) = बागुलबुया

हहक्षुं (स. क्रि.) - (१) हाकणे
(२) गप्पा ठोकणे

हहक्षरी (स्त्री.) - (१) हजेरी

(२) नास्ता

हह (न.) - हाड

हहक्षुं } (न.) - रांबण
हहक्षुं }

हहप (पु.) - (१) हात (२) मदत

हहपभाष (पु.) - हातकमाल

हहपी (पु.) - हत्ती

हहपपी (स्त्री.) - हत्तीण

हह - (१) (स्त्री) रांग (२) (पु.) हार
(गळ्यात घालण्याचा)

हहपुं (अ. क्रि.) - हरणे, पराभूत होणे

हहपुं (वि.) - हावरट, सादाड

हह (स्त्री) - हिंग

हहक्षी (पु.) - (१) शोका
(२) शोपाळा

हह (सं.) - मी

हहक्षुं (वि.) - ऊबदार

हहक्षी (स्त्री.) - उचकी

हहक्षी (पु.) - घाटा (गळ्याला)

हह (न.) - हृदय

हह (पु.) - पहा 'ओह'

हह (पु.) - हौद

हहक्षरी (स्त्री.) - बडर, कोठा

हहक्षरी (वि.) - होणारे, पडणारे

-हह (स्त्री.) - (१) मधिय
(२) आकस्मिक क्षात्र

હોતું (પુ.) - (૧) અસળે (૨) ઘટળે

હોશ (પુ.) - (૧) માન, શુદ્ધી

(૨) ઉત્સાહ, શક્તી, રામ

-હોશ (પુ. બ. વ.) - (૧) માન,

શુદ્ધી (૨) હિંમત

હોશી } (વિ.) - (૧) ઉત્સાહી
હોશવાળું }

(૨) હોશી

હોળી (સ્ત્રી.) - (૧) હોલી સળ

(૨) આગ લાવું ન જાળું

ટાકતાત લી

